Anul XIX, Vol. II. 1938

ANALELE DOBROGEI

Revista Societăţii Culturale Dobrogene

Director: C. BRĂTESCU

CADRILATERUL
1913—1938

VOL. II.

— CERNĂUŢI —
TIPARUL „GLASUL BUCOVINEI"
21445

CADRILATERUL

Publicaţie festivă

După un pătrar de secol: 1913—1938 de stăpânire civilizatoare românească

REGELE CAROL I ȘI REGINA ELISABETA

REGINA MARIA

REGELE FERDINAND I

ANUL XIX, vol. II. 1938

ANALELE DOBROGEI

Revista Societăţii Culturale Dobrogene

Director: C. BRĂTESCU

Sumarul vol. II:

DOBROGEA MERIDIONALĂ ÎN ANTICHITATE

de RADU VULPE
Docent la Universitatea din Bucureşti

Teritoriul alipit la România în 1913, ca o completare a graniţei de Sud, nu reprezintă o unitate cu caractere specifice. Efemerul său nume de *Cadrilater*, întrebuinţat cu prilejul negocierilor diplomatice din vremea războaielor balcanice, n'ar fi existat niciodată dacă, la 1878, i s'ar fi atribuit Statului român, de curând independent, o Dobroge judicios limitată, fără acea absurdă frontieră în zigzag care brăzda în chip arbitrar stepa dintre Mangalia şi Silistra.

Precum, geografic, aceleaşi fenomene se prelungesc de la gurile Dunării până la Coasta de Argint şi până la colinele Deliormanului, tot astfel, din punct de vedere istoric, Cadrilaterul nu poate fi separat de restul Dobrogei. Jubileul de 25 de ani dela întregirea acestei provincii transdanubiene dându-ne prilejul de a încerca o privire asupra trecutului străvechiu al teritoriului anexat în 1913, trebue să recunoaştem, din capul locului, imposibilitatea de a găsi, în tot acest trecut, un singur eveniment care să nu prezinte vreo legătură cu faptele întâmplate în acelaş timp în cuprinsul actualelor judeţe Constanţa şi Tulcea [1]).

* * *

Ştirile păstrate prin autorii greci şi romani despre Dobrogea fiind cu totul insuficiente, este natural ca materialul de bază pentru istoria veche a acestei provincii să fie cel produs de cercetările arheologice. Aceste cercetări s'au făcut în judeţele Durostor şi Caliacra într'o măsură cu mult mai redusă decât în Dobrogea veche, unde s'a manifestat din plin activitatea laborioasă a unui GRIGORE TOCILESCU şi a unui VASILE PÂRVAN [2]). In anul 1913 nu se puteau

[1]) Cf. R. VULPE, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, în volumul *La Dobroudja*, Bucarest 1938 (sub tipar), în publicaţiile Academiei Române: *Connaissance de la terre et de la pensée roumaines*, IV, p. 35 sqq.

[2]) Cf. R. VULPE, *Activitatea arheologică în Dobrogea în cei cincizeci de ani de stăpânire românească*, în vol. *Dobrogea, 1878—1928, cincizeci de ani de vieaţă românească*, Bucureşti 1928, p. 118 sqq.

menţiona în această regiune decât câteva săpături de mică întindere, ca cele executate la *Dionysopolis* (Balcic), într'un mormânt din vremea Severilor[1]) şi la *Abrittus* (Abtat), într'o basilică creştină veche[2]). Incolo numai descoperiri întâmplătoare, mai ales de inscripţii[3]). Rezultatele acestor descoperiri, produse până la 1904, se găsesc în culegerea lui E. KALINKA, *Antike Denkmäler in Bulgarien*. Dintre inscripţii, unele au fost publicate în marile colecţii epigrafice: *Corpus inscriptionum Latinarum*, vol. III, *Corpus inscriptionum Graecarum* al lui A. BOECKH; *Sylloge inscriptionum Graecarum* a lui W. DITTENBERGER, *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* a lui R. CAGNAT. Inscripţiile găsite la *Durostorum* (Silistra) au fost în cea mai mare parte adunate, înainte de 1913 şi chiar înainte de 1878, de către archeologii români şi depuse la Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti[4]). Ştirile antice privitoare la Dobrogea de Sud, fie literare, fie epigrafice, au fost folosite în lucrări cu subiect mai întins, ca ale lui C. JIREČEK[5]), J. WEISS[6]) ori B. PICK[7]).

Cadrilaterul a intrat, puţin după anexare, în atenţiunea şcoalei archeologice române, condusă de VASILE PÂRVAN[8]). O anchetă preliminară sistematică fu săvârşită în 1915 pe *limes*-ul danubian, între

---

1) K. SCHKORPIL, în *Jahreshefte d. oesterr. arch. Inst.*, XV (1912),. Beibl., col. 101—134; C. MOISIL, în *Bul. Com. Mon. ist.*, VII (1914), p. 27—32.

2) Cf. E. KALINKA, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, Wien 1906, col 349 sqq.

3) Pentru situaţia descoperirilor archeologice în Cadrilater, în 1913, cf. G. POPA-LISSEANU, *Cetăţi şi oraşe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei*, Bucureşti 1914.

4) GR. TOCILESCU, în *Arch.-epigr. Mitteil.*, VI (1882), p. 3—4, XI (1887), p. 23—24; XIV (1891), p 16; XVII (1894), p. 83; XIX (1896), p. 85; idem, *Monumentele epigrafice şi sculpturali ale Museului Naţional de Antichitaţi din Bucuresci*, Bucureşti 1902, *passim*; cf. CIL III, p. 1349 sq. Inscripţiile din Durostorum cunoscute până în 1913 se găsesc adunate la G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 51—59 şi *Incercare de monografie asupra cetaţii Drâstorul-Silistra*, Bucureşti 1913, p. 39—52.

5) In *Arch.-epigr. Mitteil.*, X (1896), p. 129 sqq. (partea privitoare la ţinuturile pontice).

6) *Die Dobrudscha im Altertum*, Sarajevo 1911, *passim*.

7) B. PICK, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, Berlin 1898, p. 125 sqq.

8) Recunoaşteri archeologice au fost făcute aci chiar în cursul campaniei din 1913, de pildă la Ecrenè: cf. *Bul. Com. Mon. ist.*, VI (1913), p. 136—139.

Durostorum și *Transmarisca* (Turtucaia), de către d. D. TEODORESCU și G. G. MATEESCU [1]).

In acelaș an d. D. TEODORESCU a explorat o cetățuie din sec. VI—VII d. Chr. la Chiosè Aidin, în jud. Durostor, identificată mai înainte, fără motive plausibile, cu *Palmatis* [2]). Deasemeni, cercetări preistorice fură începute în jud. Durostor de către d. I. ANDRIEȘESCU [3]). Prin grija celui dintâiu prefect de Durostor, d. I. CĂMĂRĂȘESCU, la Silistra fură puse bazele unui muzeu local [4]). In anul următor, răposatul G. G. MATEESCU primi însărcinarea să exploreze sistematic importanta cetate dela *Abrittus*. Dar abia avu timpul să sape un șanț pe lângă zidurile de înconjur și pe lângă turnurile cetății, căci intrarea României în războiul pentru întregirea națională întrerupse orice activitate archeologică în Dobrogea, care deveni curând apoi un teatru de bătălii sângeroase.

După încheierea păcii totul trebuia să fie luat de la început. Muzeul din Silistra era nimicit, obiectele dispărute, iar zidurile dela Abrittus, abia scoase la iveală, începuseră a fi întrebuințate drept comode cariere de piatră gata lucrată, de către locuitorii din vecinătate. Ravagiile războiului fuseseră și mai mari în șantierele archeologice, mult mai bogate, din restul Dobrogei. Ocupat cu refacerea lor și cu problemele de organizare a activității archeologice din întreaga Românie nouă, VASILE PÂRVAN n'a mai avut răgazul să continue săpăturile din județele Durostor și Caliacra. Totuși această regiune dobrogeană n'a lipsit niciun moment din preocupările lui. Astfel, în 1924, în toiul muncii covârșitoare din care avea să iasă *Getica* [5]), a găsit timpul necesar ca să scrie valorosul său studiu despre *Municipium Aurelium Durostorum* [6]), cuprinzând și câteva inscripți inedite, și să prezinte *Primului Congres de Byzantinologie*, ținut la București în 1924, o comunicare despre un relief creștin din sec. VII găsit la Chiosè Aidin [7]).

1) Cf. (V. PÂRVAN), *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități în cursul anului 1915*, București 1916 (extras din *Anuarul Comisiunii Monumentelor istorice*, 1915), p. 46—51.

2) D. TEODORESCU și V. PÂRVAN, *ibidem*, p. 36—46.

3) *Ibidem*, p. 14—18.

4) *Ibidem*, pp. 7, 14 sqq.

5) V. PÂRVAN, *Getica: o protoistorie a Daciei*, București 1926 (în *Academia româna: memoriile secțiunii istorice*, ser. III, t. III, p. 113—962).

6) In *Rivista di filologia e d'istruzione classica*, II (1924), p. 307—340.

7) V. PÂRVAN, *Sur un relief inédit du VII s. représentant la Sainte Vierge*, în *Bull. de la Section hist. de l'Acad. roumaine*, XI, Bucarest 1924, p. 317—227

După moartea sa, atât de timpurie, săpăturile, cercetările şi studiile având de scop cunoaşterea antichităţilor Dobrogei meridionale, au fost reluate de d-nii S. LAMBRINO, P. NICORESCU, O. TAFRALI, VL. DUMITRESCU, V. CHRISTESCU, I. RUSSU etc., la Silistra [1]), Balcic [2]), Caliacra [3]), Turtucaia [4]), Atmageaua-Tătărească [5]), etc. [6]). Ritmul acestei activităţi este azi în plină creştere şi îngădue cele mai bune speranţe pentru viitor. La Silistra a început să fie organizat un nou muzeu în localul liceului de băieţi, prin grija d-lui P. PAPAHAGI. Un alt muzeu a luat fiinţă la Balcic, mulţumită străduinţei d-lui Prof. univ. G. FOTINO.

* * *

Dobrogea a fost locuită din cele mai vechi vremuri ale preistoriei. Dacă *paleoliticul* nu este reprezentat până acum printre descoperirile archeologice făcute în judeţele Durostor şi Caliacra, faptul se datoreşte numai lipsei de cercetări. Altminteri, această fază de început a progresului uman, aparţinând mai degrabă paleontologiei decât istoriei propriu zise, a fost constatată atât în Nordul provinciei, în judeţul Constanţa, de pildă la Topalu, de unde se cunosc resturi aurignaciene [7]), ori la Capul Midia, unde s'a găsit chiar o unealtă de tip mousterian [8]), cât şi în regiunile vecine, de ex. în celelalte provincii ale României, din stânga Dunării [9]), ori în Bulgaria [10]).

---

1) I. RUSSU, în *Anuarul Inst. de studii clasice din Cluj*, II (1933—1935), p. 210—218.

2) O. TAFRALI, *La cité pontique de Dionysopolis*, Paris 1927, p. 5 sqq.

3) *Ibidem*, p. 55 sqq.

4) V. CHRISTESCU, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 451 sq.; D. ADAMEŞTEANU, *ibid.*, p. 449 sq.

5) VL. DUMITRESCU, în *Istros*, I (1934), p. 37 sqq.; S. LAMBRINO, în *Revue de philologie*, V (1931), p. 251 sqq.

6) Cf. R. VULPE, în *An. Dobr.*, XII (1931), p. 298—300; XV (1934), p. 210; XVI (1935), p. 188—191; XVIII (1937), p. 221—223.

7) N. MOROŞAN, *O staţiune paleolitică în Dobrogea: Topalu*, în *Academ. Rom.*, mem. secţ. ştiinţ., ser. III, t. V, mem. 3, Bucureşti 1928.

8) I. BĂNCILĂ, *Asupra unui silex paleolitic din Dobrogea*, extras din *Bulet. Soc. studenţilor naturalişti*, Bucureşti, V—VII (1936).

9) C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR, *Le paléolithique en Roumanie*, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 41 sqq.

10) R. POPOFF, *Peşterata Mirizlivka — La grotte Mirizlivka: contribution à l'étude de la faune diluvienne et de la culture de l'homme quaternaire en Bulgarie*, Sofia 1933; V. MIKOV, *Predistoričeski selişta i nahodki vă Bălgarija — Stations et trouvailles préhistoriques en Bulgarie*, Sofia 1933, p. 15—21.

Destul de numeroase sunt localitățile din Dobrogea meridională în care s'au descoperit vestigii ale *neoliticului* (caracterizat prin întrebuințarea uneltelor de piatră lustruită) și ale *eneoliticului* (în care, pe lângă uneltele de piatră, apar și primele obiecte de metal, în deosebi de aramă). Astfel, lucruri aparținând acestor epoci de civilizații preistorice evoluate, au fost găsite, în județul Durostor, la Atmageaua-Tătărească, Acadânlar, Suiuciuc, Tocmachioi, Cociular, Haschioi, Cufalcea, Cadichioi, Vetrina, Damadas, Chiuciucghiol, Turtucaia, Pandacli, iar în județul Caliacra la Ormangic și Gurcova [1]). Dintre aceste stațiuni n'a fost explorată decât cea dela *Atmageaua-Tătărească*, unde d. VL. DUMITRESCU a executat săpături sistematice cu rezultate bogate și importante [2]). Mergând până la o adâncime totală de 6 m., zăcămintele de resturi de viață omenească din această stațiune se grupează în patru straturi, fiecare prezentând o perfectă identitate cu fazele civilizațiilor neo- și eneolitice constatate în restul Dobrogei, în Muntenia și în Bulgaria de Nord [3]). Stratul cel mai de jos, deasupra pământului sănătos, e caracterizat prin absența metalelor și printr'o ceramică ale cărei podoabe constau din excisii umplute cu o substanță albă reprezentând un stil geometric textil sau meandric: e stilul specific a ceea ce archeologii numesc *civilizația Boian A*, cea mai veche fază neolitică din țara noastră, studiată mai întâiu într'o grădiște din Iezerul Boian, între Călărași și Gura Mostiștei [4]). Cele

---

[1]) H. și K. SCHKORPIL, *Moghili*, Plovdiv 1898, pp. 93 și 99; G. SEURE— A. DEGRAND, *Exploration de quelques tells de Thrace*, în *Bullet. de corresp. hellén.*, XXX (1906), p. 364; I. ANDRIEȘESCU, *apud* (V. PÂRVAN), *Raport asupra activ. Muz. Naț. de Ant. 1915*, p. 14 sqq.; idem, *Arheologia și istoria veche a Dobrogei*, în *Dobrogea: patru conferințe ale Universității libere*, București 1928 (Așezăm. cult. I. C. Brătianu, VI), p. 5 sqq.; V. MIKOV, *op. cit.*, harta dela finele lucrării și p. 40, nr. 35; p. 45, nr. 82; p. 55, nr. 2; p. 61, nr. 67; p. 68, n-rele 106 și 110; p. 69, nr. 118.

[2]) VL. DUMITRESCU, *La stratigraphie des stations appartenant à la civilisation énéolithique balkano-danubienne, à la lumière des fouilles d'Atmageaua-Tătărească*, în *Istros*, I (1934), p. 37 sqq.; idem, *The painted decoration of the pottery from the eneolithic station near Atmageaua-Tătărească*, în *Annals of Archaeology and Anthropology*, XXIV (1937), p. 3 sqq. Cf. și *An. Dobr.*, XII (1931), p. 298; XV (1934), p. 210; XVIII (1937), p. 222.

[3]) Cf. R. VULPE, *Tracia* (Preistoria), în *Enciclopedia Italiana*, s. v.

[4]) Cf. V. CHRISTESCU, *Les stations préhistoriques du lac de Boian*, în *Dacia*, II (1925), p. 249 sqq.; I. NESTOR, *Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit*, în *Prähist. Zeitschrift*, XIX (1928), p. 110 sqq.; idem, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în *22. Bericht d. römisch-germ. Kommission 1933*, p. 54—56.

două straturi următoare, foarte bogate, se referă la civilizația eneolitică numită *Gumelnița A*, după stratul inferior al stațiunii Gumelnița în apropiere de Oltenița, unde a fost studiată pentru întâia dată [1]). Această civilizație se caracterizează prin prezența obiectelor de metal, aur și aramă, prin bogăția plastică în os sau în lut reprezentând idoli umani și animali, cu izbitoare afinități egeene [2]), și în deosebi printr'o ceramică ale cărei podoabe, lucrate cu o uimitoare iscusință, constau din striațiuni și din picturi roșii ori în grafit, toate într'un stil rafinat, având la bază spirala. Ultimul strat dela Atmageaua-Tătărească, cel dela suprafața stațiunii, conține resturi de-ale civilizației *Gumelnița B*, de aspect mai sărac, prezentând rare supraviețuiri ale stilului ceramic cu pictură de ocru roșu ori de grafit și corespunzând sfârșitului epocei eneolitice [3]).

Stațiunile *epocei de bronz* din Dobrogea n'au fost explorate în aceeași proporție. Abia au putut fi identificate câteva pe baza a diverse obiecte de metal descoperite întâmplător. In jud. Durostor s'au găsit asemenea resturi la Aratmagea și Coceclar, iar în Caliacra la Matlaam [4]). Cât despre cele două pumnale de aur de tip mesopotamian, publicate de d. G. SEVEREANU ca fiind descoperite în apropiere de Silistra, sunt de o proveniență prea dubioasă pentru a le putea acorda toată atenția pe care, în cazul unei autenticități bine dovedite, ar prezenta-o, ca obiecte de influență și chiar de import oriental la Dunăre în mileniul II în. de Chr. [5]).

Tumulii sau *movilele* se găsesc în mare număr și în Cadri-

---

[1]) VL. DUMITRESCU, *Découvertes de Gumelnița*, în *Dacia*, I (1924), p. 325—342; idem, *Fouilles de Gumelnița*, *ibidem*, II (1925), p. 29—103; I. NESTOR, în *Prähist. Zeitschr.*, XIX (1928), p. 111 sqq.; idem, *Der Stand*, etc., p. 57—61.

[2]) VL. DUMITRESCU, *Figurinele anthropomorfe de os din civilizația eneolitică balcano-danubiană*, extras din volumul *Inchinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj 1931; idem, *La plastique anthropomorphe en argile de la civilisation énéolithique balkano-danubienne de type Gumelnița*, extras din *JPEK* (*Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst*), VIII (1932—1933), p. 49 sqq.

[3]) VL. DUMITRESCU, *La cronologia della ceramica dipinta dell'Europa orientale*, în *Ephemeris Dacoromana*, IV (1926—1927), p. 295 sqq.; I. NESTOR, *Der Stand*, etc., p. 59 sqq.; D. V. ROSETTI, *Săpăturile dela Vidra: raport preliminar*, București 1934, pp. 40 sqq. și 63.

[4]) V. MIKOV, *op. cit.*, harta și p. 98, nr. 1; p. 102, nr. 32.

[5]) G. SEVEREANU, *Zwei Dolchäxte aus Gold*, în *Bucureștii*, I (1935), p. 7—11; cf. R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 190 și în *Rev. ist. rom.*, V—VI (1935—36), p. 487, nr. 52.

later, mai ales în jud. Caliacra. Aceste monumente funerare caracteristice stepelor, în Bărăgan, în Moldova şi Basarabia de Sud, în Ucraina, în Dobrogea, datează din diferite epoci ale antichităţii, din neolitic până în vremea greco-romană şi chiar până în secolele turburi ale evului mediu. Cea mai mare parte din ele reprezintă opera populaţiilor diverse care au locuit pe solul Dobrogei, ca Geţii, Grecii, Romanii. Altele sunt însă resturi ale feluritelor invaziuni. Puţine au fost cercetate în Dobrogea. In judeţele de Sud ale provinciei nici nu s'ar putea cita vreo movilă de acest gen care să fi format obiectul unei explorări complete [1]).

Vârsta Fierului, de fapt o epocă de început a istoriei *(protoistorie)*, corespunzând celor mai vechi ştiri greco-romane de caracter literar până în vremea împăratului August, este, archeologic, tot aşa de slab cercetată în Dobrogea ca şi vremea Bronzului. Excepţie fac cetăţile greceşti dela Marea-Neagră, a căror civilizaţie superioară, prin excelenţă istorică, nu poate fi cuprinsă în domeniul cercetărilor de preistorie şi de protoistorie decât în măsura în care a influenţat viaţa etnografică a populaţiilor locale din interiorul ţării. După ştirile publicate până acum, indicii archeologice ale acestei vieţi indigene înainte de venirea Romanilor au fost constatate la Aidemir în Durostor, unde s'a găsit o brăţară de tip hallstattian [2]), şi la Surtuchioi în apropiere de Capul Caliacra, de unde se cunoaşte un vârf de săgeată de bronz de caracter scythic [3]). Pentru această epocă ştirile literare, despre care va fi vorba mai jos, deşi destul de puţine, depăşesc cu mult, până în momentul de faţă, pe cele archeologice. E o mare lacună, pentru a cărei dispariţie nu e nevoie decât de o viguroasă operă de săpături. Avem toate speranţele că această operă aparţine unui viitor foarte apropiat.

---

[1]) Săpăturile d-lui VL. DUMITRESCU într'un tumul de lângă Balcic (cf. *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 190), au rămas neterminate. Pentru tumulii din Cadrilater cf. lucrarea fraţilor H. şi K. SCHKORPIL, *Moghili*, pp. 7, 11—12, 14—16, 18, 20, 32, 35, 38—39, 43—44, 49, 51, 75 şi în deosebi p. 20, unde se încearcă o statistică a movilelor din Bulgaria dela 1898. Dentru regiunile care alcătuesc actualele judeţe româneşti Durostor şi Caliacra se pot calcula peste 1000 de tumuli, dintre cari 662 numai în regiunea Bazargicului, pe când în jurul Silistrei nu apar mai mult de 48, iar în preajma Turtucaiei doar 5!

[2]) V. MIKOV, *op. cit.*, p. 116, nr. 3.

[3]) H. şi K. SCHKORPIL, *op. cit.*, p. 104 şi fig. 44; cf. R. VULPE, *L'âge du fer dans les régions thraces de la Péninsule Balcanique*, Paris 1930, p. 42 şi fig. I, 7.

Până atunci nu putem socoti ca utile, în preistoria Dobrogei meridionale, decât ştirile privitoare la epoca neo- şi eneolitică, procurate prin explorările întinse dela Atmageaua-Tătărească. Aceste ştiri ne arată o perfectă identitate de civilizaţie cu staţiunea dela Cernavoda [1]), în Dobrogea veche, cu toate aşezările contemporane din Muntenia şi cu unele din Bulgaria de Nord. E natural să deducem de aci şi o homogeneitate etnografică, denotând o populaţie care, în acele îndepărtate timpuri, către sfârşitul mileniului III în. Chr., ocupa toată valea Dunărei de jos, de la poalele Carpaţilor, până la Balcani şi până la Mare.

Cum se va fi numit acea populaţie şi de ce origine va fi fost rămâne un mister. Constatată exclusiv pe cale archeologică, ea nu se impune cunoştinţei noastre prin niciun nume propriu. Cel mult s'ar putea vorbi de caracterul ei preindoeuropean, Indoeuropenii fiind în acest caz oamenii noi veniţi în vremea Bronzului, dintre cari făceau parte şi *Thracii*. Pe aceştia izvoarele literare îi precizează în Răsăritul Peninsulei Balcanice, la Dunăre şi în Carpaţi, în cursul epocii Fierului, adică în ultimul mileniu în. de Chr.[2]).

* * *

Thracii formau o ginte numeroasă şi foarte răspândită [3]). Printre ei se deosebiau de o parte *Thracii meridionali* sau *balcanici*, întinzându-se la Sud de Dunăre, până în Asia Minoră; de alta *Thracii septentrionali* sau *carpato-danubieni*, cari apar în vremurile istorice sub numele de *Geţi* sau *Daci* [4]). Dobrogea intră în aria de răspândire a acestora din urmă. In adevăr, HERODOT, cel dintâiu autor la care găsim o ştire precisă despre populaţia acestei provincii, povestind despre faimoasa expediţie din 512 în. Chr. a lui Darius împotriva Scythilor, arată că Marele Rege, înainte de-a ajunge la Dunăre, după ce supusese cu uşurinţă diferitele neamuri thrace balcanice, dealungul coastei Mării Negre, se izbi de rezistenţa *Geţilor*,

[1]) C. SCHUCHHARDT, *Cernavoda: eine Steinzeitsiedlung in Thrakien*, în *Prähist. Zeitschr.*, XV (1924), p. 9 sqq.; A. LANGSDORF—I. NESTOR, *Nachtrag zu Cernavoda*, în *Prähist. Zeitschr.*, XX (1929), p. 200 sqq.; I. NESTOR, *Cercetări preistorice la Cernavoda*, în *An. Dobr.*, XVIII (1937), p. 1 sqq.

[2]) Cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 39, n. 1. — O încercare de reconstituire a etnografiei preistorice în regiunile balcano-danubiene a fost făcută recent de d. V. MIKOV, *Predtrakijskoto naselenie na našite zemi*, Sofia 1933, extras din *Izvestija — Bulletin de la Societé bulgare de Géographie*, I (1933).

[3]) HERODOT, V, 3.

[4]) V. PÂRVAN, *op. cit.*, pp. 151 sqq., 165, 221 sqq., 285.

„cei mai viteji și cei mai drepți dintre Thraci“ și cari, fideli învățăturilor lui *Zalmoxis*, se credeau nemuritori [1]). Abia după supunerea acestora armata uriașă a Perșilor putu să ajungă la fluviu și să pătrundă în țara Scythilor.

In Sudul Dobrogei izvoarele literare îi prezintă ca autochtoni pe *Crobyzi*. HECATEU [2]) și HERODOT [3]) îi menționează în chip vag între Dunăre și Balcani. Alți autori însă, ca PS.-SKYMNOS [4]), STRABO [5]), PTOLEMEU [6]), îi localizează precis în dreptul Coastei de Argint. Crobyzii făceau parte din neamul Geților. *Terizii*, o parte dintre ei, locuind prin preajma Capului Caliacra *(Tirizis)*, sunt citați la SUIDAS ca adoratori ai zeului, prin excelență getic, *Zalmoxis* [7]). Iar THUCYDIDE (II, 96), vorbind de populațiile thrace, arată clar că ținuturile dela Nord de Balcani, spre Dunăre și Marea Neagră, erau locuite de *Geți*. De altfel Geții, a căror massă principală se afla în Nordul Dunărei, erau răspândiți, la Sud de fluviu, *și* mai la Apus de limitele Dobrogei. Astfel, frați buni cu ei erau *Moesii*, din Nordul Bulgariei, și *Triballii*, din regiunea Timocului. Un indiciu toponimic caracteristic pentru răspândirea Geților îl formează sufixul *-dava*, cu sensul de „așezare“ sau „cetate“, străin Thracilor meridionali, cari pentru acelaș înțeles aveau termenul *-para*. In Dobrogea meridională documentele pomenesc mai multe *-davae*, fără a ne da posibilitatea să le localizăm mai precis: *Zisnudava, Muridava, Scaidava* [8]).

Dobrogea, cu caracterul său de coridor între lumea eurasiatică din Nordul Mării Negre și lumea mediteraneană, a fost totdeauna un drum de invazii. Năvălirile *Cimmerienilor*, rude cu Thracii, și ale *Scythilor*, de origină iranică, înregistrate de izvoarele istorice, între sec. X—VIII în Chr., și care au avut răsunet până în Asia Mică și în Orient [9]), au trebuit să aibă pe aci principalul lor vad. Și de sigur, vor fi lăsat pe loc și unele enclave care au împestrițat populația getică a provinciei. Fapt este că autorii cari descriu coasta de Sud

1) HERODOT, IV, 93 sq.
2) La STEPH. BYZ., s. v. Κρόβυζοι.
3) IV, 49.
4) Versul 745 sqq.
5) STRABO, 318.
6) PTOLEMEU, *Geogr.*, III, 10, 9.
7) SUIDAS, s. v. Ζάμολξις. Pentru zeu cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 151 sqq.
8) PROCOPIUS, *De aed.*, IV, 11. Cf. V. PÂRVAN, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, p. 112 sq.; id., *Munic. Aur. Durostorum*, p. 313 sq.
9) V. PÂRVAN, *Getica*, p. 2 sqq.

a Dobrogei, vorbesc de locuitorii ei *Scythi* alături de Crobyzii getici. Aceşti Scythi, cari în vremuri istorice şi-au părăsit viaţa lor nomadă pentru a se ocupa de agricultură — Plinius cel Bătrân (IV, 44) îi numeşte *Aroteres* —, se întindeau spre Nord până prin regiunea dintre Mangalia şi Constanţa, iar la Sud răspândirea lor era brusc limitată la râul *Zyras* (Valea fără Iarnă sau Batova)[1]. Nu se ştie dacă originea lor în Dobrogea e în legătură cu primele invazii scythice, de la începutul vârstei Fierului, sau dacă nu cumva reprezintă resturile unor invazii ceva mai recente. Primele menţiuni despre ei datează din sec. III în. Chr. Plinius (*Nat. hist.*, IV, 44) pomeneşte câteva localităţi greceşti de pe coastă, ca *Parthenopolis, Eumenia, Aphrodisias,* drept posesiuni ale lor. De la Scythii dobrogeni s'au găsit mai multe monete pomenind pe câţiva regi, cu efigii şi nume evident iranice: *Tanusa, Canites, Charaspes, Acrosas* şi *Sarias*[2]. Dintre ei, *Canites* apare şi într'un decret al oraşului elen *Odessos* (Varna)[3]. Tot ca o amintire a diverselor invazii scythice trebue să fie privite unele elemente toponimice iraniene din Dobrogea ca numele oraşului *Zaldapa,* din preajma actualului Bazargic[4]. De altfel Geţii înşişi suferiseră puternice influenţe din partea năvălitorilor. Aceste influenţe constituesc chiar una din principalele caracteristici care deosebesc pe Geţi de Thracii meridionali[5]. Când Thucydide (IV, 49 şi 104) trece în revistă diversele populaţii thrace dela Sud de Dunăre, el separă pe *Geţi* de ceilalţi Thraci, tocmai din pricina obiceiurilor şi felului lor de luptă, care se asemuiau cu ale Scythilor.

Numele de *Scythia Minoră,* pe care Dobrogea, începând cu vremea lui Strabo[6], îl va purta din ce în ce mai frecvent, până la sfârşitul antichităţii, nu pare a fi în legătură atât de mult cu această minoritate scythă, cât mai ales cu aspectul geografic al provinciei, cu totul deosebit de al ţărilor balcanice şi mult mai apropiat de al Bă-

---

[1]) Ps.-Skymnos, 775; Plinius, *Nat. hist.*, IV, 18, 6; cf. J. Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum,* p. 24.

[2]) M. Sutzu, *Contribuţia numismaticei la istoria antică a României transdanubiene,* în *Analele Acad. rom.,* mem. s. ist., ser. II, t. XXXVIII (1916), p. 526 sqq.

[3]) *Corpus inscriptionum Graecarum* (ed. Boeckh), II, 2056; Ἑρμεῖος Ἀσκληπιοδώρου Ἀντιοχεύς διατρίβων παρὰ βασιλεῖ Σκυθῶν Κανίτᾳ.

[4]) V. Pârvan, *Nume de râuri daco-scitice,* Bucureşti 1923 (*Acad. rom., mem. s. ist.,* ser. III, t. I), p. 4.

[5]) Cf. V. Pârvan, *Getica,* p. 286.

[6]) Strabo, 318: ἡ μικρὰ καλουμένη Σκυθία.

răganului nostru şi de al stepelor din Nordul Mării Negre. Sigur e că atunci când acest nume a fost mai des întrebuinţat, Scythii din Dobrogea nu mai existau nici măcar în amintire. Pe locurile ocupate altădată de această populaţie iranică, între Constanţa şi Ecrenè, în vremea romană apare o bogată şi caracteristică toponimie thracă.

Denumirea de *Scythia Minoră* fiind improprie din punct de vedere etnografic, s'a încercat a se da Dobrogei antice numele de *Dacia pontică* [1]). Având în vedere caracterul covârşitor getic al ţinuturilor dintre Dunăre şi Pontul Euxin şi ţinând seama de tendinţa firească de expansiune a populaţiei din Carpaţi către Mare, această expresie poate fi considerată excelentă. Are totuşi neajunsul de a fi o creaţie artificială modernă [2]). Pe când *Scythia Minoră* este un nume autentic: el şi-a avut viaţa sa reală în vremurile pentru care e întrebuinţat. De altă parte, el exprimă convenabil unitatea naturală a Dobrogei, căci, cel puţin pe litoral, întinderea sa se acoperă cu aceea a stăpânirii actuale a Statului român între gurile Dunărei şi Ecrenè. Intr'adevăr, limita de Sud a Scythiei Minore în vremea romană se afla pe linia Văii fără Iarnă, unde începe azi frontiera româno-bulgară.

* * *

Un alt nume în legătură cu Dobrogea era, în vechime, acela de *Pontul Stâng* (τὰ ἀριστερὰ τοῦ Πόντου, *Pontus Laevus, Pontus Sinister*) [3]). Dat la început întregei coaste de Apus a Mării Negre, el s'a restrâns tot mai mult, în practică, la ţărmul Dobrogei. Insă, din pricina sensului său strict maritim, n'a fost folosit decât de Greci. Spre interiorul Dobrogei n'a fost extins niciodată.

Făşia de ţărm a provinciei forma o lume deosebită pentru locuitorii acestui interior continental. Nici pentru Geţi, nici pentru Scythi, marea nu a reprezentat mai mult decât un infinit şi mis-

---

[1]) S. MEHEDINŢI, *Dacia pontică şi Dacia carpatică*, în *1878—1928: Dobrogea: cincizeci de ani de vieaţă românească*, p. 191 sqq.; CONST. C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, I [1], p. 34.

[2]) Tot astfel, pe considerente de geografie pur fizică, V. PÂRVAN crease, prin 1922—1923, expresia *Dacia scythică*, pentru a denumi complexul stepelor din Răsăritul Daciei, Dobrogea, Bărăganul şi Bugeacul: *Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării*, Bucureşti 1913, p. 23 sqq.; id., *Nume de râuri daco-scitice*, Bucureşti 1923, p. 1. In lucrările din anii următori, a renunţat însă la această denumire, preferând numele transmise de izvoarele antice.

[3]) STRABO, 320, 541; DIODOR. XIX, 73: OVIDIU, *Tristia*, II, 197; IV, 10, 97.

terios hotar. Abia când au venit *Grecii*, popor mediteranean învăța cu drumurile pe apă, Marea Neagră a început să devină un element de legătură între popoare, un factor de progres. Inşişi Grecii s'au deprins destul de greu cu navigația pe această imensitate de apă, al cărei climat e cu mult mai aspru şi mai capricios decât al ospitalierului Archipelag egeean. Legenda expediției Argonauților, cu îngrozitoarele peripeții pe care le descrie, e un ecou al primelor încercări de navigație elenă dincoace de Strâmtori. Numele actual de *Marea Neagră* constitue o moştenire străveche. Este iranianul *Ahşaena*, „întunecos", pe care îl întrebuințau pentru această mare Scythii şi de sigur şi Geții. Elenii l-au adoptat, cu acelaş sens trist, şi l-au asimilat cu termenul grecesc ἄξεινος „neospitalier" [1]). Cu timpul învățându-se cu legile acestei mări şi pentru a capta bunăvoința divinităților ei, au transformat cuvântul în εὔξεινος „primitor" : *Pontul Euxin*.

Chestiunea dacă Grecii au fost precedați în explorarea Mării Negre de vreun alt popor e încă în discuție. Pe Coasta de Argint a Dobrogei, la Capul Şabla, se afla o localitate numită „Portul Carienilor" (Καρῶν λιμήν, *Carum portus*), iar regiunea dimprejur se numia *Caria* [2]). E aci de sigur un bun indiciu că thalassocrația cariană din Egeea, în sec. VIII—VII în. Chr., şi-a avut prelungirile ei până pe țărmurile noastre. Dar in acea vreme înşişi Grecii începuseră expansiunea lor în Pontul Euxin [3]). E foarte probabil ca „Portul Carienilor" să reprezinte la origini factoria unei asociații caro-elenice, devenită cu timpul pur elenică. Fapt este că la Capul Şabla s'au găsit fragmente de vase attice din sec. V în. Chr. şi o inscripție grecească din aceeaşi vreme [4]). Nimic însă preelenic.

Principalul oraş întemeiat de Greci în actuala Dobroge meridională, respectiv pe litoralul județului Caliacra, a fost *Cruni*, situat exact pe locul Balcicului actual. Numele său, însemnând „izvoare" (κρουνοί), este o aluzie la bogăția de şipote care țâşnesc din toate

---

[1]) Cf. G. GLOTZ, *Histoire grecque*, I, p. 164, n. 45. EURIPIDE, *Iphig. în Taur.*, v. 107, vorbeşte chiar de „Marea Neagră" : Πόντος μέλας. Cf. M. VASMER, *Skythen*, la EBERT, *Reallexikon d. Vorgesch.*, XII, p. 241.

[2]) PORPHYRIOS DIN TYR, în *Fragm. hist. Graec.*, III, p. 710 ; ARRIAN, *Peripl. Ponti Eux.*, 24 ; MELA, II, 2. J. WEISS, *op. cit.*, pp. 28 şi 73.

[3]) G. GLOTZ, *op. cit.*, I, p. 164 sqq.

[4]) E. KALINKA, *Ant. Denkm.*, col. 203, nr. 256 ; G. POPA-LISSEANU, *Cet. şi oraşe*, p. 50 sqq. ; R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 188.

falezele Coastei de Argint[1]) şi care, pe alocuri, de pildă la Castelul regal din Balcic, iau aspectul unor pitoreşti căderi de apă. Mai târziu, nu s'ar putea preciza când, dar sigur înainte de sec. III în. Chr., localitatea îşi schimbă numele în acela de *Dionysopolis*, din pricina unei statui — spun Ps.-Scymnos şi Periplul Anonym al Pontului Euxin —, a zeului Dionysos, aruncată de valurile mării la ţărm în acel loc[2]). Cruni a fost întemeiat de Greci de origini diverse[3]), printre cari trebue să fi predominat Milesienii. După toate probabilităţile, acest eveniment va fi avut loc destul de devreme. La început mai mult o factorie modestă, Cruni-Dionysopolis a ajuns la o importanţă mai deosebită abia prin sec. III în. Chr.[4]).

Acolo unde se află azi micul port Cavarna, Grecii au înfiinţat, poate prin sec. VI în. Chr. orăşelul *Bizone*. După Ps.-Scymnos (v. 757—759), această localitate ar fi fost la început o colonie a *Mesambriei*, deci de caracter doric. Sunt însă de presupus şi elemente ionice de amestec, ca la *Cruni*. Fapt e că în vremea clasică oraşul apare independent de Mesambria şi fără niciun caracter doric atestat. Capul Ciragman îi servia de acropole. Acolo s'au găsit numeroase resturi antice, ruine, fragmente de vase, de inscripţii, etc.[5]). Numele de *Bizone* fiind de origine thracă[6]), se poate admite că oraşul elen va fi fost precedat în acest loc de o modestă aşezare crobyză. Acelaş lucru e de presupus pentru fortăreaţa întemeiată de Greci pe promontoriul *Tirizis* (Capul Caliacra), al cărui nume se referă la Terizii getici din vecinătate. Coloniile elene din Dobrogea s'au întemeiat în bună înţelegere cu localnicii.

Aşezări greceşti de o importanţă minoră trebue să fi fost destul de numeroase pe această coastă atât de bine adăpostită şi învecinată cu o regiune bogată în cereale, principalul articol de comerţ pentru

---

[1]) C. Brătescu, în *Anal. Dobr.*, XVII (1936), p. 183 sqq.; XVIII (1937), p. 22 sqq.; I. Lepşi, *Studii asupra litoralului Şabla-Ecrenè*, Bucureşti 1927 (*Acad. rom.: mem. s. ştiinţ.*, ser. III, t. IV), pp. 51 sqq., 74 sqq.

[3]) Ps.-Skymnos, v. 753—4; Anonym, *Peripl. Ponti Eux.*, 78. Numele *Matiopolis* pomenit de Anonym ca o altă poreclă a Dionysopolei e o greşeală, probabil o confuzie cu *Marcianopolis*: cf. G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 20.

[3]) Ps.-Skymnos, 756: μιγάδας Ἕλληνας οἰκητάς.

[4]) B. Pick, *Ant. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, p. 127.

[5]) G. Popa—Lisseanu, *Cetăţi şi oraşe*, p. 36—41; I. Lepşi, *op. cit.*, p. 94 sqq.; O. Mărculescu, în *An. Dobr.*, XV (1934), p. 145 sqq.

[6]) G. G. Mateescu, în *Ephem. Dacorom.*, I (1923), p. 87, n. 2—4; p. 111, n. 2.

Grecii pontici. In afară de Dionysopolis, de Bizone, de Tirizis şi de Portul Carienilor, mai existau pe litoralul judeţului Caliacra şi alte aşezări mai mici, mai de grabă un fel de schele pentru pescari. Vetrele lor s'au putut constata, de pildă, lângă Turc-Suiuciuc, la Ghiaur-Suiuciuc, la Surtuchioi, la Caiabeichioi [1]), etc. Numele lor antice nu se cunosc. In schimb autorii vechi ne dau câteva nume pentru coasta de Sud a Dobrogei, între Mangalia şi Ecrenè, care n'au putut fi încă localizate. E cazul cu *Parthenopolis*, *Aphrodisias*, *Eumenia*, *Heracleia* [2]). Dintre acestea primele trei sunt arătate de PLINIUS ca fiind ocupate de Scythii Aroteres, alături de alte localităţi cu nume indigene: *Libistus*, *Zygere*, *Borcobe* (ori *Rocobae*) şi *Gerania*.

Despre ultima localitate, PLINIUS spune că se afla pe locul unde ar fi existat cândva neamul *Pygmeilor* [3]). De sigur, nu e vorba de vreo populaţie cu acest nume, ci de o conjectură mitologică grecească [4]). *Gerania* a fost identificată cu fortificaţia byzantină ale cărei ruine se văd pe înălţimile dintre Ecrenè şi Dişpudac, exact lângă actuala frontieră, pe teritoriul românesc [5]). Baza acestei identificări o formează Actele patriarhatului din Constantinopole, în care, printre diferitele castele patriarhale din jurul Varnei, în cursul sec. XIV, figurează şi localităţile *Cranea* şi *Gerania* [6]). Cranea, menţionată şi în portulane [7]), e, fără îndoială, având în vedere perfecta potrivire de nume, tot una cu actualul *Ecrenè* [8]). Cât despre *Gerania*, ea urmează să fie căutată undeva pe alături, aşa că identificarea cu cetăţuia byzantină citată e destul de plausibilă. Numai că această dualitate *Cranea-Gerania* aparţine unei vremi foarte târzii, după totalele distrugeri barbare din sec. VI—VII d. Chr. şi după restaurarea stăpânirii byzantine pe coasta dobrogeană în sec. XI. Trebue să admitem că în antichitate n'a existat decât o singură localitate şi anume

---

[1]) I. LEPŞI, *op. cit.*, p. 91.

[2]) PLINIUS, *Nat. hist.*, IV, 18, 6.

[3]) *Nat. hist.*, IV, 18, 5: *Gerania ubi Pygmaeorum gens fuisse dicitur.*

[4]) Sprijinită pe asemănarea numelui acestei localităţi cu termenul grec γέρανος „cocor"; se ştie rolul important al cocorilor în legenda Pygmeilor.

[5]) G. POPA—LISSEANU, *op. cit.*, p. 14 sq. Pentru ruine cf. şi I. KALINDERU, în *Bul. Com. Mon. ist.*, VI (1913), p. 135—139.

[6]) MIKLOSICH—MÜLLER, *Acta patriarchatus Constantinopolitani*, I, p. 95, LII, 2 şi p. 528, CLXXII.

[7]) Cf. N. GRĂMADĂ, în *Ephem. Dacorom.*, IX (1930), p. 231.

[8]) G. POPA—LISSEANU, *op. cit.*, p. 13 sq.

Gerania lui Plinius, situată la Ecrenè, dar nu spre Dişpudac, ci în vale, unde s'au găsit resturi antice de epocă greacă şi romană bună [1]. Numele acesta, pronunţat *Gherania* de localnicii Greci şi de sigur şi de Thraci, a degenerat foarte lesne în formele *Granea*, *Cranea*. Când s'a făcut restaurarea byzantină din sec. XI, birocraţii imperiului au găsit în tradiţia locală această ultimă formă şi au respectat-o. Iar pentru castelul din apropiere au adoptat forma de tradiţie literară *Gerania*, ajungând astfel ca dintr'un singur nume antic să facă două, aplicându-le la două locuri vecine dar diferite. In concluzie, numele actual de *Ecrenè* nu reprezintă decât o ultimă fază, determinată de pronunţia turcească, a vechiului *Gerania*. Trebue exclusă total părerea, care a stat până acum la baza discuţiei asupra formei *Ecrenè*, şi după care aceasta n'ar fi decât o derivaţie din *Cruni*. Pe baza acestei păreri au putut odinioară Papadopoulos Vretos [2]) şi Kanitz [3]) să afirme că *Dionysopolis*, fost *Cruni*, ar fi existat la Ecrenè, ceea ce în cele din urmă a fost complet infirmat prin evidenţa faptelor arheologice şi epigrafice, care au demonstrat identitatea acestui oraş elen cu Balcicul actual. Nu este mai fericită nici încercarea lui K. Schkorpil [4]), din vremea noastră, de a despărţi cele două nume antice şi a le atribui la două localităţi deosebite, desemnând *Dionysopolis* pentru Balcic, iar *Cruni* pentru Ecrenè. Nicio mărturie antică nu îngădue o asemenea diferenţiere. Toţi autorii antici cari pomenesc despre *Cruni* — şi sunt cel puţin şease — arată în chip unanim că e vorba de unul şi acelaş oraş cu *Dionysopolis*.

* * *

Dobrogea intră in istorie cu prilejul resistenţei Geţilor locali împotriva lui Darius. Marele Rege al Perşilor plănuia să supună pe Scythi şi să anexeze astfel la uriaşul său imperiu toate ţărmurile bogate ale Pontului Euxin. N'a izbutit să cucerească însă decât Thracia şi Dobrogea, iar sfârşitul lamentabil al expediţiei sale în Scythia a făcut ca şi această stăpânire persă în Pontul Stâng să rămână destul

---

[1]) R. Vulpe, în *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 8.

[2]) *La Bulgarie ancienne et moderne*, St. Petersbourg 1856, p. 194 sqq.

[3]) F. Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, III, p. 218 sq.: cf. G. Popa—Lisseanu, *op. cit.*, p. 13—14.

[4]) In *Izvestija — Bull. de l'Inst. archéol. bulgare*, Sofia, V (1930—31), p. 87 sqq.

[5]) Spre o separare analoagă înclina şi O. Tafrali, *La cité pontique de Dionysopolis*, p. 11 sq.; id., in *An. Dobr.*, IX, 2 (1928), p. 9.

de precară. Pe urma încercării lui Darius a rămas ideia de a face din Dunăre o graniță, ideie care de aci înainte va nutri tendințele imperialiste ale tuturor formațiunilor politice importante ce se vor succede în Balcani. Thracii *Odrysi* fură primii cari, sub *Sitalkes*, profitară de exemplul lui Darius și-și întinseră regatul lor până la gurile fluviului [1]). Geții dobrogeni deveniră astfel vasalii regelui odrys și ca atare participară la marea expediție a acestuia, din anul 429 în. Chr., împotriva regelui macedonean Perdiccas [2]). Situația aceasta se perpetuă în Dobrogea și sub succesorii lui Sitalkes.

Regatul odrys sucombând, la 341 în. Chr., sub loviturile lui *Philip II*, Dobrogea trecu sub autoritatea acestui mare rege macedonean. La 339 în. Chr., Philip fu chiar silit să procedeze la o intervenție în această țară, spre a se împotrivi unei mari invazii a Scythilor sub regele lor *Ateas* [3]). In bătălia care se dădu undeva pe lângă Histria, năvălitorii suferiră o cumplită înfrângere.

Invazia lui Ateas reprezintă răsunetul unei mișcări de popoare care începuse să se producă în Nordul Mării Negre poate încă din sec. V în. Chr., și care avea să ducă în cele din urmă la supunerea Scythilor de către frații lor răsăriteni *Sarmații*. Nu este exclus ca enclavele scythe de pe Coasta de Argint, menționate aci mai sus și atestate cu începere din sec. III în. Chr., să fie rezultatul unei incursiuni mai norocoase decât a lui Ateas, dar cam din aceeași vreme. Dacă autorii nu ne vorbesc decât de năvălirea acestuia, faptul trebue privit ca o simplă întâmplare, datorită amestecului unui rege atât de celebru ca Philip. E natural însă să admitem că presiunea scythică, constatată în sec. V—IV în. Chr. pe cale archeologică [4]), se va fi manifestat prin numeroase atacuri, mei mult ori mai puțin izbutite, asupra Dobrogei [5]).

---

1) HERODOT, IV, 78—80.

2) THUCYDIDE, II, 96—97.

3) V. PÂRVAN, *Getica*, pp. 33 și 143; P. NICORESCU, *La campagne de Philippe en 339*, în *Dacia*, II (1925), p. 22 sq.

4) De pildă prin descoperirile dela Brezovo, Bedniakovo, Panaghiuriște și Radiuvene în Bulgaria (B. FILOW, în *Römische Mitteilungen*, XXXII (1917), p. 55 sq.; V. PÂRVAN, *Getica*, p. 33, 143; R. VULPE, *L'âge du fer dans les régions thraces de la Péninsule Balcanique*,, Paris 1930, p. 131 sqq.) și prin cea dela Hagighiol în jud. Tulcea (I. ANDRIEȘESCU, în *Revista de Preistorie și Antichități naționale*, I (1937), pl. XIII—XXVII).

5) O asemenea încercare a fost, în cursul sec. V în. Chr., expediția lui Ocamasades, povestită de Herodot (IV, 78—80), cu prilejul conflictului acestui principe scyth cu fratele său, regele Skyles. Numai intervențiunea la timp a regelui odrys Sitalkes la Dunăre a putut împiedeca atunci o invadare a Dobrogei de către Scythi.

Alexandru cel Mare avu şi el de luptat la Dunăre, în anul 335 în. Chr., împotriva Triballilor şi a Geţilor de peste fluviu. E din ce în ce mai puţin admis că expediţia făcută de el cu acel prilej va fi atins Dobrogea [1]). In schimb, *Zopyrion*, guvernatorul lăsat de Alexandru în Thracia în timpul marilor sale cuceriri din Asia, a trecut pe aci, la 326 în. Chr., cu o oaste de 30.000 oameni, îndreptându-se către gurile Dunărei, spre a supune regiunile din Nordul Mării Negre [2]). Intreprinderea s'a sfârşit dezastros, generalul macedonean fiind împresurat de Geţi, prin Basarabia de Sud, şi masacrat cu toţi oamenii lui.

Geţii din stânga Dunării deveniseră între timp o forţă puternic organizată, care nu îngăduia deloc consolidarea stăpânirii macedonene în Dobrogea. Nu se puteau să se împace cu ideia ca fluviul lor sfânt, *Dunaris* [3]), numit *Istros* de către Thracii meridionali, să rămână o graniţă despărţitoare de numeroşii lor fraţi din Dobrogea şi Moesia. De aceea împotrivirea lor faţă de Alexandru şi urmaşii săi, cari au încercat să-şi impună autoritatea în aceste regiuni, a fost atât de înverşunată.

Diadochul marelui cuceritor în Thracia, viteazul *Lysimach*, a avut de dus grele războaie prin aceste părţi. Mai întâiu a trebuit, în 313, să facă faţă unei mari răscoale a oraşelor greceşti din Pontul Stâng, în frunte cu Callatis. Printr'o acţiune rapidă izbuti să izoleze această cetate prosperă, supunând pe rând pe celelalte — printre care erau Odessos şi Histria — şi respingând ajutoarele getice şi scythice venite de peste Dunăre la apelul Elenilor revoltaţi [4]). In timpul lungului asediu pe care Callatienii îl susţinură cu vrednicie timp de câţiva ani, Lysimach îşi adăposti tezaurul în cetăţuia de la Capul *Tirizis* (Caliacra) [5]). Prin preajma anului 202 în. Chr., diadochul, proclamat între timp rege al Thraciei, era pe deplin stăpân asupra cetăţilor elene din Dobrogea. Mult mai greu i-a mers cu Dromichete, regele Geţilor din Muntenia. Intr'unul din războaiele împotriva acestuia, la 295 în. Chr., Lysimach fu prins împreună cu întreaga oaste şi numai o înţeleaptă

---

1) V. PÂRVAN, *Getica*, p. 43.

2) *Ibidem*, p. 49 sqq.

3) Numele getic care e la originea celui de *Dunăre*, întrebuinţat azi numai de Români: cf. V. PÂRVAN, în *Revista istorică*, VII (1921), p. 248; id.. *Nume de râuri*, p. 16 sq.

4) DIODOR, XIX, 73; XX, 25. Cf. V. PÂRVAN, *Gerusia din Callatis*, Bucureşti 1920 (*Analele Acad. rom.*, mem. s. ist., ser. II, t. XXXIX, 1916), p. 51 sqq.

5) STRABO, 319.

atitudine de generozitate a regelui get a putut duce la un sfârşit paşnic, monarhul macedonean resemnându-se să recunoască Geţilor dreptul asupra câtorva capete de pod în Dobrogea şi să renunţe la orice veleitate de a le recuceri [1]). In urma acestui eveniment pacea fu respectată de fapt multă vreme, de ambele părţi.

După moartea lui Lysimach, în 281 în. Chr., Dobrogea cu întreaga Thracie trecu sub stăpânirea lui Ptolemeu Keraunos, regele Macedoniei. Dar pentru foarte scurt timp, fiindcă acest monarh îşi găsi sfârşitul în luptă cu *Celţii*, a căror invazie, în anul 280, răsturnă întreaga ordine elenistică din Peninsula Balcanică. Nu se ştie dacă noul Stat celtic, care în urma acestei frământări se stabili în Thracia, la *Tylis*, a izbutit să se întindă şi în Dobrogea. In orice caz, dacă nume celtice, ca *Arrubium* şi *Noviodunum*, au putut fi puse în legătură cu o asemenea extensiune [2]), e sigur că *Durostorum*, care poate va fi existat încă din această vreme, n'a fost creat de Celţi, după cum s'a presupus uneori pe baza unui pretins caracter celtic al numelui său [3]), care de fapt e pur thracic [4]). Cât despre *Corallii* din Dobrogea, despre care Ovidiu (*Ex Ponto*, IV, 2, 37) spune că erau blonzi şi şi aveau pielea albă, unii autori i-au socotit de origine celtică [5]). Pentru V. Pârvan [6]) ar fi vorba însă mai de grabă de o populaţie getă locuind în Sudul Dobrogei, în apropiere de Dunăre.

In secolele IV şi III în. Chr., corespunzând ordinei instaurate de Philip şi Alexandru şi consolidate de Lysimach, cetăţile elene din Dobrogea s'au bucurat de o foarte mare înflorire. O dovedesc bogatele resturi arheologice, unele de o deosebită valoare artistică, găsite în ruinele acestor cetăţi. Relaţiile între ele, precum şi ale fiecăreia cu centrele din lumea elenă meridională, erau intense. Textul unui decret găsit la Mangalia ne arată existenţa unor legături de prietenie în această vreme între Callatis şi Dionysopolis [7]). La Bizone s'a descoperit o inscripţie a unui *thiasos* de preoţi şi binefăcători (εὐεργέται) originari din Taurida, în Nordul Mării Negre (Ταῦροι) [8]).

---

1) Cf. V. Pârvan, *Getica*, p. 57 sqq.

2) H. Hubert, *Les Celtes depuis l'époque de La Tène*, Paris 1932, p. 46 sqq. Cf. şi V. Pârvan, *Getica*, p. 65.

3) A. Holder, *Altceltischer Sprachschatz*, s. v.

4) W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, 2, p. 73 şi 81 ; V. Pârvan, *Municipium Aurelium Durostorum*, p. 307.

5) C. Jullian, *Histoire de la Gaule*, I. p. 303, n. 2.

6) *Getica*, p. 125, n. 2 şi p. 168.

7) Th. Sauciuc-Săveanu, în *Dacia*, II (1925), p. 121 sq.

8) E. Kalinka, *Ant. Denkm.*, col. 113, nr. 116 ; G. Popa-Lisseanu, *Cetăţi şi oraşe*, p. 39.

Această prosperitate s'a continuat în tot cursul sec. III în. Chr. E foarte probabil că invazia Celților, de altfel repede astâmpărată, n'a stricat în aceste părți echilibrul creat prin pactul dintre Lysimach și Dromichete. Abia după dispariția regatului celtic din Tylis, la sfârșitul secolului, se constată în Dobrogea o dezordine, provocată de Thracii din Balcani. E situația pe care ne-o desvălue importanta inscripție a lui Agathocles, descoperită acum câțiva ani de d-l S. LAMBRINO [1]). Este un decret histrian de prin preajma anului 200 în. Chr., în care se vorbește de repetatele atacuri pe care cetățile grecești din Dobrogea le suferiau în acel timp din partea Thracilor, conduși de un oarecare *Zoltes*. Și dacă Histria de pildă a putut evita regulat prădăciunile lor, odată prin rezistență armată, altcândva prin plata unor sume mari de bani, o soartă mult mai tristă i-a fost rezervată modestului oraș depe Coasta de Argint, *Bizone*, care a fost cucerit și devastat de către Thracii lui Zoltes. Cetățile din Pontul Stâng nu putură fi salvate de stăruitoarele incursiuni ale acestora decât după ce făcură apel la protecția lui *Remaxos*, un puternic rege get din stânga Dunărei, de sigur unul din urmașii lui Dromichete.

Ordinea restabilită de Geți n'a durat mult, căci în curând apariția *Bastarnilor* inaugură o eră de nesiguranță. Insăși puterea getică fu mult stânjenită prin loviturile noilor veniți. In acelaș timp marea era infestată de pirați. Cetățile elene avură mult de suferit acum. Totuși, se adaptară la noile condiții și continuară afacerile lor comerciale [2]). Dionysopolis, care în cursul secolului III în. Chr. ajunsese la o importanță mai deosebită și începuse să bată și monete proprii, se afla în plină activitate.

Monetele de bronz ale acestui oraș încep să fie mai frecuente tocmai după anul 200 în. Chr. [3]).

Marele conflict care, la finele sec. II în. Chr., a pus față în față Orientul, coalizat în jurul lui *Mithradate*, regele Pontului, cu Occidentul, reprezentat prin Romani, de curând statorniciți în Macedonia și în Grecia, a atins și Dobrogea. Orașele elene de aci se aflau sub autoritatea lui Mithradate, care făcuse din Pontul Euxin o unitate politică [4]). In cele din urmă monarhul pontic fiind răpus, Romanii

---

[1]) Cf. *Gândirea*, XI (1931), p. 362 sqq.; *An. Dobr.*, XII (1931) p. 293 sqq.

[2]) V. PÂRVAN, *Gerusia din Callatis*, p. 56 sqq.

[3]) B. PICK, *Ant. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, p. 126 sq.

[4]) TH. REINACH, *Mithridate Eupator, roi de Pont*, Paris 1890, p. 75; B. PICK, *op. cit.*, I, p. 64; C. MOISIL, în *Arhiva Dobrogei*, I (1916), p. 141.

ajunseră şi în Dobrogea. O expediţie a lui *M. Lucullus Varro*, la 77—71 în. Chr., învinse pe Thraci, pe Moesi şi pe Geţii din Sudul Dunării şi sfârşi prin a supune toate cetăţile elene din Pontul Stâng. Printre acestea autorii antici pomenesc pe *Dionysopolis* şi *Bizone*, de pe Coasta de Argint [1]). O inscripţie din Callatis, din sec. I în. Chr., reprezentând un tratat de supunere faţă de Roma, constitue un important document al acestei prime aşezări a stăpânirii romane în Scythia Minoră [2]). Fără îndoială, tratate asemănătoare au fost concluse atunci şi cu cele două cetăţi de pe litoralul Caliacrei, ca şi cu toate celelalte centre pontice supuse de Romani. In vreme ce expediţia lui M. Lucullus pe uscat se termina cu acest succes, vasta acţiune a lui Pompeiu reuşia să stârpească pirateria din Pontul Euxin, ca din toate mările legate de interesele romane.

Cetăţile elene şi populaţiile pacificate din Dobrogea fură puse sub autoritatea guvernatorului provinciei *Macedonia*. La 62 în. Chr., această demnitate era deţinută de *C. Antonius Hybrida*, ale cărui abuzuri fiscale siliră cetăţile pontice să se revolte şi să caute alianţa Geţilor de peste Dunăre şi a Bastarnilor. Nu se poate şti dacă *Dionysopolis* a făcut parte din această coaliţie. In orice caz, n'a avut timp să treacă la fapte, fiindcă de la început fu ocupată de armata lui Antonius, care chiar îşi stabili aci cartierul în cursul iernii 62—61, istovind resursele cetăţii [3]). In primăvara următoare, ostilităţile împotriva coaliţiei fură reluate. Dar lângă Histria, oastea romană suferi un teribil dezastru, însuşi proconsulul pierzându-şi viaţa. Stăpânirea romană în Dobrogea era desfiinţată.

De această situaţie profită din plin regele Geţilor, *Burebista*, principalul autor al victoriei dela Histria. Acesta izbutise să alcătuiască un uriaş imperiu danubian, întinzându-se în Apus până la Alpi, iar în Sudul Dunării până dincolo de Balcani. In Răsărit, el deveni suzeran peste toate cetăţile elene, dela Olbia, în sudul Rusiei, până la

---

[1]) APPIAN, *Illyr.*, 30: *Dionysopolis*; EUTROPIU, *Brev.*, VI, 10: *Burziaonem* care, în seria de oraşe maritime citate de autorul antic, nu poate fi *Burziavon*, castelul cunoscut în vremurile romane târzii prin părţile Şumlei (V. PÂRVAN, *Histria*, p. 77), ci o formă greşită în loc de *Bizone*. De altfel acest oraş elen e pomenit şi într'un fragment al lui Sallustius, sub forma *Vizzo*, printre cetăţile pontice cucerite de M. Lucullus: cf. G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 37.

[2]) TH. SAUCIUC-SĂVEANU, în *Dacia*, III—IV (1927—32), p. 456 sq.; S. LAMBRINO, în *Comptes-rendus des séances de l'Acad. des Inscr. et Belles-Lettres*, 1933, p. 278 sqq.

[3]) DITTENBERGER, *Sylloge*³, n. 762.

Apollonia (Burgas), în Bulgaria [1]). Unele din aceste cetăţi fură supuse cu sila. Puţine acceptară de bunăvoie să transforme alianţa cu marele monarh get în protectorat. E cazul cu *Dionysopolis*, despre ale cărei legături cu Burebista stă mărturie importanta inscripţie a lui Acornion [2]). E un decret din anul 48 în. Chr., prin care cetatea cinsteşte pe Acornion al lui Dionysios pentru serviciile de seamă aduse concetăţenilor săi din Dionysopolis. Din text vedem că acest oraş a căutat să intre în legături cu puternicul Stat al Geţilor din Carpaţi încă de pe vremea când era rege tatăl lui Burebista, la curtea căruia, la *Argedava* [3]), Acornion s'a dus pe cheltuială proprie pentru a obţine protecţia regelui get faţă de cetatea sa. De sigur e vorba de tratative anterioare anului 62 în. Chr., pe vremea când oraşele pontice căutau sprijinul Geţilor spre a scutura jugul roman. Cât de decăzută era starea economică a Dionysopolei pe atunci, în urma abuzurilor proconsulare, rezultă din faptul povestit în inscripţie, că de mulţi ani zeul eponim al cetăţii, *Dionysos*, rămăsese fără preot, negăsindu-se nimeni care să poată primi această sarcină foarte costisitoare. Iar unul din meritele cele mai de seamă pentru care i se aduc elogii lui Acornion e că s'a oferit să fie preotul acestui zeu, oficiind pe cheltuiala sa serbările cultului cu tot fastul, tocmai în vremea în care cetatea trecea prin cele mai grele momente, oastea lui C. Antonius Hybrida, venită în anul 62 pentru a reprima răscoala oraşelor pontice, fiind încartiruită între zidurile ei.

Intr'un alt pasagiu al documentului se vorbeşte de întinderea imperiului lui Burebista până la Pontul Euxin şi de intrarea Dionysopolei de bună voie sub autoritatea lui. Lui Burebista i-a plăcut atât de mult iscusinţa diplomatică a lui Acornion, încât i-a dat însărcinarea să se ducă la Heraclea Lyncestis, în Macedonia, şi să trateze cu Pompeiu, în numele său, o alianţă în urma căreia imensele forţe getice erau puse la dispoziţia rivalului lui Caesar. Acornion şi-a îndeplinit în chip mulţumitor însărcinarea, neuitând — o spune inscripţia — să ceară din partea triumvirului roman şi promisiuni în favoarea cetăţii sale.

1) Strabo, 304; Dio Chrysostomos, XXXVI, 4; cf. V. Pârvan, *Getica*, p. 80 sqq.

2) Dittenberger, *Sylloge*³, n. 762. Cf. V. Pârvan, *Getica*, p. 79 sqq.; G. G. Mateescu, în *Anuarul Inst. de Ist. Naţională din Cluj*, IV (1926—37), p. 323—326.

3) Poate *Arcidava* din Banat (Gr. Florescu, în *Istros*, I (1934), p. 60 sqq.), dar nu este exclusă nici vreo altă localitate din stânga Dunării, de pildă undeva pe Argeş (vechiul *Argesis—Ordessos*), după cum cum înclină a crede V. Pârvan, *Getica*, p. 81.

E foarte probabil că războiul dintre Caesar şi Pompeiu s'a decis la Pharsalos încă înainte ca Burebista să fi putut trimite ajutorul făgăduit. In anii cari au urmat, Caesar pregătia o mare acţiune împotriva regelui get. Forţe importante fură adunate la Sud de Balcani [1]). Dobrogea urma desigur să aibă rolul ei în evenimentele ce se aşteptau. Dar conflictul nu s'a produs: Caesar fu asasinat la 44 în. Chr. şi, puţin după aceea, Burebista avu o soartă asemănătoare.

Imperiul getic se împărţi în diverse fragmente. Partea de lângă Dunărea de jos, pe care o avusese altădată Dromichete, îi reveni lui *Dicomes* [2]). Dobrogea fu îmbucătăţită în principate mărunte şi independente, sub şefi geţi locali. Oraşele elene din Pontul Stâng îşi recăpătară libertatea.

In al doilea războiu civil dintre Romani, Geţii luară partea lui Marcu Antoniu, învinsul dela Actium. E ceea ce îl făcu pe Octavian, devenit *August*, să ia măsuri împotriva acestor supărători duşmani ai imperiului său. O invazie a Bastarnilor, ajutată de Dicomes, dădu proconsulului din Macedonia, *M. Licinius Crassus*, prilejul unei victorioase expediţii spre Dunăre, la 29 în. Chr. Barbarii, urmăriţi de trupele romane, se retraseră în Sudul Dobrogei, unde încercară să reziste pe lângă râul *Kerdos*, greu de identificat. După V. PÂRVAN ar fi vorba de valea limanului Mangaliei, al cărei segment superior se află în jud. Caliacra [3]). Crassus obţinu o mare victorie. Bastarnii fură zdrobiţi. Regele lor, *Deldon*, căzu ucis de însăşi mâna generalului roman. O parte din fugari ocupară o poziţie întărită, pe care Romanii n'o putură cuceri decât cu ajutorul lui *Roles*, regişorul get din Sudul Dobrogei, având poate *Durostorum* de capitală [4]). Roles recunoscu autoritatea romană ca *amicus et socius populi Romani* [5]), ducându-se la Corinth spre a se închina lui August, care se afla acolo în acel moment.

In anul următor, Crassus fu silit să revină la Dunăre spre a respinge o nouă invazie bastarnă. Cu acel prilej alergă în ajutorul

---

[1]) STRABO, 298; SUETONIU, *Caesar*, 44; id., *Octavianus*, 8, 2; TITU-LIVIU, *Periochae*, 117; VELL. PATERCUL., II, 59, 4; APPIAN, *Illyr.*, 13; id., *Bell. civ.*, II, 110; cf. V. PÂRVAN, *Getica*, p. 80.

[2]) V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 82 sqq.

[3]) *Getica*, p. 87, n. 2: *Kerdos* = (*Kedros*) la CASSIUS DIO, LI, 24, 1, ar fi în acest caz o greşeală în loc de *Kerbos*, care ar aminti pe *Cerbatis* sau *Acervetis*, numele aşezării getice care precedase întemeierea Callatidei la gura limanului Mangaliei.

[4]) V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 314; id., *Getica*, p 88.

[5]) CASSIUS DIO, LI, 24, 7: φίλος καὶ σύμμαχος.

lui Roles, care fusese atacat de *Dapyx*, un alt principe get, al cărui teritoriu se afla prin mijlocul Dobrogei [1]). De data aceasta generalul roman veni hotărît să supună întreaga ţară. Dapyx fu bătut, iar pământurile sale cucerite. Aceeaşi soartă o avu teritoriul din Nordul provinciei, aparţinând lui *Zyraxes*, care fu silit să se refugieze la Geţii de peste Dunăre. Stăpânirea romană era restaurată la gurile fluviului, de data aceasta definitiv. Crassus îşi putea serba triumful la Roma, la *4 Iulie 27 în. Chr.*, pentru victoriile sale împotriva Thracilor şi împotriva Geţilor din Dobrogea [2]). E probabil că pentru un moment întreaga ţară cucerită fu încredinţată spre supraveghiere lui Roles.

Cucerirea Dobrogei fusese precedată de o victorie decisivă asupra *Bessilor*. De sigur acum fură deportaţi aceşti Thraci din Balcani în diferite părţi ale Dobrogei, unde îi arată în număr destul de important inscripţiile din secolele următoare, ca enclave aşezate în mijlocul massei de băştinaşi Geţi. O asemenea enclavă se găsia în actualul judeţ Durostor [3]). La limita dintre judeţele Caliacra şi Constanţa, între *Abrittus* şi *Tropaeum Traiani*, la Cetatea (Hasarlâc), se afla o colonie de *Ausdecenses*, alţi Thraci balcanici, aduşi aci odată cu Bessii [4]).

* * *

Deşi intrată în sfera autorităţii romane, Dobrogea mai avea de trăit încă vre-un secol în nesiguranţă. Nefiind păzită în permanenţă de trupe romane, ci cel mult supraveghiată de o flotă pe Dunăre, această provincie era continuu prada de o parte a Geţilor din stânga fluviului, de alta a Sarmaţilor, de curând instalaţi în Răsăritul Daciei. Un pas decisiv în problema danubiană fu săvârşit prin expediţia strălucită a lui *Aelius Catus*, la începutul erei noastre, când fură zdrobite forţele getice din Muntenia şi un mare număr de Geţi fură deportaţi în Sudul Dunării. In urma acestui succes, împăratul August întemeiă provincia *Moesia*, la anul 6 d. Chr., către Apus de *Asamus* (Osem). Regiunile situate la Răsărit de acest râu, împreună cu toată Dobrogea, fură înglobate sub numele de *Ripa Thraciae* şi în-

---

1) V. Pârvan, *Getica*, p. 89.

2) *Ex Thraecia et Geteis :* CIL, I, p. 180, *Acta triumphorum*, a. U. c 727.

3) S. Lambrino, în *Rev. de Philol.*, V (1931), p. 251 sqq.; V. Pârvan, *Munic. Aur. Durost.*, p. 308 sqq.

4) G. G. Mateescu, în *Bul. Com. Mon. ist.*, IX (1916), p. 38 şi 42; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 308 sq.

credinţate regatului odrys, restaurat de Romani, ca Stat vasal, în limitele din sec. V în. Chr.[1]). Orice urmă de autonomie getică în Dobrogea dispărea astfel pentru totdeauna.

Dar măsurile acestea nu aduseră mai multă linişte în Dobrogea. Ovidiu, care îşi trăia exilul la Tomis între anii 9 şi 17 d. Chr., a fost martorul acestei vremi triste din istoria provinciei. Dacă Geţii din Muntenia fuseră foarte slăbiţi, în schimb cei din Moldova şi din Ardeal continuau atacurile lor asupra acestei ţări. Impăratul *Tiberiu* luă noui măsuri, organizând flota de pe Dunăre şi încredinţând supraveghierea oraşelor elene din Pontul Stâng unui prefect al ţărmului *(praefectus orae maritimae* sau *praeses laevi Ponti)*, depinzând de guvernatorul Moesiei. La îndemâna acestuia din urmă fură puse trupe suficient de numeroase. Rezultatul fu o simţitoare ameliorare în siguranţa Dobrogei. In cele din urmă, Romanii se hotărîră să ia sub paza lor directă tot malul drept al Dunărei. La 46 d. Chr., sub împăratul *Claudiu*, miezul regatului odrys fu transformat în provincie romană, iar Dobrogea, cu toată *Ripa Traciae*, fu anexată la provincia *Moesia*. Pe Dunăre, pe locul vechilor cetăţi gete şi odryse, printre care este de considerat şi *Durostorum*, fură instalate trupe auxiliare romane [2]). In acelaş timp fură reorganizate vămile imperiale pe malul fluviului şi pe ţărmul mării [3]).

Provincia Moesia, extinsă până la Mare, avu parte de o serie de guvernatori foarte destoinici, cari arătară o grijă minuţioasă faţă de nevoile Dobrogei şi în deosebi faţă de cetăţile elene. Dintre ei, *Plautius Aelianus*, pe la 52—53 d. Chr., s'a distins printr'o expediţie biruitoare peste Dunăre, care a asigurat pentru câtăva vreme pacea provinciei [4]).

Pacea aceasta fu întreruptă în anii 67—69, când Sarmaţii Roxolani, profitând de moartea lui *Neron* şi de războiul civil care a urmat, năvăliră în Dobrogea. In cele din urmă Barbarii fură zdrobiţi prin intervenţia lui *M. Aponius Saturninus*, guvernatorul provinciei [5]). In acelaş timp, o invazie a *Dacilor*, — nume care din această vreme înainte va predomina asupra sinonimului de *Geţi* —, fu respinsă de

1) A. v. PREMERSTEIN, *Die Anfänge d. Prov. Moesien*, în *Jahreshefte*, I (1898), p. 178 sqq.

2) *Ibidem*, p. 183.

3) Cf. V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 556 sqq.

4) CIL XIV 3608. Cf. V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 569; id., *Inceputurile vieţii romane la gurile Dunării*, p. 83 sqq.; id., *Getica*, p. 103.

5) TACIT, *Hist.*, I, 79; V. PÂRVAN, *Getica*, p. 106.

generalul lui Vespasian, *Fonteius Agrippa*. Dar o revenire a Dacilor, în înțelegere cu Sarmații, avu de efect surprinderea forțelor romane, care fură massacrate undeva în Dobrogea cu comandant cu tot. Abia noul guvernator trimis de împărat, *Rubrius Gallus*, putu să alunge pe dușmani și să salveze provincia. *Vespasian* dispuse să se mărească numărul trupelor în această parte a imperiului, care se dovedise atât de primejduită, și dădu o organizație definitivă flotei danubiene, care căpătă numele de *classis Flavia Moesica*.

Dobrogea începu să cunoască adevărata pace și binefacerile ei. Coloniști romani, mulți dintre ei veterani din garnizoanele de pe Dunăre, începură să se așeze pe câmpurile fertile ale acestei țări. In județul Durostor, la Atmageaua Tătărească, lângă Sarsânlar, s'a găsit una din cele mai vechi diplome de veterani cunoscute până acum: datează din anul 54 d. Chr., sub domnia lui Claudiu, și a fost eliberată veteranului *Romaesta Rescenti Spiurus*, fost călăraș în *ala Gallorum et Thraecum Antiana*, care făcea parte din trupele Moesiei [1]). După liberare, acest veteran s'a retras în regiunea rurală din vecinătatea Durostorului, de unde poate era originar. Sigur e că numele său e curat thracic și că unul din camarazii înscriși ca martori pe diploma sa poartă cognumele de *Bessus*. Sunt aci suficiente date ca să ne gândim la minoritatea bessă care fusese colonizată în Sudul Dobrogei pe vremea lui Licinius Crassus. In restul Scythiei Minore sunt numeroase dovezi despre veterani și cetățeni romani civili așezați ca agricultori, în cursul sec. I d. Chr., în deosebi sub împărații din familia Flaviilor [2]).

Cetățile elene au început să cunoască acum o nouă eră de înflorire. Romanii le-au respectat instituțiile și au căutat să le înlesnească activitatea comercială. Comunitatea cetăților din Pontul Stâng, reunite sub numele de *Pentapolis*, apoi de *Hexapolis*, a cărei origine urcă poate spre vremurile de necazuri din sec. II—I în. Chr., fu recunoscută de oficialitatea romană ca un organism de caracter religios, sub președinția unui *Pontarches*, ales dintre preoții principali ai orașelor componente. Reședința comunității a fost întâiu la *Odessos* (Varna), apoi s'a stabilit la *Tomis* (Constanța), devenită metropolă a Pontului Stâng [3]). Din Pentapole e foarte probabil că făcea parte și Diony-

[1]) S. Lambrino, în *Rev. de philol.*, V (1931), p. 251 sqq.

[2]) V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane*, pp. 121 și 159.

[3]) B. Pick, *Ant. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, p. 69 sqq.; D. Kalopothakes, *De Thracia provincia romana*, Berlin 1893; cf. C. Patsch, în *Wiss. Mitteil a. Bosnien u. d. Herceg.*, V (1897), p. 399.

sopolis, ca cetate autonomă. Cât despre *Bizone*, această cetate, care niciodată nu se ridicase la o prea mare importanță, decăzuse acum la rangul unei modeste factorii depinzând de Dionysopolis. Un cutremur violent, întâmplat probabil prin sec. I în. Chr., o distrusese în cea mai mare parte [1]).

Recunoştinţa cetăţilor elene pentru prosperitatea adusă de nouile stări de lucruri e din belşug exprimată prin omagii aduse împăraţilor. Astfel, la Dionysopolis, un *Heracleon*, preot — probabil al cultului imperial —, dedică pe proprie cheltuială o statue şi o inscripţie, în greceşte, împăratului *Titus* [2]).

* * *

Dobrogea a jucat un rol important în războaiele întreprinse de Romani împotriva lui *Decebal*. Primele victorii ale eroicului rege dac au fost obţinute în regiunile din dreapta Dunării de jos. E ceea ce a atras în această direcţie atenţia împăratului *Domiţian*, care a procedat la o importantă reorganizare, împărţind *Moesia* în două şi întemeiând astfel, la anul 86 d. Chr., provincia *Moesia Inferior*. Noua provincie cuprindea întreaga Dobroge, cetatea Odessos şi toate regiunile fostei *Ripa Thraciae*. Dar un rol mai direct avu Dobrogea în războaiele conduse de *Traian*, când, în iarna anului 101—102, regiunea cuprinsă între *Nicopolis ad Istrum* (Stari Nikiup) şi *Tropaeum Traiani* (Adamclisi) fu teatrul unora din cele mai grele bătălii din întregul războiu, viteazul împărat având să facă faţă unei năprasnice acţiuni daco-sarmate [3]). Ca mărturii ale biruinţei romane, greu câştigate cu acel prilej, stau câteva afirmaţii ale autorilor antici [4]), numele comemorativ ale celor două localităţi menţionate, ambele întemeiate de Traian, şi în deosebi ruinele monumentului triumfal dela Adamclisi [5]).

Cucerirea Daciei şi transformarea ei în provincie a avut urmă-

---

1) STRABO, 54 şi 319; MELA, II, 2, 22; PLINIUS, *Nat. hist.*, IV, 18, 5. Cf. I. LEPŞI, *Studii asupra litoralului Şabla-Ecrenè*, p. 298 sqq.

2) E. KALINKA, *Ant. Denkm.*, col. 18, nr. 20.

3) C. CICHORIUS, *Die Reliefs der Trajanssäule*, II, pp. 153—154 şi segm. XXXI—XXXII; K. LEHMANN-HARTLEBEN, *Die Trajanssäule*, Berlin—Leipzig 1926, pl. 18, XXXII; R. PARIBENI, *Optimus Princeps*, Messina 1926, I, p. 253 sqq.

4) AMMIAN MARCELLIN, XXXI, 5, 14; IORDANES, *Get.*, c. 18, p. 83, 26; EUSEBIU, *Chron.*, apud MIGNE, *Patr. gr.*, XIX, 551; CASSIODOR, *Chron.*, apud MIGNE, *Patr. lat.*, LXIX, p. 1231; HIERONYM, *ibidem*, XXVII, p. 462.

5) GR. TOCILESCU — O. BENNDORF — G. NIEMANN, *Monumentul dela Adamklissi: Tropaeum Traiani*, Vienna 1895; T. ANTONESCU, *Le Trophée d'Adamclissi*, Jassy 1905; cf. R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVIII (1937), p. 173 sqq.

rile cele mai fericite pentru înflorirea vieții romane și a civilizației în Dobrogea. Această țară se regăsia în unitatea antropogeografică din care în chip natural făcea parte. Prin măsurile de reorganizare a apărării pe linia Dunării și prin acțiunea politică de supunere a populațiilor din Nordul Mării Negre, Traian asigură pacea în aceste părți în chip temeinic și durabil. Dobrogei i se dădură două legiuni și numeroase trupe auxiliare. Una din legiuni, *XI Claudia,* fu stabilită la *Durostorum,* care deveni unul din cele mai importante centre militare de pe Dunăre. Alte tabere mai mici fură înființate, pe porțiunea de *limes* corespunzând actualului județ Durostor, la *Transmarisca* (Turtucaia), la *Candidiana* (Cadichioi) și la *Tegulicium* (Vetrina). Printre trupele staționate în sec. II—III d. Chr. în aceste centre secundare, inscripțiile ne arată o *cohors I Thracum Syriaca* la Transmarisca [1]) și detașamente *(vexillationes)* din *Leg. XI Claudia* din Durostorum și *Leg. I. Italica* dela Novae, la Candidiana și la Tegulicium [2]). In acelaș timp fură organizate drumurile *(viae),* dintre care pe teritoriul județelor Durostor și Caliacra treceau următoarele [3]) : drumul de pe *limes,* dealungul Dunărei, venind dela *Novae* (Șistov), prin *Sexanta Prista* (Rusciuc) și trecând prin *Transmarisca, Candidiana, Tegulicium* și *Durostorum ;* drumul de pe litoral, venind de la *Odessos* (Varna), trecând prin *Gerania* (Ecrenè), *Dionysopolis* [4]), *Bizone, Tirizis, Carum portus* (Șabla) și continuând spre *Callatis* și *Tomis ;* iar, prin mijloc, drumul imperial pornind dela *Marcianopolis* (Devnia) — cetate creată de Traian — și atingând *Zaldapa* (Alacichioi) și *Abrittus* (Abtat), pentru a continua, prin *Tropaeum Traiani,* spre Nordul Dobrogei. Numeroase căi secundare *(semitae)* pot fi presupuse unind transversal cele trei drumuri principale. Resturi de pavaj au fost găsite pe drumul dintre *Abrittus* și *Civitas Ausdecensium* (Cetatea) : ele sunt numite de populația turcă locală *taş jolù* (drum împietruit) [5]).

---

1) V. CHRISTESCU, în *Dacia,* V—VI (1935—36), p. 451 sqq.

2) Cf. G. POPA-LISSEANU, *Cetăți și orașe,* pp. 63 și 66: D. TEODORESCU, în *Raport asupra act. Muz. Naț. de Antich. 1915,* pp. 48 și 50.

3) Cf. hărțile de la E. KALINKA, *Ant. Denkm.,* col. 352 și 440; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.,* p. 100; R. VULPE, în *1878—1928: Dobrogea: cincizeci de ani de viață românească,* p. 142.

4) De aci drumul se bifurca: o ramură ținea coasta, prin Bizone și Tirizis, cealaltă scurta distanța dintre Dionysopolis și Callatis trecând direct peste stepă, prin *Timogittia,* localitate pomenită de itinerarii în această regiune: cf. J. WEISS, *Die Dobrudscha im Alt.,* p. 73.

5) E. KALINKA, *op. cit.,* col. 351; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.,* p. 71—72.

S'au găsit în Cadrilater şi câteva pietre milliarii, două pe drumul central la Abrittus [1]), şi la Ezibei [2]), una pe *limes*, la Tegulicium [3]) şi una pe drumul litoralului, între Vama Veche (Ilanlîc) şi Calaiciderè [4]).

Opera de organizare şi de întărire a Dobrogei fu activ continuată de împăratul *Adrian*. Chiar în primul său an de domnie, în 118, el făcu o călătorie pe aci, inaugurând calea imperială dintre Marcianopolis şi Tropaeum, precum dovedeşte milliariul dela Abrittus, din acel an [5]). O a doua vizită a lui prin aceste părţi se întâmplă prin anii 123—124. Cu prilejul uneia din aceste călătorii, el inspectă lagărul Legiunii XI Claudia dela *Durostorum*, acordând înfloritorului centru civil care răsărise în apropiere, dreptul de a purta gentiliciul său: *canabae Aeliae* [6]).

Apogeul păcii şi al prosperităţii în Scythia Minoră fu atins sub domnia lui *Antoninus Pius* (138—161). Prin grija guvernatorilor numiţi de el fu desăvârşită opera de gospodărie în această provincie. Se clădiră fortificaţii pe litoral, iar cetăţile elene fură înzestrate cu diferite lucrări edilitare. Astfel un apeduct fu zidit la Odessos [7]). De asemeni, o inscripţie din Dionysopolis exprimă recunoştinţa cetăţii către legatul împăratului, *Vitrasius Pollio*, pentru inaugurarea unei construcţii al cărei caracter ne rămâne necunoscut [8]). Intr'o altă inscripţie din acest oraş, un cetăţean e onorat fiindcă a dus lui Antonin, „în împărăteasca Romă" (εἰς τὴν βασιλίδα 'Ρώμην), un mesagiu din partea concetăţenilor săi, de sigur o scrisoare de mulţumire pentru bunăvoinţa specială arătată de împărat cetăţii [9]). Numeroase alte dedicaţii epigrafice adresate acestui împărat au fost găsite în toate cetăţile elene, precum şi în celelalte localităţi din Dobrogea.

* * *

Intr'un veac, — de la intrarea Dobrogei în sistemul provincial roman până la Antonin Piul —, romanismul acestei ţări făcuse progrese uriaşe. Către sfârşitul sec. II, Scythia Minoră era profund

1) CIL III 14464.
2) CIL III 12519.
3) D. Teodorescu, *loc. cit.*, p. 49.
4) CIL III 14215, 2.
5) Cf. V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, p. 18; id., *Mun. Aur. Durost.*, p. 316.
6) V. Pârvan, *Munic. Aur. Durost.*, p. 316.
7) CIL III 762.
8) R. Cagnat, *IGRR*, I, 663.
9) *Ibidem*, I, 644.

romană. Populaţia ei crescuse în mari proporţii. Pe lângă autohtonii *Geţi* sau *Daci*, numeroşi dar rareori pomeniţi în inscripţii [1]), pe lângă *Bessii* şi *Ausdecensii* deportaţi din Balcani, pe lângă mulţi negustori *Greci* şi *Orientali* atraşi de prosperitatea economică a Pontului Stâng, se adăogase un număr covârşitor de veterani [2]) şi cetăţeni romani civili cari, în cea mai mare parte, se aşezaseră ca plugari la ţară, trăind pe moşiile lor *(praedia)*, în conace *(villae)*, ori în centre organizate: *pagi* şi *vici* [3]). Asemenea sate s'au constatat în jud. Caliacra la Capacli şi la Saragea în apropiere de Abrittus [4]). In categoria *vici*-lor intrau şi unele aşezări de caracter urban ca *Tropaeum, Abrittus, Zaldapa*. De asemeni canabele Legiunii XI Claudia: aşezarea civilă dela Durostorum. Aşezarea dela Hasarlâc, aparţinând unei populaţii neromane, de *Ausdecenses*, constituia o *civitas*. Acelaş titlu era dat şi oraşelor greceşti de pe ţărm, care, având în vedere autonomia lor interioară, mai erau numite şi *respublicae* [5]).

Incă din vremea lui Traian autoritatea romană s'a îngrijit să dea Dobrogei o organizare administrativă. Teritoriile diferitelor cetăţi elene, ale lagărelor militare şi ale grupurilor de *vici* şi *pagi*, fură delimitate cu preciziune. Chiar din anul 100, în ajunul primului războiu al lui Traian cu Decebal, se cunoaşte o hotărnicie a teritoriului cetăţii Histria, dată de *Laberius Maximus*, guvernatorul Moesiei Inferioare [6]). Intr'un document asemănător, probabil tot din epoca lui Traian, păstrat în chip fragmentar [7]), se delimitează teritoriul cetăţii Callatis, care se întindea şi în judeţul Caliacra, până la Calaicideré, unde s'a găsit o piatră de hotar [8]). De aci înspre Sud se întindea teritoriul cetăţii

1) CIL III 14437, 2. Cf. V. PÂRVAN, *Cetatea Tropaeum*, p. 25 sqq.

2) In Dobrogea de Sud inscripţiile menţionează veterani la Durostorum (V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 315 sq.), la Transmarisca (V. CHRISTESCU, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 452), la Dionysopolis (CIL III 14212), între Balcic şi Varna (CIL III, p. 2328, 68, D. CVI).

3) V. PÂRVAN, *Ulmetum*, I, p. 575 sqq.; II, 2, p. 397 sqq.; id., *Inceputurile vieţii romane*, p. 105 sqq.

4) CIL III 12508; 14210 (Saragea): *Antonius Zinenis princeps (vici?...)*. Numele *Zinenis* denotă pe un Dac romanizat.

5) CIL III 769; 7537; 7539; 12493; V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 612; id., în *Dacia* II (1925), p. 212 sq.

6) V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 556—593.

7) CIL III 14214, 33.

8) CIL III 7587: *F(ines) terr(itorii) Call(atidis)*. Un fragment de inscripţie conţinând numele cetăţii Callatis: [Καλλ]ατιανῶ[ν], a fost găsit la Iali Uciorman lângă Şabla: C. JIREČEK, în *Arch.-epigr. Mitteil.*, X (1886), p. 190.

Dionysopolis, până la Dişpudac, pe actuala frontieră româno-bulgară, unde începea teritoriul cetăţii *Odessos*, precum arată piatra de hotar descoperită acolo [1]. In teritoriul dionysopolitan se cuprindea probabil şi *Bizone*. Nu avem nicio ştire despre teritoriile care depindeau de *Durostorum*, de *Abrittus* şi nici de felul cum era împărţit restul Dobrogei meridionale. De asemeni o inscripţie pomeneşte de delimitarea teritoriului cetăţii *Ausdecensilor*, între Abrittus şi Tropaeum, dar fără nici o preciziune topografică [2].

Oraşele elene din Pontul Stâng şi-au păstrat dreptul de a bate monete autonome. Se cunosc multe serii emise de *Dionysopolis*, cu efigiile împăraţilor [3]. Viaţa economică luase un foarte mare avânt, spre folosul în primul rând al acestor oraşe pontice şi al fiscului. Dobrogea se afla, încă dela prima apariţie a autorităţii romane în aceste părţi, în unitatea vamală dunăreană: *portorium Illyrici et Ripae Thraciae*. O staţiune a acestei organizaţii financiare e documentată la *Durostorum* [4].

Un semn al înfloririi economice şi culturale în Dobrogea romană îl constitue bogăţia impresionantă de resturi de monumente care apar la fiecare pas pe pământul acestei ţări. In deosebi în ruinele centrelor urbane, ca *Dionysopolis* şi *Durostorum*, se găsesc continuu fragmente provenind dela clădiri somptuoase, adesea ornate cu marmoră. Unele edificii publice din aceste oraşe sunt pomenite în inscripţii. Astfel, la Dionysopolis aflăm de existenţa unor agone reconstruite sub domnia lui Antonin Piul [5]. Tot acolo se afla şi un amfiteatru, precum ne dovedeşte un relief al unui *retiarius* [6]. In această cetate a fost descoperit, înainte de războiu, un mic templu funerar din vremea Severilor, lucrat cu deosebită îngrijire şi conţinând o mare cantitate de unelte şi podoabe preţioase de tot felul, printre altele un vas de bronz cu un frumos relief reprezentând o scenă din mitul Iphigeniei în Taurida [7]. Ruine de terme au fost identificate într'un

---

1) CIL 7589 = 12507: *F(ines) terr(itorii) Odess(itanorum)*.

2) CIL III 14437, 2 (Cetatea-Hasarlâc): *termini positi territorii civitatis Ausdecensium adversus Dacos*.

3) B. Pick, *Ant. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, p. 128 sqq.

4) CIL III 7479: *vilicus stationis Durostori*; cf. V. Pârvan, *Munic. Aur. Durost.*, p. 321.

5) R. Cagnat, *IGRR*, I, 664: γυμνασιάρχην καινῶν ἀγώνων.

6) E. Kalinka, *Ant. Denkm.*, col. 243, fig. 102; G. Popa-Lisseanu, *Cetăţi şi oraşe*, fig. 3.

7) K. Schkorpil, *Grabfund in Balčik*, în *Jahreshefte*, XV (1912), Beibl.,

lagăr militar de lângă *Durostorum*, între Silistra şi Ostrov [1]). Nenumărate sunt monumentele mici, *arae* votive, *aediculae*, pietre sepulcrale, cavouri, sarcofagii, etc.

Arta figurală şi ornamentală e reprezentată în Dobrogea până în cele mai mărunte obiecte, chiar de caracter utilitar. Bogatul conţinut al templului funerar menţionat, din Dionysopolis, oferă în această privinţă caracteristice exemple. Ceramica de import e foarte frecuentă. Printre cioburile de vase în *terra sigillata* găsite la Durostorum, e unul care prezintă marca fabricantului din *Aretium* în Italia [2]). Dar arta cea mai răspândită în provinciile romane în sec. II—III e sculptura, reprezentată la fiece pas prin ex-voturi religioase, prin reliefe funerare, prin statuile divinităţilor, împăraţilor, cetăţenilor de frunte, prin decoraţiile clădirilor, etc. Motivele cele mai caracteristice sunt: banchetul funebru, Călăreţul thrac, Medusa, capetele de lei, amoraşii, acroteriile, acanthul, chenarul cu vrejuri spirale de viţă răsărind dintr'un ghiveciu, etc. E remarcabil relieful funerar de stil elenistic, dar de factură romană, descoperit la Silistra, şi care reprezintă pe defunctul eroizat întins pe un pat, în faţa sa o femeie stând pe un scaun şi oferindu-i un măr, iar între ei plutind un amoraş cu o ghirlandă de flori [3]). Arta portretului, atât de italică, îşi păstra însuşirile sale de realism chiar când era executată printr'o imperfectă tehnică provincială: o dovedeşte, de pildă, un cap de bărbat din Durostorum, păstrat în Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti [4]).

Viaţa intelectuală era foarte desvoltată în Dobrogea romană. Fără a insista asupra oraşelor elene dela Mare, vechi centre de cultură superioară, gustul pentru slova scrisă era comun până în cele mai modeste sate romane ori thrace din interiorul provinciei, precum dovedesc numeroasele monumente epigrafice de tot felul. Cunoaşterea

---

col. 101 sqq.; id., în *Izvestija — Bull. de l'Inst. archéol. bulg.*, Sofia, VI (1930—31), p. 87, fig. 48—49; C. MOISIL, în *Bul. Com. Mon. ist.*, VII (1914), p. 27—32; R. VULPE, în *Rev. ist. rom.*, III (1933), p. 412; id., în *An. Dobr.*, XV (1934), p. 205.

1) V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 336.

2) CIL III 14215, 4: *Filemon Aretio fecit.*

3) Reprodus în ziarul *Universul*, XLIX, nr. 349 din 25/XII 1931, p. 9 şi în placheta turistică (VL. DUMITRESCU), *Vestiges romaines en Roumanie*, (Bucarest 1937), apărută în patru limbi (franceză, germană, italiană şi engleză).

4) Cf. V. PÂRVAN, în *Jahrbuch d. k. deutsch. arch. Inst.*, 1915, *Arch. Anzeig.*, col 251, fig. 8.

poeţilor celebri era de asemeni foarte răspândită. Dela *Transmarisca* (Turtucaia) se poate cita o inscripţie funerară, al cărei text în versuri, a fost compus prin imitarea faimosului epitaf al lui Ovidiu din *Tristia* [1]).

In Scythia Minoră viaţa ajunsese să fie una singură pentru toate elementele diverse care o populau. E ceea ce se vede din sinteza greco-romană pe care o prezintă monumentele religioase de aci. Zeii oficiali romani, *Iupiter Optimus Maximus* şi *Iuno Regina* sunt cinstiţi peste tot. Coloniştii agricoli, atât Romani, cât şi Daci ori Thraci, sunt devotaţi divinităţilor de caracter agrest: *Silvanus, Priapus, Diana, Ceres, Dionysos* [2]), acesta din urmă adorat cu deosebire pe Coasta de Argint, unde o cetate importantă ca *Dionysopolis* era pusă sub protecţia lui. Acolo exista şi un colegiu de *Baccheaşti*, adoratori ai acestui zeu [3]). Dacă oraşele elene preţuiau atât de mult cultele fertilităţii, e din pricină că principalul lor izvor de viaţă era, ca şi pentru ţărani, tot agricol: atât direct, prin cultivarea teritoriilor rurale, cât şi prin comerţul pe care îl făceau şi al cărui principal element îl formau cerealele.

Alte divinităţi care apar în inscripţiile găsite în judeţele din Cadrilater sunt: *Diana Regina* [4]), *Neptunus Augustus* [5]), *Epona* [6]), *Pluton şi Proserpina* [7]) *Pan* [8]), *Dioscurii* [9]), *Heracles* [10]), *Apollo Sanctus* [11]), *Hermes* [12]). Pe monetele cetăţii Dionysopolis figurează efigiile următoarelor divinităţi: *Dionysos, Demeter, Marele Zeu, Heracles, Zeus, Sarapis, Athena, Asclepios, Hygeia, Nemesis, Con-*

---

1) D. ADAMEŞTEANU, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 449—450: *Hic ego quae iacior Valeria dicta fuisse*, etc.

2) Pentru cultele agreste din Dobrogea cf. V. PÂRVAN, *Inceputurile vieţii romane*, p. 171 sqq.

3) E. KALINKA, *Ant. Denkm.*, col. 168.

4) De ex. la Transmarisca: V. CHRISTESCU, în *Dacia*, V—VI (1935—36), p. 452.

5) In lagărul dela Candidiana: CIL III 14433.

6) La Abrittus: R. CAGNAT, *IGRR*, I, 595; G. POPA-LISSEANU, *Cetăţi şi oraşe*, p. 75 sqq.

7) La Durostorum: *Plutoni Sancto et Domn(a)e Preserpin(a)e;* I. RUSSU, în *Anuar. Inst. st. cl. Cluj*, II (1933—35), p. 212 sqq.

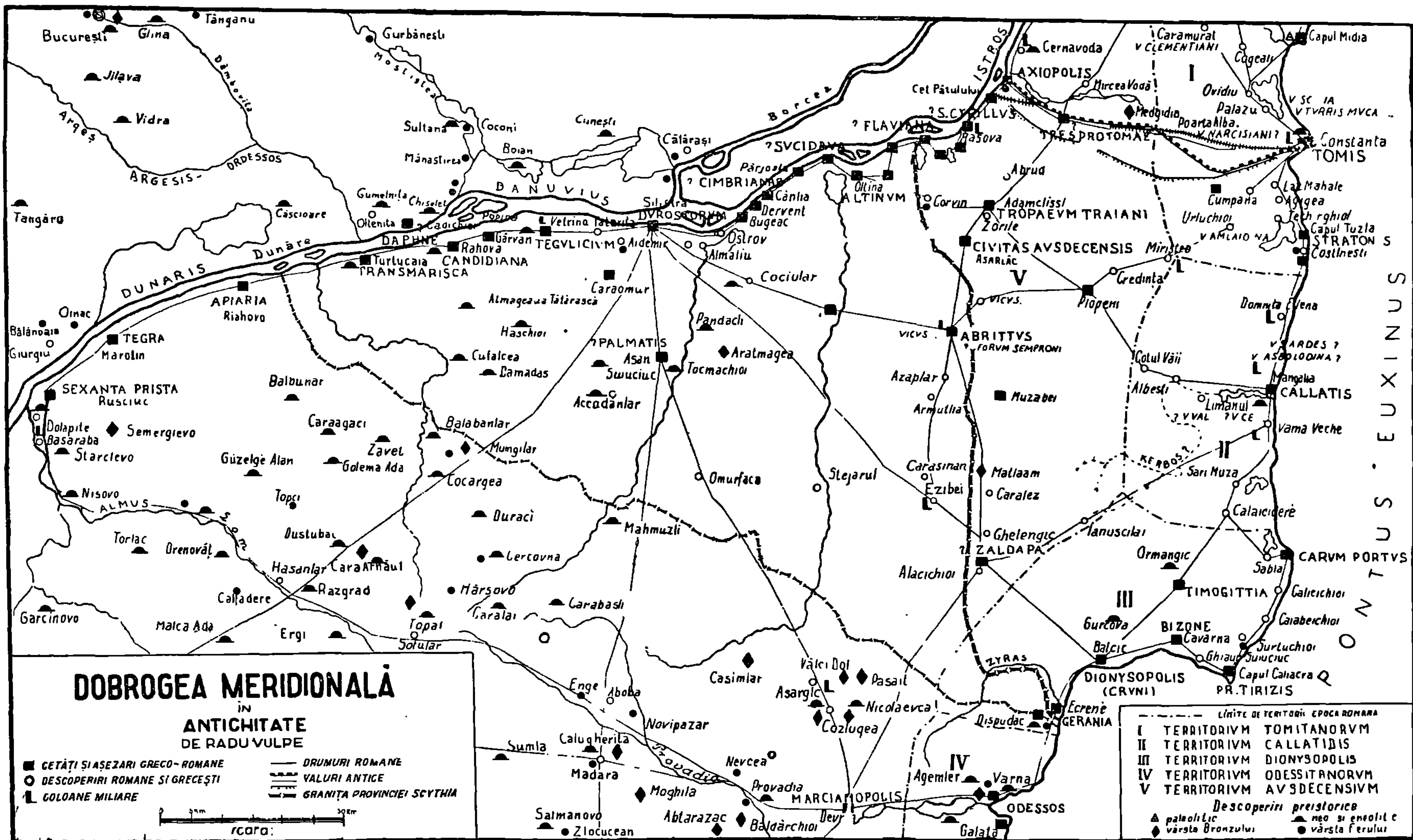
8) La Dionysopolis: E. KALINKA, *op. cit.*, col. 168; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 31, fig. 2; B. FILOW, *L'art antique en Bulgarie*, Sofia 1925, p. 28, fig. 20.

9) La Dionysopolis: DITTENBERGER, *Sylloge*³, nr. 762; cf. V. PÂRVAN, în *Dacia*, I (1924), p. 277.

10) Dionysopolis: EM. BUCUŢA, *Balcic*, Bucureşti—Craiova (1930), pl. IV.

11) La Saragea lângă Abrittus, CIL III 14210.

12) La Dionysopolis: E. KALINKA, *op. cit.*, p. 242.

DOBROGEA MERIDIONALĂ
în
ANTICHITATE
DE RADU VULPE
CETĂȚI ȘI AȘEZĂRI GRECO-ROMANE
DESCOPERIRI ROMANE ȘI GRECEȘTI
COLOANE MILIARE
DRUMURI ROMANE
VALURI ANTICE
GRANIȚA PROVINCIEI SCYTHIA
LIMITE DE TERITORII EPOCA ROMANA
I TERRITORIVM TOMITANORVM
II TERRITORIVM CALLATIDIS
III TERRITORIVM DIONYSOPOLIS
IV TERRITORIVM ODESSITANORVM
V TERRITORIVM AVSDECENSIVM
Descoperiri preistorice
paleolitic
neo și eneolitic
vârsta Bronzului
vârsta Fierului
PONTUS EUXINUS
DUNARIS
Dunăre
DANUVIUS
ISTROS
Borcea
ARGESIS
ORDESSOS
Argeș
Dâmbovița
Mostiștea
ALMUS
Lom
Provadia
București
Glina
Tânganu
Gurbănești
Jilava
Vidra
Sultana
Coconi
Cunești
Boian
Mânăstirea
Călărași
Gumelnița
Chiselet
Oltenița
Căscioare
Tangâru
Olinac
Bălănoaia
Giurgiu
DAPHNE
Rahova
Gârvan
TEGVLICIVM
Vetrina
Popina
Silistra
DVROSTORVM
Aidemir
Ostrov
Almaliu
Turtucaia
CANDIDIANA
TRANSMARISCA
APIARIA
Riahovo
TEGRA
Marotin
SEXANTA PRISTA
Rusciuc
Dolapite
Basaraba
Semergievo
Starclevo
Nisovo
Torlac
Orenovăț
Garcinovo
Calfadere
Malca Ada
Ergi
Razgrad
Hasanlar
Cara Arnăut
Dustubac
Topci
Güzelge Alan
Golema Ada
Zavet
Caraagaci
Balbunar
Cufalcea
Damadas
Haschioi
Almageaua Tătărască
Caraomur
PALMATIS
Asan
Swuciuc
Tocmachioi
Accadânlar
Pandacli
Aratmagea
Cociular
Balabanlar
Mungilar
Cocargea
Duraci
Lercovna
Mahmuzli
Hârsovo
Caralar
Carabash
Topal
Solular
Omurfaca
Stejarul
Casimlar
Vâlci Dol
Pasail
Asargic
Nicolaevca
Cozluqea
Enge
Aboba
Novipazar
Sumla
Calugherița
Madara
Moghila
Nevcea
Provadia
MARCIANOPOLIS
Devn
Ablarazac
Baldărchioi
Salmanovo
Zlocucean
Cernavoda
AXIOPOLIS
Cet Pătulului
S. CYRILLVS
FLAVIANA
SVCIDAVA
CIMBRIANAE
Pârjoaia
Cânlia
Dervent
Bugeac
Oltina
ALTINVM
Rasova
Corvin
Mircea Vodă
Medgidia
Poarta Alba
TRES PROTOMAE
V. NARCISIANI?
Caramurat
V. CLEMENTIANI
Cogealc
Ovidiu
Palazu
Capul Midia
V. SCIA
V. TVRRIS MVCA
Constanța
TOMIS
Abrud
Adamclisi
TROPAEVM TRAIANI
Zorile
CIVITAS AVSDECENSIS
Asarlâc
Cumpăna
Urluchioi
V. AMLAIONA
Lazmahale
Agigea
Techirghiol
Capul Tuzla
STRATONIS
Costinești
Miristea
Gredința
Vicus
Plopeni
ABRITTVS
FORVM SEMPRONI
Vicus
Azaplar
Armutlia
Muzabei
Cotul Văii
Albești
Limanul
Dumnița Vena
V. ARDES?
V. ASBOLODINA?
Mangalia
CALLATIS
V. VAL
V. CE
Vama Veche
KERBOS?
Sari Muza
Carasinan
Mătlaam
Ezibei
Caralez
Ghelengic
ZALDAPA
Ianuscilar
Calaicidere
Alacichioi
Ormangic
CARVM PORTVS
Sabla
TIMOGITTIA
Galeichioi
Gurcova
BIZONE
Cavarna
Caiabechioi
Surluchioi
Ghiaur Suiuciuc
Balcic
DIONYSOPOLIS
(CRVNI)
Capul Caliacra
PR. TIRIZIS
ZYRAS
Ecrene
GERANIA
Dișpudac
Agemler
Varna
ODESSOS
Galata
IV

cordia, Tyche[1]). La Durostorum se afla un *spelaeum* pentru cultul lui *Mithras*, adorat de soldaţi[2]). In acelaş centru militar exista un templu în care era preamărit *Baal* din Syria, sub numele de *Iupiter Dolichenus*[3]).

In Durostor şi Caliacra influenţa thraco-getă asupra credinţelor greco-romane a fost ceva mai intensă decât în restul Dobrogei. Aci se afla zona de tranziţie spre Thracia balcanică, unde această influenţă era caracteristică. Astfel, chiar preponderanţa lui *Dionysos* în vechia *Cruni* e o dovadă de adaptare a Grecilor la cultul local thrac al lui *Sabazios*[4]). La Odessos era deosebit de adorat *Marele Zeu Derzelates*, căruia îi era închinată şi sărbătoarea *Darzaleia*.[5]) La Dionysopolis s'a găsit un relief al lui *Heracles*, în care zeul poartă numele de *Zusyreithes*, de un caracter getic evident[6]).

O importantă înscripţie din Durostorum e închinată de un legionar şi de camarazii săi unui zeu thrac: *Heroni Suregeti eidemque Praehibenti*, care aminteşte divinitatea bessică Θεὸς Σουρεγέθης ἐπήκοος din Balcani. După V. PÂRVAN[7]) e vorba de Eroul thrac, *Hero Domnus*, divinitatea cea mai frecuent adorată în aceste regiuni, mai ales sub aspectul său funerar, de călăreţ la vânătoare, reprodus în relief pe pietrele de morminte. Asemenea reprezentări s'au găsit în Dobrogea de Sud la Durostorum, Tirizis (Capul Caliacra), Ecrenè, Ghelengic, Saragea, Cociular, Carapelit, Omurfacâ.[8]) Inscripţia dela Durostorum cu *Hero Suregetes* nu e însă funerară; acolo zeul e învestit cu forma lui străveche geto-thracă, de divinitate henotheistă, protectoare (ἐπήκοος, *praehibens*), ca *Zalmoxis*, ca *Goitosyros* al Scythilor, *Surya* al Indienilor antici, echivalentul lui *Sol, Helios*.[9])

---

1) B. PICK, *Ant. Münzen v. Dacien u. Moesien*, I, pp. 127—129, 130—138; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 28.

2) CIL III 7475 şi 7483; cf. V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 325.

3) V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 323.

4) Cf. G. KAZAROW, *Thrake* (Religion), la PAULY-WISSOWA, *Real-Encykl.*, s. v., col. 473, 495.

5) G. KAZAROW, *op. cit.*, col. 477; V. PÂRVAN, *Gânduri despre lume şi viaţă la Greco-Romanii din Pontul Stâng*, în vol. *Memoriale*, Bucureşti 1923, pp. 15 şi 29.

6) EM BUCUŢA, *Balcic*, pl. IV: Ἡρακλεῖ Ζουσουρείθα Ἰούλιος Κρήσκης ἀνέθηκεν; cf. R. VULPE, în *An. Dobr.*, XVIII (1937), p. 221.

7) *Munic. Aur. Durost.*, p. 310 sqq.

8) *Ibidem*, p. 326; K. SCHKORPIL, *Opis starinite vă Černomorskata oblast*, II, pp. 35 sqq., 40 sqq., 80 sqq.; G. KAZAROW, *op. cit.*, col. 475 sqq.; id., în *Jahreshefte*, XXIV (1929), Beibl., col. 129 sqq.

9) V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 312; id., în *Dacia*, I (1924), p. 278.

Era un zeu aniconic. Grecii şi Romanii din provinciile geto-thrace adoptându-l, l-au reprodus sub forma Călăreţului vânător, dar în acelaş timp i-au micşorat importanţa, limitându-l la un rol funerar, ca imagine a mortului eroizat. In legătură cu acest zeu henotheist thraco-getic V. PÂRVAN a pus şi pe *Călăreţii danubieni*, cari apar pe unele reliefe votive din provinciile dunărene. După ilustrul învăţat aceşti zei reprezintă o analogie străveche cu *Açvinii* indici şi cu *Dioscurii* eleni, fără să fie vorba chiar de o identitate cu aceştia din urmă în vremea romană.[1]) Asemenea reliefe ale Călăreţilor danubieni s'au găsit în Dobrogea meridională la Durostorum şi la Odessos.[2])

* * *

Dela Traian până la Marcu Aureliu pacea a durat fără întrerupere, îngăduindu-i Dobrogei să cunoască epoca cea mai fericită din istoria sa. Dar năprasnica urgie barbară care s'a năpustit asupra lumii romane pe vremea împăratului filosof, şi-a avut repercusiuni şi în Dobrogea, prin năvala *Costobocilor*, o puternică naţiune de Daci liberi din munţii Maramureşului şi ai Moldovei de Sus. Războaiele marcomannice reclamând forţe numeroase aduse grabnic de pretutindeni, garnizoanele dispre gurile Dunării se goliră de trupe. Dintr'o inscripţie din *Candidiana* (Cadichioi) vedem cum, în această vreme, un mic detaşament constituit din elemente ale Legiunilor *I Italica* şi *V Macedonica* şi având-şi reşedinţa la *Tropaeum*, străjuià toàtă porţiunea de pe Dunăre, care în chip normal se afla în paza Legiunii *XI Claudia*, acum plecată în campanie, în Pannonia[3]). De această grozavă slăbiciune a frontierei dobrogene profitară, între anii 170—172, Costobocii, cari străbătură provincia dealungul devastând satele şi villele întâlnite în drum[4]). Apoi se îndreptară spre Sud, ajungând până în Grecia. Această invazie violentă, venind după aproape un secol de perfectă siguranţă, a fost pentru Dobrogea ca un trăsnet. Dar locuitorii şi-au revenit repede şi, odată primejdia trecută, viaţa a început să se desfăşure tot atât de înfloritoare ca şi mai înainte. In această vreme, cel mai târziu în anul 176, oficialitatea romană, constatând progresele deosebite făcute de oraşul

---

[1]) V. PÂRVAN, *Getica*, p. 520 sqq.; id., în *Dacia*, I (1924), p. 278 sqq.

[2]) D. TUDOR, *I Cavalieri danubiani*, în *Ephem. Dacorom.*, VII (1937), p. 318.

[3]) CIL III 14433: *vexillatio Legionum I Italicae Moesiacae et V Macedonicae Dacicae Tropaei agens*. Cf. V. PÂRVAN, *Tropaeum*, p. 37.

[4]) CIL III 14214, 2 (Tropaeum): *Daizus Comozoi interfectus a Castabocis.*

Durostorum, care din nişte modeste canabe ale Legiunii XI Claudia devenise un important centru de urbanism şi romanitate, îl ridică la rangul de *municipium*, cu dreptul de a adăuga la numele său gentiliciul împăratului Marcu Aureliu: *Municipium Aurelium Durostorum* [1]). Inscripţiile ulterioare pomenesc pe diferiţii dregători ai oraşului în noua sa fază: *duumviri iure dicundo, aediles, quaestores, decuriones* [2]).

Din străduinţa de refacere de după invazia Costobocilor face parte delimitarea teritoriului *Ausdecensilor*, la Cetatea (Hasarlâc), între Abrittus şi Tropaeum, din ordinul lui *Helvius Pertinax*, guvernatorul Moesiei şi Daciei între 177—179 şi viitorul împărat, şi prin supravegherea administratorului cetăţii, *Vexarus*, un localnic. Dacii vecini, profitând de dezordinea provocată de invazie, luară în folosinţă pământurile Ausdecensilor. După restabilirea liniştei, pietrele de hotar fură puse la loc, înterzicându-se Dacilor să le mai depăşească [3]). E aci un exemplu de persistenţa ostilităţii arătate de localnicii Geţi faţă de minorităţile thrace balcanice impuse odinioară cu sila pe teritoriul lor şi în acelaş timp o dovadă în ce priveşte grija autorităţii romane de a face să se respecte ordinea stabilită.

Sfârşitul războaielor marcomannice a permis legiunilor moesice să-şi reia garnizoanele. Dar cum Legiunea *V Macedonica* dela Troesmis fusese transferată în Dacia, Durostorum cu Legiunea *XI Claudia* rămase singurul lagăr legionar din Dobrogea şi principalul centru de romanism din această regiune. In războiul civil care a precedat urcarea la tron a lui *Septimius Severus*, legiunile moesice au jucat un rol de seamă, luptând pentru izbânda acestui împărat. Aşa se explică faptul că unele din monetele lui poartă siglele Legiunilor *XI Claudia* şi *I Italica* [4]). De altfel, Septimiu Sever a făcut, la începutul domniei, o călătorie de inspecţie militară prin Dobrogea şi Moesia, întocmai ca Adrian odinioară. Lui i s'a atribuit ridicarea oraşului *Tropaeum Traiani* la rangul de municipiu [5]), acesta fiind prin ur-

---

1) V. PÂRVAN, *Munic. Aur. Durost.*, p. 318.

2) V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 669; id., *Durost.*, p. 318.

3) CIL III 14437, 2: *termini positi civitatis Ausdec[ensium] adversus Dacos, secundum actorem civitatis Vexarus T[...]: opus hoc non excessent Daci; termini territorii civitatis obligati sint.*

4) COHEN, *Médailles impériales*², IV, p. 31, nr. 257 şi 268.

5) V. PÂRVAN, *Tropaeum*, p. 43 sq. In traducerea românească a cărţii postume a lui V. PÂRVAN, *Dacia: Civilizaţiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, Bucureşti 1937, la p. 178, *Troesmis* e arătat ca municipiu dela S. Sever; e

mare, după Durostorum şi Troesmis, al treilea centru roman din Dobrogea din această categorie.

Urmaşul său, *Caracalla*, s'a făcut celebru în istorie prin hotărîrea sa de a acorda cetăţenia romană tuturor locuitorilor liberi din centrele urbane ale imperiului [1]). Ca urmare a acestei reforme trebue să se explice marele număr de *Aurelii* cari apar în inscripţiile din Dobrogea ca şi din alte părţi, în cursul sec. III. Caracalla având oficial numele de *Marcus Aurelius Antoninus*, iar obiceiul fiind ca noii cetăţeni să adopte gentiliciul împăratului. Cu toate trăsăturile de violenţă ale caracterului său, Caracalla a fost un suveran vrednic, care s'a îngrijit mult de apărarea graniţelor. Astfel, în anul 214, prin prompta lui intervenţie a putut evita Dobrogei nenorocirea unei invazii a *Carpilor*, o importantă populaţie de Daci liberi din munţii Moldovei, dintre cari făceau parte şi Costobocii. Un ecou al acestui succes apare într'o inscripţie de pe vremea lui Caracalla, din *Oescus* (Ghighen), în care este elogiat un *primipilaris* pentrucă a participat la războiul împotriva Carpilor; pentru bravura lui extraordinară a fost recompensat de împărat şi de numeroase oraşe din provincia Moesiei Inferioare, printre care *Dionysopolis* i-a acordat titlul de senator al său *(buleuta)* [2]).

Poate din vremea împăratului *Elagabal*, care a venit la domnie puţin după moartea lui Caracalla, datează frumosul templu funerar dela Balcic, citat aci mai sus şi care poartă o dedicaţie către un împărat cu nume martelat şi cu porecla de *Antoninus*. Printre împăraţii loviţi de *damnatio memoriae* şi având acest *cognomen* n'ar mai putea fi avut în vedere decât *Commodus*, fiul lui Marcu Aureliu, dar, după cum observă K. Schkorpil, spaţiul martelat din inscripţie convine mai mult numelui lui Elagabal [3]).

în realitate o greşală de maşină de scris, în loc de *Tropaeum*, pe care am lăsat-o neîndreptată în textul francez dactilografiat după care am făcut această traducere. In textul englez publicat la Cambridge, în 1928, *Dacia: an outline of the early civilizations of the Carpatho-Danubian countries*, p. 188, această menţiune a fost suprimată. De fapt, din alte lucrări ale lui V. Pârvan (cf. *Munic. Aur. Durost.*, p. 319), se vede că pentru regretatul învăţat român, *Troesmis* era municipiu dela Marcu Aureliu.

[1]) Cf. E. Albertini, *L'Empire romain*, Paris 1929, p. 256 sqq. M. Besnier, *L'empire romain de l'avènement des Sévères au Concile de Nicée*, Paris 1937 (G. Glotz, *Histoire ancienne*, III-e partie, t. IV), p. 65 sqq.

[2]) CIL III 14416: *res prospere et valide gestae adversus hostes Carpos.* Cf. V. Pârvan, *Munic. Aur. Durost.*, p. 321.

[3]) In *Jahreshefte*, XV (1912), Beibl., col. 106 sq.

Ultimul dintre împărații din familia Severilor, *Severus Alexander* (222—235), e pomenit într'o inscripție dela Ezibei, la Sud de Abrittus și într'alta dela Asargic în Deliorman. In ambele se arată cum guvernatorul provinciei din această vreme, *Q. Messius Decius*, viitorul împărat, s'a îngrijit de repararea drumurilor din Dobrogea, punând să se reconstruiască podurile dărăpănate și drumurile stricate [1]).

* * *

După moartea lui Sever Alexandru, lumea romană a intrat în nenorocita epocă a anarhiei militare, care a sleit forțele imperiului, lăsând peste tot în fața Barbarilor granițe slab apărate. Pentru Dobrogea vremurile de liniște și de înflorire erau curmate brusc. Invaziile *Carpilor* și ale *Goților*, — populație germană coborîtă dela Baltica și așezată în Nordul Mării Negre —, înainte de-a ajunge în provinciile din inima imperiului, își desfășurau toată violența aci, în acest coridor dintre Dunăre și Pontul Euxin. Primul împărat ridicat prin anarhia trupelor, viteazul *Maximinus Thrax*, un Dac din Moesia Inferioară, izbuti, la 236, să respingă un prim atac al acestor Barbari la gurile Dunării. Dar asasinarea lui, în 238, permise *Carpilor* să revină năprasnic și să pustiiască Dobrogea mai grozav ca pe vremea invaziei costoboce. Regiunile din preajma Durostorului fură prădate, iar parte din locuitori duși în robie. O inscripție din această localitate, datată chiar în anul 238, menționează pe un cetățean prins de Barbari, care aduce mulțumiri zeilor fiindcă a izbutit să scape din captivitate [2]). *Tullius Menophilus*, generalul lui *Gordian*, îi forță pe Carpi să se retragă. Apoi s'a străduit să repare pagubele suferite de provincie. Orașul *Marcianopolis* (Devnia), în apropiere de *Odessos*, fu considerabil întărit, creându-se astfel, în zona de trecere dintre Scythia Minoră și restul Moesiei Inferioare, o puternică piață de arme.

Un nou atac carpic fu respins, la 242, de *Furius Timesitheus*, prefectul pretoriului și socrul împăratului Gordian. *Philip Arabul* avu și el prilejul, la 246—247, să câștige o importantă victorie atât împotriva Carpilor, cât și împotriva Goților. Dar antipatia trupelor din Moesia Inferioară față de acest împărat de origine syriană,

---

1) CIL III 12519 (Ezibei) și 13758 (Asargic): *pontes derutos et vias conlapsas restituit.* Cf. V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 321.

2) CIL III 12455: *receptus ex captivitate Barbarorum, Pio et Proclo consulibus* (anul 238). Cf. V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 322.

avu urmări fatale pentru provincie. Revoltându-se, aceste trupe dădură putința, la 249, unei uriașe masse de populații germanice și carpice, condusă de *Goți*, să irumpă în Dobrogea și să distrugă totul în cale. Aproape toate cetățile elene și romane din această țară fură nimicite. Printre cele care resistară victorios fu în primul rând *Marcianopolis*, ale cărei ziduri recent construite își arătară acum, prin apărarea organizată de arhontele cetății, filosoful *Maximus*, toată eficacitatea.

Impotriva năvălitorilor împăratul și Senatul din Roma trimiseră pe *Decius*, fost guvernator al Moesiei Inferioare sub Sever Alexandru, una din personalitățile cele mai capabile de care dispunea în acel moment imperiul. Barbarii fură goniți, iar provinciile reorganizate. Trupele, entuziasmate de acest rapid succes al lui Decius, îl proclamară împărat și-l siliră să meargă în fruntea lor la Roma în contra lui Philip. Victoria dela Cremona îi asigură lui Decius confirmarea tronului. Dar în lipsa lui dela Dunăre, o nouă invazie gotică se produse în Dobrogea, sub conducerea lui *Kniva*. In graba mare împăratul interveni, izbutind să-i bată pe Barbari la *Nicopolis ad Istrum*. Dar print'un gest îndrăzneț, ajutat și de trădarea guvernatorului Macedoniei, gelos pe Decius, Kniva izbuti să evite împresurarea, trecând Balcanii spre Sud. La întoarcere, Decius încercă să-i taie calea în Dobrogea meridională, la *Abrittus*. Dar o nouă trădare se produse în rândurile romane, guvernatorul Moesiei Inferioare, *Trebonianus Gallus*, susträgându-se dela datoria de a secunda pe împărat. Decius fu lăsat astfel singur, cu puține trupe, în fața masselor barbare. In bătălia care urmă, la *Forum Sempronii*, într'una din văile mlăștinoase de pe lângă Abrittus, împăratul căzu eroic dimpreună cu toți soldații săi. Era cel dintâiu suveran al Romei care muria pe un câmp de bătaie [1]).

Dacă trădarea lui *Gallus* rămase necunoscută soldaților, cari îl proclamară împărat în locul lui Decius, ea este evidentă pentru istorie, căci primul său gest fu de a încheia o pace extrem de umilitoare cu Goții, promițându-le acestora subsidii și îngăduindu-le să se retragă cu toată imensa pradă adunată și cu toți numeroșii captivi, mulți dintre ei făcând parte din cele mai bune familii romane din provincii [2]).

După aceste nenorocite evenimente Dobrogea nu mai era decât

---

1) AUREL. VICTOR, *Caes.*, 29, 5; DEXIPPUS, în *Fragm. hist. Graec.*, III, p. 674, fragm. 16; ZOSIM, I, 23; IORDANES 18; EUTROPIU, IX, 4.

2) ZOSIM, I, 24.

un câmp de ruine. Puţine oraşe se putuseră menţine. Cetăţile elene încetară de a mai bate monete: la Dionysopolis ultimele serii datează dela Gordian. După această vreme nu se mai constată clădiri noi şi însăşi inscripţiile devin foarte rare. Molimi teribile bântuiau. Invaziile deveniseră, de altă parte, endemice. Dobrogea îşi reluă tristul rol din vremurile preromane, de *via gentium*. Locuitorii, câţi n'au fost ucişi ori duşi în robie, îşi duceau o viaţă chinuită între ruinele căminelor şi refugiile oferite de bălţi şi de păduri. Viaţa civilizată dispărea tot mai mult.

Primele reacţiuni faţă de această stare de lucruri fură încercate sub *Gallien*, care bătu pe Goţi pe uscat şi pe mare — Barbarii se deprinseseră cu navigaţia — şi aduse arhitecţi din Byzanţ pentru reconstruirea cetăţilor elene din Pontul Stâng. Sub *Claudiu Goticul*, se produse o mare imigraţie de populaţii germanice sub conducerea Goţilor, dealungul coastei dobrogene şi în provinciile balcanice. Barbarii pustiiră peste tot, dar încercară zadarnic să cucerească Tomis şi Marcianopolis. In cele din urmă fără sdrobiţi în Moesia (269).

Această victorie fu începutul unei reînviorări a lumii romane. Sub *Aurelian* luă sfârşit şi anarhia lăuntrică a imperiului, a cărui unitate fu refăcută. Graniţa Dunării fu restabilită şi întărită, deşi cu sacrificarea provinciei Dacia. Aurelian nimici două încercări de invazii in Dobrogea, una a Goţilor şi alta a Carpilor. Pe aceştia din urmă îi înfrânse între Carsium şi Sucidava. Scythia Minoră începu să-şi recapete suflul vieţii. Oraşele se refăceau. La *Durostorum* s'a găsit o inscripţie prin care acest *municipium Aurelium* îşi exprimă recunoştiinţa pentru restaurarea sa şi pentru succesele împăratului, pomenind în deosebi victoria carpică [1]). Munca de reorganizare în Dobrogea se continuă sub împăraţii *Tacit* şi *Probus*, cari izbutiră să respingă şi câteva invazii gotice şi bastarne în aceste părţi.

* * *

Dobrogea romană intră într'o nouă fază sub *Diocleţian*. Despărţită de Moesia, ea deveni o provincie deosebită sub numele de *Scythia*. Graniţa cea nouă tăia vertical teritoriul de care ne ocupăm aci. Por-

---

1) CIL III 12456: *quot imperator Aurelianus vicit reginam Zenobiam invisosque tyrannos et Carpos [...] inter Carsium et Sucidavam delevit.* Cf. G. Popa-Lisseanu, *Încercare de monografie asupra cetăţii Drâstorul-Silistra*, p. 51; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 322; A. v. Domaszewski, la Gr. Tocilescu, în *Arch.-epigr. Mitteil.*, XIV (1891), p. 16, nr. 34. Alte inscripţii dovedesc în această vreme restaurări la Callatis şi la Tropaeum: CIL III 7581 şi 12461; cf. V. Pârvan, *Tropaeum*, p. 50.

nind dela Ecrenè, dela gura râului Zyras, ţinea în chip natural limita dintre stepă şi pădure, apoi se îndrepta brusc spre Nord, atingând Dunărea pe la Mârleanu. Astfel Dionysopolis, Zaldapa, Tropaeum rămâneau la provincia Scythia, pe când Odessos, Marcianopolis, Abrittus, Sucidava, Durostorum, treceau la Moesia Inferioară, numită acum *Moesia Secunda*. Această delimitare fusese determinată de considerente pur geografice în partea Mării [1]), pe când în direcţia Dunări deciseseră motivele de gospodărie militară, pentru a se asigura o distribuţie egală a forţelor de pe *limes*, între cele două noui provincii. Aceste forţe fuseseră considerabil mărite. Prin vrednicia colegului subaltern a lui Diocleţian, Caesarul *Maximianus Galerius* — de origine Daco-Roman din Moesia, — mari şi decisive victorii fură obţinute împotriva Carpilor şi Bastarnilor în Nordul Dunării. Cetăţile de pe fluviu căpătară noi ziduri. O inscripţie din Transmarisca [2]) şi alta din Durosrum [3]) comemorează această operă de reconstrucţie militară. De asemenea fură reparate drumurile: o dovedeşte, între altele, o piatră milliarie găsită la *Tegulicium* (Vetrina) [4]). La Silistra a fost descoperită o inscripţie din anul 297, care aminteşte de una din victoriile repurtate sub tetrarchia diocleţianee. E vorba de un veteran din Durostorum răsplătit de împăraţi cu arme argintate, pentru bravura arătată într'un războiu despre care documentul nu prezintă detalii mai precise[5]).

Marea persecuţie deslănţuită sub domnia lui Diocleţian şi Galeriu, e prilejul primelor mărturii despre creştinism în Dobrogea. Printre martirii vestiţi din această vreme fu şi Sfântul *Dasius*, soldat din *Durostorum* [6]), decapitat în anul 303. El fu înmormântat la Silistra, de unde fu transportat, probabil prin sec. VI, în Italia, la Ancona, unde

---

[1]) J. Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum*, pp. 2, 10, 24, 44.

[2]) CIL III 6151 şi Suppl., p. 1349 (Transmarisca, circa anul 297): *post debellatas hostium gentes, confirmata orbi suo tranquillitate in aeternum Transmariscae praesidium constituerunt;* cf. Gr. Tocilescu, *Monumentele epigrafice şi sculpturali ale Museului Naţional de Antichităţi din Bucuresci*, Bucureşti 1902, p. 173 sqq.

[3]) I. Russu, în *Anuar. Inst. de st. cl. Cluj*, II (1933—35), pp. 210—212 şi 296.

[4]) D. Teodorescu, în *Raport asupra act. Muz. naţ. de Ant. 1915*, p. 49.

[5]) CIL 13433, 1: *scutum spatam pugellares argento tectas Imperatore Domino nostro Maximiano Augusto et Maximiano Caesare consulibus* (297): cf. V. Pârvan, *Munic. Aur. Durost.*, p. 322, care crede că e vorba de o victorie împotriva Carpilor.

[6]) G. Popa-Lisseanu, *Incercare de monografie asupra cetăţii Drâstorul-Silistra*, p. 81 sqq.; V. Pârvan. *op. cit.*, p. 327.

sarcofagul său fu descoperit în zilele noastre [1]). Tot la Durostorum suferiră martiriul, sub Diocleţian, Sfiinţii *Maximus, Dada şi Quintilian*, pomeniţi în *Vieţile Sfinţilor* la 28 Aprilie [2]). Arestarea lor s'a întâmplat la *Ozobia*, un sat cu nume bessic, din apropiere de Durostorum. Pentru alţi martiri din acest oraş avem date mai vagi [3]).

Fără să mai ajungă vreodată la înflorirea din epoca Antoninilor şi a Severilor, Dobrogea se bucură, în sec. IV, la adăpostul puternicelor garnizoane de pe Dunăre, de o epocă de linişte şi de desvoltare. Sub *Constantin cel Mare* prosperitatea era destul de vădită. Pacea lăuntrică fu stabilită prin recunoaşterea oficială a creştinismului. In lupta sa pentru unitate şi civilizaţie, Statul roman căpătă în noua credinţă un aliat puternic şi trainic. Constantin a dus războaie victorioase în Muntenia împotriva Goţilor şi Sarmaţilor, pe cari i-a pacificat pentru multă vreme. Cu acel prilej el a întemeiat o serie de capete de poduri pe malul stâng al Dunării, dintre care unul în faţa cetăţii Transmarisca, pe lângă Olteniţa, numit *Constantiana Dafne* [4]). In această regiune, între Durostorum şi Transmarisca [5]), s'a făcut trecerea oastei lui Constantin împotriva Goţilor, în anul 332 [6]). Cartierul general al împăratului se afla în acel moment la Marcianopolis.

Reorganizarea *limes*-ului danubian în sec. IV, începută sub Diocleţian şi desăvârşită sub Constantin şi urmaşii lui, ne este păstrată în *Notitia Dignitatum*. Porţiunea din cursul Dunării aparţinând provinciei *Scythia*, dela Mârleanu până în Deltă, era păzită de două legiuni noi, completată de o puternică flotă şi de numeroase corpuri de cavalerie şi de infanterie auxiliară. Trupele încredinţate comandamentului Moesiei Secunde, având de supraveghiat o porţiune din *li-*

---

1) Cu inscripţie grecească târzie: ἐνταῦθα κατάκειται ὁ ἅγιος μάρτυς Δάσιος ἐνεχθεὶς ἀπὸ Δωροστόλου; cf. G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 88.

2) V. Pârvan, *op. cit.*, 327—328: *Dada* e un nume bessic.

3) Cf. G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 89 sqq.

4) Procopius, *De aedif.*, IV, 7; Cohen, *Médailles* [2], VII, p. 237, nr. 89 sq. După Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 180 sqq., această fortăreaţă ar fi fost la Spanţov, la Est de Olteniţa. V. Pârvan, *Munic. Aur. Durost.*, p. 332, pune în legătură cu cetatea Dafne pe *Balistarii Dafnenses* şi pe *Constantini Dafnenses*, trupe comitatense din sec. IV, ţinând de comandamentul diocesei Thracia (*Not. Dign. Or.*, VIII).

5) Procopius, *loc. cit.*, afirmă că înfiinţarea acestei cetăţi s'ar datori lui Constantin, ceeace trebue interpretat doar ca o reparaţie ori ca o amplificare, Transmarisca existând de fapt mai de mult şi fiind fundamental rezidită încă de pe vremea lui Diocleţian şi Galeriu, precum arată inscripţia citată mai sus.

6) C. Diculescu, *Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien*, Leipzig 1923, p. 23.

mes la fel de lungă, prezentau aceeaşi compoziţie şi acelaş efectiv. Aci rămăseseră vechile legiuni *I Italica* şi *XI Claudia*. Pe malul Dunării care mărgineşte Dobrogea meridională, dispozitivul trupelor era următorul [1]: comandamentul Legiunii *XI Claudia* cu o jumătate din efectiv *(pedatura superior)* se afla la *Durostorum*, unde mai străjuia şi o unitate auxiliară de *milites quarti Constantiani* [2]; restul de cinci cohorte ale legiunii *(pedatura inferior)* era cantonat la *Transmarisca* dimpreună cu o unitate de *milites Novenses*; la *Sucidava* [3]) se găsia o trupă de cavalerie, *cuneus equitum stablesianorum*; la *Altinum* (Oltina) era o staţie a flotei moesice, *milites nauclarii Altinenses*; mai la Vest, pe la Ostrov, la localitatea *Cimbrianae*, neidentificată, ţinea paza o trupă de *milites Cimbriani*; dincolo de Durostorum, la *Tegulicium* (Vetrina), îşi avea garnizoana o unitate de *milites Moesiaci*, iar la *Candidiana* (Cadichioi) [4] staţiona o altă unitate auxiliară compusă din *milites primi Moesiaci*. Multă infanterie, o staţie de flotă şi o singură trupă de cavalerie faţă de cele şease cari se aflau în restul provinciei, spre Novae. E clar că această porţiune din *limes* era cea mai puţin expusă la surprize din partea Barbarilor din Muntenia şi că aci iniţiativa romană îşi putea impune superioritatea.

Sub *Constantius II*, fiul lui Constantin cel Mare, propaganda creştină printre Barbarii de peste Dunăre a făcut mari progrese. Numărul Goţilor creştinaţi era aşa de mare şi biserica lor atât de organizată, încât a provocat persecuţia regelui *Athanarich*, credincios religiei păgâne. *Ulfilas*, episcopul got, de confesiune ariană, a fost silit să se refugieze în Moesia Secunda, unde a continuat să predice printre ţăranii romani localnici, a căror limbă o cunoştea foarte bine [5]. Un discipol eminent al său, *Auxentius*, a fost, pela 380, episcop de *Durostorum*, reprezentând astfel un colţ de arianism într'o Dobroge care în general rămăsese fidelă dogmei ortodoxe.

Printre puţinele victime făcute de persecuţia anticreştină a lui *Iulian Apostatul*, romanticul restaurator al păgânismului, a fost una şi în Dobrogea, în persoana Sfântului *Emilian*, un tânăr de familie

[1] *Not. Dign. Or.*, XL, ed. Seeck, p. 90—91.

[2] Numiţi astfel după împăratul *Constantius II*, fiul lui Constantin.

[3] Poate la Mârleanu: cf. J. Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum*, p. 43 sq. O localitate *Sagadava* e arătată, deosebit de *Sucidava*, la Est de Durostorum, în *Tabula Peutingeriana*, segm. VII; cf. V. Pârvan, *Nume de râuri daco-scitice*, p. 23.

[4] *Nigrinianae* în *Tabula Peuting.*, segm. VII.

[5] Cf. V. Pârvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, Bucureşti 1911, p. 68 sqq.

distinsă, executat în anul 362 la Durostorum şi înmormântat la *Gedina*, un sat din apropiere [1]).

Sub *Valens*, liniştea dispăru iar dela Dunăre. Lungul său războiu împotriva Goţilor a avut ca punct de sprijin Dobrogea. Cartierul său general se afla la Marcianopolis [2]). Armata lui trecu Dunărea, în 367, pe un pod de vase construit între *Transmarisca* şi *Dafne* [3]). Pentru o mai eficace conducere a operaţiilor, împăratul şi-a mutat la un moment cartierul la *Durostorum*, de unde sunt datate două *constitutiones* ale sale din 25 Septembrie 367 [4]). Goţii retrăgându-se spre munţii Buzăului, oastea romană, obosită de traversarea Bărăganului, se văzu silită să se întoarcă în Dobrogea fără nici un rezultat definitiv. In anii următori fură făcute încă două tentative, pe la *Carsium* şi pe la *Noviodunum*. Abia ultima, în 369, putu duce la un sfârşit satisfăcător, Goţii lui Athanarich fiind constrânşi să primească grele condiţii de pace. In aceeaşi vreme regele barbar se resemnă să renunţe la persecuţiile sale religioase şi să îngădue întinderea creştinismului printre supuşii săi.

Părea că pacea era asigurată pentru multă vreme. Dar năvala *Hunilor* în ţinuturile din Nodul Mării Negre ocupate de Goţi, veni ca un trăsnet. Goţii, învinşi, se grămădiră în mare număr la Dunăre cerând azil în imperiu (376). Valens îi primi, însă lăcomia şi corupţiunea funcţionarilor imperiali îi aduse în curând la disperare. Conflictul se produse mai întâiu la *Marcianopolis*, unde trupele romane fură bătute şi toată Dobrogea meridională cumplit devastată. In cele din urmă, marea bătălie dela *Adrianopol* (378), aduse dezastrul decisiv al Romanilor: însuşi împăratul Valens îşi găsi moartea, iar imperiul fu prada cumplitelor jafuri ale Goţilor. *Theodosius I* îi linişti pe Barbari numai primindu-i ca federaţi ai imperiului şi cedându-le, ca atare, în deplină stăpânire, provinciile de lângă Dunărea de jos (379). Statul roman încredinţa acestor Barbari paza fluviului: o tristă epocă începea pentru Dobrogea romană şi pentru populaţia ei. Ultimul document al activităţii imperiale în această ţară este o piatră

[1]) G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 90 sqq.; V. Pârvan, *Munic. Aur. Durost.*, p. 328.

[2]) De aci sunt datate numeroase *constitutiones* date de acest împărat: *Codex Theodosianus*, VII, 4, 15; IX, 21, 7; X, 10, 4 şi 10—11; X, 17, 2; X, 20, 4; X, 21, 1; XI, 17, 1; XI, 24, 2; XI, 30, 35; XII, 18, 1; XIII, 10, 4; cf. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 334.

[3]) Ammian Marcellin, XXVII, 5; Zosim, IV, 10—11.

[4]) *Cod. Theodos.*, X, 1, 11: XII, 6, 14; cf. V. Pârvan, *loc. cit.*

milliarie dela *Abrittus*, atestând, pentru cea din urmă oară, o reparare de drumuri, sub împărații colegi *Valentinian II, Theodosius I și Arcadius*, între anii 383—392 [1]).

* * *

Secolul V fu pentru imperiul roman o epocă de destrămare și de suferințe. Vecinătatea uriașei stăpâniri hune a lui *Attila* pe Dunăre și căderea imperiului roman de Apus au fost momente de mari umilințe pentru lumea romană. Dobrogea, slab păzită de federații germanici, era câmp deschis pentru incursiunile hunice. Suveranitatea imperială nu se mai putea manifesta decât cel mult pe litoral, mulțumită legăturilor pe mare. Una din rarele izbânzi romane de atunci, care a determinat declinul puterii hunice, a fost înfrângerea lui Attila în Gallia, prin iscusința militară a lui *Aetius*, care se născuse la *Durostorum* din părinți romani. In tinerețe fusese ostatec la Goți și la Huni [2]), având astfel prilejul să cunoască mai bine decât oricare general roman obiceiurile războinice ale Barbarilor.

Dacă civilizația romană din Dobrogea, în acest secol nefericit, nu s'a bucurat de sprijinul militar direct al imperiului, în schimb s'a putut menține grație bisericii, care făcuse progrese foarte mari. Barbarii germanici erau definitiv câștigați pentru credința creștină. De asemeni, *paganii*, țăranii romani cari rezistaseră multă vreme nouii credințe, fuseseră aduși cu toții la cuvântul evangheliei. Provincia Scythia, redusă de fapt, ca viață civilizată, la coasta Pontului Euxin, constituia un singur episcopat: cel de *Tomis*. Altele, autonome, nerecunoscute oficial, se formaseră probabil în interiorul provinciei de sub autoritatea Barbarilor [3]). In Dobrogea de Sud existau episcopatele de *Abrittus* și de *Durostorum*, acesta din urmă arian pe vremea lui Valens, redevenit apoi ortodox. Din Durostorum se cunosc, în secolele IV—VI, episcopii următori: pe la 380, arianul *Auxentius*, discipol al lui Ulfilas; apoi ortodoxul *Iacob*, care împreună cu epis-

---

[1]) CIL III 14464. O inscripție ceva mai recentă, datând probabil dela *Arcadius* și *Honorius*, a fost găsită la Dișpudac, în apropiere de actuala frontieră româno-bulgară; cf. C. Jireček—E. Bormann, în *Arch.-epigr. Mitteil.*, X (1886), p. 129. Lectura numelor imperiale însă nu e sigură.

[2]) Cf. J. Jung, *Roemer und Romanen in den Donaulaendern*, Innsbruck 1887, p. 191—193.

[3]) V. Pârvan, *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore*, în *Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia*, II (1924), p. 133 sqq.

copul Dorotheus din Marcianopolis a luat parte la Conciliul dela Ephes, în 431 ; *Monophilus*, care iscăleşte, la 458, scrisoarea episcopilor moesici către împăratul Leon ; şi *Dulcissimus*, înmormântat la Odessos, unde i s'a găsit piatra de mormânt, de prin preajma anului 600 [1]). Din Abrittus e atestat, în sec. V, *Marcianus*, care a participat la Conciliul dela Ephes, în 431, şi a semnat scrisoarea din 458 către Leon [2]).

Prăbuşirea imperiului de Apus, la 476, atrăgând pe federaţii germani dela Dunărea de jos către provinciile occidentale, a permis imperiului de Răsărit, destinat încă unei lungi existenţe, să se înviorezе şi să-şi afirme din nou autoritatea în Moesia şi Dobrogea. Sub *Anastasius* se înregistrează primele încercări de restaurare militară în Dobrogea, precum repararea zidurilor cetăţii *Histria* [3]) şi probabil construcţia valului de piatră dintre Cernavoda şi Constanţa [4]). Dar străduinţele acestea au fost zădărnicite de răscoala lui *Vitalian*, un general federat din provincia Scythia, născut la *Zaldapa* ca fiu al unui *comes* Got romanizat. Reşedinţa sa se afla la *Tirizis*, acum *Acres castellum* (Capul Caliacra) [5]). Nemulţumit de micşorarea soldei trupelor hotărîtă de împărat, precum şi de protecţia acordată de acesta sectei monophysite, ortodoxul Vitalian se revoltă (513). Generalul imperial *Hypatius*, trimis împotriva lui, fu biruit, prins şi dus în lanţuri la Caliacra. Vitalian, în fruntea a 50.000 oameni, se prezentă în faţa Constantinopolei, unde populaţia, ortodoxă, era gata să-i deschidă porţile. Anastasius evită primejdia promiţând să cedeze în privinţa problemei religioase. La întoarcere spre Caliacra, Vitalian surprinse garnizoana imperială a cetăţii Odessos, unde comanda generalul *Cyrillus*, pe care îl ucise. O a doua ofensivă a rebelilor asupra Constantinopolei, în 514, de data aceasta cu ajutorul unor contingente de Huni şi de Bulgari, avu de rezultat recunoaşterea lui Vitalian de către Anastasius ca şef al tuturor trupelor imperiale din provinciile balcanice *(magister militum per Thraciam)*. O nouă ruptură, urmată de o a treia expediţie spre Constantinopole, se termină cu înfrângerea flotei lui Vitalian şi cu retragerea forţelor lui de uscat. Totuşi, cât a trăit Anastasius, răscoala n'a putut fi stinsă, Vitalian

---

1) V. PÂRVAN, *Contribuţii epigr. la ist. creşt. daco-roman*, p. 70 ; id., *Munic. Aur. Durost.*, p. 329.

2) Cf. V. PÂRVAN, *op. cit.*, p. 67 sq.

3) V. PÂRVAN, *Histria*, IV, p. 701 sqq.; id.. în *Dacia*, II (1925), p. 248.

4) Cf. R. VULPE, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, cap. XIV.

5) IOAN ANTIOCHEANUL, în *Fragm. hist. Graecorum*, V, p. 32—34.

rămânând mai departe stăpân pe castelele lui din Dobrogea [1]). Abia sub împăratul *Iustinus*, generalul rebel fu răpus, prin metode rafinate. Atras la curtea din Constantinopol şi înălţat la cele mai mari demnităţi, pieri în cele din urmă, la 520, asasinat în chip misterios [2]).

* * *

O ultimă mare acţiune de restaurare a păcii şi a civilizaţiei în Dobrogea fu încercată de *Iustinian*, ultimul mare reprezentant al romanismului pe tronul imperial. Primejdii noi se manifestau la Gurile Dunării: *Avarii* şi *Slavii*, alături de resturile împărăţiei hunice de altădată, atacau mereu Scythia Minoră şi ameninţau imperiul. Cete de Slavi reuşiseră chiar să se aşeze în diferite locuri şi să terorizeze populaţia provinciei. O asemenea enclavă exista şi în Dobrogea meridională, la Sud de Durostorum [3]). Un mare număr de cetăţi fură reconstruite atât pe Dunăre şi pe ţărmul Mării, cât şi în interior, la fiecare punct strategic important. Dobrogea deveni un vast câmp întărit. PROCOPIUS [4]) ne-a transmis lista tuturor cetăţilor construite din ordinul lui Iustinian. Unele din ele pot fi localizate în Dobrogea meridională: *Tigra, Transmarisca* (şi capul de pod *Dafne), Candidiana, Durostorum, Sucidava, Altina, Abrittus, Palmatis, Zaldapa.* Numeroase altele sunt menţionate în legătură cu regiunile cuprinse între Durostorum, Abrittus, Callatis, Marcianopolis, fără a putea fi mai precis localizate: *Zisnudava, Gemellomuntes, A(d)silva(m), Fossatum, Saltopyrgos, Altenum, Questris, Adina, Tilicium, Rubusta, Diniscarta, Monte Regine, Becis, Maurovalle,, Scaidava* [5]*), Novas, Copustrus, Virgiaso, Tillito, Ancyriana, Muridava, Itzes, Castellonovo, Padisara, Bismafa, Valentiniana.* Din cele pomenite pe coastă, din Deltă până la Balcani, nu poate fi niciuna localizată sigur în judeţul Caliacra. De asemeni lipsesc în lista lui Procopius localităţile *Acra* (Caliacra) şi *Dionysopolis*, care de sigur fuseseră fortificate mai dinainte, încă de pe vremea lui Vitalian. Sunt surprinzător de multe, în inventariul lui Procopius, numele gete si thrace, mărturii

---

[1]) *Ibidem*, MALALAS, *Chronogr.*, XVI (ed. Dindorf), p. 406—8; cf. CH. DIEHL—G. MARÇAIS, *Le monde oriental de 395 à 1081*, Paris 1936 (*Histoire générale* de G. GLOTZ), p. 45.

[2]) ZACHARIA RETORUL, VIII, 2; PROCOPIUS, *Historia arcana*, VI, p. 46; cf. CH. DIEHL, *op. cit.*, p. 50 sq.

[3]) PROCOPIUS, *De aedif.*, IV, 7.

[4]) *Ibidem*, IV, 7 şi 11, 30 sqq.

[5]) Σκεδεβά: PROCOPIUS, *De aedif.*, IV, 11.

ale unei tradiții toponimice păstrate dealungul a cinci secole de stăpânire romană în aceste părți. De asemeni sunt de remarcat particularitățile populare în fisionomia numelor romane, dovadă a unei înaintate evoluții a limbii latine, în acel timp, către graiurile romanice moderne.

Urmele lucrărilor militare din sec. VI se întâlnesc în Dobrogea de Sud la fiece pas. Dintre ele au putut fi cercetate, în parte, cele dela Abrittus, Caliacra, Ecrenè, Chiosè Aidin[1]). Resturi de ziduri din aceeași vreme se pot vedea la Silistra *(Durostorum)*, Turtucaia *(Transmarisca)*, Balcic *(Dionysopolis)*, Capul Șabla[2]). La Varna *(Odessos)* a fost găsită o inscripție greacă, din sec. VI, care pomenește pe un *Marcellus*, decarch în trupa comitelui *Dudus* din castelul *Runis*[3]).

Organizarea bisericii creștine a câștigat mult de pe urma restaurării făcute de Iustinian. Numărul episcopatelor fu mărit. In Dobrogea de Sud, în afară de *Durostorum* și *Abrittus*, mai apărură ca reședințe episcopale orașele *Dionysopolis*, *Zaldapa* și *Transmarisca*[4]). Biserici somptuoase fură zidite în toate centrele de populație ale provinciei. In județele din Cadrilater au fost descoperite resturi de asemenea locașuri de închinăciune la *Abrittus*, la *Dionysopolis*, la Chiosè-Aidin, la Ecrenè.

Numai lipsa de cercetări pe teren face ca în această listă să nu figureze și vechiul centru creștin dela *Durostorum*. In basilica dela Abrittus, în mijlocul cetății, au fost scoase la iveală mozaicuri frumoase[5]). La Caralez lângă Bazargic a fost găsită o coloană bizantină cu cruce, din sec. VI, care a fost atribuită unei biserici din

---

[1]) V. aci mai sus, la începutul lucrării.

[2]) Cf. R. Vulpe, în *An. Dobr.*, XVI (1935), p. 188.

[3]) E. Kalinka, *Ant. Denkmäler in Bulgarien*, col. 284, nr. 360. Pentru V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, p. 58, acest nume ar reprezenta pe vechiul *Cruni* și ca atare ar desemna localitatea *Dionysopolis*. Pornind dela o analogie similară, K. Schkorpil înclină spre o identificare cu Ecrenè: cf. aci mai sus. E mult mai probabil însă ca *Runis* să corespundă unei alte localități de pe coasta de Sud a Dobrogei, încă neidentificată.

[4]) De Boor, *Nachträge zu den Notitiae episcopatuum*, în *Zeitschr. f. Kirchenggesch.*, XII (1891), p. 531—533; V. Pârvan, *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore*, p. 118 sqq.

[5]) K. Schkorpil, în *Izvjestija russkago arheologičeskago Instituta vă Constantinopolje*, X (1905), p. 499; pl. 111; J. Weiss, *Die Dobrudscha im Altertum*, p. 79 sq.; G. Popa-Lisseanu, *Cetăți și orașe*, p. 75—76.

centrul apropiat dela *Zaldapa* [1]). Existența unei biserici la *Bizone*, închinată Sfinților *Cosma și Damian* și clădită prin colecta adunată de diaconul *Stefanus*, este atestată printr'o pisanie latină din sec. VI, găsită la Cavarna [2]). In cetatea byzantină dela Ecrenè (pe frontieră, spre Dișpudac), s'a descoperit un capitel cu cruce dela o biserică din aceeași vreme [3]).

Marea sforțare a lui Iustinian a adus în viața locuitorilor din Dobrogea o vădită înflorire, care dacă nu s'a putut generaliza, atingând și în alte domenii realizările din domeniul militar și strălucirea constatată pe tărâmul religios, e numai din pricină că pacea n'a durat prea mult. Sforțările militare ale lui Iustinian fuseseră mai presus de capacitatea economică a imperiului și nu îndestulătoare pentru a putea înlătura uriașa primejdie pe care mișcările de popoare din ținuturile eurasiatice o pregătiau vechei lumi civilizate. Nu se găsiau trupe ca să ocupe în întregime extraordinarul număr de fortărețe zidite. Și în acelaș timp Barbarii reîncepură agresiunile lor. Chiar sub Iustinian, armatele imperiale trebuiră să intervină pentru a respinge mai multe incursiuni hune, bulgare, avare, slave, în Dobrogea [4]).

După moartea acestui mare împărat, declinul provinciei se desfășură în ritm rapid. Intemeierea imperiului avar și marea imigrație slavă vor fi evenimente fatale pentru stăpânirea romană la Dunăre. Dobrogea romană își trăia ultimii ani.

* * *

Către sfârșitul veacului VI, invaziile avaro-slave în dreapta Dunării deveniră continui. In cele din urmă, la 587, Avarii pustiiră întreaga provincie, distrugând totul cu furie. Cetăți puternice și populate, ca *Marcianopolis*, *Durostorum*, *Tropaeum*, *Zaldapa*, fură nimicite [5]). Populația fu dusă în robie în Nordul Dunării. Din toată Dobrogea nu mai țineau decât unele cetăți de pe litoral.

---

[1]) V. PÂRVAN, în *Jahrbuch*, 1914, *Arch. Anzeiger*, col. 430; id., *Nuove considerazioni sul vescovato della Scizia Minore*, p. 129.

[2]) † *De donis D(e)i et S(an)c(t)i Cosma(e) et Dami(ani) construi iussit Stefanus diakonus*: E. KALINKA, *op. cit.*, col. 196, nr. 233; cf. V. PÂRVAN, *Contrib. epigr. la ist. creșt. daco-roman*, p. 62 și n. 288; G. POPA-LISSEANU, *op. cit.*, p. 40. Alte inscripții creștine din Cavarna, la O. MĂRCULESCU, în *An. Dobr.*, XVI (1935) p. 126.

[3]) Cf. I. KALINDERU, *în Bul. Com. Mon. ist.*, VI (1913), p. 137. fig. 3.

[4]) Cf. CH. DIEHL, *op. cit.*, p. 72.

[5]) THEOPHYLACT, *Hist.* (ed. Bekker), I, 8, p. 48; THEOPHANES, *Chronogr.* (ed. CLASSEN), p. 396; cf. V. PÂRVAN, *Tropaeum*, p. 146; id., *Munic. Aur. Durost.*, p. 339; N. IORGA, *Istoria Românilor*, II, București 1936, p. 249.

Reacțiunea imperială sub vrednicul *Mauricius* (582—602), fu energică, dar în cele din urmă zadarnică. Sub comanda generalului *Commentiolus* și a subalternilor săi *Castus* și *Martinus*, oastea romană izbuti să bată pe Barbari la *Zaldapa* și la *Tomis*, totuși fără rezultat durabil. O parte din armată, urmărind în chip imprudent pe Avari în Basarabia, căzu într'o cursă și fu măcelărită. Cealaltă parte, demoralizată din pricina unei panici stupide produse în timpul unui marș de noapte prin regiunile de populație latină de la Sud de Durostorum, fu silită să se retragă peste Balcani [1]). Mauricius trimise la Dunăre o nouă oaste, sub comanda lui *Priscus*, un general cu insușiri superioare. Acesta reuși să gonească pe năvălitori peste fluviu și să-și ia cartierul la *Durostorum*, care cu acest prilej fu restaurat. Priscus trecu apoi, la 593, în Bărăgan, unde îi bătu pe *Slavi*. Pacea, care părea să se realizeze, fu curmată brusc, la 599, prin intervenția Avarilor, cari sprijiniră o mare năvală slavă în Balcani și asediară orașul *Tomis*. Priscus izbuti și de această dată să restabilească situația, despresurând metropola Scythiei Minore. El pregătia, tocmai, o mare și decisivă expediție împotriva Avarilor, în centrul împărăției lor, în Pannonia, când înlocuirea sa cu fratele împăratului, *Petrus*, și apoi o cumplită răscoală a trupelor aduseră catastrofa definitivă a stăpânirii romane la Dunăre. Mauricius fu ucis, iar Constantinopolea căzu pradă soldatescei anarhizate (602).

Imperiul roman de Răsărit intra într'o fază sumbră. Indepărtat de tradițiile latine ale originii sale, devenia pur byzantin. Reducându-și granițele la linia Balcanilor, renunța pentru secole la provinciile sale dunărene. La această hotărîtoare cotitură a istoriei a sucombat Dobrogea romană. Barbarii profitară din plin de criza care a urmat după uciderea lui Mauricius. Avarii și Slavii găsiră porțile larg deschise pentru invazii în Balcani. Unii, cu deprinderea lor asiatică de popor prădalnic, treceau totul prin foc și sabie, ceilalți în masse nesfârșite, se năpustiau să se așeze temeinic pe ruinele încă fumegânde ale unei civilizații ce nu mai avea să învie. Nicio așezare romană din Dobrogea n'a supraviețuit acestei distrugeri radicale. Niciuna nu pre-

[1]) Theophylact, *Hist.*, II, 15, p. 99; Theophanes, *Chronogr.*, p. 397 sq. E vorba de discutatul episod cu *torna torna fratre* („întoarnă, întoarnă frate"), cuvinte strigate de un țăran localnic care ducea bagajele soldaților pe catâri. In această expresie latină, de caracter popular romanic, s'a căutat a se vedea cea mai veche mărturie a limbii române din Sudul Dunării: cf. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*[2], II, București 1914, p. 137; N. Iorga, *loc. cit.*; Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I[1], București 1935, p. 222.

zintă urme mai noi decât sec. VI, cel mult începutul sec. VII [1]). Ştirile care vorbesc de episcopi latini la *Abrittus* şi la *Tropaeum* în sec. VIII—IX sunt cu desăvârşire contestabile: toate constatările arheologice făcute în aceste cetăţi se opresc în pragul sec. VII [2]). Chiar *Durostorum*, refăcut sub Mauricius şi folosit pe urmă de Bulgari, a fost câtăva vreme părăsit. Din această epocă datează sarcofagul dela Ancona, conţinând moaştele Sfântului Dasius şi aduse în Italia dela Durostorum [3]). Ultimul episcop roman din acest centru de pe Dunărea dobrogeană, *Dulcissimus*, se refugiă la Odessos, unde i s'a găsit piatra de mormânt [4]). Oraşele de pe ţărmul mării n'au mai trăit de altfel nici ele multă vreme. *Odessos*, situat în imediată apropiere de Balcani, s'a mai menţinut cel mult un secol la adăpostul unei garnizoane byzantine, până când aceasta fu gonită de Bulgari. Dar *Dionysopolis*, care fusese dărâmat încă de pe vremea lui Iustinian, la 543, de un cutremur de pământ urmat de o mare inundaţie [5]), a pierit mai înainte de Odessos, odată cu Callatis, Tomis, Histria, nimicite de Avari.

Odată distruse, oraşele greco-romane rămaseră părăsite pentru totdeauna. Populaţia, câtă mai exista după masacrele din momentul cuceririi barbare, era dusă în robie peste Dunăre. Mulţi din locuitorii Dobrogei trebue să fi îngroşat rândurile acelor captivi romani cu care Slavii şi Avarii au populat ţinuturi întregi din Dacia şi care reprezintă, pe lângă descendenţii coloniştilor lui Traian rămaşi pe loc, un important element în formarea poporului român [6]). Sacrificarea romanismului din Dobrogea şi Moesia a avut astfel şi o bună urmare, fiindcă a contribuit la întărirea romanismului din Carpaţi: pe de o parte prin aceste contingente de captivi, pe de alta prin deşertarea

[1]) O icoană, gravată în piatră, a Sfintei Fecioare cu pruncul Isus, de o factură barbară, găsită în burgul dela Chiosè Aidin, a fost datată la începutul sec. VII: cf. V. PÂRVAN, *Raport asupra activ. Muz. naţ. de Ant. 1915*, p. 44 sqq.; id., *Sur un relief inédit du VII s. représentant la Sainte Vierge*, p. 218 sqq.

[2]) V. PÂRVAN, *Contrib. epigr. la ist. creştin. daco-roman*, p. 67, n. 322; id., *Tropaeum*, p. 146 sqq.; id., *Nuove consid. sul vesc. della Scizia Min.*, p. 122.

[3]) V. aci mai sus. — D-l G. I. BRĂTIANU, *Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă*, Bucarest 1935, p. 49, n. 1, crede că transportul acestui sarcofag la Ancona s'ar fi făcut abia în sec. XIII—XIV, cu prilejul expansiunii comerciale genoveze în Marea Neagră şi pe Dunărea de jos.

[4]) V. aci mai sus.

[5]) Cf. G. POPA-LISSEANU, *Cetăţi şi oraşe*, p. 33.

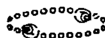
[6]) Cf. G. I. BRĂTIANU, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain*, Bucarest 1937, p. 54 sqq.

Daciei de primejdioasele masse slave, năpustite acum în dreapta Dunării [1]).

Singura civilizaţie superioară pe care o cunoscuse Dobrogea se prăbuşise cu desăvârşire. Nouii locuitori, *Slavii*, erau de mentalitate rurală prin excelenţă. Nicăeri nu se simţiră îndemnaţi să reia pe seama lor refacerea oraşelor părăsite. Insăşi numele acestora rareori se păstrară. In Dobrogea meridională doar numele cetăţii *Durostorum* poate oferi un asemenea exemplu: printr'o lungă evoluţie, sub influenţa a diverse graiuri, a ajuns la *Drâstorul* româno-slav din sec. XIV şi la *Silistra*, forma turcească de azi.

Puţinii ţărani romani cari izbutiseră să rămână în Scythia Minoră s'au pierdut în numărul mai mare al Slavilor stăpâni. Dealtfel curând şi aceştia au trebuit să se rărească mult sub loviturile produse de invazia *Bulgarilor* turanici, Dobrogea devenind tot mai mult o ţară pustie, aşa cum a rămas timp de trei veacuri, până la restaurarea byzantină din sec. X—XI [2]). Imperiul bulgar, format pe la jumătatea sec. VII în Nordul Bulgariei actuale, îşi avea centrul pe lângă Şumla, iar spatele pe linia apărată de cetăţile *Varna* (fostul Odessos) şi *Durostorum*, aceasta din urmă singura localitate din Dobrogea care s'a păstrat aproape continuu, cu întreruperi neînsemnate, din antichitate până azi. Ce era mai la Nord, în fosta Scythie Minoră, acum deşartă, nu-i interesa pe nouii veniţi eurasiatici, atraşi în tot momentul de mirajul Ţarigradului bogat şi strălucit.

Cu aşezarea Slavilor ca element etnic şi cu venirea Bulgarilor ca factor politic, istoria antică a Dobrogei, ca şi a tuturor regiunilor de la Dunăre, e încheiată.

1) Const. C. Giurescu, *op. cit.*, I[1], p. 223.

2) N. Bănescu, *Dobrogea bizantină: Ducatul de Paristrion*, în vol. *1878—1928: Dobrogea: Cincizeci de ani de vieaţă românească*, p. 297 sqq. Cf. şi lucrarea aceluiaş autor din prezentul vol. al *An. Dobr.*

DOBROGEA BIZANTINĂ

de N. BĂNESCU
Profesor la Universitatea din Cluj
Membru al Academiei Române.

In perioada imperiului bizantin, dela Constantin cel Mare până în zilele Paleologilor, Dobrogea a fost un teritoriu expus năvălirilor. Pe aici pătrundeau mai repede barbarii dela Nord în provinciile imperiului, iar Scythia Minor, Dobrogea romană, plină de oraşe înfloritoare, era, măcar la început, pentru dânşii o pradă care ispitia. Aici erau şi trecerile mai uşoare peste fluviu.

Impăraţii şi-au dat seama de timpuriu de însemnătatea acestei adevărate fortăreţe la graniţa de Nord şi, încă dela întemeierea Bizanţului, ei s'au preocupat constant de organizarea apărării către gurile Dunării. Cetăţile au fost mereu restaurate, forturi nouă create pe linia fluviului, garnizoane puternice aşezate într'însele. Aceste întăriri ale malului dunărean aveau puncte de sprijin dincolo, în ţinuturile din stânga apei: cele două maluri se aflau astfel într'o legătură continuă, pe care barbarii înşişi, fără să vrea, au înlesnit-o.

Goţii şi-au avut centrul aşezării lor la Nordul gurilor Dunării, în Sudul Basarabiei actuale, de unde se aruncau sistematic asupra imperiului. Pentru a-i ţinea în respect, Constantin cel Mare asigură la Transmarisca (Turtucaia de azi) legătura celor două maluri ale Dunării, construind dincolo, la Răsărit de Olteniţa, cetatea *Constantiniana Daphne*. El a legat malurile şi în Oltenia, durând un pod de piatră, care ducea dela Nord de Oescus la Sucidava (aproape de Celeiu). Aceste două treceri, bine alese, asigurau un control neîntrerupt dincolo de fluviu şi o repede intervenţie la nevoie. Ele strânseră atât de tare ţinuturile din stânga Dunării cu imperiul, în cât, după expresia învăţatului Carl Patsch, „duşmanul putea să se socotească învins, iar vechea provincie Dacia ca încorporată imperiului“ [1]). Mai înainte de aceasta, Constantin venise (323) la Dunăre,

[1]) *Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa. III. Die Völkerbewegung an der unteren Donau in der Zeit von Diokletian bis Heraklius. I Teil: Bis zur Abwanderung der Goten und Taifalen aus Transdunavien* (Ak. d. Wiss. in Wien, Phil.-hist. Klasse, Sitzb., 208 Bd., 2 Abhandl.). Wien u. Leipzig 1928, p. 20—21.

în urmărirea Goţilor lui Rausimod, trecuse fluviul dincolo după dânşii, lovindu-i în câmpia noastră, unde cei mai mulţi pieriră împreună cu şeful lor. Urmaşii marelui împărat au continuat politica sa. Valens trecu, la 367, împotriva Goţilor, prin acelaş vad dela Transmarisca-Daphne, iar peste doi ani îi ataca în părţile Basarabiei. Stăpânirea romană în Scythia Minor a fost puternic întărită de dânsul. Când apoi Goţii, împinşi de Huni, sunt admişi în imperiu, şi ridică apoi armele împotriva lui, Bizanţul a trecut prin momente de groază. Energia lui Theodosius cel Mare a impus, după lupte grele, ordinea. La începutul veacului al V-lea, primejdia gotă era înlăturată.

In epoca năvălirii Hunilor, la gurile Dunărei apărarea se păstrează încă tare. Pe timpul minorităţii lui Theodosius II, destoinicul Anthemius organizează flota în apele Dunărei, şi ea va fi de acum una din forţele imperiului la fruntaria de Nord. Şaptesprezece garnizoane cantonau, în această epocă, în Scythia Minor, comandate de un duce [1]).

Iustinian, se ştie, întări puternic toată linia Dunărei, până la Mare: el restaură cetăţi şi castele, ridică altele nouă, pe ambele maluri. Opera aceasta fu îndeplinită în mare măsură şi în Scythia Minor. De la începutul domniei, el numea pe Chilbudios strateg al Thraciei, „pentru paza Dunărei“ (ἐπὶ τῇ τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ φυλακῇ). Socotind că, prin desele lor năvăliri, Hunii, Anţii, Sclavonii făcuseră mari pagube Romanilor, împăratul îi dedea ordin să împiedece cu orice chip pe barbari de a trece fluviul [2]).

In a doua jumătate a veacului al VI-lea, apare la frontiera de Nord un nou popor turanic, Avarii. Ei iau locul Hunilor, la Dunărea-de-mijloc, coborând în provinciile imperiului, împreună cu Sclavonii din ţinuturile noastre şi cu rămăşiţele Gepizilor. din părţile Tisei. Bizanţul duce o luptă grea cu noii năvălitori.

Atacul Avarilor se întinde de-a lungul celor două Moesii, până în Scythia Minor, ceia ce face pe d. Iorga să presupună, la Nordul gurilor fluviului, un al doilea „ring“ al barbarilor. Istoricul Simokattes, un contemporan, a înregistrat aceste lupte, dându-ne o preţioasă informaţie privitoare la romanitatea Dobrogei. Ea se păstrase puternică, în multele cetăţi întărite al provinciei, şi putea înfrunta acum, cu propriile sale puteri, valul de barbari. Oştile imperiului nu erau de ajuns pentru a face faţă, pe linia întinsă a Dunărei, deselor năvăliri. Lipsite de garnizoane, oraşele au fost silite să se îngrijească singure de

[1]) *Notitia Dignitatum*, ed. Seek, cap, XXXVI, comentariul lui Böcking.

[2]) Prokopios, *De bello goth.*, ed. Haury. p. 354, 3.

apărarea lor. Expunerea lui Simokattes nu lasă nici o îndoială în această privinţă: „oraşul se împotrivi", „orăşenii rezistară", se exprimă dânsul [1]). Bizuindu-se astfel pe propriile lor forţe, aceste oraşe îşi luară o libertate, pe care adesea istoricul bizantin o semnalează [2]). Ea a putut creşte cu vremea, situaţia în aceste primejduite locuri păstrându-se mereu critică, şi nu e de mirare dacă un spirit de independenţă se constată aici mai târziu, aruncând oraşele dela Dunăre în conflict cu imperiul.

Când Bulgarii au venit în apropierea noastră, în regiunea pe care Bizantinii o numesc Ὄγλος şi care trebue aşezată fără discuţie la Nordul gurilor Dunărei, puhoiul slav se scursese, târât de Avari, în Peninsula Balcanică. La 676, Isperich îşi trece hoardele peste fluviu şi se aşează la poalele povârnişului de Miază Noapte al Balcanilor, către Mare, punând astfel temelia Statului bulgar.

Atenţia noilor veniţi se îndreaptă statornic spre Miază-zi şi Apus. Niciodată istoria n'a înregistrat o expansiune a Bulgarilor spre Nord. Singur ţinutul de unde veniseră, *Oglos*, făcu, un timp, parte din stăpânirea lor. Acolo, în colţul basarabean, şi-a strămutat Krum populaţia târâtă în robie de la Adrianopole, când oraşul căzu, în 813, în mânile sale. Căci acesta e adevăratul înţeles al „Bulgariei de dincolo de Dunăre" (εἰς Βουλγαρίαν ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ), expresia anonimului Vieţii lui Leon. Ne-o arată, în chip hotărât, întreg episodul repatrierii populaţiei deportate de Krum. Faptele se petrec în Bugeac. Acolo dau lupta „Macedonenii" — cum îi numesc Bizantinii, după provincia de origine — cu Bulgarii, pentru a ajunge la corăbiile trimese de împăratul Theophilus (836), spre a-i îmbarca; acolo numai Maghiarii vecini au putut fi chemaţi în ajutor de Bulgari [3]). Episodul ne arată, în acelaş timp, cât de nominală era stăpânirea bulgară chiar în locurile vechei lor aşezări. O dominaţie a lui Krum, pe care atâţia o admit, în stânga Dunărei, n'a existat niciodată.

In oraşele de la Dunăre şi Pontul Euxin, romanitatea, atât de viguroasă mai înainte, n'a putut slăbi, în această epocă a începuturilor Statului bulgar. Flota imperiului e necontenit în apele Dunărei, în toată perioada luptelor Bizanţului cu Bulgarii.

---

[1]) Ed. de. Boor. p. 103.

[2]) *Ibidem*, p. 270.

[3]) V. N. Bănescu, *La domination byzantine sur les régions du Bas-Danube*, Ac. Roum., extr. du „Bulletin de la section historique", XIII, p. 5—6.

După moartea țarului Simeon (927), Statul bulgar decade. Sviatoslav, Marele Prinț de Chiev, chemat de Bizantini, îi dă lovitura de moarte (967—969). Dar nevoind să plece din aceste locuri, cu toate somațiile făcute de împărat, Sviatoslav e zdrobit de Tzimiskes, după un sângeros asediu de trei luni la Dorostolon (Silistra), în vara a. 971. Acolo, pe timpul asediului, s'au presentat împăratului soli din Konstantia și din alte fortărețe de dincolo de Dunăre, pentru a-i cere iertare și a se preda, impreună cu fortărețele lor [1]). In stânga fluviului se păstrau prin urmare cetăți, cu o populație care numai barbară nu putea fi. In fața impetuoasei năvăliri a Rușilor — ei desființară în câteva zile Statul bulgar — această populație a putut pactiza, de nevoie, cu năvălitorii, ajunși apoi dușmanii imperiului. Rușii odată expulzați, Bulgaria danubiană a fost anexată ca provincie bizantină. Inainte de a se întoarce, biruitor, în Capitală, Tzimiskes s'a îngrijit de castelele și orașele ambelor maluri ale Dunărei, lăsând în ele garnizoane tari [2]).

Dobrogea ajunse astfel din nou bizantină. Un strateg fu așezat la Dorostolon (Dristra), având în grijă paza fluviului, cum o avuseseră, înainte de creiarea Statului bulgar, șefii militari ai Thraciei.

Cincisprezece ani mai în urmă, Statul bulgar reînvie, în Apusul Peninsulei, prin talentul militar al lui Samuel, care dispută cu îndârjire Bizanțului hegemonia în Balcani. Energia îndărătnică a împăratului Basilios II zdrobi, după lungi și crâncene războaie, resistența bulgară. Țaratul lui Samuel se năruie, pentru a reînvia tocmai la sfârșitul veacului al XII-lea, prin dinastia românească a Assanilor.

Am expus, în mai multe rânduri, prefacerea vieții politice a Peninsulei Balcanice, pe urma biruinței Bulgaroctonului [3]). Intreg teritoriul fostului Stat bulgar se organizează în două „theme" bizantine, provincii administrate militar. Una cuprindea ținutul vechei Bulgarii danubiene, cu reședința la Dorostolon (Dristra), Silistra noastră de azi. Șeful militar, cu titlul de strateg, dux, archon sau katepano, avea comanda asupra „orașelor și ținuturilor dela Dunăre", — „paristriene", cum le numesc izvoarele bizantine, termen derivat dela *Istros*, numele

---

[1]) Cedrenus. II, 401, 19 sq.

[2]) *Ibid.*, II, 412, 19 sq.

[3]) V. în special *Changements politiques dans les Balkans après le conquête de l'empire bulgare de Samuel (1018). Nouveaux duchés byzantins: Bulgarie et Paristrion.* Ac. Roum., Bull. de la sect. hist., t. X, 1923; *La question du Paristrion*, Byzantion, VIII 1933).

fluviului în cursul său inferior. De aici termenul administrativ-militar de *Paristrion*, pe care-l aflăm la Anna Comnena. *Paradùnavon, Paradùnavis* este un termen echivalent, care se întâlneşte de asemenea în izvoare: doi dintre comandanţii acestui ducat de frontieră poartă, pe sigiliile ce ni s'au păstrat dela dânşii, titlul de Κατεπάνω τοῦ Παραδουνάβου [1]). Termenul e de aceiaşi formaţie bizantină, derivat dela *Dùnavis,* numele fluviului în gura vechei populaţii a ţinutului. Am putut stabili, în cursul veacului al XI-lea, o serie de opt duci de Paristrion sau Paradunavon. Părţile de Apus ale Peninsulei Balcanice au fost organizate în alt ducat, a cărui reşedinţă era la Skoplje, pe Vardar. El poartă numele ţaratului ce înglobase aceste părţi ale Peninsulei, cucerite cu atâta vărsare de sânge: şeful său e intitulat δοὺξ τῆς Βουλγαρίας, duce de Bulgaria.

Aceste resultate, stabilite de noi, au fost primite de învăţaţi; ele au intrat în circulaţie. Noua situaţie, creiată în Balcani, după prăbuşirea ţaratului bulgar al lui Samuel, se păstrează neschimbată, în tot cursul veacului al XI-lea şi în toată perioada Comnenilor.

Moartea gloriosului Basilios II deschide o perioadă critică pentru imperiul bizantin. Ea ţine mai bine de o jumătate de secol, până la întronarea dinastiei Comnenilor.

Frontiera Dunărei e îndată luată cu asalt de nomazii stepei: Pecenegi, Cumani şi Uzi. O luptă aprigă se dă acum la această frontieră, pe care Comnenii o apără îndârjit. Ducele de Silistra e, de multe ori, neputincios a ţinea piept năvălitorilor; armatele ducilor vecini de Thracia şi Bulgaria aleargă în ajutorul său. Invinşi uneori, Bizantinii se întorc cu forţe proaspete împotriva barbarilor, şi nu dezarmează până ce nu curăţă locurile de dânşii. Un învăţat atât de cunoscător al împrejurărilor cum e TOMASCHEK, nu pregetă a afirma că, sub Ioan II şi Manuel I Comnenul, stăpânirea bizantină obţine iarăşi pe ţărmul drept al Dunărei o situaţie necontestată [2]).

Populaţia romanică a Dobrogei se obişnueşte tot mai mult cu barbarii turanici, cari cutreierau într'una ţinuturile. O sinteză se îndeplineşte la Dunăre cu aceşti nomazi ai stepei, cum atât de bine lămureşte d-l IORGA [3]). Regimul fiscal bizantin, adesea apăsător, a putut arunca aici pe locuitori, cum s'a întâmplat şi aiurea, alături de

[1]) Unul dintre aceste sigilii a fost găsit la Silistra şi a fost descris de noi în *Échos d'Orient*, 1937 *(Sceau inédit de Katakalon, Katépano de Paradounavon).*

[2]) *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, II, 297.

[3]) *Istoria Românilor*, vol. III, capitolele IV şi VI.

barbari, sculându-se împreună împotriva imperiului. Aşa trebue să înţelegem acea răscoală a populaţiei din oraşele de pe ţărmul drept, pe la 1070, pe care atât de amănunţit ne-o zugrăveşte un contemporan perfect informat, istoricul ATTALIATES. Populaţia aceea amestecată, vorbind „toate limbile“, pentru care scriitorul are termenul caracteristic de μιξοβάρβαροι, era desigur alcătuită de urmaşii vechilor colonişti, din barbarii trecuţi la imperiu, din mercenarii garnizoanelor, din Grecii, cari făceau acolo negoţul şi din Bulgarii fostului stat desfiinţat. Dar, într'o regiune adânc pătrunsă de romanitate şi guvernată acum direct de imperiu, trebue să admitem că elementul romanic era preponderant. In nici un caz populaţia aceasta nu poate fi confundată cu Pecenegii, cum fac atâţia grăbiţi, în ciuda textelor categorice: acestea o deosebesc hotărât de barbarii, cu cari intră în tratative, pentru a-i atrage în acţiunea ei. Aşa porneşte, sub Mihail VII Dukas, răscoala, *ajutată* de Pecenegi. Pentru Attaliates, locuitorii oraşelor dunărene sunt ἐγχώριοι, „oameni din loc“, „indigeni“; ei aveau la Silistra un şef al lor, Tatus[1]), pe care îl vom întâlni, după mai bine de un deceniu, şi la Anna Comnena. Este evident că nu putem considera pe Pecenegi ca „localnici“, „indigeni“ în Paristrion.

Mişcarea începută sub Mihail VII n'a putut fi înăbuşită şi, când Alexios I Comnenul ia în mânile sale frânele imperiului (1081), el află încă la Dunăre situaţia critică. Fapte nouă o agravează chiar. Imprejurările erau, în adevăr, prielnice pentru ca răscoala să ia proporţii: la Silistra Tatus, vechea căpetenie a rebelilor, cu rudele sale; la Vicina Sesthlav, în alte locuri alţii; Pecenegii, vechi aliaţi, se găseau acum la largul lor în acele părţi, unde autoritatea imperiului nu mai era representată, — Nestor, trimis ca duce în Paristrion, trecând de partea rebelilor; Manicheii, în conflict cu împăratul, erau în apropiere şi se unesc la mişcarea răsvrătiţilor. Numărul acestora e sporit, în sfârşit, şi de Cumani, aduşi de peste Dunăre de Tatus. Cu toţii ridică armele asupra imperiului, şi Alexios Comnenul a trebuit să poarte lupte grele, pentru a restabili ordinea.

Toată această mişcare, cu tendinţe de autonomie, pornită din oraşele dunărene, a fost iniţiată de populaţia localnică; acele mici organisme politice, semnalate de Anna Comnena, aveau prin urmare, cum bine a văzut d. IORGA, caracter românesc. Existenţa Românilor în acele părţi nu mai este acum o enigmă: ea e confirmată de în-

---

[1]) Am dovedit că *Tatrys* e la Attaliates o falsă transcripţie pentru *Tatus*.

săşi principesa scriitoare, care, în două rânduri îi pomeneşte cu numele lor de „Vlahi“ : odată, vorbind de acel Pudilos, „fruntaş al Vlahilor“ (ἔκκριτος τῶν Βλάχων), care aduce împăratului, la Anchialos, vestea trecerii Cumanilor peste Dunăre [1]) ; altă dată, când povesteşte că „Vlahii“ au condus pe Cumani pe potecile trecătorilor din Haemus, spre a ajunge la Goloe [2]). Două generaţii mai în urmă, Românii erau atât de numeroşi în Paristrion, în cât împăratul Manuel a putut ridica dintre dânşii, pentru expediţia sa împotriva Ungurilor (1166), „o mare mulţime“ (Βλάχων πολὺν ὅμιλον [3]).

La sfârşitul perioadei Comnenilor, înfinţarea noului Stat bulgar al Asăneştilor s'a sprijinit pe numeroasa populaţie românească din Balcani şi dela Dunăre. In luptele cu Bizanţul, el caută adesea ajutorul populaţiei din stânga fluviului, unde simbioza româno-cumană se îndeplinise.

Epoca Paleologilor readuce influenţa bizantină în Dobrogea. Viaţa religioasă a provinciei continuă a atârna de Patriarhia Constantinopolei. Vicina, emporiul atât de activ, în cursul acestei perioade, a fost şi un centru religios însemnat, o Metropolie, pentru populaţia, oricât de amestecată, a acestor locuri dunărene, nu pentru problematicii Ruşi dela Dunăre, cum pretind, cu absurdidate, învăţaţi de dată recentă. Documentele genoveze de pe la 1450—1470 — şi am publicat un număr din ele — cuprind multe nume de Români din Vicina, aflaţi în serviciul Caffei. Ei nu lipseau prin urmare dela gurile Dunărei, în această epocă.

Autoritatea bizantină se simte acum şi politic, în aceste părţi. Mihail VIII Paleologul putea aşeza în locurile de Sud ale Dobrogei pe Oguzii lui Izeddin (1263). Imprejurările acestei colonizări au fost de curând lămurite mai bine de păr. V. Laurent, în conferinţa desvoltată cu prilejul inaugurării Institutului ce conduce la Bucureşti. Mesembria şi Anchialos formează, la sfârşitul veacului XIII, un apanagiu, în legătură cu Bizanţul, pentru principele Myltzes. Pe la mijlocul veacului XIV, găsim la Cavarna un senior, Balica, vasal imperiului. Dobrotici, care-i urmează în această stăpânire, are titlul de „despot“, în legătură cu aceeaşi suzeranitate a Bizanţului, şi acest titlu trece lui Mircea cel Bătrân, „despotus terrarum Dobrodicii“.

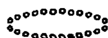
---

1) II, 61, 29, ed. Reifferscheid.

2) II, 62, 28.

3) Cinnamus, 260.

Toate aceste fapte ne arată vitalitatea vieţii romane, în ţinutul dintre Dunăre şi Pontul Euxin. Opera Bizanţului n'a fost în aceste părţi mai mică decât aceea a vechei Rome. Ne-o atestă izvoarele istorice, timp de o mie de ani, mulţimea covârşitoare a monetelor din toate epocile, dela toţi împăraţii, fără întrerupere, sigiliile de plumb descoperite la Silistra, ruinile atâtor cetăţi, care aşteaptă încă a fi explorate.

MIRCEA CEL BĂTRÂN

Cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea Lui [1]).

de DIMITRIE ONCIUL
Membru al Academiei Române

La 13 Fevruarie (31 Ianuarie) 1918 s'a serbat în catedrala Mitropoliei din Bucureşti — după propunerea Comisiunii Monumentelor Istorice, aprobată de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii — pomenirea religioasă a lui Mircea Vodă cel Bătrân, împlinindu-se 500 de ani dela moartea marelui Domn al Ţerii-Româneşti.

După săvârşirea sfintei liturghii de către preasfinţitul Arhiereu vicar Teofil în sobor, Inalt-preasfinţitul Mitropolit Primat Konon, asistat de clerul Mitropoliei, a oficiat panahida pentru fericitul întru pomenire Domnitor şi neamul lui, la care s'a făcut şi pomenirea fericitului întru amintire Rege Carol I-iu cu scumpii răposaţi ai Casei domnitoare.

Un foarte numeros public din toate stratele societăţii româneşti a Capitalei, în frunte cu D-l gerant al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii, însoţit de membrii Comisiunii Monumentelor Istorice cu prezidentul ei; clerul ortodox din Capitală, actuali şi foşti senatori şi deputaţi, generali şi înalţi magistraţi în retragere, membrii Academiei Române, reprezentanţi ai magistraturii dela Inalta Curte de Casaţie, dela Curtea de Apel, Tribunal şi Judecătorii, profesori universitari şi reprezentanţi ai învăţământului secundar, special şi primar, funcţionari ai Ministerului şi dela alte autorităţi; prezidentul Comisiunii administrative a Capitalei cu reprezentanţi ai Comunei, Doamnele din „Societatea ortodoxă-naţională a Femeilor Române", tinerime şcolară şi alţi buni creştini şi Români credincioşi, câţi au putut lua cunoştinţă de serbarea anunţată prin jurnale cu două zile mai înainte, au venit să ia parte la pioasa comemorare. Catedrala

[1]) Drept omagiu memoriei neuitatului Profesor şi Academician, D. Onciul, reproducem din publicaţiunile Academiei Române această cuvântare ţinută într'un ceas amar pentru neamul nostru şi prea puţin cunoscută Dobrogenilor, spre întărirea dragostei pentru Ţara dintre Dunăre şi Mare lăsată nouă ca sfântă moştenire de gloriosul Domn Mircea cel Bătrân.

era plină până la cel din urmă spațiu pentru ascultători, așa că mulți care au mai venit să depună omagiul lor de venerațiune n'au găsit loc în biserică.

Și cerul s'a înseninat, trimițând razele calde ale unui soare luminos ca de primăvară, care veneau să învioreze serbarea, ca o binecuvântare de sus.

Cu pietate și cu inimile înduioșate, cucernica adunare asculta sfintele rugăciuni pentru sufletul marelui Voevod și Domn și pentru răposații Domnitori ai Țerii, a căror pomenire s'a făcut după pomelnicul următor:

Basarab Voevod, Marghita Doamna
Alexandru Voevod, Maria Doamna, Clara Doamna
Vladislav Voevod
Radul Voevod, Calinichia Doamna
Dan Voevod, Maria Doamna
Mircea Voevod
Mihail Voevod
Și toți urmașii lor răposați.
Regele Carol I-iu, Regina Elisaveta Doamna
Domnița Maria
Principele Mircea
Și tot neamul lor cel răposat.
Veșnica lor pomenire!

După săvârșirea panahidei, subscrisul a rostit cuvântarea comemorativă ce urmează.

București, în Fevruarie 1918.

* * *

Mircea Vodă cel Bătrân, a cărui pomenire de 500 de ani dela moartea lui o serbăm astăzi, a ocupat tronul Basarabilor într'un timp când tânărul principat al Țării Românești, după abia un secol dela întemeiere, se afla în cea mai mare cumpănă.

Ca și trimis de Pronie, el veni atunci să țină frânele Statului și să hotărească soarta țării sale și a neamului românesc, în vreme ce Semiluna musulmană își întindea stăpânirea până la Dunăre și marea Adriatică, dărâmând rând pe rând Statele creștine ale Bulgarilor, Sârbilor și Grecilor, în cele din urmă și falnicul regat al Ungurilor, și amenințând să aducă aceiaș soartă și tinerelor principate ale Românilor din Țara Românească și Moldova.

Dar aci, puterea covârșitoare a Osmanilor a întâmpinat mai

întâiu rezistenţa inimoasă a lui Mircea, „principe între creştini cel mai viteaz şi cel mai ager", cum îl caracterizează cronicarul turcesc (după traducerea latină: *„princeps ... inter Christianos fortissimus et acerrimus)"* [1]).

Intre cei mai de frunte luptători ai creştinătăţii în secolul său, ca şi pe urmă Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul, câteşi trei au înscris cu spada lor — în luptă sfântă pentru Cruce şi civilizaţie creştină, în luptă eroică pentru neatârnare — pagini în istorie care sunt fala neamului românesc.

In 32 de ani de domnie (1386—1418), „Mircea Vodă cel Bătrân, după nişte semne ce se văd, vrednic de laudă", — zice cronicarul nostru — „multe lucruri va fi făcut vrednice de auzit" [2]).

Comemorând aci domnia lui binecuvântată, cuvine-se deci să ne reamintim vrednicele lui fapte, şi mai ales acele prin care el a strălucit ca Domn creştin şi apărător al creştinătăţii.

* * *

Inălţându-se pe tronul întemeiat de strămoşul său Basarab Voevod (Negru-Vodă al tradiţiei), grija lui Mircea cea mai dintâiu era să desăvârşească şi să înzestreze fundaţiunile bisericeşti ale tatălui său Radu Voevod, mănăstirile dela Tismana, Cozia şi Cotmeana. Chiar în primul an de domnie, el le întări moşiile şi drepturile hărăzite lor de tatăl său şi de fratele său Dan Voevod, adăugând şi altele din partea sa, şi începu să zidească frumoasa biserică dela Cozia, pe care şi-o alese ca loc de veşnică odihnă, un monument al artei creştine şi româneşti. Vechile ei frescuri ne-au păstrat şi chipul lui zugrăvit ca ctitor, ţinând biserica, împreună cu fiul său Mihail, pe care l-a asociat la domnie.

In primul său hrisov pentru Cozia, din anul 1387, el are titlul:

„Eu cel întru Christos Dumnezeu binecredinciosul, şi binecin-
„stitorul, şi de Christos iubitorul, şi singur stăpânitorul Ion Mircea,
„mare Voevod şi Domn, cu mila lui Dumnezeu şi cu darul lui
„Dumnezeu stăpânind şi domnind toată ţara Ungrovlahiei şi părţile
„de peste munţi încă şi spre părţile tătăreşti, şi Amlaşului şi Făgă-

---

[1]) LEUNCLAVIUS, *Historia Musulmana Turcorum de monumentis ipsorum exscripta* (1591), col. 418.

[2]) Cronica atribuită lui CONSTANTIN CĂPITANUL ed. LAURIANU şi BĂLĂCESCU, *Magazin istoric* I, 95 = N. IORGA, *Istoriile Domnilor Ţării-Româneşti de Constantin Căpitanul Filipescu* (1902), p. 12.

„rașului herțeg, și banatului dela Severin domn, și de amândouă „părțile de peste toată Dunărea până la marea cea mare și cetății „Dârstorului stăpânitor“ [1]).

Acest titlu, care se repetă în hrisoavele lui Mircea până la sfârșitul domniei lui, arată întinderea ce stăpânirea Domnului Țării Românești avea la acea epocă.

Părțile de peste munți, pe care le stăpânea cu titlul de „herțeg (lat. *dux)* al Amlașului și Făgărașului“, cum și banatul Severinului, prin care se înțelegea cetatea Severinului cu ținutul ei, erau în stăpânirea Domnilor români încă înainte de Mircea, ca feud unguresc, sub suzeranitatea regelui Ungariei [2]).

De asemenea posesiunea „spre părțile tătărești“ era o stăpânire mai veche. Ea cuprindea părțile cucerite pe la mijlocul secolului al XIV-lea dela Tătari, între Ialomița și marea Neagră [3]). Partea

[1]) Originalul în Archivele Statului (trad. rom. în Condica Coziei), din care titlul și partea relativă la stăpânirea asupra Dârstorului (= Silistrei) sunt reproduse aci (la sfârșit) în fotografie. — Ediție; Miletič și Agura, Дако-Ромънитѣ и тѣхната славанска писменость (Extras din *Sbornik* IX, Sofia 1893), p. 117 (după fotografia anexată). Mănăstirea se numea atunci *Nucet* (editat greșit Кѹчет); după zidirea bisericii lui Mircea, ca s'a numit Cozia, sub care nume se află mai întâiu la 1388 (Condica Coziei). Hrisovul s'a editat fără an, care lipsește în fotografie. Originalul are a. 6895 (= 1 Septemvrie 1386—31 August 1387), scris pe margine (cum se întâlnește adeseori și în alte hrisoave), acum în parte alterat. In condicile mănăstirii (Arch. St.), ca și în inventarul documentelor ei, hrisovul e trecut cu acelaș an. Hasdeu, *Istoria critică a Românilor* (1874), p. 130, îl citează după original, cu observația: „se citește foarte clar anul 6895“. Aceiaș dată la Cipariu, *Archiv pentru filologie și istorie* (1867), p. 77; *Revista istorică a Archivelor României* (Indice de documente) II (1876) p. 107; Brezoianu, *Vechile instituțiuni ale României* (1882), p. 230.

[2]) Cf. studiul meu: *Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui*, în „Convorbiri Literare“ XXXV—XXXVII (1901—1903): Titlul, XXXV, 1010; Banatul Severinului, XXXVI, 27; Amlașul și Făgărașul, p. 716; Stăpânirea feudelor ungurești, XXXVII, 16, 209.

[3]) La 1358, Țara-Românească a Basarabilor propriu zisă se întindea numai până la Prahova și Ialomița. (Hurmuzaki-Iorga, *Documente privitoare la istoria Românilor* XV, 1). Partea spre răsărit de această linie, liberată de sub stăpânirea Tătarilor de către oștile regelui Ungariei Ludovic I, în unire cu Românii, la 1345—1346, era socotită ca aparținând regatului Ungariei. In 1347 se înființează aci episcopatul catolic dela Milcov, sub protectoratul Ungariei, ca restaurare a fostului episcopat al Cumanilor (1228—1241), distrus de Tătari. (Hurmuzaki-Densușianu, *Documente* I, 2, 4; cf. *ibid.* I, 102, 107, 429, 622). In această parte, *„circa metas regni Ungarie versus Tartaros“* (*ibid.* I, 2, 216—217 a. 1374), era posesiunea „spre părțile tătărești“ din titlul lui Mircea. Aci, ținutul dintre gura Ialomiței și Siret, care la 1358 e arătat ca aparținând regatului Ungariei, se găsește la 1368 în stăpânirea Domnului Țerii-

de peste Prut a acestei posesiuni, fiind unită apoi cu Moldova, a fost numită „Basarabia“, ca parte ce fusese în stăpânirea Basarabilor din Țara Românească [1]). Numai dela 1812 încoace, numele străbun al acestui ținut dela gurile Dunării și țermul mării a fost întins asupra întregii părți moldovenești dintre Prut și Nistru ce ne-a fost răpită atunci, — Basarabia căreia azi din prăpastia pierzării pare să răsară aurora mântuirii.

Posesiunea de peste Dunăre, pentru care diplomele latinești ale lui Mircea dau titlul: „Despot al țării lui Dobrotici și Domn al Dristorului“ *(terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus)* [2]), cuprindea mai mult sau mai puțin Dobrogea de astăzi cu cetatea Silistra. Ea fiind în titlul lui Mircea chiar dela începutul domniei, a fost dobândită după moartea despotului Dobrotici (între 1385 și 1387), un dinast înrudit cu casa imperială bizantină, care stăpânise litoralul mării Negre dela gurile Dunării până lângă Mesembria (la sud de Varna) [3]). Fiul acestuia, Ivanko, se află stăpânind apoi numai în partea de miazăzi, în împrejurimile Varnei [4]), pe când partea de miazănoapte a țării lui Dobrotici, numită apoi Dobrogea, era în stăpânirea lui Mircea. După cronicile noastre, cum și după o cronică bulgărească mai veche, Dan Vodă, fratele și predecesorul lui Mircea,

Românești. (*Ibid.* I, *2*, 144—145 = XV, 1—2). Acest teritoriu a fost unit cu Țara-Românească, probabil îndată după liberarea lui de sub Tătari, ca feud unguresc, cum el se prezintă și în titlul lui Mircea, unde e numit împreună cu „părțile de peste munți“ ca posesiune exterioară, în afară de „țara Ungrovlahiei“ propriu zisă.

[1]) După DIM. CANTEMIR, *Descriptio Moldaviae* (ediția Academiei Române, 1872), p. 19, „Basarabia“ cuprindea ținuturile: Ismail, Chilia, Cetatea-Albă și Bugiac. Stăpânirea Basarabilor până în timpul lui Mircea se întindea aci, pe malul stâng al Dunării, până la Marea Neagră (litoralul ținutului Chiliei), hotărându-se „la stânga“ cu Moldova, care se întindea de asemenea pâna la mare (la Cetatea-Albă). Laonicus Chalcocondylas (*Corpus scriptorum historiae Byzantinae*, ed. BONNAE), p. 77. Cf. HASDEU, *Ist. crit.* p. 3—10; IORGA, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe* (1900).

[2]) *Docum.* I *2*, 322, 334.

[3]) JIREČEK, *Gheschichte der Bulgaren* (1876), p. 330, 334, 336. — IORGA, *Veneția în Marea Neagră: Dobrotici*, „în Analele Acad. Rom.“ Mem. S. Ist. XXXVI (1914). — Kellia sau Lykostomion (= Chilia veche, pe malul drept al bratului Chilia), Gerania, Drystra (= Silistra), Caliacra“, se afla pe la 1320 în stăpânirea patriarhului de Constantinopole. MIKLOSICH & MÜLLER, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* I, 95 = HURMUZAKI-IORGA, *Docum.* XIV, 1. — Pe la mijlocul secolului al XIV-lea, se găsește aci Dobrotici (*Dobrotitzas*), care fusese în serviciul imperiului bizantin, ca „strateg“ și căruia împăratul Ioan V Paleologul îi cedă acel teritoriu în oarecare dependență de imperiu. IOANNES CANTACUZENUS (*Corpus script. hist. Byz.*) II, 584—585; III, 62—63.

[4]) LEUNCLAVIUS, col. 265.

a fost ucis într'un războiu cu Şişman ţarul Bulgarilor [1]). Lupta era, cum se pare, în legătură cu moştenirea lui Dobrotici, ocupată atunci, împreună cu cetatea Silistra ca posesiune deosebită, luată dela Şişman [2]). Tot în legătură cu posesiunea transdanubiană, ca „Despot al ţării lui Dobrotici", Mircea avea emblema despotatului, pajura bizantină, cum se vede la chipul lui dela Cozia.

Această întindere, peste Dunăre, până la marea Neagră şi peste munţi, avea stăpânirea lui Mircea, cum arată titlul din hrisoavele lui, ca şi acte privitoare la posesiunile respective [3]). Era cea

---

[1]) Cronica lui MIHAIL MOXA (1620), ed. HASDEU, *Cuvente den bătrâni* I (1878), 402: „Pre acea vreme ucise şi Şuşman domnul Şcheilor pre Dan voevod domnul rumânesc". Faptul e trecut fără an, între evenimentele dintre 1372 şi 1389. In celelalte cronici româneşti (*Magazin istoric* IV, 233 şi I, 91), uciderea lui Dan de către Şişman e pusă la 6864 (= 1356), care nu poate fi decât o transcriere greşită a anului ,ѕѡ҇ча (6894 = 1386), cauzată prin litera veche ҇ч (scrisă mai târziu ч), care şi în alte cazuri se găseşte adeseori greşit transcrisă. In cronica bulgărească (dela începutul secol. XV), ed. I. BOGDAN, în „*Archiv für slavische Philologie*" XIII (1891), p. 530, se spune într'o glosă marginală: Şişman ţarul bulgăresc ucise pe Dan voevod, fratele lui Mircea voevod". Data: „în anul 6902 (= 1393), luna Septemvrie 23" ce urmează imediat nu se poate raporta decât la prinderea lui Şişman de către Turci, menţionată în text (fără an, întâmplată la supunerea Bulgariei în 1393), iar nu la uciderea lui Dan, care în hrisovul succesorului său Mircea din 1387 pentru mănăstirea Tismana (Arch. St., ed. HASDEU, *Archiva istorică* III, 191—193) e numit ca „răposat".

[2]) După cronicile turceşti, Silistra era, pe timpul expediţiunilor făcute sub Murad I în Bulgaria (în anii 1386 şi 1388), în stăpânirea lui Şişman, dela care ea ar fi fost luată atunci de Turci. SEADEDDIN, *Chronica dell' origine e progressi della Casa ottomana* I (1649), 138; LEUNCLAVIUS, col. 273—274. — In 1387, 1390 şi 1391, Silistra fiind constatată prin documente în stăpânirea lui Mircea, ştirea cronicilor turceşti că ea aparţinea lui Şişman pare să se întemeieze pe stăpânirea acestuia înainte de 1387; iar cuprinderea ei de către Turci ar fi urmat la supunerea definitivă a Bulgariei în 1393, pusă greşit în cronicile turceşti pe timpul expediţiei din 1388, fiind confundate aci, ca şi în alte locuri, mai multe expediţiuni în una singură. Ca posesiune ce a fost luată dela Şişman, Silistra e numită, în titlul lui Mircea („Despot al ţerii Dobrotici şi Domn al Dristorului"), deosebit de ţara lui Dobrotici. Cf. IORGA, *Chilia şi Cetatea-Albă*, p. 63—65, şi *Geschichte des osmanischen Reiches* I (1908), 259—260, unde se admite că Mircea a pierdut Silistra după data hrisovului din 1387 şi a recâştigat-o înainte de actul din 1390.

[3]) *Docum.* I 2, 231 a. 1391: Mircea Voevod dărueşte o moşie în ţara Făgăraşului. N. DENSUŞIANU, *Monumente pentru istoria ţerii Făgăraşului* (1885), p. 8 a. 1511, p. 34 a. 1663: confirmări de donaţiuni făcute de Mircea Voevod în ţara Făgăraşului. — In hrisovul din 1387 pentru mănăstirea Cozia, Mircea porunceşte căpeteniilor cetăţii Dârstorului să respecte şi să păzească dreptul pescuitului în bălţile din împrejurime, conferit mănăstirii. (V. reproducţia fotografică).

mai mare întindere de durată mai lungă ce se constată sub un Domn al Țării Românești.

* * *

Ca stăpânitor al Amlașului, Făgărașului și Severinului, sub suzeranitate ungurească, Mircea era în strânse legături cu regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, margrav al Brandenburgului, dela 1410 și împărat al Germaniei. Bunele lor relațiuni n'au foșt turburate niciodată în tot timpul domniei lui Mircea, care în alăturarea sa la puternicul vecin din apus găsea cel mai sigur razim contra pericolului amenințător din răsărit. Aceste legături firești au mai fost întărite și printr'un tractat de alianță defensivă și ofensivă contra Turcilor, încheiat între Sigismund și Mircea, în Martie 1395, la Brașov [1]).

Prin mijlocirea Domnului Moldovei Petru Mușat, amicul și aliatul său din țara-soră, Mircea încheie, în 1390, și o alianță cu regele Poloniei, înnoită repetat în anii următori [2]). Era o alianță de asigurare ce avea în vedere atât apărarea contra unor eventuale încercări ale regelui Ungariei de a supune suzeranității sale Țara Românească și Moldova, vechi năzuințe ungurești, cât și apărarea reciprocă contra ori-cărui dușman.

Prin aceste legături și alianțe, prevăzătorul Domn al Țării Românești se pregătea să înfrunte cumplita furtună ce-l amenința din partea lui Baiazit sultanul Osmanilor, supranumit „Fulgerul".

El provocase mânia acestuia, venind în ajutor Sârbilor în nenorocita bătălie dela Câmpul-Mierlelor din 1389, unde oastea creștină, condusă de Lazăr cneazul Sârbilor, fu învinsă de Turci, Lazăr căzând pe câmpul de luptă [3]). Serbia învinsă se închină învingătorului, supunându-se suzeranității turcești, cu îndatorirea de a plăti tribut și de a servi cu trupe auxiliare în oastea sultanului.

Sub aceiaș suzeranitate se închinase mai înainte Bulgaria, cum și Ivanko fiul lui Dobrotici. Dar în 1393, Bulgaria lui Șișman fu prefăcută în provincie turcească, țarul ei fiind detronat și aruncat în

---

1) *Docum.* I 2, 359.

2) *Ibid.*, p. 315 a. 1389; p. 322—323 a. 1390; p. 334 a. 1391; p. 824 a. 1403; p. 472 a. 1411.

3) Seadeddin I, 142, după care „principii Valahiei și Bogdaniei (= Moldovei)" au luat parte ca aliați ai Sârbilor. Leunclavius, col. 287, menționează numai „Valahi" între aliați.

închisoare, unde se sfârşi. Stăpânirea nemijlocită a sultanului se întindea acum până la Dunăre, în hotar cu Ţara Românească.

In anul următor, Baiazit Fulgerul trecu Dunărea, ca să îngenunche şi pe Mircea sau să-l zdrobească. La Rovine, lângă Craiova, s'a dat memorabila bătălie din 10 Octomvrie 1394, unde Mircea — după mărturii sârbeşti, bulgăreşti, bizantine, italieneşti-raguzane şi româneşti — a învins pe Baiazit [1]. „Şi fu războiu mare cât se întuneca văzduhul de mulţimea săgetelor", — zice cronicarul nostru — „aşa de se vărsa sânge mult cât era văile crunte", — „şi mai pierdu Baiazit oastea lui cu totul" [2].

Mircea singur cu Românii săi, fără niciun ajutor din altă parte, a repurtat această învingere, în lupta sfântă ce a întreprins pentru creştinătate.

In primăvara următoare, regele Ungariei Sigismund îi veni în ajutor, conform alianţei încheiate atunci, ca să susţină pe aliatul său, în acelaş timp şi vasalul său pentru posesiunile de peste munţi, contra nouilor atacuri, când oastea turcească a înaintat până la ca-

---

[1]) Analele sârbeşti, ed. STOJANOVIC, în *Glasnik* LIII (1883), p. 75, şi în *Spomenik* III (1890), p. 126, 132, 140. — Cronica bulgărească, ed. BOGDAN, p. 530. — PHRANTZES (*Corpus script. hist. Byz.*), p. 82. — Cronica lui MOXA, p. 402. — Cronicile Ţerii-Româneşti (*Magazin istoric* IV, 233 şi I, 95) pun bătălia „pe Ialomiţa", probabil după o localitate Rovine din acea parte, confundată cu localitatea cu acelaş nume (*rovină* = văgăună mlăştinoasă) din analele sârbeşti. Cf. MIHAIL CANTACUZINO, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. IORGA (1902), p. 496; „la Rovine de pe Ialomiţa". TUNUSLI, Ἱστορία τῆς Βλαχίας (1806), p. 426, 247 (trad. SION, *Istoria Ţerii-Româneşti*, p. 67, 129), ca şi „Anonimul românesc" citat de ŞINCAI, *Chronica Românilor*. a. 1383, unde „Rovina" e localizată „în judeţul Ialomiţei". — După MAURO ORBINI, *Il regno degli Slavi* (1601), p. 279, şi LUCCARI, *Copioso ristretto degli annali di Rausa* (1605), p. 72, locul bătăliei, numit în analele sârbeşti „la Rovine", în cântece populare sârbeşti, „Urvina" (HASDEU, *Originile Craiovei*, în „Columna lui Traian" VIII, 668), unde a căzut Marco Kralevici, era „lângă oraşul Craiova". — XENOPOL, *Istoria Românilor* II (1889), 110, pune greşit bătălia dela Rovine la sfârşitul Domniei lui Mircea, sub sultanul Mohamed I (1413—1421), iar în *Histoire des Roumains* I (1896), 258, la 1396, după bătălia dela Nicopole. Analele sârbeşti contemporane dau data precisă de 10 Octomvrie 6903 (= 1394); cronica lui MOXA şi unele anale sârbeşti dau anul 6903 fără lună; iar cronica bulgărească pune aceiaşi bătălie, fără an, între 1389 şi 1395. Cu aceste mărturii concordă şi PHANTZES, care pune expediţia neizbutită a lui Baiazit contra lui Mircea înainte de bătălia dela Nicopole.

[2]) Cronica lui MOXA, l. c. Asemenea în cronica bulgărească, l. c.

pitala Argeş [1]). In Maiu 1395, amândoi împreună repurtară o nouă învingere asupra Turcilor, la Turnu-Măgurele, în fața Nicopolei [2]).

[1]) LEUNCLAVIUS, col. 320: in loco quem Turci tam Arcas, quam Artzes nominant... SEADEDDIN I, 165: ad una Montagna (ceeace corespunde cu regiunea muntoasă dela Argeş). In ambele cronici, această expediție a lui Baiazit în Țara-Românească e pusă la anul hegirei 793 (=1391), care dată eronată a fost admisă şi în publicațiunile asupra istoriei imperiului otoman ca şi în istoriografia noastră. Expediția nu se putea face decât după supunerea definitivă a Bulgariei în 1393, când ea este constatată şi prin mărturii contemporane. După cronicile turceşti, ea a urmat după ce Mircea atăcase pe Turci, trecând Dunărea, unde a pustiit o parte de țară şi a omorît un număr mare de musulmani. Motivul acestei incursiuni era, cum se va vedea mai jos, ocuparea posesiunii transdanubiene a lui Mircea de către Turci, după supunerea Bulgariei. In urma cruntei lupte dela Rovine, pe care cronicile turceşti o trec sub tăcere, Mircea, slăbit prin pierderile suferite şi atăcat de nou la Argeş, a fost nevoit să se retragă în Ardeal, iar Turcii puseră în domnie pe un pretendent Vlad ca vasal turcesc. Cronica bulgărească, după ce povesteşte lupta pe care analele sârbeşti o pun la Rovine, unde „mulți Turci au pierit,... aşa de se spăriè însuşi Baiazit şi fugi“, adauge: „deci puse pe unul din familia domnitoare (кладстель = ἄρχων, *princeps*) să domnească în țară, iar Mircea fugi în părțile ungureşti“. Această mărturisire contemporană se confirmă şi prin documente, după care Mircea a fost pe atunci în Ardeal, unde la 7 Martie 1395 încheie alianța cu Sigismund contra Turcilor, şi s'a restabilit în domnie cu ajutorul acestuia. *Docum.* I 2, 359, 431; *Codex diplom. patr. Hungaricus* VII, 438. Voevodul impus de Turci ca vasal turcesc era Vlad, constatat pe urmă ca uzurpator şi pretendent la domnie (*Docum*, I 2, 374), care a fost învins de oastea ungurească ce a venit în ajutor lui Mircea (1395), apoi prins şi dus în Ungaria (1396). *Docum.* I 2, 383—384, 395—396 (unde luptele cu „Vlahii“ şi atacul făcut asupra lui Sigismund la întoarcere privesc pe partizanii lui Vlad, nu pe Mircea, cum greşit s'a crezut); WENZEL, *Stibor Vajda*, în „Értekezések a történelmi tudományok köréből“ IV (1874), p. 99—101. — E fals că în acest războiu cu Turcii, pus greşit la 1391, Mircea a fost „bătut şi prins de ei şi surgunit la Brusa în Asia, de unde Turcii îl liberează după ce consimte a le închina țara şi a le plăti tribut“ (XENOPOL, *Ist. Rom.* II, 93—94; *Hist. d. Roum.* I, 255). In *Viața S-tei Paraschive*, pe care se întemeiază această aserțiune fantastică, e vorba de țarul bulgar dela Vidin (Srațimir, fratele lui Şişman, după cronica bulgărească şi analele sârbeşti, prins de Turci la 1398), nu de Mircea. Cf. KALUŽNIACKI, *Zur älteren Paraskevalitteratur* (Extras din „Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften“ Ph.-H. Cl. CXLI, Wien 1899), pag. 84. — Tributul românesc pe care cronicile turceşti îl pun în timpul acestui războiu nu poate fi atribuit decât lui Vlad.

[2]) Data expediției, în timpul căreia muri soția lui Sigismund, la 17 Maiu 1395 e constatată şi prin diplomele acestuia. Ultima diplomă a lui Sigismund, dată în Ungaria înainte de expediție, este din 8 Maiu 1395, iar cea dintâiu după întoarcere este din 26 Iulie acelaş an; la 6 Iulie, el era încă la Câmpulung. Deci între 8 şi 17 Maiu 1395 Sigismund a intrat în Țara-Românească, iar între 6 şi 28 Iulie el s'a întors în regatul său. Cf. A. HUBER, *Die Gefangennehmung der Königinnen Elisabeth und Maria von Ungarn, und die Kämpfe K. Sigismunds gegen die neapolitanische Partei und die übrigen Reichsfeinde in den Jahren 1386—1395*, în „Ar-

Aceste succese încurajară pe Sigismund să întreprindă, în anul următor, expediția cruciată ce o pregătea pentru a scoate pe Turci din Europa. Oastea creştină reunită în acest scop se compunea din Unguri, Germani, Francezi, Englezi, Italieni, Boemi, Poloni, la care s'a alăturat Mircea cu Românii [1]). Mândra oaste, în care era floarea Occidentului creştin, cu burgravul de Nüremberg comite de Zollern, străbunul dinastiei Hohenzollern, număra la 60.000 de oameni călărime, cu 40.000 pedestrime, pe lângă o flotilă armată. Era prima dată când călăraşii şi arcaşii români legau frăţie de arme cu cavalerii împlătoşaţi ai Occidentului german-latin.

In Septemvrie 1396, oastea creştină ajunse la Nicopole. Aci o întâmpină Baiazit.

chiv f. österr. Gesch." LXVI (1884), 541 ş. u. — In timpul războiului în care a fost învins Baiazit, început cu bătălia dela Rovine şi sfârşit cu înfrângerea Turcilor la Turnu-Măgurele (pe atunci Nicopolea-mică, *Nicopolis minor*), a căzut (după analele sârbeşti, cronica bulgărească şi cronica lui Moxa) principii sârbi Marco Kralevici şi Constantin Dragaş, care erau în armata turcească. Mauro Orbini şi Luccari numesc numai pe Marco Kralevici, căzut în lupta întâmplată „lângă oraşul Craiova" (la „Urvina", după cântece populare sârbeşti), unde fu înfrânt (*rotto*) Baiazit. Se ştie că Constantin Dragaş a murit în ziua de 17 Maiu 1395. Miklosich, *Monumenta Serbica*, p. 227; Miklosich & Müller, *Acta Patriarhatus Constantinopolitani* II, 260 (Act din Octomvrie 1395, din care reiese că Constantin era atunci mort de trei luni trecute şi trăia cu şase luni înainte; deci el murise între 1 Aprilie şi 31 Iulie, ceea ce concordă cu data de 17 Maiu din *Monumenta Serbica*). Cf. Litzica, *Din domnia lui Mircea-Vodă*, în „Conv. Lit." XXXV (1901), p. 366, unde pe acest temeiu se susţine că bătălia dela Rovine s'a întâmplat la 17 Maiu 1395, când Sigismund a venit în ajutor lui Mircea. După mărturiile cunoscute, nu putem însă admite mai mult decât că în acea zi a murit Constantin, căzând în luptele întâmplate atunci în Ţara-Românească, pe timpul expediţiei lui Sigismund. Cu privire la moartea lui Marco Kralevici, căzut „lângă Craiova", la „Urvina" (= Rovina), nu avem decât data analelor sârbeşti pentru bătălia dela Rovine, 10 Octomvrie 1394 (dată fixată, poate, chiar după ziua morţii lui). Marco şi Constantin murind în acelaş războiu, care a durat din Octomvrie 1394 până în Maiu 1395, ambii principi au fost numiţi împreună în analele şi cronicile respective, deşi au căzut în lupte diferite. Ori-şi-cum, memorabila învingere dela Rovine, lângă Craiova, despre care mărturiile ungureşti nu fac nicio menţiune şi pe care toate celelalte mărturii o atribue lui Mircea singur, nu putea să fie repurtată de Mircea la 17 Maiu 1395, cu ajutorul lui Sigismund, care n'a intrat în ţară decât după 8 Maiu. Cf. *Titlul lui Mircea cel Bătrân*, „Conv. Lit." XXXVII, 215—216.

[1]) Chalcocondylas, p. 69, 75. — Aschbach, *Geschichte K. Sigmunds*, I (1838), cap. V. — Delaville le Roulx, *La France en Orient au XIV-e siècle*, I (1886), livre III: Nicopolis 1396 (cu bibliografia complectă). — Regele Carol I, *Nicopole*, în „Analele Acad. Rom." Mem. S. Ist. XXVI (1904). — Iorga, *Gesch. d. osman. Reiches I.*

După un scriitor german care se afla în oaste, Mircea a cerut ca el cu Românii să înceapă lupta [1]. Această propunere a fost susținută și de Sigismund cu generalii unguri, în consiliul de războiu [2]. Motivul era că Mircea cunoaștea mai bine felul de luptă al Turcilor. Dar cavalerii francezi reclamau pentru dânșii onoarea primului atac.

Francezii, intrând cei dintâi în luptă, au obținut dela început oarecari succese; dar înaintând prea repede, s'au depărtat prea mult de grosul armatei, și căzând în cursa ce li s'a întins prin retragere simulată, au fost zdrobiți cu desăvârșire. Sigismund venind cu restul armatei nu mai putea să repare nenorocirea. Oastea creștină suferi o grea înfrângere.

Spre a se răzbuna asupra lui Mircea pentru participarea lui la acest războiu nenorocos pentru creștini, Baiazit încă în anul după bătălia dela Nicopole trecu Dunărea în Țara Românească. Dar aci el întâmpină o vitejească rezistență, așa încât fu nevoit să se întoarcă fără izbândă [3].

Ce frumos și adevărat tot-odată caracterizează Eminescu eroica luptă a lui Mircea, făcându-l să vorbească falnicului sultan astfel:

„Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul!
„Și de-aceea tot ce mișcă'n țara asta, riul, ramul,
„Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este;
„Dușmănit vei fi de toate, făr'a prinde chiar de veste. .
„N'avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
„Care nu se'nfiorează de-a ta faimă, Baiazid"!

* * *

După o a patra izbândă, repurtată — cum arată o mărturie contemporană — asupra unei oști turcești ce năvăli în țară la 1400 [4]. Mircea făcu, in cele din urmă, pace cu Turcii. El se învoi să plă-

---

[1] *Hans Schiltbergers Reisebuch*, ed. LANGMANTEL (1885), p. 3.

[2] ASCHBACH, *op cit.* I, 102. — DELAVILLE LE ROULX, *op. cit.* I, 261.

[3] CHALCOCONDYLAS, p. 79—80 (după bătălia dela Nicopole). — După LEUNCLAVIUS, col. 332—333, Baiazit ar fi fost învingător în această expediție, ceea ce se desminte prin mărturia irecuzabilă a lui CHALCOCONDYLAS. — DLUGOSZ, *Historia Polonica*, ed. PRZEZDZIECKI III (*Opera omnia* XII), 514, pune în iarna după bătălia dela Nicopole o incursiune turcească în Ungaria.

[4] IORGA, *Acte și Fragmente* III (1897), p. 4—5. Cf. *Docum.* I 2, 429. In legătură cu această luptă ar fi și ostilitățile lui Mircea cu Baiazit (pe la 1400), menționate într'un raport din 1402. IORGA, *Notes et Extraits* I (1899), 116—117.

tească tribut, garantându-i-se autonomia și integritatea țării, cu dreptul de alegere a Domnului dintre fiii de Domni ai dinastiei naționale, după vechiul obiceiu al pământului.

In acelaş timp, îi fu retrocedată posesiunea transdanubiană, Dobrogea cu Silistra, care fusese ocupată de Turci în luptele după supunerea Bulgariei în 1393 [1]). După această dată, ea nu se mai află în titlul din hrisoavele lui Mircea până pe la 1403, când ea reapare iarăş în titlul lui, mai întâiu sub forma de „Domn al multor cetăţi turceşti" [2]), apoi cu vechiul titlu dela începutul dom-

[1]) Odată cu supunerea definitivă a Bulgariei, pusă în cronicile turceşti la 1388 (în loc de 1393), LEUNCLAVIUS, col. 276, menţionează şi ocuparea posesiunii transdanubiene a lui Mircea, cu Silistra. El zice: „Zistova capta, processit ulterius cum exercitu versus illas *arces et castella quae olim Transalpini Valachi Danubium traiicientes occupaverant* in Bulgaria; et nullo labore, praesidiariis în captivitatem abductis, *omnia recuperavit*". Despre ocuparea Silistrei, col. 273—274. In cele următoare însă (col. 325), el pune ocuparea Silistrei de către Baiazit la anul hegirei 795 (= 16 Noemvrie 1392—4 Noemvrie 1393), deci pe timpul supunerii şi incorporării Bulgariei. Aceiaş dată, el o dă şi în *Annales Sultanorum Othmanidarum* (1506), p. 15: „Silistriam et Empolim suo subiecit imperio: quod quidem accidit anno 795".

[2]) *Docum.* I 2, 825. Scrisoarea lui Mircea către regele Poloniei Vladislav, din Giurgiu, 10 August, fără an. Tot din Giurgiu este şi actul din 16 Septemvrie 1403 prin care Mircea reînnoeşte alianţa cu regele Poloniei (*ibid.* p. 824); aici el poartă titlul cel scurt, fără posesiunile de peste munţi şi de peste Dunăre (ca în scrisoarea de mai sus), care lipsesc şi în tractatul de alianţă cu acelaş rege, pin 17 Maiu 1411 (*ihid.* p. 472), dat în Giurgiu (*Joriow*, nu *Imoiow*, cum s'a editat). Din scrisoarea fără an se vede că în timpul din urmă, pe când Mircea era în raporturi ostile cu Turcii, a fost oarecare neînţelegere între dânsul şi Vladislav, ceea ce concordă cu încordarea constatată printr'un act din 1395 (*ibid.* p. 817), unde voevodul Ţării Româneşti e numit, alăturea de regele Ungariei, între duşmanii lui Vladislav. După acest criteriu, scrisoarea pare să fie anterioară actului din 16 Septemvrie 1403 prin care s'a reînnoit alianţa (probabil din acelaş an, cum se va vedea mai jos). Faptul că în scrisoare, ca şi în tractatul din 1411, Mircea numeşte pe Vladislav ca „rudă" — ceea ce, după XENOPOL, *Ist. Rom.* II, 107, ar fi de explicat prin căsătoria lui Alexandru cel Bun cu Ringala, „sora" (= vara) lui Vladislav — nu poate avea acest temeiu, deoarece căsătoria cu Ringala a urmat după 2 Noemvrie 1418 (6926 poate fi şi 1417), data morţii primei soţii Ana, cum arată inscripţia de pe mormântul acesteia. MELCHISEDEC, *Notițe istorice și archeologice* (1885), p. 62. Cf. IORGA, *Relațiile cu Lembergul*, (1900), p. 7 a. 1419: se trimit daruri soţiei lui Alexandru (Ringala). Dar Alexandru era înrudit cu Ringala, cum se ştie, „tertio [consanguinitatis] et affinitatis gradu", ceea ce a fost motivul canonic pentru divorţul lor (1420). Dacă înrudirea lui Mircea cu Vladislav, ca „consanguini" *(consanguinitatis fraternitas)*, ar fi de explicat prin mijlocirea lui Alexandru (ca presupusă rudă a lui Mircea), pe timpul domniei căruia, în adevăr, ea abia este constatată (nu şi mai

niei [1]). Cum se vede, ea i-a fost restituită la încheierea păcii, în schimbul tributului. Ultima dată, ea se află încă în titlul fiului său Mihail, urmaş în domnie (1418—1420), [2]) sub care a fost pierdută în războiu cu Turcii [3]), până la recucerirea ei în războiul Independenţei.

înainte, la încheierea tractatelor de alianţă din 1390 şi 1391), atunci ea ar putea să fie în legătură cu înrudirea lui Alexandru cu Ringala, deci şi cu Vladislav, înainte de căsătoria lui cu dânsa. Această conjectură ar avea mai multă probabilitate decât o „consanguinitate" directă între Mircea şi Vladislav, pentru care nu găsim niciun punct de sprijin în mărturiile cunoscute.

[1]) VENELIN, Влахо-болгарскія или Дако-славянскія грамоты (1840), p. 22 = MILETIČ şi AGURA, *op. cit.*, p. 119 a. 6915 (= 1406) Noemvrie 23. — MILETIČ şi AGURA, p. 119—121 a. 6917 (= 1409) = VENELIN, p. 18—19 şi HASDEU, *Arch. ist.* I, 97, cu anul greşit 6907 (= 1399) în loc de 6917 (originalul în Arch. St., cu a. 'sцзї, având ultima literă spălăcită, însă totuş vizibilă). — I. BOGDAN, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească* (1905), p. 3 a. 1413. — I. BOGDAN, *Un hrisov al lui Mircea cel Bătrân*, în „Analele Acad. Rom." Mem. S. Ist. XXVI (1903), p. 4 a. 1415. — Inedite, în Archivele Statului şi în colecţia Acad. Rom., fără dată; unul din 6898 (= 1389) Septemvrie 4, în Condica veche a Coziei I, f. 145. — FOTINO, Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας III (1819), 370 (trad. Sion, *Istoria generală a Daciei* III, 217), citează titlul întreg după un hrisov al lui Mircea din 6901 (= 1393), azi necunoscut, cu adausul: „şi al tuturor ţerilor şi oraşelor până la hotarul Adrianopolei". Cf. *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 496, TUNUSLI, l. c., şi „Anonimul românesc", l. c., unde se spune că Baiazit, bătut la Rovine, „a fost alungat până la hotarele Adrianopolei". (După supunerea Bulgariei în 1393, stăpânirea lui Mircea se hotărea cu imperiul otoman, a cărui capitală era Adrianopole). Intre 1393 şi 1406 sunt cunoscute numai acte fără posesiunea transdanubiană în titlu (afară de cel din 10 August fără an, în tot cazul, anterior celui din 1406). Cf. *Titlul lui Mircea cel Bătrân*, „Conv. Lit." XXXV, 1012—1013.

[2]) In *Cronologia tabelară*, ed. IORGA, *Operele lui Constantin Cantacuzino* (1901), p. 22, se citează un hrisov din 10 Iulie 6926 (= 1418) în care Mihail are titlul tradus de autor: „Domnul Ţării-Rumăneşti şi munţilor, şi cătră ţara tătărască, şi amândouă părţile de dincoace şi peste Dunăre, şi pănă la Poarta de hier, şi pănă la marea Neagră". Intr'un hrisov pentru mănăstirea Cozia, cu data 6927 (= 1419), în care numele original *Mihail* a fost ras şi înlocuit cu *Radul* (după timp, Radul II Praznaglava, rivalul lui Dan II, succesorul lui Mihail), cunoscându-se încă urmele numelui Михаилъ în monogramă (aproape toate literele) ca şi în text (un rest din χ), Mihail are titlul întreg al tatălui său Mircea. Originalul în Arch. St., reprodus în fotografie la HASDEU, *Negru-Vodă* (1898). Cf. scrierea mea: *Originile Principatelor Române* (1899), p. 202—205. — Intr'un hrisov al lui Radu II din 1 Iunie 1421 (trad. rom. în Condica veche a Coziei I, f. 249), se află în titlu: „şi preste Dunăre pănă la marea cea mare", sub care formă nu e sigur dacă se poate înţelege aci posesiunea transdanubiană („de amândouă părţile de peste toată Dunărea până la marea cea mare").

[3]) După cronicile turceşti, cetăţile Isaccea şi Ienisala (în Dobrogea au fost ocupate de Turci în expediţia făcută sub Mohamed I (1413—1421) în Ţara Romă-

Capitulaţiunea lui Mircea (pusă la anul hegirei 805 = 1402 d. Chr., în concordanţă cu data când posesiunea transdanubiană reapare în titlul lui) a format baza legăturilor ulterioare ale Ţării Româneşti cu Poarta otomană [1]. Era o înţelegere de bună voie, nu o

nească, pe care ele o pun la a. 819 (= 1416), când Turcii au avut şi lupte cu Ungurii, atăcând Severinul. Seadeddin I, 344; LEUNCLAVIUS, *Hist.*, col. 473. — Luptele dela Severin s'au întâmplat însă la 1419—1420, când Ungurii l-au ocupat spre a nu-l lăsa să cadă în mânile Turcilor, care combăteau pe Mihail, susţinut de Unguri şi căzut în aceste lupte. In Octomvrie 1419, Sigismund era la Orşova, cu oastea ce lupta atunci contra Turcilor. La 20 Iulie 1420, Severinul se află în mânile Ungurilor, după lupte cu Turcii. *Docum.* I 2, 512. — Cum se va vedea mai jos, cronicarii turceşti confundă (ca şi în alte cazuri) intr'o singură expediţie, pusă la 1416, trei expediţiuni făcute în Ţara Românească sub Mohamed I (la 1413, 1416 şi 1419).

[1]) FOTINO, *op. cit.*, III, 369 (216); D. A. STURDZA şi COLESCU-VARTIC, *Acte şi Documente* I (1900), 1—2. — „Hati-humaiunul" sau „tractatul" publicat aci, după un text pe care FOTINO l-a primit dela ALEXANDRU VĂCĂRESCU (copiat, cum zice, de tatăl său ENACHE VĂCĂRESCU, „după condicile împărăteşti, pe când se afla la Constantinopole"), are data: „anul 805 în luna Rabiul evvel (= Rabi el avvel)", care corespunde cu a. d. Chr. 1402 (29 Septemvrie—28 Octomvrie). Această dată, FOTINO o socoteşte greşit 1393 d. Chr., iar în *Acte şi Docum.* se admite a. 1391 (după cronicile turceşti). Cronicile Ţării Româneşti nu au cunoştinţă de închinarea lui Mircea; ele spun că Laiotă Basarab (pus la 1460—1477, în loc de 1474—1477) „au închinat ţara Turcilor". Cf. *Docum.* IV 2, 42 a. 1601 (unde se arată aceiaş epocă pentru începutul suzeranităţii turceşti). MIHAI CANTACUZINO, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 61—62 (după actele prezentate la congresul din Focşani în 1772, *ibid.* p. 495—496), pune începutul „haraciului" plătit de Mircea, fără an, înainte de bătălia dela Rovine; de asemenea autorul *Istoriei Ţării Româneşti*, publicată în traducere grecească de TUNUSLI, p. 126, 246—247 (trad. SION, p. 66—67, 129), şi „Anonimul românesc" citat de ŞINCAI, a. 1383. După biruinţa dela Rovine, se spune în actele dela Focşani ca şi la TUNUSLI, „ţara a rămas iară slobodă până în zilele lui Laiotă Vodă Basarabă"; iar M. CANTACUZINO zice că Mircea a reînnoit haraciul în domnia lui Mohamed (cum spun şi cronicile turceşti). D. CANTEMIR, *Istoria imperiului otoman*, trad. de I. HODOŞ (ediţia Acad. Rom. 1876), p. 98, şi ENACHE VĂCĂRESCU, *Istoria împăraţilor otomani*, ed. PAPIU ILARIANU, *Tezaur de monumente istorice* II (1863), 255, pun închinarea Ţării Româneşti şi începutul tributului în domnia lui Mohamed I, la a. 820 = 1418 (1417/8). — Despre „hatihumaiunul" publicat de FOTINO, VĂCĂRESCU (care l-ar fi copiat din condicile împărăteşti) nu face nicio menţiune în *Istoria împăraţilor otomani* (scrisă la 1788—1794). Abstracţie făcând de textul capitulaţiunii, a cărui autenticitate e dubioasă, data precisă 1402 Octomvrie are totuş multă probabilitate. Ea concordă cu datele contemporane ce avem asupra relaţiunilor lui Mircea cu Turcii, cum şi cu situaţia de atunci a imperiului otoman. Cronicarul bizantin PHRANTZES (care a sfârşit a scrie cronica sa în 1478), relatând războiul lui Mircea cu Baiazit înainte de bătălia dela Nicopole, zice: „Mai pe urmă (ὕστερον) ei încheind pact (σύμβασις = tractat, pact, învoială), Mircea a promis să-i dea tribut, şi au făcut pace, şi el (Mircea) a primit mult loc din părţile lăsate ale Bulgariei şi Serbiei" (p. 82). Părţile primite peste

închinare impusă prin învingere. In acest chip, înţelepciunea prevăzătoare a lui Mircea a căutat să aşigure viitorul ţării sale de către o fatală supunere prin arme.

Aceiaş măsură înţeleaptă a luat apoi şi Ştefan cel Mare pentru Moldova, la sfârşitul glorioasei sale domnii. Astfel, pe când celelalte State creştine din sud-estul Europei au căzut victimă cumplitei furtuni musulmane, principatele româneşti le-au supravieţuit în greaua luptă, urmându-şi fără întrerupere o viaţă politică a lor proprie, şi stând timp îndelungat în fruntea creştinătăţii ortodoxe, drept scut al bisericii Răsăritului şi adăpost al tradiţiunilor ei.

Ca Domn tributar, Mircea a mai avut ostilităţi cu Turcii, susţinând pe un fiu al lui Baiazit, Musa, contra fraţilor lui în luptele pentru succesiune după moartea tatălui lor [1]). Fratele cel mai tânăr, Mohamed, ieşind învingător din aceste lupte, a trimis, în 1413, oastea sa contra lui Mircea. Rezultatul acestei expediţiuni a fost, cum spun cronicile turceşti, că Mircea s'a învoit să plătească tributul ce datorea pe trei ani; în acelaş timp, s'au „ratificat condiţiunile şi capitulaţiunile păcii", fiind reînnoită capitulaţiunea anterioară" [2]).

Dunăre, la încheierea pactului, concordă întocmai cu stăpânirea „multor oraşe turceşti", sub care denumire reapare mai întâiu posesiunea transdanubiană în titlul lui Mircea (pe la 1403), după capitulaţiune. Aceasta s'a încheiat negreşit după ostilităţile constatate la 1400, când Mircea încă nu era tributar, şi înainte de amestecul lui în luptele pentru succesiune a fiilor lui Baiazit, după moartea acestuia (1403). In Octomvrie 1402, data „hati-humaiunului", Baiazit se afla în captivitatea lui Timur (după înfrângerea suferită la Angora, în Iulie 1402); în Europa îi ţinea locul fiul mai mare Soliman, iar în Asia, fiul mai mic Mohamed. In asemenea împrejurări, Soliman, ameninţat de Timur şi nevoit să-şi asigure pacea din partea vecinilor din Europa, încheie un tractat de pace şi amicie cu împăratul Manuil, retrocedându-i aproape toate părţile greceşti ce Baiazit le cucerise dela Bizantini. Asemenea politică, el a urmat, cum se vede, şi faţă de Mircea, încheind cu dânsul capitulaţiunea şi retrocedându-i posesiunea transdanubiană. După PHRANTZES, pactul pentru plata tributului s'a încheiat câtva timp după expediţia neizbutită a lui Baiazit contra lui Mircea. CHALCOCONDYLAS face menţiune de tributul lui Mircea mai întâiu la începutul domniei lui Mohamed I (p. 183). Ce priveşte mărimea tributului, „hati-humaiunul" ca şi actele din 1772 (după care şi M. CANTACUZINO, „Anonimul românesc şi TUNUSLI) dau suma de 3000 de „bani roşii" (poate o traducere greşită pentru *galbeni*, în care monetă se socoteşte pe urmă tributul).

[1]) CHALCOCONDYLAS, p. 170—171, 174. — DUCAS (*Corpus script. hist. Byz.*), p. 88. — SEADEDDIN I, 269, 301. — LEUNCLAVIUS, *Hist.*, col. 418, 432—433; *Annales*, p. 20. — Cronica bulgărească, p. 535. — MOXA, p. 404. — ZINKEISEN, *Gesch. d. osman. Reiches* I (1840), 427 ş. u.

[2]) CHALCOCONDYLAS, p. 183. — LEUNCLAVIUS, *Hist.*, col. 463—464; *Annales*, p. 22. — SEADEDDIN I, 343—344, confundă această expediţie (pusă de CHALCOCON-

Cronicile mai înregistrează o expediţie turcească în Ţara Românească la 1416. Pe atunci, Mircea dăduse ospitalitate unui pretendent fals la moştenirea lui Baiazit, cum şi unui fost amic al lui Musa, învăţatului Bedreddin, care făcea propagandă pentru o reformă a Islamului, combătută de Mohamed. Amândoi căutând şi găsind adăpost la Mircea, această împrejurare a dat motivul pentru ultimul său războiu cu Turcii [1]). Ca pradă făcută atunci în Ţara Românească, cronicarul turcesc arată, în stilul înflorit al orientalilor, „feciori mândri ca soarele şi fete drăgălaşe ca trandafirii" [2]): aşa era apreciată rasa românească.

Atâta rezultat, pe lângă tributul obţinut de bună voie, înfricoşata putere a Osmanilor avu în cinci războaie contra lui Mircea, Domnul român pe care ei au învăţat a-l preţui ca „principe între creştini cel mai viteaz şi cel mai ager".

* * *

Cum prin războaiele sale pentru apărarea ţării şi credinţei, domnia lui Mircea e însemnată şi prin faptele păcii. Solicitudinea lui pentru Biserică, pe atunci singurul adăpost şi singura susţinătoare a culturii sufleteşti; solicitudinea lui pentru prosperitatea şi organizarea ţării înăuntru, cum şi pentru relaţiunile politice şi comerciale cu Statele dimprejur [3]); solicitudinea lui părintească pentru popor şi oaste, în lunga şi înţeleapta lui domnie, a dat tânărului principat acea consolidare înăuntru şi acea putere de rezistenţă în afară care l-au făcut să se poată menţine şi în furtunile următoare.

DYLAS şi LEUNCLAVIUS la începutul domniei lui Mohamed, în 1413) cu alta din 1416. DUCAS, p. 97, numeşte între solii care au venit să depună omagiu lui Mohamed, la începutul domniei acestuia în Europa, şi pe cei din „Vlahia", ceea ce nu putea să fie decât după expediţia în Ţara Românească. Tributul datorit pe „trei ani" (după SEADEDDIN) şi reînnoit atunci, se vede că nu fusese plătit sub Musa (1410—1413)

1) DUCAS, p. 121. — LEUNCLAVIUS, *Hist.*, col. 465, 473; *Annales*, p. 23. SEADEDDIN I, 343—344, 354.— IORGA, *Acte şi Fragmente* III, 6—7.— CHALCOCONDYLAS, p. 217, menţionează o expediţie în Ţara Românească la sfârşitul domniei lui Mohamed, care ar coincide cu cea făcută în 1419 contra lui Mihail, confundată în cronicile turceşti cu cea pusă la 1416. — Cf. IORGA, *Gesch. d. osman. Reiches* I, 375, unde expediţia e pusă la 1417.

2) SEADEDDIN I, 344. Cf. DUCAS, p. 157. Poate să privească şi expediţia din 1419.

3) Privilegii comerciale pentru negustorii poloni şi Braşoveni. KALUŽNIACKI, *Dokumenta moldawskie i multańskie* (1878), p. 8, 22; I. BOGDAN, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, p. 3, 36

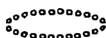
Nici el n'a fost om fără de păcate. Dar din depărtarea secolelor nu pătrunde decât reflexul luminos al faptelor prin care el a strălucit în domnie, şi care au rămas strălucitoare pentru toate timpurile.

Acum 500 de ani, în ziua de 31 Ianuarie 1418, s'a închis pentru vecie ochiul ager şi prevăzător al marelui Voevod şi Domn [1]), erou al neamului românesc şi al creştinătăţii, trecut la nemurire. Din mormântul său dela Cozia, umbra lui ne însufleţeşte, îndemnându-ne la faptele iubirii de ţară şi ale tăriei de credinţă, virtuţi prin care cu vitejie şi înţelepciune el şi-a cucerit cunună de glorie neperitoare.

Aşa strălucea Mircea Vodă cel Bătrân, la începutul uriaşei lupte dintre Cruce şi Semilună ce s'a desfăşurat pe pământul Europei creştine. Aşa străluceşte personalitatea lui măreaţă în istorie, la încheierea primului secol al Statului românesc. Aşa va străluci luminoasa lui figură, din secol în secol, cât timp va fi istorie românească.

Binecuvântată în istorie, binecuvântată în conştiinţa naţională şi 'n inimile româneşti este domnia lui.

Binecuvântată fie amintirea lui deapururea!

[1]) Analele sârbeşti, ed. I. BOGDAN, în „Archiv. f. slav. Philol." XIII, 521, şi în „Analele Acad. Rom." *(Letopiseţul lui Azarie)* Mem. S. Ist. XXXI (1909), 130 (74): a. 6926 (= 1418) Ianuarie 31. Alte anale sârbeşti, în *Spomenik* III, 155, şi MOXA, p. 404, dau a. 6926 fără lună; *Spomenik* III, 140: a. 6927 Ianuarie 31; *ibid.* p. 133, acelaş an Fevruarie 4. Anul 6927 este, fără îndoială, o transcriere greşită în loc de 6926, datorită confundării literelor ѕ (= 6) şi з (= 7), constatată şi în alte cazuri. Ziua de 4 Fevruarie e mai probabil a înmormântării. — *Docum.* I 2, 502: diploma lui Mihail din 5 Iunie 1418, unde tatăl său Mircea este numit ca mort. — MILETIČ şi AGURA, p. 121: hrisovul lui Mihail din 22 Iunie 1418.

CARACTERUL ETNOGRAFIC AL DOBROGEI SUDICE
DIN EPOCA TURCEASCĂ PÂNĂ LA 1913

De ALEX. P. ARBORE
Profesor, Focşani

Marile prefaceri istorice şi etnografice suferite de ţinutul cuprins între cursul de jos al Dunărei şi Marea-Neagră, ţinut ce-a servit ca o punte aproape tuturor neamurilor roinde dinspre întinsele câmpii ale Rusiei spre ademenitoarele regiuni ale lumii bizantine, au schimbat din temelii, de repetate ori, sub toate aspectele, viaţa omenească sălăşluită aici.

Prea puţin a mai rămas păstrat din toată nomenclatura toponimică a antichităţii, resturi ce-ar putea presupune o continuitate etnografică, deşi nu avem încă făcute încercări ştiinţifice sistematice asupra unor asemenea chestiuni pe baza cărora să se poată trage concluziuni valabile.

Nume ca *Drâstor* (Durostorum), *Oltina* (Altina), *Băroi* (Beroe), *Pecineaga*, *Isaccea* (Sacea), *Bădila* (poate de la Pudilos?), *Sfântul Gheorghe*, braţul cel mai sudic al Dunărei, păstrat şi menţionat de unele hărţi maritime italiene din veacurile 14—15, sub forma *Sancti Georgii* sau *San-Zorzi*[1]) ar putea fi privite ca resturi ale antichităţii sau evului-mediu, păstrate prin o populaţiune romanică, — după cum permanenţei elementului grecesc, în special pe litoralul mării, s'ar datori păstrarea unor nume antice sau medievale ca *Ekrene* (Cranea), *Cavarna* (Carbona?), *Caliacra*, *Constanţa* şi *Sulina* (sec. X)[2]), *Chilia*, poate *Cataloi* şi *Calistria*, un râuşor de lângă satul Greci. Rareori ele se păstrează printr'o factură slavă ca în cazul localităţii *Hârşova*, forma turcizată a numelui *Hrsovo*, rezultat din romanul *Carsium*[3]).

---

[1]) C. Jireček, *Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer*, Wien 1897, pg. 45.

[2]) V. Bogrea, *Note de toponimie dobrogeană*, în Analele Dobrogei II (1921), pg. 34—35.

[3]) C, Jireček, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopol und die Balkanpässe*, Prag 1877, pg. 46 şi nota 119; cf. V. Bogrea, *l. c.*, pg. 36—37.

Probabil că tot elementul grecesc este mijlocitorul păstrării unor numiri vechi şi în răsăritul Bulgariei, unde localitatea *Iambol* aminteşte pe anticul *Diospolis*, numit de bizantini *Diampolis*, sau turcescul *Eminé* care continuă localitatea *Emmona*, ca şi *Provadia* ce păstrează grecescul Πρόβατον (oaie), nume tradus de Bulgari prin expresia slavică *Ovec̆*, adjectivul de la ovьca, oaie; *Aitos* (oraşul vulturilor) de astăzi transmite grecescul Ἀετος, nume ce se găseşte prin 1330, iar satul *Ruso Kastro* din ţinutul Karnobat este copie fidelă a localităţii *Roso Kastron*, pomenită în 1153 de Edrisi [1]).

Peste amestecul de populaţiuni aflate în Dobrogea, în majoritate creştine, cum arată existenţa episcopatelor la Durostorum, Tomi şi mai târziu la Vicina, încep să se aşeze în veacul XI Pecenegii împinşi de către Cumani, popor înrudit cu cei dintâi. Puţin înainte de 1084 căpetenia acestora, Kegen, se botează trecând la creştinism cu trei triburi şi 20.000 de Pecenegi şi se stabileşte în *Paristrion*, probabil în Dobrogea, căpătând în apropiere de Durostor trei oraşe de graniţă. Nemulţumiţi, se revoltă şi, deşi mulţi dintre aceştia trec Dunărea înapoi, totuşi o bună parte din ei a rămas în Dobrogea de astăzi şi în răsăritul Balcanilor până la coastele Mării-Negre [2]). Numele satului *Peceneaga*, a insulei şi a râului de lângă Dunăre din jud. Tulcea păstrează încă amintirea acestui popor.

Năvălirea Mongolilor, sfărâmând puterea Cumanilor sau a Uzilor, după o denumire indigenă, a căror împărăţie se întindea dela Volga de jos peste Crimeia până la Carpaţii transilvani, cuprinzând şi ţinuturile de mai târziu ale Moldovei şi Munteniei, — sileşte pe o parte dintr'înşii să treacă Dunărea în împărăţia bizantină, unde au luat parte, între 1064 şi 1275, la o mulţime de lupte şi evenimente istorice.

Ei s'au aşezat şi în Dobrogea. In Bulgaria Cumanii au dat naştere unei dinastii domnitoare, aceleia a *Terterijilor*. Amintirea Cumanilor se păstrează în Moldova şi Muntenia printr'o serie de numiri

---

1) C. Jireček, *Die Heerstrasse*... pg. 145, 147.

2) C. Jireček, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen, sowie über die Völkerschaften der sogenannten Gagauzi und Surguči im heutigen Bulgarien*, în Sitzungsberichte d. k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Jahrgang 1889, Prag, 1890, pg. 5: „Die Hauptlager der Aufständischen waren am Fluss Oşem (bulg. masc. der Asemus der Römer), in der Landschaft der „Hundert Hügel" (Ἑκατὸν βουνοί) in der Dobroudža, in der altbulgarischen Residenz Gross-Preslav bei Šumen und bei der Burg Αὐλή in der Gegend von Sliven". Cf. C. Brătescu, *Pecenegii. Pagini de istorie medievală sec. XI, traduse din Georgios Kedrenos*, în Analele Dobrogei, V—VI (1924—1929), pg. 145—154.

de localităţi ca *Teleorman*, *Coman*, *Comăneşti*, sau prin numiri de persoane ca *Tamârtasovici*, atestat pe la 1410 într'un document al mănăstirii Neamţ, din Moldova, nume înrudit cu *temir-taš*, ce în limba cumană însemnează „eiserne Stein". De asemenea în cuvântul *Bărăgan* este o moştenire cumanică [1]). In Dobrogea, numele *Deli-Orman* este întrebuinţat de raguzanul PAUL GIORGI la 1595 ca să denumească nu numai regiunea de astăzi din Cadrilater, ci şi aceea care cuprindea oraşele Şumen, Preslav, Razgrad şi Rusciuk; iar geograful turc HADŽI CHALFA (mort la 1648) fixează ţinutul Deliormanului numai în regiunea dintre Şumen, Silistra şi Razgrad. O altă urmă lăsată de Cumani în toponimia Dobrogei este numele *de Ozolimna*, pomenit încă din veacul al XI la ANA COMNENA, când aceasta povesteşte expediţia din anul 1087 a lui Alexis Comnenul contra Pecenegilor. După o bătălie pierdută de împărat, Cumanii şi Pecenegii, neînţelegându-se asupra prăzii, se iau la luptă şi Pecenegii sunt aruncaţi de Uzi cu mari pierderi pe malul marelui lac *Ozolimne* aproape de „o sută de coline"; în vecinătatea acestui lac se varsă mari fluvii pe care plutesc, către sud, corăbii de comerţ. Un asemenea nume se mai găseşte dat şi golfului în care se varsă Niprul [2]). Rezultă deci că numirea este turanică şi ea se mai păstrează încă şi astăzi în numele localităţii *Uzlina* de pe malul braţului Sf. Gheorghe, la nord-est de satul şi lacul Morughiol, — precum şi în acela al celor două lacuri cuprinse în aceeaşi direcţiune, între braţele Sf. Gheorghe şi Sulina: *Ghiolul Uzlina* şi *Ghiolul Uzlina mică* [3]).

Credem că odinioară lacurile de astăzi trebuie să fi fost mult mai mari, deoarece treptat-treptat s'au mai împotmolit şi că numai aici este de căutat şi de identificat localitatea *Ozolimne*, aşezată după afirmarea scriitoarei bizantine lângă cele „o sută de coline". Cine cu-

[1]) „Auch der Name der Steppe *Baragan* am linken Donauufer, zwischen Silistra und der Ialomica, stammt wohl aus der kumanischen Zeit (C. JIREČEK, *Überreste der Petschenegen und Kumanen*, pg. 11). Cf. *Băragan*, în legătură cu čagataişul *buragan*, alt. *porogon*, osm. *buran*, derivate dela *burmak*, *burumak* = verhüllen, bedecken, verdunkeln, a aeoperi, a înfăşura. HERMAN VAMBERY, *Die primitive Cultur des Turko-tatarischen Volkes*, pg. 167.

[2]) P. I. SCHAFARIK, *Slavische Alterthûmer*, Leipzig 1843, I, pg. 502: „Die türkischen Völkerschaften geben dem Dnieper den Spottnamen *Uzu*, *Uzi*, *Ozi*, *Oza*, *Joza*, woran auch der Meerbusen, in welchen er fällt, den Namen *Ozolimna*, erhielt.

[3]) Vezi harta hidrografică a deltei Dunărei; ridicările făcute în anii 1909—1911 de serviciul pescăriilor — anexate la lucrarea Dr. GRIG. ANTIPA, *Câteva probleme ştiinţifice şi economice privitoare la Delta Dunărei*, în An. Ac. Române, memoriile secţiei ştiinţifice, seria II, t. XXXVI (1913—1914).

noaşte bine întreaga regiune aşa zisă a Cotului Bugeacului, cuprinsă între braţul Sf. Gheorghe, marele lac Razim şi o linie ce-ar merge dela Isaccea şi s'ar opri spre Babadag, nu poate să se mai îndoiască că numai aceasta poate fi regiunea celor o sută de dealuri, fiindcă într'adevăr ridicăturile şi movilele aşezate pe creştetele diferitelor dealuri şi culmi ce se văd în această întreagă regiune sunt aşa de dese şi multe, încât puteau să facă impresia a o sută de dealuri, chiar dacă în realitate n'ar fi atins chiar numărul de o sută [1]).

Este greu să se admită derivarea dela slavicul solь = sare, propusă de d-l I. IORDAN [2]), fiindcă, după cât cunoaştem regiunea prin propria-ne cercetare, Uzlina se găseşte şi s'a aflat totdeauna numai într'o regiune de apă dulce, fiind pe malul Dunărei, aşa că o derivare în legătură cu noţiunea de sărat ni se pare cu neputinţă de admis.

Intr'o hartă din 1318 a lui PIETRO VISCONTI se menţionează între Constanţa şi lacul Razim, la satul de astăzi Vadul (Caraharman), o localitate *Zanauarda* ce poate fi pusă în legătură cu numele cumanic *ianawar*, *yanauar* (animal), înrudit cu osmanicul *dzanavar*.

E greu să se poată preciza unde era această localitate identificată de unii cu Cernavoda [3]).

---

[1]) ANA COMNENA explică în cartea VIII a Alexiadei p. 242 cap. V (ed Teubner) originea uzică a localităţii 'Οζολίμνη-Ουζολίμνη, care baltă se numea aşa, Uzo-Limna, fiindcă odată a locuit în apropiere o armată de Huni, numiţi şi Uzi, D. N. IORGA (Revista istorică, 1919, *Cele dintâi cristalizări* pg. 109), crede că este vorba de lacul Razim, părere admisă şi de d-l G. BRĂTIANU, *Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă*, Bucarest 1935 pg. 126; N. GRĂMADĂ (*Codrul Cosminului* II şi III (1925—1926) a crezut că această localitate ar putea fi undeva în balta Ialomiţei, pornind explicarea dela cuvântul *Ezerele-Ialomiţei*; ZLATARSKI (*Ce popor se înţelege la Ana Comnen sub numele de poporul scitic?*, în bulgăreşte în *Izvestia*, XI—XII (1932), pg. 80, stabileşte că Uzolimne este tot una cu lacul Razim. I. FERENŢ (*Cumanii şi episcopia lor*), Blaj 1931, pg. 4, crede că această localitate este regiunea mlăştinoasă dela vărsarea Dunărei. Părerea cea mai nouă arătată de d-l N. IORGA, în legătură cu Ozolimne, concordă cu ceea ce susţinem aici şi cu ceea ce-am căutat să dovedim încă din 1935 (Vezi Analele Dobrogei XVI (1935), pg. 182): „In jur se văd aici semănăturile de meiu, dovadă că nu erau nici Pecenegi, cari se înfăţişează doar ca stând în casă cu familiile lor, nici Cumani dela balta lor de acolo, Ozolimna, care nu poate fi lacul Razelm, ci „cu o sută de movile" şi plutiri mari de „vase multe şi grele", Delta însăşi", *Istoria Românilor*, Buc. 1937, vol. III, pg. 68.

[2]) *Buletinul institutului de filologie română* AL. PHILIPPIDE, vol. III (1936) Iaşi, pg. 170—171.

[3]) G. I. BRĂTIANU, *Recherches sur le commerce génois dans la Mer-Noire au XIII siècle*, Paris Geutner, 1929, pg. 118: „Il est difficile de retrouver *Zinavarda* que l'on a essayé d' identifier à Cernavoda sur le Danube, quoique cette localité soit assez loin dans l'intérieur des terres, mais Costanza est l'ancienne *Tomi*, le grand port moderne de la Dobrogea".

Tot înrâuririi cumane atribuie JIREČEK şi tendinţa de a se întrebuinţa sunetul *G* în locul vechiului *K*, ca şi în turceşte, după cum arată numele Γαλιάκρα pentru Καλιάκρα, Gauarna pe unele hărţi italieneşti şi *Gostança* pentru Constanţa pe harta din 1480 a lui Benincasa.

Numele *Balcik*, substituit vechei *Carbona*, este tot de provenienţă cumană, căci în Codex cumanicus se găseşte cuvântul *baluk*, *balik* ce însemnează peşte ca şi turcescul *balyk*. De aici provine şi numele principelui *Balica*, stăpânitor odată în cetatea pomenită mai sus. Numele unuia din cei doi reprezentanţi ai lui Ivanko, fiul lui Dobrotici, la încheierea tratatului de pace cu Genovezii în 1387, anume *Iolpani*, *Džolpani*, — „ist weder slavisch, noch griechisch oder rumänisch", — este tot de obârşie cumană, înrudit cu vorba Č*olban* = Luceafăr, „Morgenstern". Un *Ciolpan* se găseşte într'un document din 1615, în Moldova, ca Postelnic [1].

Printre asemenea numiri proprii, socotite de unii cercetători ca *turanice*, deci cumano-pecenege, ar fi chiar şi numele *Tatu*, dat unuia din acei conducători de state pomeniţi de Ana Comnena şi în care unii istorici au văzut cele dintâi cristalizări de state ale poporului românesc [2].

---

[1]) HAJDEU, *Arhiva istorică* I, 158. De asemenea apelativul *ciolpan* „pom înalt, fără ramuri şi fără frunze, *ciolpan*, pom căruia i s'au dărămat crăcile, *ciulpan*, o cracă ruptă şi uscată dintr'un pom". V. BOGREA: *Note de prosopografie dobrogeană*, în Analele Dobrogei II (1921), pg. 43.

[2]) V. BOGREA în *Anuarul institutului de istorie naţională al universităţii din Cluj* I (1921—1922), pg. 380: „Ca nume armenesc cunoscut de noi, *Tatos* (cu accentul pe silaba iniţială) reprezintă, foarte probabil, forma grecească a tatar. *Tat: Taţii*, colonişti crimeici dela Mariupol, vorbesc un dialect grecesc şi-şi zic astfel până azi. (v. KUUN în *Codex Cumanicus* pg. XXX) ca şi *Taţii* iranici din Trans-Caucasia; iar despre „Tatarii" numiţi *Taţi* din Dobrogea noastră se vorbeşte în „Analele Dobrogei" I (1920), pg. 169 sq.

O. DENSUŞIANU în *Grai şi Suflet* I (fascicula 2) 1924, Bucureşti, pg. 324: „Τατος e de sigur străin şi nu are nimic de a face cu *Tatul*. Dovada o găsim parcurgând lista de nume pe care F. IUSTI a dat-o într'o carte (*Iranisches Namenbuch*, Marburg 1895), care nu ar trebui să fie ignorată de istoricii noştri. La pag. 330—331 sunt amintiţi acolo, după izvoare armene, mai mulţi *Thath* şi *Thathul*, printre cari un călugăr (în sec. al V-lea) şi doi conducători de armate (la 451 şi 1053). Numele e deci oriental şi, ca străin, printre atâţia străini cari apar în trecut — ca şi azi — prin ţinuturile dobrogene, trebuie socotit şi Τατὸς, pe care numai o grăbită etimologisare l-a putut prezenta ca Român".

Cf. N. DRĂGAN, *Românii în sec. IX—XIV pe baza toponimiei şi onomasticei*, Bucureşti 1933, pg. 573—574.

Această nomenclatură toponimică şi onomastică de origine cumanică sau pecenegă în Dobrogea, Deliorman, cât şi pe ţărmul Mării-Negre vădeşte o însemnată aşezare a unor asemenea populaţiuni [1]).

Resturile acestor neamuri cumano-pecenege s'au menţinut în tot cursul desvoltării istorice ulterioare prin acea populaţiune enigmatică a Găgăuţilor creştini, întrebuinţând însă limba turcească atât în vorbirea de toate zilele cât şi în biserică, ca limbă liturgică.

Cercetările făcute la faţa locului de cel mai bun cunoscător al Peninsulei Balcanice, sub toate raporturile, C. JIREČEK, l-au dus pe acesta la concluziunea că Găgăuţii se deosebesc esenţial şi de Bulgari şi de Greci. Cu toată lupta ce s'a dat între Grecii şi Bulgarii din oraşele Mării Negre, ca Varna, de a-i câştiga pentru cultura şi limba lor, în vorbirea de toate zilele Găgăuţii tot turceşte vorbesc. Numărul lor s'a împuţinat din ce în ce, restrângându-se de asemenea şi teritoriul pe care locuesc astăzi. „Das Territorium der Gagauzen war, allem Anschein nach, ursprünglich sehr ausgedehnt und wurde erst durch die Kriege der letzten 120 Iahre und die damit verbundenen Umwälzungen durchbrochen und vermindert. Es reichte von den Donaumündungen bis zum Cap Emona, sowie bis Provadia und Silistria, mit der Hauptstärke längs der Küste" [2]).

KANITZ consideră pe Găgăuţi ca Greci ce şi-au uitat limba lor maternă, însuşindu-şi-o pe cea turcească [3]). PETKO R. SLAVEJKOV îi socoteşte ca descendenţi ai Cumanilor şi Pecenegilor [4]). MOCHKOFF, ocupându-se în mod special cu chestiunea Găgăuţilor, crede că aceştia sunt urmaşii *Usoturcilor*, — „non de ces Ousoturcs, qui restés sous Byzance, se sont mêlés aux Pétschénègues dont descendent les Turcs du Deliorman, mais bien des „Kloboucks noirs", une partie lors de l'invasion mongole avec les Koumans de l'autre côté du Danube. Tandis que les Koumans, à en juger par la fréquence du vocable „Kouman" dans les appellations locales (Koumani, Kou-

---

[1]) „Die meisten kumanischen Kolonien in Bulgarien bestanden gewiss in den Küstenlandschaften und in der Gegend der Donaumündungen, nämlich in dem Theile des Landes, welcher den kumanischen Wohnsitzen in der Moldau, Bessarabien und der pontischen Steppe zunächst gelegen war. Noch im 14 Jahrhunder gelangte in diesen Küstengebiet ein kumanisches Dynastiengeschlecht zu grosser Bedeutung". C. JIREČEK, *Überreste*, pg. 14.

[2]) C. JIREČEK, *Uberreste*... pg. 21.

[3]) KANITZ, *Donau-Bulgarien und der Balkan* (Erste Ausgabe) I, 292; III, 124, 200.

[4]) In revista „*Naprêdъkъ*". Constantinopol 1874, Decembrie Nr. 19 şi 20.

manitza, Koumanova, Koumaniteh, Koumanitchévo, Koumantzevo), se sont établis surtout dans le centre et le sud ouest de la Bulgarie et dans la Macedoine, les Klobouks noirs se sont arrêtés dans le Delioman, occupant les terres laissées libres par la population turque.

Pour ce qui est du nom national des Gagaouzes, d'après l'hypothèse de l'academicien russe Radloff, il serait composé de deux mots, *gag* et *oouz*, celui-ci identique au nom de la peuplade turque *ogouz* (ogouz, oouz, ouz), celui-là (probablement quelque variante d'un adjectif *gäk, gök* ou *gok*) — le nom de quelque tribu du peuple ogouz. Nous retrouvous la même formation dans le nom des Sourgoutchs dans la region d'Andrinople (de *Sour* = *tzour*, nom d'un tribu pétchénègue et *goutch*, venant de *ogouz, gouz*, en passant par *goutz)* lesquels sont probablement, au point de vue ethnique, les descendants de quelque peuplade pétchénègue, echouée parmi les Klobouks noirs et convertie au christianisme dès son séjour dans la Russie du sud, et ayant passée sur la Péninsule des Balkans avec ces Ousoturcs orthodoxes, c'est-à-dire avec cette tribu „gag", dont sont sortis les Gagaouses, probablement en même temps que les Koumanes" [1]).

Rezultatul cercetărilor făcute de JIREČEK asupra Găgăuţilor l-a făcut să creadă că aceştia nu sunt decât descendenţii Cumanilor şi Pecenegilor aşezaţi în aceste regiuni şi trecuţi la creştinism cu mult înainte de cucerirea turcească a acestor teritorii [2]).

[1]) ŞT. ROMANSKY, *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine*, Sofia 1915, pg. 24—25.

[2]) C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen über die Ueberreste der Petschenegen und Kumanen*... pg. 27—28: „In den Gagauzen haben wir ohne Zweifel den Ueberrest eines alttürkischen Stammes vor uns, welcher sich noch im Mittelalter auf dem Boden des damaligen bulgarischen Reiches niedergelassen und das Christenthum lange genug vor der osmanischen Eroberung angenommen hat, um bei der Herrschaft sprachlich verwandter Mohammedaner treu bleiben zu können. Das Türkische mit den der Mundart des Codex Cumanicus verwandten Elementen ist jedenfalls die ursprüngliche Sprache dieser Leute, älter als ihr Christenthum. Die sprachlichen und historischen Spuren führen nur zu den Kumanen, um so mehr als es am derselben Küste noch im 14 Iahrhundert christliche Bojaren mit ganz türkischen Namen gab, wie die genannten Balyk und Iolpan. Der Name Gagauz selbst erinnert, wie schon Slavejkov bemerkte (Monatschrift „Citalište", Konstantinopel 1873, S. 774), an den Namen der *Uzen* oder *Oguzen*, dessen Spuren sich nach den Forschungen des Grafen Kuun auch bei den Kumanen Ungarn's in Personen-und Ortsnamen lange verfolgen lassen (Einleitung p. LXXXIII: Uzaeus princeps Cumanorum 1279, Uz pater de Uza 1299, Uzfalu 1301 usw.). Dass sich die Bevölkerung in den Orten längs der Seeküste wenig geändert hat, sieht man an den Ortsnamen in den Patriarchal-

Pentru d-l N. Iorga, Găgăuţii n'ar fi decât Greci, foarte vechi, câştigaţi pentru limba turcă, păstrându-şi însă religiunea creştină. „Când Turcii, cari colonizau în veacul al XIV-lea marile drumuri şi litoralul mării, se fixară în ţara pe care Dobrotici urma să o transforme într'o Dobroge, găsiră pe ţărmul Mării-Negre o populaţiune greacă foarte veche, cu rădăcini antice, populaţiune care este menţionată în actele medievale până la tractatul din 1387, înaintea Bulgarilor. Ea locuia în oraşe, mai ales în porturi şi nu era dispusă să emigreze. Dar numărul ei era inferior celui al coloniştilor turci. Situaţiunea ei era întru toate asemenea celei a Caramanlâilor, Grecii din Caramania, câştigaţi pentru limba turcă, dar păstrându-şi religia greacă, cari aveau în veacul al XVI-lea, după mărturia lui Gerlach, o biserică la Constantinopol, unde se făcea slujba în limba turcă şi pentru cari a apărut mai târziu o ediţie turcească a Bibliei. (v. şi Albert Wächter, *Der Verfall des Griechentums in Kleinasien im XIV Iahrhundert*, Leipzig 1903). Deci ei suferiră aceeaşi influenţă. Un oarecare călător englez a crezut că descoperă în dialectul lor elementele unui „romaic impur". Li se zicea — dar nu din cauza legăturilor politice cu renaşterea greacă — „Găgăuţi greci". (Romansky, *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine* pg. 23); se vorbeşte şi de „urme de influenţă greacă" la „Găgăuţii depe litoral"; cei din interior n'au fost la început Bulgari, ci numai au devenit mai târziu ca şi cei din Basarabia şi România. Mai trebuie de observat că Găgăuţii au aceleaşi ocupaţiuni caracteristice vechii populaţiuni greceşti, fiind vieri, pescari şi marinari, în vreme ce Bulgarii vecini sunt agricultori. (Jireček, *Fürstentum Bulgarien* pg. 143). „Cât priveşte numele de Găgăuţ, este şi se înţelege turc şi face parte din familia numelor cu sufixul *uz* ca şi *ogursuz* dela *ogur*, *topuz* dela *top* etc. Radicalul *gaga* este o poreclă ce serveşte a desemna o populaţiune, a cărei limbă neînţeleasă pare o simplă gângăvire; trebuie apropiat de βάρβαρος al Grecilor şi de *Zomzom* al Evreilor. Româneşte *găgăuţ* însemnează „prost" [1]).

akten und auf den italienischen Seekarten des 14 Iahrhunderts, welche zum Theil heute noch bestehen und aus den Beschreibungen von Giorgi und Stanislavov, die im 16 und 17 Iahrhundert so viele der heutigen Gagauzenorte als christliche Ansiedlungen anführen. Im Binnenland war die Continuität der Bevölkerung allerdings bald unterbrochen. Es ist nicht unmöglich dass die Zahlreichen Ansiedelungen türkisch sprechender Kumanen die grosse Verbreitung des Islam mit der osmanischen Sprache über den gazen Osten Bulgariens erleichert haben".

[1]) N. Iorga în *Bulletin de l'Institut de l'Europe sud-orientale* 1915 pg. 242.

Aceeaşi părere despre originea Găgăuţilor a avut-o şi C. Jireček în 1876,

Ori care ar fi originea Găgăuţilor, aceştia atingeau cifra de 4.608 suflete în noua Dobroge românească, la anul 1900, împărţiţi astfel: 4.492 în regiunea Balcic, 111 în aceea a Bazargicului, în regiunea Turtucaia 3 şi în regiunea Silistra 2. In 1910, numărul lor total era de 4.906, dintre cari 4.762 în reg. Balcic, 122 în reg. Bazargic şi 22 în aceea a Curtbunarului.

Găgăuţii sunt de două feluri: unii adevăraţi *(hasil Găgăuţi)*, locuind mai ales prin satele şi oraşele de pe malul Mării-Negre şi alţii, *Găgăuţi bulgari*, stabiliţi în interiorul Dobrogei; aceştia se consideră Bulgari ce şi-au uitat limba, întrebuinţând încă o anumită terminologie bulgărească când e vorba să-şi numească rudele şi părinţii ca: lelia, maica, kaka etc., şi păstrând multe din obiceiurile cât şi din cântecele bulgăreşti.

Miletici a găsit amintirea resturilor unor asemenea Găgăuţi

---

atunci când a publicat celebra lui lucrare, *Geschichte der Bulgaren* (Prag 1876) unde la pg. 575 scrie: „Griechischen Ursprungs sind wahrscheinlich die *Gagausen*, Christen, die gleich den Kleinasiatischen *Karamanlii* und den *Bazarjane* am Azowischen Meere das Türkische als Muttersprache sprechen, nur dass sie es mit griechischen Buchstaben schreiben. „Sie wohnen am Cap Eminé, in Varna und allen Haffenplätzen der Dobrudža und versprengt auch in Bessarabien".

Incercările lui *Moškov* de a lămuri origina Turcilor din Deliorman cât şi pe aceea a Găgăuţilor îl silesc pe acesta să creadă că cei din urmă sunt urmaşii Turcilor oguzieni veniţi în 1064 în Balcani, de unde o parte din ei, retrăgându-se mai târziu în Nordul Dunărei, s'au amestecat cu alte elemente turceşti şi au dat naştere grupului Karakalpak, care a trecut mai târziu la creştinismul ortodox. De aici o parte din aceşti Karakalpak au fost aduşi de năvălirea mongolă în Bulgaria şi aici, sub înrâurirea Turcilor din Deliorman, au dat naştere Găgăuţilor de astăzi. (Tadeusz Kowalski, *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord-Est*, Krakowie, 1933 pg. 13).

Cf. Carl Peez, *Christliche Türken oder türkische Christen?* în Studien aus Ostbulgarien. Oesterreichische Monatschrift für den Orient XX Wien 1894 pg. 80—91; — L. Miletič, *Cele mai noi cercetări asupra etnografiei Găgăuţilor* în Revue Périodique LXVI, Sofia 1905 (bulgăreşte). Athanass Manoff, *Qui sont les Gagaouzes?* in Le Messager d'Athènes No. 3701, 25 Fevrier 1934, crede că Găgăuţii nu-s nici Bulgari nici Greci, ci un neam turc „parlant le turc et professant l'orthodoxie chrétienne, sons le nom d'Ouzes et généralement Gagaouzes".

E. Pittard, *Les peuples des Balkans* pg. 407, în urma măsurătorilor făcute la faţa locului asupra Găgăuţilor, ajunge la următoarea încheere: „La taille des Gagaouz (hommes) est de 1 m 664. Cette taille depasse la moyenne européene.

La Péninsule des Balkans est une région de hautes statures et les Gagaouz, dout les ancêtres sont probablement venus d'Asie (Koumans, Pétchénègues?) n'échappent pas à ce caractère".

bulgari în satele Malko-Ciamurli şi Korkut (distr. Bazargic) unde, locuind cu Bulgari colonişti, s'au bulgarizat şi ei [1]).

GADŽANOV crede a şti că, din punct de vedere aî graiului, aceşti Găgăuţi ar reprezenta trei generaţiuni: unii, cei mai bătrâni, cari nu vorbesc şi nu înţeleg de cât turceşte; alţii, între două vârste, vorbind şi bulgăreşte şi turceşte şi în sfârşit cei mai tineri ce nu vorbesc decât bulgăreşte [2]).

Adevăraţii Găgăuţi se găsesc în oraşele Balcic şi Cavarna şi în următoarele sate vecine: Ghiaursuiuciuc, Toşchioi, Ialâiuciorman, Iuzghiubenlic, Iazâgilar, Şabla, Caiabeichioi, Karalar, Hamzalar, Caracurt (districtul Bazargic).

Odinioară locuiau încă în satele Ecrene, Gheiciler, Alaklise, Caramanli şi altele [3]).

Aceşti Găgăuţi se mai numeau şi „*Găgăuţi greci*", din pricină că se vedea la ei mai multă înrâurire greacă, precum şi din pricina dragostei ce-o arătau faţă de Greci [4]).

* * *

Elementul peceneg şi cuman s'a amestecat într'o bună măsură cu cel romanic şi cu cel slav. Convieţuirea aceasta româno-pecenego-cumană este o problemă etnologică de cea mai mare însemnătate, fiindcă, după cum s'a arătat şi mai sus, multe nume onomastice se găsesc la Români de această origine turanică, chiar în documentele veacurilor XVI şi XVII. Ar fi de cel mai mare folos o încercare de lămurire a unor asemenea probleme, fiindcă atât în aceste părţi ale Bulgariei răsăritene cât şi în Ardeal se întâlneşte o asemenea convieţuire şi ajutorare reciprocă în caz de nevoe, după cum se constată şi din faptul că Românii, autohtoni în aceste părţi, serveau de călăuză Cumanilor, ca aceştia să străbată drumurile şi trecătorile Balcanilor în spre regiunile Tundža, după cum şi strămoşii acestor Ro-

---

1) LJ. MILETICI, *Staroto bulgarsko naselenie vă seaveroiztocina Bălgaria*, Sofia 1902 pg. 18, 156.

2) D. S. GADŽANOW, *Zweiter vorläufiger Bericht über die ergänzende Untersuchung der türkischen Elemente in nordöstlichen Bulgarien in sprachlicher, kultureller und ethnographischer* Beziehung, estras o parte din Anzeiger-ul Academiei din Viena 1912 No. III.

3) C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen*... pg. 21; LJ. MILETICI, *Staroto naselenie*, pg. 19.

4) ST. ROMANSKI, *Carte ethnographique*... pg. 20—24,

mâni, Bessii aurari, călăuziseră odinioară pe Goţi pe acelaş drum către Adrianopol, în vremea lui Valens [1]).

Puterea mare de asimilaţiune a neamului românesc a făcut ca să desnaţionalizeze într'o bună măsură aceste neamuri, înghiţindu-le. O mare epocă de prefaceri etnografice şi etnologice s'a petrecut în această vreme, în care o bună parte a elementului turanic s'a topit, mai păstrându-se doar urme în toponimie şi onomastică. Când aceste nume se dovedesc chiar a fi turanice, nu suntem totdeauna îndreptăţiţi să credem că numai decât şi poporul acesta reprezenta un rol covârşitor în anumite funcţiuni politice, sau nu putem şti care anume din elementul acestui conglomerat în stare de adâncă prefacere era covârşitor. Atât sunt de grele şi încurcate asemenea probleme, în cât a face o afirmaţiune categorică este ceva foarte riscat. S'a întâmplat că şi Cumanii au luat numiri de persoane de la Români şi Românii de la Cumani, ceea ce vădeşte o convieţuire foarte strânsă şi puternică [2]).

---

[1]) Tomaschek, *zur Kunde der Hämus-Halbinsel* în Sitzungsberichte d. k. Ak. d. Wissenschaften philosophisch-historische-Classe XCIX Band II, Heft, Jahrgang 1881, pg. 484—485. „Wir dürfen uns das Verhältniss der Petschenegen und Kumanen zu der ländischen Bevölkerung, zu Wlachen und Bulgaren, als ein freundliches denken; die türkischen Nomaden besassen Gross- und Klein-Vieh genug, ihre Gier war nach Geld und anderem Gut, ihre Waffen gegen die verhassten griechischen Bewohner gerichtet. Wir lesen zum Jahre 1094, dass die Komanen durch Wlachen genaue Kunde erhalten ihre Wege und Stege des Hämusgebirges und ungehindert zur Tundža vordringen. Wir werden dabei an ähnliche Vorfälle in dem Gotenkriege unter Valens erinnert; damals (a. 376) waren es die bessichen Grubenarbeiter (sequendarum auri venarum periti non pauci, Amm. Marc. XXXI, 6, 6), welche sich den Goten anschlossen und ihnen den Weg nach Hadrianopolis zeigten." — ... „Wir finden noch in späterer Zeit die Alliance der Wlachen und Pecenegen bezeugt — auf siebenbürgischen Boden ist von einer „sīlva Bissenorum et Valachorum (a. 1224) die Rede".

[2]) Tomaschek, *l. c.* pg. 485—486: „Unter Manuel (1143—1180) müssen die Gebiete nördlich der Donau bereits sehr zahlreiche wlachische Ansiedlungen besessen haben; auf Wlachen nördlich von Delta muss jedenfalls die berühmte Stelle bei Kinamos VI, 3. pg. 260, bezogen werden. Die komanische Horden waren nur undicht im Lande zerstreut; Alles, was Grund und Boden bebaute, was Gewerbe trieb, war damals schon ohne Zweifel wlachisch, zum Theil auch sloweno-bulgarisch. Wir haben uns die Wlachen nicht ausschliesslich als Hirten zu denken; schon der reichliche Vorrath an echt-romanischen Ausdrücken für alle Arten von Gewerben und für Agricultur in den wlachischen Idiomen bezeuget die Continuität der romanischen Culturzustände bei diesem Volke; die Schmiedekunst, die Walkerei und Gerberei, die gesammte Hausindustrie, der Weinbau, u. s. w. würden von den Wlachen neben der Viehzucht allezeit gehandhabt; die Bulgaro-Slowenen haben sich manche Seiten dieser allerdings noch primitiven Cultur angeeignet; selbst die Komanen

Cum se înfăţişa din punct de vedere etnografic ţinutul Dobrogei şi al Bulgariei răsăritene până în câmpia Mariţei, reese din următorul citat al atât de bine informatului cunoscător al Peninsulei Balcanice, C. JIREČEK: „In der zweiten Hälfte des Mittelalters hatten die Länder von der Donau bis zum Nordrand der Maricaebene eine zusammenhängende bulgarische Bevölkerung, mit eingestreuten wlachischen und kumanischen Elementen; nur die Steppen der Dobrudža waren gewiss stets schwach besiedelt, das „desertum" zwischen Varna und Donau des Andreas de Palatio, eines Zeugen der Schlacht bei Varna (1444)". [1])

Aşa fiind, este foarte greu să se tragă concluzii hotărâtoare cu privire la caracterul majorităţii populaţiunilor ce apar sub fel de fel numiri sau alcătuiri politice, după numele conducătorilor, într'o regiune ca aceasta de trecere a popoarelor şi unde amestecurile pricinuite de cursul întâmplărilor istorice au fost aşa de variate şi de puternice. Pe lângă informaţiunea istorică va trebui să se păşească la studiul etnologic comparativ al culturilor populare pentru a prinde ceva din firul conducător în lămurirea unor asemenea enigme istorice şi etnologice. — Totuşi, credem că se amestecau în aceste regiuni ale Bulgariei răsăritene învecinate cu Marea-Neagră şi ale Dobrogei o mulţime de neamuri, rămăşite sau sfărămături din toate puhoaiele năvalnice dela începutul evului mediu încoace, printre care elementul autohton, romanic, nu putea să lipsească. Mărturia lui ATTALIATES este categorică în această privinţă; acesta, vorbind despre stările de nemulţumire ale populaţiei din Paristrion, adaugă: „Murmurul se

---

wussten die Thätigkeit ihrer Mitinsassen zu schätzen. — Der Contact mit den Wlachen hat es zu Stande gebracht, dass sich Komanen wlachischen Namen beigaben, anderseits ist Koman ein bei den Wlachen häufiger Name. Ein komanischer Führer im Jahre 1148 hat den Namen *Lazar* (Λάζαρος φύλαρχος, Kinn. III, 3. pg. 95); die Urkunden welche sich auf die aus der Moldau nach Ungarn geflüchteten Komanen beziehen, führen mitunter Namen an, die sicher nicht türkisch-komanisch sind, z. B. Turtul, Mantula, Nester, Kystre, Tastra, Umul, Larzan, Gubul, Hurz, Olaka, (Kuun, Codex Cumanicus p. LIII sq.); sie lassen sich aus dem Wlachischen deuten." — Cf. N. IORGA, *Istoria Românilor*, Bucureşti 1937, vol. III, pg. 1, caracterizează admirabil aceasta convieţuire şi contopire cu expresia de *simbiosa româno-turcă din secolul al XI-lea.* „Cum Pecenegii din Ardeal s'au pierdut între Români, *acelaş lucru se va întâmpla cu cei cari, trecând în Balcani, au fost învinşi de Bizantini.* Sinteza balcanică urmează şi prin ei, cu contopirea multora între Românii de acolo."

[1]) C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen in Bulgarien seit der Errichtung des Fürstenthums* în Österreichische-ungarische Revue 1890—1891, Wien, pg. 174.

întinse şi la populaţiunea pe jumătate barbară care locuia la Dunăre. Căci pe ţărmul său sunt aşezate multe şi mari oraşe, *având strânsă o populaţiune de toate limbile şi întreţinând* o *oaste nu mică;* la care (oraşe) Sciţii trecuţi de dincolo, mai înainte, *aduc felul lor de vaţă scitic.*" [1])

D-l N. BĂNESCU, pe baza criticii textelor aduse în discuţiune, stabileşte că aceşti *Sciţi* nu pot fi Pecenegi, cum credea TOMASCHEK, (Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, Wien 1882, pg. 49) ci „Indiscutabil, ei nu pot fi decât Românii, străvechea populaţiune băştinaşă din stânga Dunărei, pierdută până acum, pentru istoricii Bizanţului, în masa barbarilor, cari, rând pe rând, ocupară câmpia Dunărei, ciocnindu-se cu imperiul. Ei ieşeau acum, în veacul XI, după atâtea furtuni, la lumina istoriei, cu aceste prime începuturi ale vieţii lor politice. Trecerea aceasta pe ţărmul drept al Dunărei se explică uşor. Aici se simţeau mai apăraţi de vijelia năvălitorilor stepei; în ţinuturile de frontieră ale imperiului ei aflau singurele elemente ale unei civilizaţiuni, care nu încetase nici odată cu totul; iar prezenţa garnizoanelor bizantine în cetăţile de pe malul drept, reocupate după zdrobirea ţaratului bulgar, le garanta mai bine desvoltarea vieţii lor aşezate". [2])

[1]) N. BĂNESCU, *Cele mai vechi ştirî cu privire la Români* în Anuarul institutului de istorie naţională I (1921—1922), Cluj, pg. 148.

[2]) N. BĂNESCU, *l. c.* pg. 152. — Cf. N. IORGA, *Istoria Românilor* vol. III, pg. 30 „*Apariţia voevodului în golul peceneg din Ardeal, e, de altfel, paralelă cu aceea, în celalt gol, dobrogean,* de care se va vorbi pe urmă, *a lui Tatul şi a vecinilor lui. De* o *parte şi de alta, creaţiunea politică românească s'ar răzima pe simbiosa cu Pecenegii şi ar avea ca urmare confundarea parţială ce va să urmeze cu ceilalţi Turci, mai noi, Cumanii.*" — Toată discuţiunea în legătura cu prezenţa elementului românesc la Dunărea de jos se poate vedea în lucrarea citată a d-lui N. IORGA, vol. III cap. „*Vlaşca de la Drâstor,* pg. 61—74. Cf. Geograful arab EDRISI cunoaşte în acest timp, către 1100, pe lângă Belgrad şi Vidin, la Drâstra, „ale cărei străzi sânt largi, prăvăliile multe şi izvoarele de venituri îmbelşugate", o civilizaţie aşezată, şi el ştie că de acolo se merge la „Turcii bulgari" de la „Berisklava" adecă Preslav. Definirea hotărâtă între naţii e trasă limpede. Turcii de toate seminţiile sunt în lagăre, şi aşezaţi tocmai jos, lângă malul Mării, în locul unde fusese odinioară centrul Bulgarilor, iar populaţia în jurul lor rămâne ce a fost totdeauna" l. c. pg. 72. — G. BRĂTIANU, *Recherches sur Vicina et Cetatea-Albă,* Bucureşti 1935, pg. 26; „La Dobrogea, qui est encore aujourd'hui une etonnante mosaïque de nations différentes, a conservé ce caractère cosmopolite à travers tout le Moyen-Âge. Fonctionaires et marchands grecques, aventuriers russes et petchénègues, paysans vlaques devaient se cotoyer journellement dans les ruelles primitives de Drlstra ou de Vitzine; d'autres elements s'y ajouteront plus tard. Il est bien difficile d'affirmer l'existence d'une nationnlité précise à l'exclusion de toutes les autres."

Coloritul acesta etnografic amestecat al Dobrogei se ghiceşte şi din expresia pe care o cuprinde tratatul lui Ivanco cu Genovezii, din 1387, în care locuitorii ţinutului sunt arătaţi ca *„Greci, Bulgari vel alii“*.

Numărul creştinilor era destul de însemnat, de oarece sub Dobrotici mitropolia din Varna, care fusese subordonată celor greceşti străvechi din Mesembria şi Anchialos, avea sub administraţia sa următoarele castele (cetăţi) aparţinând patriarhatului, de-a lungul Mării-Negre: *Kranea*, satul Ekrene de astăzi la vărsarea văii Batova, *Gerania*, neidentificat încă sigur, *Karnava*, Cavarna actuală, Cetatea de la capul *Caliacra*, *Drystra* sau *Tristrea*, Durostorul-Silistra, *Kellia*, Chilia gurilor Dunărei, *Lykostomion*, probabil Vâlcovul, *Kalathas* sau *Galatas*, în partea de sud a oraşului Varna, oraşul *Karbona*, actualul Balcic, *Emona*, *Petrin*, ruinele cetăţii Petrič la Devna, *Provat*, oraşul Provadia şi *Kičevo* [1]).

Vecinii mitropoliei greceşti de la Varna erau mitropoliţii bulgari de la Oveč sau Provad şi Drâster, cari au participat la sinodul de la Târnova din 1360 [2]).

* * *

In această populaţiune creştină, aşezată mai cu seamă dealungul coastelor Mării-Negre, colonizarea turcească produce prea puţine schimbări, considerându-se că marile transformări suferite de toată întinderea ţinuturilor din răsăritul Bulgariei şi din Dobrogea privesc mai cu seamă interiorul acestor regiuni.

Intr'adevăr, pentru etnografia Dobrogei cât şi a răsăritului întregei Peninsule Balcanice, întinderea şi fixarea stăpânirii osmane este cel mai însemnat eveniment din toată desvoltarea istorică modernă a acelora. Este totuşi foarte curios că un eveniment istoric, cu aşa de mari urmări etnografice pentru istoria acestor regiuni este prea puţin cunoscut, neputându-se fixa şi preciza începuturile, proporţiile, cât şi raporturile provocate de o asemenea invaziune metodică şi înceată a noilor colonişti faţă de populaţiunile găsite aici[3]).

---

[1]) *Acta patriarchatus* I, 502.

[2]) C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen* . . . pg. 16—17.

[3]) ST. ROMANSKY, *Carte ethnographique* . . . pg. 17 „L'origine des Turcs du Deliorman est obscure“. — C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 178; „Wann und wie dieser Wechsel vor sich ging, ist bei dem Mangel an schriftlichen Quellen noch nicht aufgeklärt; es scheint aber, daß er sich auch nur allmählich unter Mitwirkung verschiedener Umstände vollzog, und daß er im Großen

Cercetările asupra limbii turceşti din Bulgaria de nord-est ale d-lui TADEUSZ KOWALSKI l-au făcut pe acesta să înlăture părerea, general admisă până acum, că populaţia turcească din această regiune ar proveni atât din colonizarea turcă osmanlâie cât şi din turcizarea populaţiunii slave băştinaşe găsită aici de ocupaţiunea turcească, cum credeau unii reprezentanţi al ştiinţei istorice şi etnografice bulgăreşti.

Chestiunea aceasta, prezentând o deosebită importanţă, credem că este necesar să expunem, după lucrarea amintită mai sus, părerile celor cari s'au ocupat cu această chestiune, mai înainte de a urmări aşezările elementului turco-tatar în Dobrogea şi regiunea Deliormanului.

D. G. GADŽANOV [1]) recunoaşte că Turcii din Tozluk sunt emigranţi din Asia-Mieă şi în special din ţinutul *Kastamouni*, ceea ce a admis şi ROMANSKY. In ceea ce priveşte pe Turcii din Deli-Orman, ei formează o categorie aparte de Turcii osmanlii, cei dintâi fiind mult mai vechi decât aceştia din urmă.

und Ganzen im 18 Jahrhundert, soweit man aus Reisebeschreibung und den russischen militärischen Itinerairs ersehen kann, bereits vollendet war." — C. JIREČEK, *Das Fürstentum Bulgarien* pg. 136: „Bei der langen Dauer der Türkenherrschaft ist beim Herrenvolk der Mangel an historischen Gedächtniß auffällig." — L. MILETICI, *Das Ostbulgarische* col. 12 „Wann und wie das geschah, ist noch eine offene Frage der bulgarischen Geschichte." — T. KOWALSKI, *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie de nord-est*, Krakowia 1933, p. 10 „Quant à la question de l'origine des éléments turcs dans Bulgarie du nord-est elle n'offre pas de difficultés pour les Turcs Osmanlis et les Tatars; seule la provenance des Turks du Deli-Ormane et des Gagaouses est encore assez obscure." — „La connaissauce des migrations turques, fondée sur les documents, serait au contraire d'une très grande importance pour la solution de notre problème. — Malheuresement les sources concernantes ce sujet n'ont jusqu'à présent pas encore été suffisamment exploitées, de sorte que le tableau qui en résulte est plein de lacunes et d'obscurités. Vu le manque de continuité de l'enchaînement des données historiques, il est très difficile, disons plutôt à peu près impossible, de fournir la preuve en s'appuyant uniquement sur des documents écrits, qu'un groupe actuel quelconque est la continuation d'un groupe connu de l'historie. Dans cet état de choses, il ne nous reste rien d'autre que d'avoir recours à une autre categorie de critères et de nous appuyer sur l'analyse des phénomènes linguistiques." (pg. 13). — Cf. C. JIREČEK, *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876, pg. 448; „Aber die Nachrichten über diese wichtige Periode, wo so viele und so tief eingreifende Veränderungen sich vollzogen, sind außerordentlich karg".

[1]) *Vorläufiger Bericht über eine im Auftrag der Balkankommission der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien durch Nordostbulgarien unternommens Reise zum Zwecke von türkischen Dialectstudien* în Anzeiger-ul Academiei din Viena 1911, Nr. V.

Fraţii ŠCORPIL[1]) consideră Turcii Deliormanului ca pe urmaşii Proto-Bulgarilor turci ce n'au fost slavizaţi, pe baza unei tradiţii locale după care, atunci când Osmanliii au venit în Balcani, ar fi găsit o altă populaţiune turcă venită nu din sud ci de dincolo de Dunăre, din spre nord. — Cercetările lui MOŠKOV[2]) l-au făcut pe acesta să creadă că atât Turcii din Deliorman cât şi Găgăuţii ar fi de origină septentrională, fiind veniţi pe drumurile stepelor de la nordul Mării-Negre; Găgăuţii descind dintr'un grup oguzian, venit în Balcani în 1064, iar Turcii deliormăneni se trag din Pecenegii cari, în 1055, s'au aşezat în regiunile Silistrei în Dobrogea, amestecându-se aici cu elemente oguziene.

Admiţându-se deci mai multe straturi turanice suprapuse în alcătuirea acestui element ce vorbeşte astăzi limba tataro-turcă, este cu putinţă ca, peste Cumanii şi Pecenegii despre cari a fost vorba mai înainte, să se admită, încă din 1263, o primă aşezare osmanlâie.

Cercetările lui HAMMER-PURGSTALL, bazate pe izvoare orientale, au arătat că, după urma luptelor ce se desfăşoară între Turci în regiunea Iconium din Asia, o ceată de Turcomani răzvrătiţi împotriva sultanului Rokneddin, au căpătat învoiala împăratului bizantin ca să se aşeze, sub conducerea lui *Saltukdede*, in Dobrogea, în 1263. Cercând de aici, mai apoi, un atac împotriva Constantinopolului însuşi, aceşti Turcmeni părăsesc Dobrogea, retrăgându-se în Crimeia sub coducerea lui Berkeşan[3]).

Pe lângă faptul că se semnalează încă din 1389 prezenţa armatelor turceşti în Dobrogea, lângă Silistra şi Nicopole[4]), HAMMER crede că, în anul 1391, dupe ce *Toktamici*, hanul Tatariei mari, fusese zdrobit aproape cu desăvârşire de către Timurchan iar ţara sa distrusă, avu loc năvălirea Tatarilor din Kipciac pe amândouă părţile

[1]) *Monumentele oraşului Odessos-Varna*, în Anuarul gimnaziului din Varna, pe anul şcolar 1897—98, Varna 1898 (bulgăreşte).

[2]) *Triburile turceşti în Peninsula Balcanică*, în revista societăţii imperiale ruseşti de Geografie, *Izvestia*, vol. XV (1904), fascicula 3, pg. 406—417 (ruseşte).

[3]) HAMMER-PURGSTALL, *Geschichte der goldene Horde in Kiptschak, das ist der Mongolen in Russland*, Pesth, 1840, pg. 176, 179—180; HAMMER-JOSEPH, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Pesth (erste Auflage), vol. I, pg. 121; vol. III, pg. 202 şi 799—800; vol. III, pg. 254. *Ibidem* (zweite verbesserte Auflage) Pesth, 1836, vol. I, pg. 117. Cf. F. KANITZ, *Donau-Bulgarieu und der Balkan*, Leipzig 1882 (zweite Auflage), vol. III, pg. 236.

[4]) N. IORGA, *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. I, pg. 281.

Dunărei, în Basarabia şi în Dobrogea.[1]) Izvoare turceşti ne mai informează că sub conducerea lui Ali s'a ajuns să se cucerească din Bulgaria răsăriteauă, Provadia, Şumla şi, în 1393, chiar Târ-nova, puternica cetate a Asaneştilor [2]). Nordul Dobrogei se pare că puţin înainte de această vreme ar fi cunoscut o stăpânire tatărască care, din sudul Rusiei, între 1334—1335, se întindea şi până aici, de oarece călătorul arab *Ibn Batutah*, străbătând aşezările tatăreşti din stepele ponto-caspice şi de deasupra Mării-Negre şi ajungând apoi la *Baba-Saltuc*, Babadagul de astăzi, spune că acesta „este cel din urmă pe care-l stăpânesc Tatarii". Interesantă este descrierea ce-o face călătorul asupra Dobrogei, care era aproape un pustiu, de oarece adaugă că între Babadag şi „începuturile împărăţiei greceşti sunt 18 zile de mers *într'un pustiu în întregime lipsit de oameni.* Din aceste 18 zile, opt le treci fără să găseşti apă. Prin urmare îţi faci proviziuni pentru acest timp şi le pui în care, în burdufuri mari şi mici. Intrarăm în acest deşert în timpul frigului. Nu avurăm nevoie aşa dar de multă apă. Tătarii duceau lapte în burdufuri mari, îl amestecau cu dughie fiartă si-l beau ; asta le stingea setea pe deplin [3])". Concordând aceste informaţiuni cu altele cam din aceeaşi vreme cu privire la organizaţia bisericească a Dobrogei în legătură cu episco-patul de Vicina şi cu menţionarea centrelor ocupate de creştini, cum s'a arătat mai sus, se poate afirma că provincia era locuită şi *de creştini şi de musulmani.* ABUFELDA, la sfârşitul sec. XIII şi începutul celui de al XIV ne informează că în *Isacdji* (Isaccea) cea mai mare parte dintre locuitori profesau islamismul. SARNICKI relatează că, în urma deselor năvăliri ale Tătarilor în Podolia, Olgerd, prin-cipele Litvaniei, bătu pe Tatari în 1333 la gura Nistrului şi că trei şefi tatari Kadlubeg, Kaizibeg şi Dimitrie s'au refugiat atunci în Dobrogea [4]).

Singura concluziune ce se desprinde din cele expuse cu privire la caracterul etnografic al Dobrogei este că nordul acestei provincii pare a fi fost locuit de o populaţiune amestecată, creştini, poate Români, Greci şi alţii, şi musulmani Tătari la Babadag şi Isaccea. Stepa Dobrogei este arătată mai mult pustie sau cu o populaţiune

[1]) HAGI-CALFA, Tabl. cronol. ann. 793 (= 1391) apud JOSEPH von HAMMER, *Geschichte d. osm. Reiches* (1834), vol. I, pg. 187.

[2]) N. IORGA, *Istoria Românilor* (Bucureşti 1937). vol. III, pg. 294.

[3]) *Voyages d'Ibn Batutah* par C. DEFRÉMY et le DR. SANGUINETTI, Paris 1854. de C. BRĂTESCU în Analele Dobrogei, IV (1923), pg. 147.

[4]) SARNICKI, *Annales* pg. 1134.

foartă rară, iar în spre sud, în ținuturile lui Dobrotici ca despot bizantin se întindea stăpânirea bizantină cu funcționari și armată bizantină. Spre apus de Silistra se îndindea Bulgaria în decadență după Asănești [1]).

După HADŽI CHALFA (*Rumeli und Bosna* p. 28), KANITZ arată că Sultanul Baiazid ar fi colonizat cu Tatari regiunea din jurul Babadagului, promițându-le să strângă chiar dări pentru orașul pomenit [2]). Din 1417 se accentuiază stăpânirea turcească în regiunile dobrogene, de oarece se observă că Sulatnul Mahomed, în campania împotriva lui Mircea, întărește localitatea *Ieni-Saleh*, în apropierea Babadagului, precum și Isaccea, *Sagzim*, la cel mai bun vad de trecere peste Dunăre, odată cu transformarea Giurgiului într'un cuib turcesc ca și a Nicopolei mici sau Turnului. In aceste cetăți se așează Osmani ca străjeri, iar în jurul lor cu timpul începu să se desvolte o viață specială, având ca drept urmare o înmulțire a elementului turcesc.

Intinderea stăpânirii turcești cu grave schimbări etnografice, mai cu seamă în răsăritul Peninsulei Balcanice, de la vărsarea Mariței și până la Dunăre, a găsit aproape pustii aceste ținuturi șese, oferind regiuni întinse colonizărilor osmanlii, în special stepele Dobrogei între Varna și Dunăre și Deliormanul de azi; de asemenea în sudul Balcanilor și regiunea păduroasă din răsăritul Bulgariei, numită Strandža, era un pustiu slab locuit — „eine schwach bewohnte Einöde [3])". Lipsa de populațiune a unei asemenea regiuni

[1]) Cf. C. BRĂTESCU, *Ibn Batutah* în An. Dobrogei, IV (1923), pg. 138—156.

[2]) F. KANITZ, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, III, pg. 236—237.

[3]) C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 174. Cf. N. IORGA, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobroudja*, Jassy 1917, pg. 48—49; „La fondation de la Nouvelle Chilia sur le rivage s'explique *par l'établissement de la domination turque dans la Dobrogea*. Déjà Mahommed I-er avait construit des forteresses, de caractère évidemment barbare, comme celle dont on voit les ruines à l'Est de Babadag. Ce Sultan fut aussi le grand colonisateur qui chercha à donner un caractère turc tant soit peu visible aux provinces de son Empire. Il commença par les contrées de frontière et ses paysans asiatiques, ses *yourouks* (pâtres) anatoliens, ses bourgeois de Caramanie se rencontrent surtout dans les vallées de la Macédoine et le long de cette côte de la Mer-Noire, qui avait été pendant si longtemps grecque, sous l'ancien aspect hellénique aussi bien que sous l'aspeet nouveau byzantin. — „Il faut admettre donc necéssairement que, en dehors du rayon des forteresses, *les Turcs se frayèrent au milieu de la province un passage pour leurs armées et qu'ils y établirent des connationaux au caractère miliaire, comme gardiens, rejetant vers le Danube, au-delà duquel se trouvaient les grandes masses de leur nation, les Roumains. — Quant au Bulgares, rien dans*

era o consecinţă a războaielor purtate până atunci pe aici, aşa că stăpânirea turcească însemnează de fapt o epocă de linişte, care aduse după ea o puternică şi nouă colonizare cu element turcesc.

Această colonizare, atestată de bizantinul CHALKOKONDYLAS (p. 52, 53), a început pentru ţinutul Filipopolului şi a Stara-Zagorei cu populaţiune adusă din provincia Saruchana Lidiei în vremea sultanului Murad I (1362—1389) şi a continuat sub Baiazid I (1389—1402) pentru regiunea dintre Adrianopole şi Stara-Planina, întinzându-se treptat şi dealungul coastelor Mării-Negre până la gurile Dunărei şi cuprinzând astfel şi fostele posesiuni de odinioară ale lui Dobrotici. In vremea acestei colonizări o mare parte din populaţiunea turcească, formată din ţărani asiatici şi ciobani (iuruk) anatolieni, care se mărea prin creştinii trecuţi cu forţa sau de bună voie la mahomedanism, ducea încă o viaţă nomadă, aşa în cât îi era foarte uşor să urmeze armatele de ocupaţiune, folosindu-se de munca populaţiunilor supuse; din această pricină numărul covârşitor al populaţiunilor creştine s'a retras în faţa noii colonizări, ascunzându-se în munţi, sau a avut de suferit o adevărată desnaţionalizare, pierzându-se în acest puhoiu copleşitor. Colonizarea pornită din motive strategice a mers încet dar neîntrerupt şi a avut ca urmare formarea unei masse compacte de populaţiune turcească în regiunile pomenite [1].

---

les sources, rien dans la logique de l'histoire, rien dans la nomenclature même, qui devait présenter au cas contraire des désinences comme —antzi, —entzi, —itza, —atz, sauf Oblucița, Obloutschitza, près d'Isacce, avec laquelle elle s'est confondue, ne vient signaler leur présence."

[1] G. HERTZBERG, *Die Ethnographie der Balkan-Halbinsel im 14 und 15 Jahrhundert* în Petermann's Mitteilungen, 1878 (24 Band), pg. 126, 133—134; C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 175—176; M. DRINOV, *Istoricesko osveatlenie* . . . în Periodicesko Spisanie, (VIII, 1884); C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen* . . . pg. 18 nota; C. JIREČEK în Archäologisch-epigraphische Mittheilungen, X (1886), pg. 130; C. JIREČEK, *Das Fürstentum Bulgarien*, pg. 140; LJ. MILETICI, *Das Ostbulghrische*, col. 12; N. IORGA, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, pg. 207, 259, 260, 460; A. ISCHIRKOFF, *Die Bevölkerung in Bulgarien und ihre Siedlungsverhältnisse* în Petermann's Mittheilungen, 1911; M. STANEFF, *Geschichte der Bulgaren*, Leipzig 1917, pg. 4—5. — ENGEL, *Geschichte der Bulgaren in Mösien* pg. 470: „In das Land *Dobrutscha* und rund in den Hämus verlegten die Sultanen eine Nation, die einige für *Türken*, andere für *Tataren* halten, und die, die Gränze gegen benachbarte Nationen vertheidigen mußten. Diese Leute, nannten die Türken, Tschitak, d. h. das Volk hinter den Zaun, d. i. hinter der (anastasischen) Mauer, und sie sollen die thrakische Stadt Tatar Bassardschik unwei Philiba (Philippopel) erbaut haben. Die dobrutschischen Tschitaken wohnen in Dörfern, sind sehr gastfreu und friedfertig. Ihre Vorfahren waren kriegerischer und unterstützten 1553 den Mustapha, der sich zum Sultan aufwarf, aber bald unterdrückt war."

Deşi cercetările lui DRINOV arătau că în veacul al XV stăpânirea turcească „era asemănătoare unei ocupaţiuni militare neasigurată puternic", totuşi MILETICI crede că în secolul XVI elementul turcesc deveni atât de puternic încât populaţiunea creştină din aceste regiuni ale Bulgariei răsăritene deveni o minoritate.

Intreaga toponimie a acestor regiuni, cuprinzând numirile de sate, câmpii, râuri, păduri, păşune, movile sau dealuri, este în cea mai mare parte turcească. „Die Ortsnamen in diesen Landstrichen sind meist türkisch, haben nur in seltenen Fällen ein eigenartiges Gepräge". (C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen* pg. 25).

O parte din populaţiunea creştină, de origine bulgărească, probabil din aceste regiuni dunărene învecinate cu Tozluk, Gerlovo sau Deliorman, a trecut la 1445, în număr de 12.000, în Muntenia, la Vlad Dracul [1]), pentru ca, după încheerea păcii, 4.000 din aceşti refugiaţi să se reîntoarcă de unde plecaseră [2]).

Se pare că şi în 1507 un număr de Bulgari fugiră iarăşi, fiindcă Turcii propuneau lui Radu, voevodul muntean, ca să dispună să se întoarcă cei 4—5000 de Bulgari refugiaţi pe teritoriul său [3]). La sfârşitul veacului al XVI, în vremea lui Mihai Viteazul, au mai avut loc asemenea exoduri de populaţiune [4]).

Probabil că o parte din populaţiunea creştină, bulgărească, rămasă acolo, adică în nordul Balcanilor răsăriteni, în ţinutul „Gerlovo" s'a turcizat în marile prefaceri etnografice produse de puternicele colonizări turceşti, deoarece încă în veacul al XVI GJORGJIČ arată că regiunea Gerlovo era locuită de „viteji creştini" [5]). MILETICI a găsit încă o tradiţie păstrată de populaţiunea a vreo 30 de sate turceşti din regiunea Osmanpazar, că strămoşii acelora ar fi Bulgari turcizaţi. Aceeaşi soartă ar fi avut-o şi populaţiunea de câmpie, ce-a rămas pe loc, după constatările aceluiaşi autor. Unei asemenea turcizări atribuie Miletici originea „Găgăuţilor bulgari" din regiunea Novi-Pazar, satul Vojvoda-Köj, precum şi din satele Teke-Kozludža, Kajkâ, Hambarlâ-Karaagaci, Karamanlâ, Kâzâldžilar, Kadâchioi, Sadâchioi şi Sultanlar, deosebindu-i pe aceştia de adevăraţii „Găgăuţi" („hasâl-

1) N. IORGA, *Studii şi documente*, III (Bucureşti 1901), pg. XXVI.

2) SCHWANDTNER, *Scriptores rerum hungaricarum*, Viena 1746, II, pg. 40.

3) N. IORGA, *Studii şi documente* III pg. XLII.

4) HURMUZACHI, XII (Nr. DCXXXIX) pg. 420. O ştire din 1598, Decembrie 4, din Veneţia, arată că Mihai-Viteazul ar fi aşezat Bulgari în Valahia.

5) MAKUŠEV, *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium* II pg. 244.

Gagauzi"), cari trebuesc priviţi ca un neam străin, ei înşişi simţindu-se şi afirmându-se străini de Bulgari. Aceşti Găgăuţi se mai numesc şi *„primorski Gagauzi"*, locuind pe coasta Mării-Negre în oraşul Varna şi în satele Kestrici, Kara Husein, Dževizli, Džeferli, Alaklisse (astăzi Botevsko), Ghiaur-Sujuciuc şi Karakurt.

Găgăuţii emigraţi în Basarabia şi în vechea Dobroge sunt Găgăuţi bulgari şi mai cu seamă cei din satul Beidaut, jud. Tulcea, se trag din satul Karaagaci [1]).

ANDREAS DEL PALAGGIO, un martor ocular al luptei de la Varna, din 1444, ne arată că Dobrogea ca şi Deliormanul erau un „desertum", pustiu.

Chiar după 1444, colonizarea turcească nu era încă aşa de puternică, căci DONADO DA LEZZE, care ia parte la expediţiunea dela sfârşitul lui Martie 1476 împotriva lui Ştefan cel Mare, arată că drumul dela Varna la Dunăre l-a făcut sultanul în zece zile, suferind lipsa tuturor celor necesare unei armate, din cauza locurilor sălbatece şi nepopulate. Expediţionarii erau siliţi să facă săpături în nisipul de la marginea mării ca să-şi potolească setea cu apa ce eşia din acele găuri, să-şi acopere caii şi vasele, în care-şi preparau mâncarea, împotriva lăcustelor ce erau aşa de multe încât formau nori ce întunecau soarele, iar când se aşezau jos le rodeau steagurile, sacii de merinde etc.

Drumul nu-l făceau decât în timpul nopţii [2]).

Prin unirea hanatului tătărăsc al Crimeii cu imperiul otoman în 1476, situaţiunea etnografică şi istorică a Dobrogei deveni şi mai rea, deoarece Dobrogea va servi ca cea mai directă punte de legătură între cele două puteri, stabilindu-se din acest timp puternice aşezări tătăreşti în această provincie, aşezări ce şi încep a fi pomenite la începutul veacului următor [3]).

Pentru începutul veacului XVI izvoarele polone pomenesc *Tartari Dobriczen* şi *Tartari Dobriczenses*, aduşi din *Chersonesul Tauric*. Nu putem preciza anume în ce parte a Dobrogei erau aşezaţi [4]).

[1]) G. MILETICI, *Das ostbulgaricshe* col. 17—20.

[2]) DONADO DE LEZZ, *Historia Turchesca* (1300—1514) ed. Academiei române 1910 pg. 86—87 . . . primo per non esser vi ni ville ni habitationi per spatio die due buone giornate dal Castellodi Varna in poi et di, fin'all Danubio per 8 giornate, et *piu si trova ne gente et luochi salvatichi*...

[3]) W. N. ZLATARSKI, *Geschichtlich-politisches Schicksal der Dobrudscha*, Sofia 1918 pg. 13.

[4]) ACTA TOMICIANA, vol. II Nr. XCVI pg. 103, Nr. CXXVI pg. 129;

Din veacul al XVI mai cu seamă s'a accentuat o colonizare paşnică turcească, de la Sud la Nord, cu Ieniceri şi alte elemente, populându-se puternic oraşele şi satele ce devin compact turceşti în secolul XVII, când aceste regiuni s'au bucurat de o relativă linişte, fiind ferite de năvăliri din afară, de oarece, din pricina continuelor războaie austro-turceşti, centrul operaţiunilor războinice se mutase spre Nord-West. Tot în această vreme Turcii pun mâna şi pe întregul comerţ, cât şi pe toată proprietatea ţinutului, elementul creştin întâlni până acum fiind din ce în ce mai strâmtorat.

Relaţiunile de călătorie de pe la sfârşitul veacului al XVI ne arată în unanimitate că majoritatea populaţiunii ţinutului dobrogean era formată de Turci şi Tătari, locuind cu deosebire mijlocul Dobrogei, din regiunea Babadagului până în Deliorman şi Bulgaria răsăriteană [1]). După toate probabilităţile şi după resturile satelor tătăreşti de astăzi, Tătarii locuiau cu deosebire ţinuturile de stepă, iar Turcii părţile mai păduroase sau pe litoralul Mării-Negre, în locul elementului grecesc împuţinat acum, împingând spre Dunăre populaţiunea românească, care începe să fie şi ea pomenită mai des de la începutul veacului al XVII-lea.

Descrierea ragusanului Paul Giorgiu din 1590 arată pe creştini ca locuitori pe malul mării în ţinuturile Charar (poate Caraharman ?), Maluch (?), Costanza, Mangalia, Irosto (?), Balcic şi Varna; în Orachovera, *Orachoviza* sau Orechovo, la Kamcija de jos, sau poate la nord de Varna, Dževizli, [turcescul dževiz = bulgarul orjach (nucet)], Cavarna, Corbir, Eiherrena, Franga (la nord de Varna, Bujük Franga), Novosello (poate satul Jeniköi la Dževizli) şi Galata se găsesc şi creştini şi Turci, afară de Balcic, unde se găseau numai creştini; — mijlocul provinciei — „in terra ferma“, — îl ocupau Turcii în următoarele ţinuturi: Zatuchio, Baba, Carassui, Cassasui, Pastarghi (Bazardžik) şi Provadia [2]). Paul Giorgiu zice textual în

vol. III pg. 112 (anul 1512); vol. III Nr. MDXIV pg. 170 (a. 1514); Hurmuzachi-Dbnsuşianu II, partea 3-a Nr. CXLVI pg. 158; Hurmuzachi XI Nr. CCLIII pg. 151; *Ibidem* Nr. IV pg. 578 (a. 1555). Pentru origina acestor Tatari, cf. C, Jireček, *Einige Bemerkungen*... pg. 8 „Er bildete die Grundlage zur dem Volkergemisch der Nogaischen Tataren, die (Kuun Prolegomena p. XXXVI) durch Verschmelzung von Kumanen, Petschenegen und Mongolen entstanden sind“.

[1]) In veacul al XVI se numărau ca facând parte din Deliorman şi oraşele Şumen, Preslav, Razgrad şi Rusciuc. (C, Jireček, *Das Fûrstenthum Bulgarien* pg. 7 nota 1.

[2]) Makusčev, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* II, 243. Cf. C. Jireček, *Einige Bemerkungen* pg. 17—18.

privința populațiunii turcești a Dobrogei și Deliormanului: „La Dobrucia, Deliorman e Gorilovo, àgiuditio universale possono dar fuore da 30.000 Turchi“ [1]). Din această înfățișare rezultă că regiunea *interioară* a Dobrogei, dela Babadag în jos și până la Bazargic, era ocupată numai de elementul *turco-tatar*. O informație din 1596 precizează așezarea a 40.000 de Tătari în Dobrogea, sub conducerea unui frate al hanului tătăresc; în ce anume parte s'a făcut această așezare, nu știm [2]).

Călătoria lui Dousa din 1597 arată situațiunea mizerabilă a rămășițelor de creștini din Provadia; cât pentru Dobrogea, regiunea Megidiei de astăzi se numea *Tatarskipole* [3]). O altă descriere a Dobrogei arată că în ea „sunt așezați cu locuințe *în dese, dar mizerabile sate, peste șase mii de Tatari, amestecați cu Turci*, îndatorați de a sta gata la orice poruncă a sultanului turcesc, dar mai cu seamă ies la oaste sau mai bine la pradă cu hanul, principele hoardei tatarice“ [4]). Unii din acești locuitori turci ai Dobrogei se numeau „Acanzii“ și erau „agricultori“ cu anumite îndatoriri militare, iar alții în număr de 2000 „Gibeli“, adică oameni îmbrăcați în zale, locuiau „la ruinele zidului care se întinde în regiunea Sogdiana, de la orașul Silistra și până la Constanța, care este la Marea-Neagră“ [5]). In Dobrogea se găseau două feluri de Tatari „*Gebeli Tatar și Motras Tatar*“. Cei dintâi încasau dela robii aduși în această provincie o dare numită „*ispenge*“, care mai târziu a fost trecută în folosul visteriei țării [6]).

1) Cf. M. Drinov în *Periodicesko Spisanie* (1884) VII pg. 24.

2) Hurmuzachi, XI Nr. CCLIII, pg. 151; Nr. CXVI pg. 671; Hurmuzachi IV, 2, Nr. CLXXV pg. 211:... „ma colui affirmo che quelle gente non erano del *Re di Tataria*, ma dell fratello del Re queli passati a Dobrizza al numero per quanto vien detto di 40 mille, vivevano di preda allo campagna“ (anno 1596).

3) *Georgii Doussae de itinere suo Constantinopolitano epistola*, anno 1599.

4) Balthazaris Waltheri, *Brevis et vera descriptio rerum* în Tesauru de monumente istorice de A. Papiu Ilarian, București 1862, t. I. pg. 38.

5) Lazarus Soranzius, *Ottomanus sive de rebus turcis liber unus in tres partes divisus*, 1600, cap. XVII pg. 39. — Cf. Matteo Zane, *Le relazione degli ambasadori veneti al senato*, seria III, vol. III, Firenze 1855 pg. 394.

6) I. von Hammer, *Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze*, Wien 1815, I pg. 288. Cf. A. C. Barbier Maynard, *Dictionnaire turc-français* Paris 1881—1888, I. p. 47: „*ispendj*, corrupt du pers. *pendjik* qui signifie *quint*. Ou donnait ce nom à la part du cinquième, prelevé autrefois par les sultans ottomans sur les prisoniers de la guerre. Ce fut Mourad I-er qui, pour la première fois, établit cette taxe au profit du beit-ul-mal (trésor); chaque prisonier fut évalué à 120 aspres“.

La negustorul italian TOMMAS ALBERTI, Bazargicul apare în 1612 *„citta dei Turchi"*, fără alte lămuriri etnografice despre Dobrogea, deşi din enumărarea unor localităţi ca „Bulbul" „Carages" „Karadschik", parcurse de călător, se vede caracterul particular turanic al unei părţi din provincie [1]). Acelaş aspect al Dobrogei îl arată şi raguzanul ALVISE RADIBRATI la începutul veac. XVII [2]). Relaţiunile de călătorie ale lui EWLIA CELEBI prin Dobrogea ni-o înfăţişează locuită compact de Turci şi Tatari. Cele o sută de sate din ţinutul Babadagului ne arată nomenclatură absolut turcească; deasemenea şi acele localităţi pe care incidental le pomeneşte în toată regiunea din nordul Balcanilor şi din Deliorman [3]). In 1654, PAUL DE ALEP observă la Constanţa, în Dobrogea *„că această ţară a fost colonizată, după supunerea ei, cu Tătari mohamedani, adică Turcmani din Asia, în locul creştinilor alungaţi de aici de sultanul Mahomed* Coloniştii proveneau din Caramania şi părţile Alepului. Aşezarea noului element străin s'a făcut ca să întărească malurile Dunărei în contra inimicilor săi creştini, căci e opusă Dunărei, Moldovei şi Valahiei. Toate locuinţele lor (ale coloniştilor) sunt pe malurile Dunărei şi sunt clădite de lemn şi trestie" [4]). PALATINUL DE KULMIE, în 1677, citează în regiunea Bazargicului localităţile „Mouftoucouslasi" „Inanchari", „Stairwerti" cu Tatari; „Carasout" pe lângă lacul „Carrayou", nu departe de Marea-Neagră, „Usonnalymari", „Cotnale", „Fagimusli", trecând apoi în Deliorman [5]). In aceeaşi vreme CORNELIO MAGNI nu aminteşte în Dobrogea decât pe *Tatari* [6]). Şi D.

---

[1]) *Viaggio a Constantinopoli di* TOMMASO ALBERTI, Bologna 1889 pg.21 şi sq.

[2]) N. IORGA, *Studii şi documente* IV pg. 117: „Basargich, terra che sede in mezzo di quella parte di Bulgaria che si chiama Dobruccia, ch'è tra il promontorio del monte Hemo et la foce del Danubio, *abitata tutta de Turchi e Tartari*".

[3]) Arhiva Dobrogei II pg. 134—146. Preţioase sunt lămuririle călătorului despre colonizarea Dobrogei şi felul populaţiunilor: „După ce Baiazid a cucerit aceste părţi dela *Bulgari, Valahi şi Moldoveni, el coloniză aici soldaţi tătari şi din Anadolia. Din încrucişarea soldaţilor cu Valahii au rezultat Citacii, cari întrebuinţează între ei un dialect particular. Nu oricine poate pricepe limba lor. „Dobrogenii şi Deliormanii sunt popoare deosebite, însă sunt voinici şi curagioşi"*. — Cf. pentru amănunte AL. P. ARBORE, *Contribuţiuni la aşezările Tatarilor şi Turcilor în Dobrogea*, în Arhiva Dobrogei II (1919) pg. 212—260.

[4]) *The Travels of Macarius Patriarch of Antioh Writen by his attendant archedeacon Paul of Aleppo in Arabic*, translated by F. C. Belfour. London MDCCCXXIX. 2 vol., I, pg. 41—42.

[5]) N. IORGA, *Acte şi fragmente* I, pg. 93—94.

[6]) CORNELIO MAGNI, *Quanto di pui curioso*, Parme, 1678 pg. 328 sq,; cf. pg. 450 sq. — O informaţiune din 1682 arată că Dobrogea este „sub stăpânirea

CANTEMIR cunoaşte în Dobrogea pe Citaci, precum şi originea asiatică a Turcilor dobrogeni [1]). La 1737—1738 JEAN BELL D. ANTIRMONY, ajungând la Bazargic, arată că „cette ville est habitée par des Turcs, des Grecs et des Bulgares“ [2]), pe când BOSCOVICH constată caracterul turcesc al regiunii, citând o mulţime de localităţi cu nume turanice [3]).

Veacul al XVIII ne înfăţişează acelaş caracter compact turcesc al Dobrogei şi Deliormanului [4]).

Turcilor de două secole, împreună cu tot ţinutul alăturat, care din zi în zi se preface mai pustiu şi mai sălbatec din cauza numeroaselor incursiuni ale Tatarilor dobrogeni şi ale altora. „*Analele Dobrogei* II (1921) pg. 160.

1) D. CANTEMIR, *Istoria imperiului otoman*, Bucureşti, 1877, pg. 309, nota 123.

2) *Voyages depuis St. Pétersburg en Russie dans divers contrées de l'Asie* III, Paris 1766, în *Uricariul* XXIV.

3) IOSEPH BOSCOVICH, *Voyage de Constantinopole en Pologne*, pg. 149, 151, 152, 158, 167.

4) Vezi pentru aceasta toată informaţiunea în AL. P. ARBORE, *Informaţiuni etnografice şi mişcări de populaţiune în Basarabia sudică şi Dobrogea în veacurile XVIII şi XIX* în Analele Dobrogei X (1929) pg. 1—105. AL. P. ARBORE, *Noi informaţiuni etnografice, istorice şi statistice asupra Dobrogei şi a regiunilor basarabene învecinate Dunărei* (Analele Dobrogei XI 1930) pg. 65—94. — Cf. pentru aspectul tătăresc al întregei regiuni dobrogene, *Geografia celor patru părţi ale lumii* de STEPANOS CUVER ACONŢ (Veneţia 1804) în revista *Ani* I (1936), volumul IV. — „*Tatarii din Dobrogea*. Unii îi mai numesc *Bulgari din Dobrogea*. Teritoriul acestora se întinde între Dunăre şi Marea-Neagră, începând de la gurile Dunărei până la Aitos, după cum arată manuscriptul turcesc Gihannuma. Însă geografii europeni pun hotarul acolo unde sunt ruinele zidului lung pe care l-au făcut împăraţii greci, începând de prin părţile Silistrei până la Constanţa.

Teritoriul este o câmpie care este folosită pentru păşunat; are unt şi miere din belşug. Locuitorii tatari sunt o ramură a Tatarilor din Asia. Sunt renumiţi prin ospitalitatea ce o dau drumeţilor, mai cu seamă în satele stăpânite de ei, unde primesc oaspeţi fără deosebire de naţiune şi le dau de mâncare trei zile. In vechime făcea parte din *Moesia inferioară*, pe care Ovidiu a numit-o mai târziu *Pontus* şi care, transformându-se şi unindu-se cu Sciţia, s'a numit *Sciţia mică* sau *Sciţia inferioară*“.

Căutând să explice originea Tatarilor din punct de vedere geografic şi istoric, iată la ce concluzie ajunge E. PITTARD, *Les peuples des Balkans*, Genève et Paris 1920, pg. 305: „Les Tatars de la Dobroudja, au point de vue de leur origine historique et géographique, sont un complexe. Ils sont venus principalement de la Basarabie et de la Crimée, et nous savons que les Tatars de ces regions n'étaient — et ne sont — ni l'un ni l'autre, des Tatars purs. Il suffit de rappeler ce qui vient d'être dit à propos des Tatars de la Lithuanie. On distingue, dans la Dobroudja, trois groupes principaux de Tatars; d'abord ceux de Crimée dont il vient d'être parlé et qui sont venus dans le pays, principalement, après la guerre entre la France, alliée à l'Angleterre, et la Russie; puis les Nogaïs qui ont commencé à emigrer en masse de la region du Don dès les premières guerres entre la Russie et la Turquie;

Charles Niebuhr observă prin 1767, intorcându-se din Arabia, că în satele din partea de nord a Balcanilor sunt mai mulţi Turci decât în cea sudică [1]), aceştia aşezându-se în regiunea Dobrogei şi a Deliormanului şi mai cu seamă între Şumen, Turtucaia, Silistra şi Varna chiar şi în satele unde odinioară pare să fi fost populaţiune creştină după crucile ce se mai întâlniau încă pe la 1870, în cimitire [2]).

Cercetările făcute personal de Kanitz, începând din 1860, în regiunea Deliormanului cât şi a Balcicului, Varnei şi Silistrei ne silesc să pornim de la alte puncte de vedere chiar decât acelea înfăţişate de statistica bulgărească a lui Sarafoff, de la care au plecat cei mai mulţi din cercetătorii bulgari, asupra aspectului etnografic al regiunii.

Luând ca bază datele statistice în legătură cu plata impozitelor prezentate de diferiţi funcţionari turci, Kanitz arată că în regiunea Turtucaiei, cu 44 de sate, numai unul era locuit de creştini, anume Kalimok, aparţinând Românilor („beim walachischen Uferdorfe Kalimok"), în opt sate se găsea populaţiune turco-bulgară, iar toate celelalte cuprindeau amestecaţi, Turci, Tatari şi Cerchezi [3]). Pazargicul intemeiat de Hadži-Oglu-Bakal cu vreo 300 de ani înainte, ca un punct de legătură între Dobrogea şi Tozluk, i se înfăţişează autorului ca *„die natürliche Hauptstadt der vorwiegend moslimischen Landschaft Tozluk"* [4]). Făceau parte din acest district peste o sută de sate. Balcicul era locuit de Bulgari, Turci şi Greci, iar într'o mahala şi de Tatari aşezaţi aici din 1860. Cele 72 sate ale cazalei Balcic sunt mici şi-s locuite în majoritate numai de Turci; în câteva se găsesc Găgăuţi şi Bulgari, iar localităţi populate numai de creştin sunt numai 3 în toată regiunea. Tătarii şi Cerchezii se aşezaseră în

enfin les Kabaïli, également venus de Russie, après avoir séjourné dans la Bessarabie. Leur première apparition dans la Dobroudja date du milieu du XVIII siècle (?). Etudier les Tatars de la Dobroudja, c'est donc en somme, étudier tous les Tatars".

[1]) Charsten Niebuhr, *Reisen* III. 173.

[2]) C. Jireček, *Ethnographische Veränderungen*... pg. 181.

[3]) F. Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan* (historisch-geographisch-ethnographische Reisestudien aus den Jahren 1860—1879), zweite Auflage, Leipzig 1882, III, pg. 350—341.

[4]) Nicăeri în toată Bulgaria dunăreană, zice autorul, n'a întâlnit în călătoria lui aspecte mai asiatice decât aici, de la înfăţişarea oamenilor şi până la caldarâmul oraşului. In 1872 se găseau în el 760 case turceşti, 1080 tătăreşti, 285 bulgăreşti, 30 armeneşti şi 30 ţigăneşti. Kanitz, *l. c.* III p. 240.

regiune după 1878. Cavarna era locuită, între 1860—1880, de un număr egal de Turci şi de creştini [1]).

Intre Silistra [2]) şi Accadânlar autorul găseşte următoarele sate bulgăreşti: *Kalipetrovo*, *Babuk* şi *Alfatar*. Satul *Anescik* era locuit de Turci şi Cerchezi. In Dobrogea veche află 240 de gospodării bulgăreşti în satul *Almalău*.

Intreaga regiune dintre Silistra, Turtucaia, Razgrad, vărsarea Lomului şi Şaitandžik era turcească şi autorul n'a găsit într'însa un singur sat bulgăresc, ceia ce dovedeşte caracterul compact musulman al regiunii [3]). Regiunea de la sudul Bazargicului, spre Jenipazar (Novibazar) era aproape curat turcească şi din cele 44 de sate ale ţinutului deabia nouă cuprindeau şi populaţiune bulgărească [4]). Ţinutul Eski-Džuma, mai la sud de Jenipazar, avea 45 sate, din care în 8 se găseau Bulgari, în 5 şi Cerchezi şi în 3 Tătari [5]).

---

[1]) „Bis 1877 hielten sich das moslimische und das christliche Bevölkerungs-element in Kavarna nahezu die Wage. Ersteres setzte sich aus 125 türkischen und 60 tatarischen, letzteres aus 150 griechisehcn und 25 bulgarischen Hausern zu. Unter den 1800—2000 Einwohnern Kavarna's bildeten sichtlich die handelsfleissigen Grie-chen die Majorität und das treibende Element". *Ibidem* III pg. 226.

Cum se găsea aşezat elementul turcesc în toată Bulgaria rezultă din următorul fragment (F. KANITZ, *Donau-Bulgarien und der Balkan* III, 172: „Um hier noch das ethnographische Moment im Balkan zu berühren, will ich nach meinen en detail geflogenen Erhebungen die interessante Thatsache constatiren *dass der Nordhang der Ost-Balkans beinahe ausschlisslich von Türken*, jener des Central und West-Balkans aber nur von Bulgaren bewohnt wird. Am Südhänge des Ost-Balkans herrscht wieder beinahe ungetheilt die türkische Majorität vor. In die südlichen Thäler am Fusse des Central-Balkan theilen sich Turken und Bulgaren; während den ge-sammten Südhang des West-Balkans, vom Kamme bis weit ins Nisavagebiet hi-nab, beinahe ausschliesslich Bulgaren in compacter Masse besiedeln. Tataren und Tscherkessen wurden nur in einzelnen Dörfern am Nord- und Südfusse des West-Balkans, dort wo die Bulgarenmasse am dichtesten ist, colonisirt und sind seit 1878 gänzlich verschwunden; Griechen leben nur in wenigen Orten des Ost-Bal-kans am Cap-Emine".

[2]) Silistra număra în 1879, 1390 de case în care se găseau 2915 familii tur-ceşti şi câteva tătăreşti, 529 bulgăreşti, 210 româneşti, 140 armeneşti, 115 greceşti, 65 israelite şi 58 ţigăneşti.

[3]) „Das ethnographische Moment gestaltete sich interessanter; durch mehrere Tage, seit von Topču verlassen, begegnete ich keiner Christenseele. Weit und breit auf dem grossen Gebiete bis Tutrakan und Silistria gab es nämlich, wie meine ethnographische Karte en detait zeigt, kein bulgarisches Dorf. Alle Orte erscheinen durchaus türkisch, zuweilen mit einem Beisatze von Tataren und Tscherkessen, welche von ihren Glaubensgenossen auch hier als eine dem Eigenthüme gefährliche Geissel denuncirt wurden". *Ibidem* III, pg. 334—335.

[4]) Ibidem, III, pg. 250.

[5]) Ibidem, III, pg. 53.

In întreaga împărăţie otomană era recunoscută vigoarea şi curăţenia rasei turceşti din Deliorman şi de aceea de aici se recrutau luptătorii, pehlivanii, precum şi corpul de gardă al Padişahului [1]).

Turcii din Deliorman, cunoscuţi şi sub numele de *Iuruci*, erau numiţi de către populaţiunea bulgărească, pentru puternica lor constituţie, *Gadjalii*. KANITZ recunoştea în populaţiunea turcească a Deliormanului pe descendenţii mândrilor cuceritori descălecaţi acum cinci sute de ani din Asia. El socotea că nici chiar în Asia nu se găsea un tip mai curat decât în Deliorman, explicându-se prin aceea că numai aici ei locuiau în massă compactă, păstrându-se neatinşi de nici un altfel de amestec [2]).

Statistica lui SARAFOFF (*Periodicesko Spisanie* V, 1—18 şi VIII) arată că elementul musulman, deşi fusese silit să emigreze în massă după războiul ruso-turc, se găsia în 1880—1881 cam 85·1% în districtul Osmanpazar, faţă de cel bulgăresc de 12·5%; în cercul Haschioi (ţinutul Silistra) 83·9% faţă de 8·6% al Bulgarilor; în districtul Bazaurt atingea 75·2% şi Bulgarii numai 14%; în oraşul Şumen 69·5% Turci şi 24·3% Bulgari; în Eski-Džumaja 73%, iar 23·1% Bulgari şi în Balbunar 78% pe când Bulgarii aveau numai 17·8% [3]). Ca număr total, după prima statistică bulgară, în 1880—1881 se găseau 482,349 musulmani; în 1905 aproape 500.000; în 1911 erau 488,458 Turci şi 603,867 Turci, Tatari şi Turlaci la un loc [4]).

---

[1]) Ibidem, III, pg. 259.

[2]) „In den tief eingeschnitten Buchten des hügeligen Terrains, welches dem Elena-Sliven -und Aidos-Balkan gegen Silistria vorlagert, lebt der Moslin, von occidentalischen Einflüssen unberührt, ganz bei sich zu Hause. Aus Physiognomie, Haltung und Gang erkennen wir sofort den Abkömmling der stolzen Eroberer aus Asien, welche vor 500 Jahren nach Europa übersetzen und es lange genug durch ihr fanatisches Ungestürm scheckten". (KANITZ, *l. c.* III, p. 44).

[3]) L. MILETICI, *Das ostbulgarische* col. 11.

[4]) A. ISCHIRKOV, *Die Bevölkerung Bulgariens*, in Petermann's Mitteilungen. Septembrie 1911. — In jurul anului 1890 încă, elementul era destul de puternic în răsăritul Bulgariei şi în special în Deliorman. „Mehr als fünf Sechstel (517.692) aller Türken des Fürstenthums bewohnen die Kreise von Trnovo, Sevlijevo, Ruščuk, Silistria, Razgrad, Šumen und Varna, nördlich, und die von Burgas, Sliven und Chasköi südlich vom Balkan. Das Gros der türkischen Bevölkerung liegt also in der Nachbarschaft des Schwarzen Meeres. Der östliche Theil Donau-Bulgariens war bis vor kurzem *mehr türkisch, als bulgarisch*. Einzelne Landstriche zwischen der Donau, der Iantra, dem Balkan und dem Meere hatten noch unlängst einen ganz osmanischen Charakter, besonders die Landschaften Tuzluk, Gerlovo und Deliorman sowie die Steppen der Dobrudža. Jedoch binnen sieben Jahren haben sich die Ver-

Cercetările lingvistice ale D-lui T. KOWALSKI arată că dialectul turcesc din Deli-Orman vădeşte o mare înrudire cu acela al Găgăuţilor aşezaţi acum în cea mai mare parte în Basarabia şi că o puternică înrâurire septentrională ce se observă în acest dialect deliormănean, trădează legături între acesta şi limbile turceşti de la nordul Mării-Negre. Populaţiunea ce vorbeşte limba turcă în Dobrogea şi Deliorman, adică Turcii şi Găgăuţii, ar fi un rezultat etnologic a trei straturi de populaţiune ce s'au suprapus, amestecându-se, în trei epoci istorice [1]).

Elementul urcesc a exercitat o puternică înrâurire asupra unei

hältnisse stark geändert. Von den erwähnten 47·3 Proc. Türken des Ostens im J. 1881 waren 1888 nur mehr 41·5 Proc. im Lande". (C. JIREČEK, *Das Fürstenthum Bulgarien* pg. 133). — „Sehr schwach ist das bulgarische Element im ganzen Osten des Fürstenthums, zwischen Iantra und dem Schwarzen Meer. Nach der Volkszählung von 1881, hatte dort der Islam damals sogar ein ganz kleines Übergewicht über das Christenthum, nach Sarafov 49·6 Proc. Mohammendaner gegen 49·4 Christen. *Auf der Strecke Trnovo-Šumen-Silistria, reist man wie in einem Türkenland, ja es gibt dort Gegenden, wo die Bulgaren, wie die Türken im Westen, nur in den Städten wohnen.* Daneben fehlt es nicht an alten bulgarischen Sprachinseln". (*Ibidem* pg. 53—54).

[1]) TADEUSZ KOWALSKI, *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du nord-est* (Mémoire de la commision orientaliste, Nr. 16, Krakowie, 1932, pg. 27: „Dans cet état des choses nous ne pouvons que considérer les Gagaouzes, aussi bien que les Turcs du Deli-Ormane, comme un gisement, composé des trois couches successivement superposées. La plus ancienne est formée par les débris d'une peuplade turque septentrionale, la deuxième par un fort groupe méridional remontant à une époque antérieure à l'arrivée des Osmanlis, enfin la troisième couche est constituée par des colons turcs et des éléments turquisés de l'époque osmanlie. C'est la deuxième couche qui, s'étant mélangée avec la précedente, a imprimé son caractère linguistique méridional à l'ensemble. Le christianisme des Gagaouzes doit être sans doute rattaché à la couche la plus ancienne d'origine transdanubienne, tandis que l'Islam des Turcs du Deli-Ormane provient de la deuxième et de la troisième couche, d'origine méridionale". „En résumé, les Turcs Osmanlis de la Turquie d'Europe (la Dobroudja est une ancienne province turque) sont des hommes de haute stature, généralement sous-brachycéphales et généralement leptorrhiniens. Ils ont les cheveux ordinairement foncés et leurs yeux sont aussi fréquemment clairs que fortement pigmentés. Ils ne constituent nullement un groupe ethnique homogène. Au contraire, on pourrait dire que leurs caractères somatologiques indiquent une véritable hétérogénité. Le terme de Turc n'a que la valeur d'une etiquette politique — généralement linguistique — et religieuse. — Et je rappele, pour terminer, que le série presentement étudiée se compose, non de Turcs citadins, chez qui les mélanges ethniques auraient pu être plus faciles, — notamment avec des femmes grecques, géorgiennes, etc., — mais de Turcs ruraux". (EUGÈNE PITTARD, *Les peuples des Balkans* pg. 232).

mari părți a populațiunilor balcanice, servind ca un fel de mijlocitor în schimbul de influențe reciproce dintre Orient și Occident.

Intrebuințarea la treerat a instrumentului numit *düven* (tribulum), sau a pietroiului învârtitor pentru sdrobitul păioaselor întinse la treierat, precum și toate uneltele agricole folosite la „arman" și la „armănit", vădesc, prin origină și întrebuințare, obârșia lor anatoliană" [1]).

Cu toate că elementul acesta turcesc era în mare parte statornic, datorită ocupațiunii agricole, totuși, dacă comparăm cât de puțin un sat turcesc din Bulgaria cu un altul din Anatolia, ne putem da seama de elementele slave pătrunse în civilizația și cultura țăranului turc din Bulgaria, după cum tot așa de evidentă ni se înfățișează înrâurirea turcească, apropiind un sat bulgăresc de oricare alt sat slav ce n'a fost atins de influența turcească. Această acțiune se vede atât în cultura materială cât și în cea spirituală.

* * *

Încă din a doua jumătate a veacului al XVI se întâlnesc negustori *raguzani* la *Silistra, Provadia, Șumen, Rusciuc* și *Târnova* [2]), iar din socotelile episcopale ale Nicopolei se vede că ei se mai găseau la *Baba, Balba,* (Babadag), *Chilia* și *Varna*. Și *Pazargicul* era un însemnat centru unde se aflau Raguzani „considerabile numero". In magazinele lor învelite cu plumb ei vindeau postavuri, stofe de mătasă, sticlă și alte mărfuri aduse din Occident, cumpărând din părțile unde se găseau, covoare, piei brute, piei de marochin, aramă, cositor, orez și altele. Hadži-Chalfa arată că Silistra trecea ca un oraș unde comerțul raguzan era în floare în veacul al XVII-lea. Se poate stabili că cele spuse de către EVLIA CELEBI, pe la jumătatea veacului XVII, despre Babadag unde *„cele mai multe prăvălii sunt latinești și în ele se vând stofe, și prăvălii de arcuri și săgeți"*, se referă la Raguzanii așezați aici, ei întâlnindu-se încă la Chilia în cinci case cu treizeci de suflete, la *Isaccea* și la *Tulcea*. Amintirea Raguzanilor s'a păstrat și în poezia populară dobrogeană, căci ei trebuiau să fie acei latini despre cari pomenește cântecul popular de aici [3]).

---

[1]) Cf. M. I. OBRĘBSKI, *Agricultura populară în partea de răsărit a Peninsulei Balcanice,* în revista Lud Słowiański (1929—1930), pg. 10—54, 147—187; II B (1931), pg. 9—27 (în limba polonă); AL. P. ARBORE, *Aspecte caracteristice din viața populară dobrogeană* (studiu etnografic) în Lucrările institutului de Geografie al universității din Cluj, vol. IV (1931) pg. 17—45.

[2]) *Periodicesko Spisanie 1884* (VII) pg. 15.

[3]) AL. P. ARBORE, *Câteva însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc: Raguzanii,* în Analele Dobrogei, III (1922) pg. 36—47. — F. KANITZ, *Donau Bulgarien* III, 125, 126, 268.

C. JIREČEK a arătat cel dintâi că din toată populaţiunea *creş-tină veche*, din epoca medievală, de la gurile Dunărei şi până la Constantinopol, n'au mai rămas decât Găgăuţii din oraşele de pe malul Mării-Negre şi Bulgarii din regiunile Şumen, Cotel şi Sliven, precum şi din unele sate ca Cenge, Bresovo, Erkec, Gulica şi altele din regiunea Kamcija şi în răsăritul Balcanilor în regiunea Ruso Kastro şi din interiorul regiunii Strandža. In ţinutul dintre Şumen, Silistra şi Varna aminteşte că populaţiunea bulgărească s'a menţinut totdeauna în unele locuri ca *Devna*, *Alfatari*, pe când Deliormanul a rămas o regiune complet turcească [1]). LJ. MILETICI, mai categoric, afirmă că „Din valea Provadiei, considerând actuala linie ferată ca frontieră până la Dunăre spre Nord, n'am putut găsi o singură lo-calitate cu populaţiune bulgară băştinaşă". De-abia dacă în regiunea Silistrei şi a Turtucaiei „se mai găsesc, chiar lângă Dunăre, rămă-şiţe neînsemnate ale elementului bulgăresc de odinioară în acest ţinut" [2]).

Menţinerea acestei vechi populaţiuni bulgăreşti în regiunea dintre Turtucaia şi Silistra, pe care KANITZ n'o aminteşte, se esplică, după MILETICI, prin faptul că această populaţiune putea, în caz de primejdie, să se retragă în satele româneşti din Muntenia, de unde se întorcea înapoi în vechea ei locuinţă de îndată ce primejdia dispăruse. Aceşti vechi locuitori bulgari, de pe malul Dunărei, se numesc „*Grebenţi*", după o particularitate a portului lor, sau „*Eliiţi*", adică locuitori ai câmpiei de lângă Dunăre, de la cuvântul turcesc *eli* = câmpie. Graiul acestora, după cercetările dialectologice ale lui MILETICI, se apropie de acela al vechii populaţiuni din ţinutul Şumlei şi a Raz-gradului; de asemenea se mai aseamănă cu aceştia prin obiceiuri şi port. MILETICI a găsit vechea populaţiune a *Grebenţilor*, amestecată însă cu noi colonişti bulgari între Silistra şi Turtucaia, în satele ur-mătoare: *Popina* în întregime, *Vetren*, *Srebârna*, jumătate din po-pulaţiune, *Aidemir* cu 4—5 familii, *Kalipetrovo* jumătate, *Cuciuc-Cainargi*, în întregime cu Grebenţi, *Garvan*, *Hodjakioi*, *Kadikioi*, *Spanciov*, *Sarsânlar*, *Staro-Selo* (Star-Smil), *Beliţa*, *Denisler* şi poate şi în *Sianovo*. Şi în satul *Doimuşlar* s'au mai păstrat Gre-benţi, mulţi din aceştia refugiindu-se după 1828 în satele bulgăreşti din Muntenia şi mai cu seamă în *Ciocăneşti*, lângă Călăraşi. In sa-tele ilfovene din Muntenia, Ulmeni, Surlari, Luica, Pârlita şi altele

1) C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* pg. 177—181.
2) LJ. MILETICI, *Staroto naselenie*... pg. 19.

se întâlnesc încă urmaşii Grebenţilor din *Dolno Riachovo* (Oriachovo) şi *Kossoui* din Cadrilater, sate unde ei nu se mai găsesc astăzi. Satul *Kazemir* cuprinde jumătate populaţiune turcească şi jumătate Grebenţi, cari s'au adăpostit în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829 în Muntenia, unde li se mai întâlnesc urmele în satul Ceacu de lângă Călăraşi. Dincolo de noua frontieră româno-bulgară ei se mai află în satul *Breslen*, iar în vechea Dobroge sunt în satul *Almalău*, unde-i întâlneşte şi KANITZ. Din Almalău, după ultimul războiu ruso-turc, mulţi au emigrat în noua Dobroge românească, unde se găsesc ca noi colonişti în satul *Topci* din ţinutul Curtbunar. Şi satele *Hadârcelebi, Haschioi* şi *Doimuşlar* cuprind Grebenţi aşezaţi ca populaţiune nouă, unii dintr'înşii fiind veniţi de peste Dunăre, din satele bulgăreşti dintre Călăraşi şi Olteniţa ca: Mănăstirea, Chiseletu (Fundu), Surlari, Spanţov, Valea lui Soare, Ulmeni şi Olteniţa. In interiorul judeţului Ilfov Grebenţi se întâlnesc în satele Luica, Pârlita, Codreni, Brăneşti şi altele [1]).

Toată cealaltă populaţiune bulgărească din noua Dobroge românească este de provenienţă recentă, cu excepţia Grebenţilor pomeniţi mai sus, dintre cari o bună parte, după cum s'a arătat, este venită şi ea de curând în Dobrogea.

Cele mai însemnate mişcări de populaţiune, în massă, ce interesează problema noastră în legătură cu prezenţa elementului bulgăresc în Dobrogea, au început să aibă loc în a doua jumătate a veacului al XVIII, continuându-se până la sfârşitul lui şi în cea mai mare parte a veacului al XIX, când regiunile muntoase ale Balcanilor şi ale Rodopei şi-au revărsat prisosul de populaţiune în spre şesurile Dunării şi ale Traciei şi când luptele înverşunate dintre Ruşi şi Turci au provocat în aceste părţi o stare de spirit ca şi de fapt, manifestată deoparte prin tendinţa celor dintăi de a disloca elementul tătăresc de deasupra Mării-Negre şi a-l izgoni, fie departe spre Cuban şi Caspica, sau în împărăţia turcească, şi de altă parte prin

---

[1]) LJ. MILETICI, *Staroto bălgarsko naselenie...* pg. 29, 159, 161 sq.; LJ. MILETICI, *Das ostbulgarische* col. 21, 26, 27, 28, 29, 30; ST. ROMANSKY, *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine* pg. 9—11; ST. ROMANSKY, *Le caractère ethnique de la Dobroudja*, Sofia 1918. — Pentru aşezările Bulgarilor în Muntenia cf. G. WEIGAND, in *Achter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig 1902 pg. 248—252. M. G. OBÉDÉNARE, *La Roumanie economique d'après les données les plus recentes*. Paris 1876. *Das Ausland* (München) 1832 pg. 653; HURMUZACHI IV, Supl. I Nr. CCXVIII, Nr. CCCXIII (1834 Ianuarie 1) HURMUZACHI X Nr. CCCLXXIII, anul 1824 Sept. 26.

deslănţuirea unei prigoane înverşunate împotriva Bulgarilor, mai cu seamă din răsăritul ţării lor, din partea Turcilor, pentru necredinţa arătată faţă de stăpânire în timpul acestor războaie ruso-turce. Atunci au început Ruşii să aducă în vechiul pământ moldovenesc al Basarabiei tot felul de neamuri ca Germani, Cazaci, Lipoveni şi tot deatunci s'au gândit să oploşească aici şi Bulgarii fugiţi din răsăritul Balcanilor, ce apucaseră fuga, fiind cu totul compromişi faţă de Turci [1]).

Deşi pornite încă între 1752—1754 spre guvernământul Hersonului, cele mai mari mişcări de populaţiune în Bulgaria răsăriteană au fost pricinuite de războaiele ruso-turce sub Caterina II (1768—1774); apoi între 1806—1812 se produc alte mişcări cu profunde urmări pentru aspectul etnografic al întregei Dobroge şi al Basarabiei sudice. — Anarhia din Turcia în timpul lui Selim III (1789—1807) a provocat mari turburări în populaţiunea Bulgariei prin distrugerea multor sate şi târguri de către bandele Cârjaliilor. Primul grup mai puternic de emigranţi datează din această epocă. Răpirea Basarabiei de către Ruşi prilejueşte raialelor fugare din împărăţia turcească un bun adăpost; iar în răstimpul dintre 1828—1838, precum şi după războiul Crimeii, urmează al doilea val de emigranţi [2]). In sfârşit, a treia perioadă de mare emigrare este aceea de după 1879.

Din ţinuturile Lozengrad, Adrianopol, Stara-Zagora, Iambol,

---

[1]) C. Jireček, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 173, 182, 183, 184, 188 şi 190.

[2]) Cf. C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 529—530: „Die russische Armee schickte sich an das Land zu räumen. Verzweiflung bemächtigte sich der Bevölkerung der Balkangebiete. Unter der Leitung des General Roth begann die zweite Massenauswanderung nach Bessarabien; 3900 Familien, nach Anderen 25.000 Personen, sollen damals übersiedelt sein. Im Jahre 1850 zählte man in Bessarabien in 83 Orten schon an 70.000 Bulgaren; Şumen, Sliven und Provad verloren fast die Hälfte der Einwohner. Auch in die Walachei und Moldau zogen Massen von Bulgaren aus allen Donau- und Balkangegenden und liessen sich in Braila, Galatz, Bukarest, Krajowa (aus Vidin und Teteven), Ploješti (aus Sliven) und anderen Städten nieder. Nördlich von Zimnič entstand eine neue Bulgarenstadt Alexandria, meist von Svištover Flüchtlingen bewohnt." — C. Jireček, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 191: „Das beste Zeugniss der Intensität dieser ganzen Bewegung ist der Umstand, dass von den 338 christlichen Dörfern des Bisthums von Varna und Şumen nicht weniger als 135 seit dem russisch-türkischen Krieg neu colonisirt sind, sämmtlich von Bulgaren." — C. Jireček, *Das Fürstenthum Bulgarien* pg. 50—52.

Sliven, Burgas şi Provadia se ridicară, după plecarea armatelor ruseşti, mii de familii, strămutându-se peste Dunăre în Muntenia, Moldova, Dobrogea veche, Basarabia sudică şi chiar mai departe spre Odesa şi Cherson. In trecerea lor spre Basarabia, o parte din aceşti fugari s'au aşezat în Dobrogea, alţii s'au stabilit aici întorcându-se înapoi dinspre Rusia spre locurile lor de baştină, de oarece nu se puteau deprinde cu noua orânduire ce li se creiase în acele regiuni de dincolo de gurile Dunării [1]).

Totuşi, aceşti noi colonişti sunt cunoscuţi sub nume de *„Trakiiţi"*, sau „oameni de dincolo de munte", *„Odrinţi"*, *„Glavanţi"*, (de la numele Glavan, din regiunea Kavakli), *„Zagorţi"*, *„Preselnici"*, iar unii se zic *„Balcangii"*. Bulgari noi colonizaţi se găsesc în ţinutul Balcicului şi anume la *Şabla, Duran-Culac, Satâlmâş* şi *Gheicciler*; mai numeroşi se află în regiunea Bazargic (Dobrici) în satul *Esibey* (veniţi din Stara-Zagora) şi în satele *Vladimirovo* şi *Basaurt* (Glavanţi), *Cainargeana mică* (Chiuciuc-Cainargi, Malka-Cainargi) (din Jamboli), *Golemo-Alâcichioi* şi multe altele; se găsesc încă în regiunea Curtbunar la *Atmagea, Konak, Karapelit, Kairak* şi la *Arabagi* (pretutindeni Glavanţi), ca şi în regiunea Silistra, de ex. la *Alfatar* (din Slivno), *Gurghengic* (din Slivno şi Jamboli), *Kranovo* şi *Alifacâ* (Glavanţi). In această regiune nu sunt numai locuitori proveniţi din Balcani, ci unii au venit aici din Dobrogea veche românească şi din Basarabia, puţină vreme după eliberarea Bulgariei.

Din aceştia se găsesc la *Dobrici* (Bazargic) şi *Osmanfacâ* (sosiţi de la Babadag în 1884), de loc însă din Slivno şi Jamboli, apoi în *Sredno-Ciamurli*, veniţi de la Comrat din Basarabia şi originari din Tracia. Se mai află încă la *Curtbunar*, de ex. la *Arabagi*, de loc din regiunea Jamboli, proveniţi însă din satul Canlia, din vechea Dobroge românească.

---

[1]) Un astfel de convoi de Bulgari, mergând spre Basarabia, a întâlnit în 1828 Hector de Béarn. (*Analele Dobrogei* IX (1928), vol. II, pg. 198. — Foarte interesante amintiri locale despre aşezările Bulgarilor în Dobrogea veche la I. SASSU: *Istoricul comunei Inan-Cişme*, în An. Dobrogei X (1929), pg. 199—238. — Vezi pentru amănuntele acestor mişcări de populaţiune bulgărească AL. P. ARBORE: *Aşezările Bulgarilor în Dobrogea*, în Arhiva Dobrogei 1916, pg. 17—60; AL. P. ARBORE, *Informaţiuni etnografice şi mişcări de populaţiune în Basarabia sudică şi Dobrogea în veacurile XVIII şi XIX cu specială privire la coloniile bulgareşti din aceste regiuni*, în Analele Dobrogei X (1929), pg. 1—105; AL. P. ARBORE, *Noi informaţiuni etnografice, istorice şi statistice asupra Dobrogei şi a regiunilor basarabene învecinate Dunărei*, în Analele Dobrogei XI (1930), pg. 65—94.

Cei veniţi în 1879 din regiunile Adrianopole şi Lozengrad sunt mult mai numeroşi, — şi, păstrându-şi mai bine decât toţi ceil-lţi limba şi portul, se găsesc în regiunea Balcicului la *Teke* (unde sunt din Vaïsal, regiunea Adrianopol), la *Çiatalar* (din Kruşevo şi Kula, reg. Lozengrad), *Gueciler* şi *Alaklise* (din reg. Adrianopole); la *Carabahlî*, *Serdimen*, *Sususchioi*, distr. Bazargic, sunt toţi colonişti veniţi din reg. Adrianopole etc.; iar în reg. Turtucaiei, la *Antimovo* şi *Cuzgunluc* coloniştii sunt din Lozengrad.

Balcangiii, originari din Balcani, au colonizat pe încetul Cadrilaterul de astăzi încă din epoca turcească şi după eliberarea Bulgariei, aşezându-se la Bazargic şi aiurea şi cumpărând pământuri, după ce o bună bucată de vreme cei din Cotel au umblat ca ciobani dealungul şi latul Dobrogei. In această provincie ei sunt mai cu seamă din satele Erkeci şi Guliţa. După pacea de la Adrianopol (1829) cea mai mare parte a venit aşezându-se în regiunea Balcicului, ca de ex. cei din *Sarâmuşa*, originari din Erkeci.

In regiunea Bazargicului lipsesc urmele graiului bulgăresc în O, cel vechiu, şi aceasta ne arată că nu există aici o populaţiune veche, ci locuitorii sunt veniţi de curând din Balcani şi Tracia [1]).

Vechii locuitori — dacă vor fi fost, adăugăm noi, — zice MILETICI, parte s'au turcit, parte s'au nimicit, iar parte au emigrat în România şi Basarabia. Dacă regiunea Bazargicului şi Balcicului a fost colonizată mai cu seamă de colonişti noi din Tracia şi Balcani, în drumul lor de emigrare spre Rusia şi Basarabia, sau întorcându-se nemulţumiţi de acolo înapoi spre patrie, — „în partea occidentală, în spre Silistra şi Turtucaia, elementul colonizator este împrumutat de la *vechea populaţiune a Bulgariei nord-estice*, cunoscută sub numele de „*Hârcioi*" sau „*Erlii*", populaţiune ce se mai găseşte încă în regiunea Razgrad, Şumla şi Provadia. Prin limba sa, această populaţiune se apropie de aceea veche amintită, a regiunii Silistra, şi tot aşa şi prin elementele fundamentale ale portului său. O mare parte din această populaţiune s'a stabilit în aşezările de astăzi ale Dobrogei noi româneşti la începutul veacului trecut şi mai cu seamă către 1810 şi după războiul ruso-turc din 1828—1829" [2]).

Cei mai mulţi din aceşti locuitori sunt din reg. Jambol şi Adrianopol, din satele Erkeci, Guliţa şi altele din reg. Razgrad; — din satele aşa numite *Sârt* din Şumen-Provadia; aceştia din urmă

---

[1]) LJ. MILETICI, *Das Ostbulgarische* col. 27.

[2]) ST. ROMANSKY, *Carte ethnographique* . . . pg. 14.

trăesc amestecați cu locuitorii de munte și cu cei proveniți din Tracia și sunt numiți de chiar aceștia *Sikovci*. MILETICI spune că în regiunea Silistra, Curtbunar, Acadânlar și Turtucaia ar mai fi găsit — „zu meiner Verwunderung" — rămășițe din vechea populațiune ce a supravețuit războaelor ruso-turce. Acești locuitori vechi, ce vorbesc de asemenea dialectul în O și cari se deosebesc prea puțin de emigranții din Razgrad și de Sikovci, sunt cunoscuți sub numele de *Grebenți*, din cauza unei podoabe de forma unui pieptene, pe care nu de multă vreme o purtau femeile pe cap [1]). Sikovcii, înrudiți cu Grebenții, locuesc cu aceștia la un loc în *Kalipetrovo*, proveniți din satele Sârt: Cercovna, Kosovéc, Marcovec, Derechioi și Aiazma (reg. Provadia); în *Pândâcli* Sikovcii au venit, nu de multă vreme, din satul Almalău, după ce Turcii au emigrat din cel dintâi. *Hadâr-Celebi, Topci* și *Cainargeaua-mare* (Golema-Cainargea) — toate în districtul Kurtbunar, — cuprind Sicovci amestecați cu Grebenți. Satele *Oluclù* și *Ghiulerchioi*, mai înainte curat turcești, au astăzi locuitori bulgari Sikovci și Grebenți mai cu seamă din Calipetrovo. Emigranți din vechile sate de Hârcioi din districtul Razgrad sunt în *Caràorman* (distr. Silistra) și anume mai cu seamă din satele Kabacolac și Hârsovo; de asemenea se află și în *Brâcima*, amestecați cu macedoneni (Arnăuți) din satul Carà-Arnaut de lângă Razgrad [2]). Din Cabacolac, Hârsovo și Arnautchioi sunt emigranți și în *Babuc, Caraomur* (distr. Silistra), *Sànovo* și *Vischioi* (distr. Turtucaia).[3]).

In noua Dobroge românească (Cadrilaterul), — după 1878 până la 1913, se înțelege că elementul bulgăresc a fost acela care a propășit, datorită sprijinului și politicei urmărite în acest scop de tânărul stat bulgar. Inmulțirea Bulgarilor s'a făcut mai cu seamă în paguba elementului musulman, care decădea, fie din cauza emigrărilor lui în spre ținuturile Turciei europene sau asiatice, fie datorită situațiunii acestui element față de viața modernă cu care nu se putea deprinde și din care cauză începe să se ofilească și să se împuțineze.

Bulgarii vin aici din Basarabia, Dobrogea românească și mai cu seamă din Balcani, cumpărând pământuri și colonizându-se. Așa

---

1) LJ. MILETICI, *Das Ostbulgarische* col. 28.

2) Asupra „Arnăuților" de la Silistra, cf. lucrarea lui MILETICI în *Periodicesko Spisanie* (1900) Nr. 10.

3) LJ. MILETICI, *Das Ostbulgarische* col. 28—30. — Pentru amănunte să se vadă mai cu seamă lucrarea aceluiaș autor *Staroto bâlgarsko naselenie* pg. 146—167. — Cf. ST. ROMANSKI, *Carte ethnographique* pg. 7—15, C. JIREČEK, *Das Fürstentum Bulgarien.*

se explică împestrițătura acestei populațiuni, cum e spre exemplu în Bazargic, unde pe lângă coloniști din Cotel, se află și din regiunea Gabrovo, Kopriștița, Bela Slatina și din alte părți. In locul Turcilor ce părăseau atât orașele cât și satele, se așezau Bulgari din satele vecine, cari, după cum am văzut, fiind de obârșie diferită, dădeau noilor așezări, astfel alcătuite, o coloratură foarte bălțată.

Bulgari s'au mai așezat în Cadrilater, în special în regiunea Bazargicului, ca păstori, nu numai cu propriile lor turme, venind aici din regiunea Cotel, dar o bună parte dintr'înșii au servit ca ciobani la bogatele turme de oi ale beilor turci [1]).

Aceasta este de altfel și explicațiunea de ce vechea populațiune a Grebenților din regiunea Silistra s'a împrăștiat în toate părțile acestei regiuni în afară de vechile-i așezări arătate mai înainte și situate în regiunea dunăreană între Turtucaia și Silistra.

Invazia elementul bulgăresc colonizator după 1878 lămurește și schimbarea toponimiei Dobrogei sudice, unde se poate observa înlocuirea unor numiri turcești prin altele bulgărești de proveniență cu totul nouă. Harta marelui stat major rus dintre 1835—1836 ne arată o nomenclatură aproape exclusiv turcească pentru această regiune, precizându-ne care sate erau pustii, părăsite de locuitori, și cam câtă populațiune se găsea in cele înfățișate ca locuite [2]). Chiar mai târziu

---

[1]) C. JIREČEK, *Ethnographische Veränderungen* . . . pg. 184; *F.* KANITZ *Donau-Bulgarien und der Balkan*, III, pg. 239.

[2]) Urmărind pe această hartă toate localitățile însemnate, le înșirăm aici în ordinea următoare;

I. Linia *Mangalia—Cavarna*: Esencichioi (sat pustiu). Karadjelar (părăsit), Kiuciuk-Kacemak (părăsit), Buiuk-Kacemak (5—20 case), Esâf-Kiusy (părăsit), Sulemanlâc (5—20 case), Safteanlânsk (5—20 case), Karadjalar (5—20), Semizler, (5—20), Orzachioi (curte izolată), Kalfachioi (curte izolată), Selimkiosi (părăsit), Akbaș (părăsit), Akardja (5—20), Balalâ (5—20), Atmalâ (părăsit), Hadjelar (5—20), Iridja (5—20), Kara-Baiar-Ekî (5—20), Ilibek (5—20), Karaalise (5—20), Arnautlar (5—20), Karacea (5—20), Malcoci (5—20), Suiusî (5—20), Magalbei (5—20), Kavarna (orășel cu peste 20 de case), Suiuack (cu peste 20 de case), Gheradji (5—20), Karamer (părăsit), Kam-Ciuchir (părăsit), Cadi-chioi (părăsit), Muraace (părăsit), Karalosk-Kișlesi (5—20), Hadji-Bairam (5—20), Eazidjilar (5—20), Seremișe (5—20), Saftân-Kioi (5—20), Koube-Kioi (5—20), Kalaci-Kioi (5—20), Seda-Amet (5—20), Kara-bazar Ene (5—20), Ghiura (5—20), Ghiurmanî (5—20), Satalmiș (5—20), Karalaci-Dercse (curte izolată), Karalar (5—20), Duranlar (5—20), Sirteskisi (5—20), Smalâcichioi ((părăsit), Djafir-Faki (părăsit), Balamî (5—20), Akardja (5—20), Iumimerlar (5—20), Iersidler (5—20 cu moschee), Eki-Male (curte izolată), Karalibekioi (curte izolată), Suciuc-Kioi (5—20), Schenderlî (curte izolată).

II. Linia *Cavarna—Ecrene—Bazargic*: Borkî-Suiucâ (5—20), Injekioi (5—20),

în 1887, C. JIREČEK a arătat că întreaga toponimie a regiunii Cadrilaterului era turcească — înşirând o listă de circa 100 de localităţi, aproape cu desăvârşire turceşti, din regiunea Balcicului. — *„Die Ortsnamen in diesen Landstrichen sind meist türkisch, haben aber nur in seltenen Fällen ein eigenartiges Gepräge"* [1]).

Noutatea elementului bulgăresc în toată regiunea Cadrilaterului se poate vedea şi mai bine dacă urmărim interesanta expunere făcută de ST. ROMANSKY *(Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine,* Sofiia 1915), unde sunt urmărite toate aşezările omeneşti, localitate cu localitate, arătându-se anume ce naţionalităţi locuesc în fiecare şi de când sunt aşezate acolo.

— *„L'acroissement du nombre des Bulgares pendant les trente dernières années est dû principalement au fait que les Bulgares* origi*naires d'autres contrées de la Bulgarie n'*ont *pas cessé de venir remplacer les Turcs qui émigraient".* (*Ibidem* pg. 7).

Prin urmare, în epoca anterioară acestor mari schimbări etnografice chiar şi Deliormanul nu cuprindea decât foarte puţină popu-

---

Teke-Kioi (cu moschee), Mumciulî (5—20), Balcic (oraş cu moschee şi biserică), Ecrene (5—20), Ceamnekioi (5—20), Esecselar (curte izolată), Alecse (curte izolată), Topcelar (5—20), Augorman (curte izolată), Bogdankioi (5—20), Eni Magale (5—20), Karamurat (5—20), Bazardjik (oraş), Kabasakal (curte izolată), Karacurt (curte izolată), Kiopeler (5—20), Kalfa-Magalesi (5—20), Cerchez-Magalesi (5—20), Buiuk-Imerler (5—20), Karaman-Dere (curte izolată).

III. Linia *Bazargic—Silistra*: Sumenic (5—20), Osman-Fakî (5—20), Ciachirdji (părăsit), Arabadji (5—20), Buiuk-Ciumurli (5—20), Carasnaler (5—20), Karapelit (5—20), Celebichioi (5—20), Bairam Punar (5—20), Bazaurt Buiuk Magalî (5—20), Bazaurt Funduklii (5—20), Ciaur Magalî (5—20), Murdzike (5—20), Kiadjelar (5—20), Karadjat (5—20), Ekindjik (sat), Doumlar (5—20); Olukli (5—20), Borgendjic (5—20), Ekikioi (5—20), Ceatalarmî (5—20), Bârcima (5—20), Almalui (peste 20 de case), Kalipetrovo (peste 20 de case), Silistra (oraş), Vaidemir (peste 20 de case).

IV. Linia *Silistra—Turtucaia*: Tamariţa (Tatariţa) (cu peste 20 de case), Vetrenia (5—20), Srebrena (cu peste 20 de case), Popkioi (cu peste 20 de case), Kiuciuk-Kinlî (părăsit), Kadikioi (cu peste 20 de case), Citalia (cu peste 20 de case), Arabadjilar (cu peste 20 de case), Doumuşlar (cu peste 20 de case), Hadjakioi (5—20), Babuciular (5—20), Sarsînlar (5—20), Kamaskioi (5—20), Oruzlar (5—20), Emirkioi (cu peste 20 de case), Raia (5—20), Turtucaia (oraş), Sarghiorliu (5—20), Eski-Esmil (cu peste 20 de case), Haskioi (5—20), Atmagea (5—20), Atmagea-Maga (5—20), Karavelichioi (5—20), Saarlar (5—20), Ekikioi (cu peste 20 de case), Carasekioi (cu peste 20 de case), Duraklar (5—20), Akadânlar (cu peste 20 de case), Karalar (5—20), Ormankiri (5—20), Cidlear (cu peste 20 de case).

[1]) C. JIREČEK, *Einige Bemerkungen über din Überreste der Petschenegen und Kumanen* pg. 25 şi nota.

lațiune bulgărească în câteva sate de Grebenți și Sicovți din jurul Silistrei, amintite mai sus.

*
* *

Pe lângă resturi de veche populațiune tătărească, așezată odată cu aceea din Dobrogea nordică, cum s'a arătat mai sus, majoritatea Tătarilor din Dobrogea sudică s'a stabilit aici după războiul Crimeii. In 1910 erau în număr de 12.685, mai mult de jumătate — 6040 — locuind în ținutul Bazargicului, în oraș, și în satele Matlâmovo, Aidânbei, Ciufutcuiusu, Harmancuiusu, Ciacârcea, Arabagi, Gorno-Kadievo, Durasi, Hasarlâc, Ezibei, Casapli, Cocargea, Gorno-Ciamurli, Sarâmahmud, Hasâmdede și altele; în ținutul Balcicului se găseau 2.249, în afară de oraș, în majoritate covârșitoare în satele Momcil, Veischioi, Suleimanfacă, Turcsuiuciuc, Predel (Murfacea), apoi în număr mai mic în Ciatalar, Spasovo și altele. In regiunea Turtucaiei atingeau cifra de 1.608, din cari 1.101 locuiau numai la Tataratmagea, apoi în Horoslar, Turckosui și în satul complet tătăresc Siahlar. Din cei 1.014 din regiunea Silistrei, unii se aflau în oraș, iar alții în satele Cercovno, Anascic, Chioseaidân, Caravelichioi, Cocina, Topci și altele; de asemenea în regiunea Curtbunarului locuiau în satele Beibunar și Sarânebiiurtluc în număr de 673 locuitori. Ei se deosebeau considerabil de Turci, mai cu seamă prin limba ce-o vorbeau.

Din punct de vedere al obârșiei lor istorice și geografice, ne arată E. PITTARD că Tătarii din Dobrogea sunt un adevărat complex. Veniți din Basarabia și Crimea, ei erau un amestec, din chiar locul lor de origină, unde elementul tatăresc nu era curat. In Dobrogea se pot distinge trei straturi de așezări tatărești: unul stabilit aici după războiul Crimeii, — celălalt format de Tatari emigrați în massă din regiunea Donului, din vremea războaelor ruso-turce, și altul datorit Tatarilor Kabail, veniți tot din Rusia, după ce au stat câtva timp în Basarabia. — „Etudier les Tatars de la Dobroudja, c'est donc en somme, etudier tous les Tatars“ [1]).

*
* *

Condițiunile geografice și climaterice ale Dobrogei sudice făceau ca această regiune să se prezinte ca o minunată regiune pentru păstorit. De aceia încă înainte de pacea de la Passarovitz (1718) obișnuiau Mocanii ardeleni să treacă Dunărea pe la Giurgiu-Rusciuc

[1]) EUGÈNE PITTARD, *Les peuples des Balkans* p, 305.

sau Oltenița în Deliorman, spre Bazargic, Valea-Batovei, Balcic, Șumla și chiar spre Varna, unde acești ciobani, ajungeau aproape de Crăciun. După ce treceau prin Turtucaia și Popina, aproape *curat românești*, după amintirea unor asemenea ciobani, unii rămâneau să-și ierneze oile în regiunea Bazargicului „prin satele mai apropiate, prin Ghelengic, Cabașacal, Izibei, „Hoscadân“ (Hoscadan), Bașbunar, Suiugiuc, Ciacârcea etc.; alții înaintau mai spre Răsărit și Miază-Noapte-Răsărit pe la „Ianalâc“ (Hanlâc), „Satul cu pădurea lui O-preanu“ (Toicuiusu) — unde și-a belit oile un oarecare Oprean — Gurdumanu (Curdoman), „Satu fără apă“ (Cuiuchioi), „Satul cu gardurile“ (Caslibechioi), „Satu lui Ghibuleț“ (Cara-Omer), — unde și-a belit oile un oarecare Ghibu, — apoi pe la „Satu cu paele“ (Gerzalar) — unde au dat paie la oi — Ciair-Carman, „Vărzările“ (Caralia și Durbelia), Ciamurlia de lângă Vărzării ș. a.; în sfârșit alții înaintau către mare pe la Susuchioi, „Satul popii“ (Ciairlighiol), — a fost un popă creștin în el, — pe la „Cele trei sate împreu-nate“ (Duvaniuvasî, Tokceilar, „Tekia“ — Teke —), Ecrene, care nu avea decât două trei case, pe la Balcic, unde mergeau ciobanii după sare și mălaiu [1]).

La 1845 numărul Mocanilor era destul de însemnat în Do-brogea și Cadrilater și printr'o întâmplare fericită cunoaștem numele fiecărui proprietar de turme, cu vârsta sa, cu locul nașterii, cu titlul său de supușenie, districtul turcesc unde se afla etc. Astfel erau 145 de Mocani proprietari de oi, din ținuturile Sibiului, Brașovului, Mer-curea, Cohalm, Alba-Iulia, Orăștie, Sebeș, Trei-Scaune, Hunedoara, Mediaș, Brețcu și aveau 65.200 de oi, 2.353 cai și 283 alte vite, fiind răspândiți în districtul Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hâr-șova, Constanța, Mangalia, Silistra, Balcic, Bazargic și Varna [2]).

In 1850 se întâlnesc destul de numeroși în ținuturile Silistra și Varna până spre Nord la Turcoaia [3]).

[1]) I. Dragomir, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*, în lucrările institutului de geografie al universității din Cluj, vol. II (1924—1925) pg. 195—227; cf. pentru păstoritul Ardelenilor în Dobrogea, Al. P. Arbore, *O încercare de reconstruire a trecutului Românilor în Dobrogea* în Analele Dobrogei III (1922) pg. 265—275; I. Georgescu, *15 ani de transhumanță în țările române* (1782—1797) în Analele Dobrogei V—VI (1924—1925) pg. 30—48; St. Meteș, *Păstori ardeleni în Principatele române*, Arad 1925, pg. 146—158; A. Veress, *Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara-Românească* (până la 1821) Buc. 1927.

[2]) G. Vâlsan, *Mocanii în Dobrogea în 1845*, în Graiul românesc II (1928) pg. 45—46.

[3]) K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pg. 52.

Revărsările de populaţiune de pe malul stâng românesc şi creşterea elementului ardelean, prin ciobani, ne esplică în largă măsură dece la Silistra şi Turtucaia precum şi în satele înconjurătoare a existat totdeauna o populaţiune românească numeroasă cu o biserică şi cu o şcoală bine organizată încă de timpuriu. Această viaţă românească dintre Silistra şi Rusciuc o dovedeşte şi faptul că pe la 1850 la „Popina şi Aidemir se vorbia româneşte, iar preoţii slujeau în aceeaşi limbă" şi chiar satul Kalipetrovo continuă a fi înrâurit de cartea şi limba românească [1]).

KANITZ, descriind târgul de ţară dela Turcşmil de lângă Turtucaia, arată frumuseţea oilor ciobanilor ardeleni din regiunea Turtucaiei, oferite spre vânzare pentru carne, în timp ce peile se trimeteau în Ungaria şi Germania. Aceşti ciobani îşi petreceau în această regiune tot timpul anului şi numai iarna se duceau acasă pentru a-şi duce acolo câştigul realizat de pe urma păstoritului [2]).

ROMANSKY arată că numărul Românilor în 1910 era de 6.359 repartizaţi astfel: Turtucaia 4.056, Kalimok 181, Aidemir 578, Silistra 250, apoi presăraţi prin diferite sate în regiunea Bazargicului (657), a Curtbunarului (242) şi a Balcicului (84), cam în felul următor: Embiemale (125) cu ciobani ardeleni aşezaţi aici, Devedjichioi (80), Ekice (67), Omurchioi (65), Hasarlâc (40), Kazaldjicli (60), Codjaolar (35) şi alte [3]).

* * *

Odată cu aşezările *Ruşilor şi Lipovenilor* în vechea Dobroge românească [4]) s'au stabilit puţini şi în Dobrogea sudică, aflându-se, după statistica bulgărească din 1910, cam 1.423 persoane, locuind în regiunea Silistra 852, în reg. Bazargic 473, în reg. Balcic 61, în reg. Turtucaiei 21 şi a Curtbunarului 16. Cea mai puternică aşezare lipovenească era aceia de la Tatariţa, de lângă Aidemir, la Vest de Silistra, unde se aflau atunci 788 Lipoveni şi 20 Bulgari. La Tatariţa ei s'au aşezat după anul 1828, în locul Bulgarilor „Grebenţi", ale căror resturi se mai găsesc astăzi în satele Ceacu şi Ciocăneşti din jud. Ialomiţa. Lipovenii au venit aici din Chiuciucghiol, dintre satele Cadichioi şi Garvăn. In regiunea Bazargicului se aflau la

---

[1]) V. PAPACOSTEA, *Despre Românii desnaţionalizaţi dintre Rusciuc şi Silistra*, în Graiul românesc III (1928) pg. 1—5.

[2]) F. KANITZ, *Douau-Bulgarien* III pg. 341.

[3]) ST. ROMANSKY, *Carte ethnographique* pg. 26—27.

[4]) Cf. AL. P. ARBORE, *Aşezările Lipovenilor şi Ruşilor* în Arhiva Dobrogei III (1920).

Musubei 119, Echisce 89, Hasarlâc 88, Devedjikioi 29, iar în districtul Balcic, la Resiler 44.

* * *

Ca locuitori ai oraşelor mai cu seamă, se mai găseau în Cadrilater *Greci*, *Armeni*, *Evrei*, ocupându-se mai mult cu negustoria. Odinioară se mai găseau aici şi *Cerchezi*, cari au dispărut cu desăvârşire astăzi.

Ţigani mahomedani se aflau în număr de 12.192, neputându-se fixa anumite localităţi, de oarece majoritatea lor sunt nomazi.

Cu totul de provenienţă nouă erau *Germanii* resfiraţi prin unele localităţi ca Alianifé, Ciobancuiusu, Curudjachioi din reg. Bazargicului şi în Goriţa şi Kalina în ţinutul Balcicului.

Statistica reprezentată prin evaluarea grafică ce-o face St. Romansky la harta anexată lucrării „*Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja roumaine*" pe baza datelor recensământului Bulgariei din 31 Dec. 1910, ne arată în cele două judeţe Caliacra şi Durostor următoarele cifre: 134.331 Bulgari, 106.830 Turci, 12.192, Ţigani, 11.584 Tatari, 6.359 Români, 4.919 Găgăuţi, 1.783 Armeni şi 4.140 diverşi.

După numărătoarea din 1912, tabloul populaţiunii din Cadrilater era următorul [1]:

	Districtul		Total	
	Caliacra	Durostor		
Români	1.288	5.314	6.602	
Bulgari	68.307	53.618	121.925	
Tatari	9.419	2.957	12.376	136.224
Turci	58.405	65.443	123.848	
Germani	563	32	595	
Greci	992	. 179	1.171	
Armeni	1.056	854	1.910	
Ruşi	1.238	873	2.111	
Ovrei	408	460	868	
Ţigani	6.299	4.725	11.024	
Sârbi	217	98	315	
Necunoscuţi . . .	28	5	33	
Total gen. . . .	148.220	134.558	282.778	

[1]) S. Mehedinţi, *Observări asupra Dobrogei*, în Convorbiri Literare (1919) LI, pg. 79.

In calea tuturor năvălirilor, Dobrogea sudică, ca şi cea nordică, a fost un fel de popas al multor neamuri schimbătoare dintre Asia şi Europa pe căile stepelor dinspre Nord ca şi pe drumurile sudice din răsăritul Balcanilor, dealungul coastelor Mării-Negre.

In epoca despre care ne-am ocupat, această regiune ia un pronunţat caracter turanic, începând cu Pecenegii şi Cumanii, pentru ca apoi, prin puternica massă turco-tatară, să capete un caracter specific, evidenţiat nu numai printr'o deosebită înfăţişare etnografică, dar chiar şi prin anumite aspecte culturale unice, întâlnite la tot pasul, mai cu seamă cu puternice caractere asiatice şi înfăţişate până şi printr'o nomenclatură toponimică de o precumpănitoare pecete turanică. Acest aspect dăinueşte aproape toată epoca modernă şi chiar atunci când lumea osmanlâie europeană începe să arate semne de oboseală şi de decădere, încă regiunea Deliormanului de astăzi era renumită în Balcani prin înfăţişarea-i aproape curat turcească. De-abia din a doua jumătate a veacului al XIX începe să se prefacă, schimbându-se, acest aspect etnografic al regiunii în paguba elementului dominant până acum, prin infiltraţiunile străine, creştine, dintre care cea bulgărească a fost cea mai puternică şi mai susţinută, datorită sprijinului avut din partea tânărului stat bulgăresc stăpânit de tendinţa de a submina pretutindeni şi prin toate mijloacele pe fostul stăpân de odinioară.

Prin urmare, cu excepţia Găgăuţilor de pe litoralul Mării-Negre

---

Pentru aspectul etnografic extrem de variat al întregei regiuni dobrogene, dăm următoarea minunată caracterizare :

„La Dobroudja est une extraordinaire mosaïque de races. Les Turcs et les Tartars (Tatars) y coudoient les Roumains et les Bulgares et, tous, ils sont groupés en villages ethniquement compacts. Point de rencontre de l'Asie antérieure et de l'Europe orientale, la Dobroudja put être pour les uns une escale et pour les autres un abri. Les premiers y rencontrèrent la large vallée du Danube, qui laisse apparaître, sur la rive gauche, les terres basses de la Valachie orientale, et leurs désirs purent se donner carrière. Les seconds, après avoir passé le fleuve ou abordé par la mer, se sont arrêtés dans cette presqu'île qui assurait leur vie et ils y sont démeurés. Lazes, Kurdes, Arméniens, Tcherkesses, Tartares, colons allemands et colons russes, Roumains de Transylvanie ou de royaume, Bulgares, Serbes, Turcs, Grecs, Albanais, Tsiganes nomades, et combien d'autres : ceux qui disparaissent petit à petit, comme les Arabes, les Tscherkesses et les Nègres, et ceux qui ont prospéré, ayant tous gardé leurs moeurs, leurs costumes et leurs langues, ils constituent le microcosme eurasique, le magnifique laboratoire d'ethnologie comparative dans lequel, pendant cinq années de recherches assidues, j'ai tendu mon effort anthropologique". [E. PITTARD, *Les peuples des Balkans*, Genève-Paris, 1920 pg. 26].

şi a Turcilor aşezaţi puternic aici din veacul al XVI, toate neamurile conlocuitoare amintite sunt de provenienţă nouă şi ele au căutat, printr'o puternică activitate, să se desvolte în locul elementului turcesc care, obosit şi stăpânit de nostalgia unui trecut de putere şi strălucire, mort pentru totdeauna, a început să se retragă spre alte meleaguri, ca şi acum aproape o jumătate de mileniu, când tot în cete mişcătoare s'a aşezat aici, — căutându-şi astăzi parcă un fel de nouă regiune de concentrare în lumea asiatică, pentru vis ca şi pentru o nouă acţiune în jurul steagului profetului.

OIERII MĂRGINENI ŞI TRANSHUMANŢA LOR ÎN DOBROGEA DE SUD

de N. DRAGOMIR
Profesor-Cluj

Condiţiunile fizice, deosebit de prielnice pentru viaţa pastorală, ce le prezintă regiunea cunoscută sub denumirea de *Margine*, *Mărginime* sau *Mărginenime* — cum spun alţii — din judeţul Sibiu, a îndrumat locuitorii acestei regiuni să se ocupe cu păstoritul. Solul puţin răsplătitor pentru munca mai grea a pământului pe de o parte, iar pe de alta relieful cu formele sale mai domoale, aşezate la diferite înălţimi în formă de trepte: jos, între 500—600 m., „*Hotarul*" cu fâneţe bogate şi păşuni pentru iarnă; mai sus, între 1000—1300 m. „*Pădurile*", minunate locuri pentru fânaţe şi păşuni de toamnă şi primăvară, iar sus de tot *Munţii* lăţiţi în formă de poduri întinse, fără prăpăstii, cu o climă destul de blândă şi bogaţi în iarbă şi apă până la vârf — i-a determinat să se dedice exclusiv acestei ocupaţiuni, pe care au desvoltat-o cu atâta temei, încât au rămas neîntrecuţi între ceilalţi păstori din cadrele României Mari. Dar, mai adăugându-se la acestea şi poziţia mai centrală ce o ocupă între celelalte regiuni pastorale, — mărginită fiind dinspre apus de Munţii Retezatului, cu multele zănoage, care se întrec în bogăţia vegetaţiei, verde în tot decursul verii, iar dinspre răsărit de Munţii Făgăraşului, cu iarba cea fragedă „de se rupe sub opincă", — ei au fost încontinuu stimulaţi să cuprindă lărgimi tot mai mari, până când au ajuns să practice ciobănitul pe o aşa întinsă arie, încât au rămas neîntrecuţi chiar şi în istoria păstoritului universal.

Despre începuturile acestei ocupaţiuni prea puţine ştim. Este şi natural acest lucru, deoarece acest început este atât de îndepărtat, încât şi „amintirea lui a trebuit să piară din pricina lungimii vremurilor călătoare".

Bănuim însă că, în vremurile cele mai vechi, când omul nu avea nici siguranţa zilei de mâine şi importanţa economică a vitelor

şi în deosebi a oilor, preferate de Români în toate timpurile[1]), nu trecea peste acoperirea nevoilor familiare, păstoritul se făcea pe o scară foarte redusă. Fiecare familie nu va fi avut decât câteva vite grupate pe lângă coliba aruncată pe careva culme de deal, în jurul căreia se desfăşura, pe acele vremuri, nu numai ciobănitul, ci se grupa întreaga viaţă familiară, vecinic în mişcare între munte şi locurile mai joase. Cum se va fi desfăşurat, în amănuntele ei, această viaţă de continuă pendulare între munte şi colibe, nu putem şti, căci vremea necruţătoare a şters şi ultimele reminiscenţe ale acestei vieţi atât de minunate pentru omul secolului nostru.

Cu liniştirea vremurilor aduse de secolele de mai târziu şi importanţa economică a vitelor va fi început să crească. Datorită acestei împrejurări, sprijinită în cea mai mare măsură de condiţiunile fizice şi biologice atât de prielnice ale acestei regiuni, numărul vitelor va fi început să crească încontinuu; iar ca urmare a acestei creşteri continue, a fost că munţii, devenind neîncăpători, turmele sporite încep să se răspândească şi în ceilalţi munţi. Când vor fi început să se răspândească şi care va fi fost ordinea munţilor în cari au mers mai întâi, nu putem şti. Ceea ce ştim este că, datorită acestei sporiri a turmelor şi acestei răspândiri a lor, care trebue să se fi făcut pe încetul şi să fi durat secole întregi, familiile încep să se mute în sat, viaţa se stabileşte cu încetul şi se intensifică, atingându-şi apogeul pe la finele secolului al 18-lea şi în prima jumătate a celui de al 19-lea. Fixăm acest timp nu numai pentrucă atunci îi găsim răspândiţi în toţi munţii, ci şi pentrucă atunci ne povestesc bătrânii de cel mai mare număr de oi, care se cifrează nu la mii şi zeci de mii ci chiar la sute de mii, aproape de fiecare comună. Această intensificare a vieţii a fost o realitate, şi din vremuri vechi, căci numai aşa ne putem explica rostul brâului de cetăţi medievale ori chiar cu temelie mai veche, care încingea Mărginimea dela un capăt până la celălalt. El începea — exceptând cetatea Turnu-Roşu — tocmai dela Tălmaciu şi se continua cu cetatea dela Cisnădioara, apoi cu cea dela Răşinariu, aşezată pe Cetăţuie, o mică ridicătură situată în partea de vest a satului, în nemijlocită apropiere[2]); cu cea dela Orlat de pe Dealul Orlatului; dela Sibiel de pe Dealul Urieşilor sau Vârful Zidului; de la Sălişte de pe Tarniţă sau Dealul Furcilor; probabil şi dela Galeş de pe Căţinaş şi, în fine, cu cea dintre Poiana

[1]) Em. de Martonne, La Valachie, pg. 116.

[2]) V. Păcală, Monografia satului Răşinariu, pg. 38, nota 3.

şi Dobârca. Chiar dacă n'ar fi fost clădite toate pentru Români, cu siguranţă au fost clădite şi de Români. In tot cazul, important este că ele au fost clădite într'o regiune cu o viaţă intensă, căci clădirea lor în locuri pustii nu-şi găseşte justificare. Tot despre această viaţă intensă ne dau dovadă şi luptele aprige, împreunate cu extraordinare sforţări şi sarcini grele, pe care le-au dus secole de-a rândul şi îndeosebi generaţiile secolului al 18-lea din această regiune, — în frunte cu Răşinărenii şi Săliştenii — pentru a-şi apăra patrimoniul străbun contra lăcomiei acaparatoare a Saşilor din Sibiu şi celelalte comune săseşti din împrejurime.

La desvoltarea acestei vieţi intensive au contribuit fără îndoială şi multele pieţe de desfacere, al căror număr a crescut paralel cu liniştirea vremurilor. O bună parte din produse se desfăcea — după tradiţie — din cele mai vechi timpuri, pe pieţele oraşelor mai apropiate, astfel că multe îşi datoresc viaţa economică înfloritoare de azi şi în special desvoltarea industriei lor numai Mărginenilor. Exemplu clasic este Cisnădia care, dacă astăzi are o industrie textilă atât de desvoltată, trebue să mulţumească şi oierilor mărgineni. Tot aşa Sibiul, în bună parte, şi Braşovul şi Bistriţa.

Dar desfacerea produselor, cu timpul, nu s'a mai mărginit numai la pieţele apropiate, ci şi mai îndepărtate, ba chiar externe. Creşterea populaţiei, industrializarea şi îmbogăţirea Europei de vest, apoi multele răsboaie: religioase, de succesiune, de partide şi desele expediţii turceşti, prin concentrarea a mari masse de oameni, au reclamat tot mai multe materii prime, şi în deosebi alimente, pe care le absorbeau din toate părţile şi mai cu seamă din părţile de răsărit, relativ scutite de aceste frământări.

Această cerere crescândă n'a rămas fără urmări şi pentru desfacerea produselor oierilor ardeleni. Documentele ungureşti mărturisesc că Ungurii chiar din secolul al XVI-lea adunau vite de prin târgurile ţării şi le duceau încet, păscând, cu o droaie întreagă de mânători înarmaţi până în dinţi pentru luptă, până la Viena, Nürnberg, Triest şi chiar mai departe [1]). Dacă din Ungaria secătuită, în acest timp, şi de jugul turcesc şi de mercenarii nemţi şi, în fine, şi de răsboaiele fratricide plecau spre apus turme întregi de vite adunate de prin târguri, cu atât mai vârtos vor fi plecat şi din Transilvania, nu numai mai puţin sbuciumată — după cum s'a spus, — ci şi mai proprie creşterii animalelor. E adevărat, dovezi scrise nu avem încă, dar

[1]) L. Madrassy, Nomádpásztorhodás a kecskeméti pusztaságon, pg. 14, 15, 16.

completând aceste mărturisiri ungureşti vechi cu ştirile de mai târziu, păstrate în Mărginime, ajungem la concluzia că nu putea fi altfel. Astfel este ştiut că prin întâia jumătate a sec. al 19-lea, unele familii din Sălişte ca Bârzăneştii şi Bloţeştii, însoţind pe Boiţeni (Boiţa, jud. Sibiu), mergeau cu botoaşe până pe la Viena [1]). Acest fapt ne indică nu numai că nu erau străini de pieţele din apus, ci ne îndreptăţesc să presupunem că şi în vremurile mai vechi bătătoreau „drumurile vitelor", menţionate de documentele ungureşti, căci nu ne putem închipui că numai aceste familii să fi fost deschizătorii de drumuri spre vest, când cunoaştem spiritul deosebit de întreprinzător al Mărgineanului şi din felul cum s'a comportat prin Rusia în timpurile noastre.

Răspândirea Mărginenilor cu turmele lor şi în ceilalţi munţi a avut şi alte urmări. Depărtându-se cu turmele tot mai mult de locul de origină, nu se mai reîntorc la iernat pe la colibe, ci încep să se reverse în toate direcţiile spre locurile mai joase. Acest fapt avu drept urmare că viaţa din jurul colibelor s'a spart, mutându-se în sat — după cum s'a mai amintit — iar ciobănitul a revenit de acum numai bărbaţilor, femeile ne mai putându-şi însoţi bărbaţii pe drumuri lungi şi grele şi, în fine, vitele mari mai greoaie au fost părăsite, afară de caii trebuincioşi pentru transportul ţoalelor. Trebuiau să caute alte locuri pentru iernat, pentrucă fânaţele din „*Păduri*" nu puteau acoperi nevoile turmelor sporite.

Direcţiile în care au apucat au fost diferite. Unii coborau pe Podişul Transilvaniei, unde se opreau prin luncile râurilor mai mari şi mai bogate în iarbă cum ar fi pe Mureş, Criş, Someş etc. Alţii străbăteau podişul şi înaintau până în regiunea Satului-Mare, atraşi fiind de locurile umede dela Eced şi Crasna. In aceste părţi merg şi azi [2]). O altă grupă apuca spre vest şi parte se opreau în lunca Tisei, iar parte treceau chiar şi mai departe. O a patra grupă apuca spre SW spre Banat, îngrămădindu-se în colţul format de Tisa şi Dunăre, sau trecând chiar în Croaţia. In părţile Timişoarei merg chiar şi azi în număr mare. Până la Tisa au mers până de curând; doar abia s'au scurs câţiva ani de când s'au stins din viaţă cei doi bătrâni din Poiana — N. Bozdog şi I. Mateoiu — cari ştiau să

[1]) N. Dragomir, Din trecutul oierilor din Sălişte şi comunele din jur, Lucr. Inst. de Geogr. vol. II, pg. 249.

[2]) In primăvara anului 1938, după d-l prof. N. Tătaru, au trecut prin Cluj aproape la 100 ciopoare.

înşire o mulţime de sate prin părţile acestea, în jurul cărora obişnuiau să ierneze. Dar nu ne lipsesc nici documente. Astfel ni s'a păstrat un document din 1849, în care se spune că unui oarecare Nicolae Dădârlat din Sălişte, care se afla la iernat, în anul acesta, într'un sat de pe malul Tisei, i s'a confiscat oile pentru motivul că ar fi luat parte la revoluţia din 1848 îndreptată contra Ungurilor [1]).

Dar obiceiul de a ierna în părţile Tisei şi ale Dunărei ungureşti şi chiar în regiunile de dincolo de Dunăre este cu mult mai vechiu. Inseşi documentele ungureşti mărturisesc aceasta. Ele spun că, îndată după dezastrul dela Mohács, întâmplat în 1526, cea mai mare parte a Ungurilor s'au refugiat în părţile nordice ale Ungariei, rămânând partea de mijloc, dintre Tisa şi Dunăre, ocupată de Turci, aproape complet nelocuită. Din acest timp i s'ar trage denumirea de „*Pustă*", păstrată până în timpurile noi. După Unguri, prin urmare, această denumire n'ar caracteriza relieful şi viaţa acestei regiuni, ci mai mult lipsa locuitorilor refugiaţi din calea jugului turcesc. Ele mai mărturisesc că tot în acest timp, adică în sec. XVI, favorizaţi de această împrejurare, au coborât din munţii Transilvaniei o mulţime de păstori valahi fără pretenţii, harnici şi liniştiţi, cari au fost foarte bucuros angajaţi de Ungurii crescători de vite rămaşi în această regiune, pentrucă se pricepeau la facerea a tot felul de brânzeturi şi cari — continuă ele — au adus înflorirea creşterii oilor. In fine, ele mai adaugă că toţi aceşti păstori s'au maghiarizat complet, dând cei mai eroici luptători în războaiele lor din lumea Curuţilor [2]). Aşa se prezintă adevărul privit din punctul de vedere unguresc. El pare a fi însă altul. Ciobanii amintiţi nu sunt nişte ciobani vagabonzi, sau nişte aventurieri cari, părăsindu-şi liniştea căminului, iau lumea în cap şi pentru o coaje de pâine se avântă în necunoscutul cu marile sale primejdii, căci stăpânirea turcească nu ne închipuim să-i fi favorizat mai mult decât pe Unguri; ci ei sunt păstori români — judecând după situaţia din sec. al XIX-lea, probabil, cei mai mulţi Mărgineni, — cari cu simţul lor inexplicabil de a găsi locurile cele mai potrivite şi mai rentabile pentru practicarea păstoritului, — simţ verificat şi de vremurile mai târzii prin răspândirea lor prin Rusia — au venit în aceste locuri la iernat, cu toată siguranţa, din vremuri mult mai vechi decât sec. al XVI-lea. Stăpânirea turcească n'a constituit o piedică pentru ei; din potrivă, Turcii recunoscând impor-

[1]) Documentul se găseşte la d-l Al. Iosif, dir. gimn. din Sălişte.

[2]) Madarassy L, o. c. pag. 15—18.

tanța păstoritului, l-au oblăduit chiar și contra tâlhăriilor oamenilor lor. Acest lucru îl susțin tocmai mărturiile ungurești [1]). Că au fost desnaționalizați, foarte natural, deoacere și locul potrivit și piețele de desfacere i-au legat într'atât, încât nu s'au mai reîntors la vetrele lor de baștină. Cam tot în felul acesta se poate explica și proveniența Românilor amintiți prin jud. Șopron, Veszprém și Baranya din Ungaria de V., cari nu sunt altceva decât păstori transhumanți [2]) și mai apoi stabiliți în părțile acelea, atrași fiind de condițiile favorabile și piețele de desfacere apropiate, ce li le oferea Europa de V. cu toate frământările și cu tot progresul ei pe terenul industrial.

Judecând prin prisma știrilor de mai târziu, mai cu seamă din ultimele două secole, concludem că nu în părțile acestea vestice își căutau cei mai mulți oieri mărgineni și, în general, ardeleni locurile pentru iernat, ci în cele sudice. Le căutau în părțile sudice pentrucă acestea le ofereau condiții mult mai favorabile pentru iernat. Astfel, le puneau la dispoziție, aproape fără restricții, o câmpie întinsă cu mult mai primăvăratică și îndeosebi o baltă imensă cu o iarnă relativ mai blândă, mult mai scurtă și neasemănat mai bogată în pășuni pentru iarnă, care îi scutea și de grija cea mai chinuitoare a procurării nutrețului și le punea la dispoziție, prin bălăriile sale, și adăposturile necesare pentru zilele grele. Spre această baltă se osârdeau toți oierii munților Meridionali, deci nu numai Mărginenii, ba chiar și mulți dintr'ai Moldovei, cari prin drumurile lor, devenite *„Drumurile oilor"*, an de an brăzdau câmpia pe toată întinderea ei, începând din Oltenia și până la Buzău.

Când vor fi început să meargă în Baltă, nu putem preciza. Ceea ce putem afirma însă cu toată siguranța este că transhumanța în Baltă numără multe secole. Această vechime ne-o indică nu numai tradiția oierească, ci și o serie întreagă de documente atât ardelene cât și din Principate. Astfel — în legătură cu evenimentele din 1662 — amintește de obiceiul lor de a ierna în Balta Dunărei românești istoriograful ungur N. BETHLEN [3]); apoi în documentul dela MIH. APAFI, din 1685, se vorbește despre drepturile lor de pășunat în Țara Românească [4]). Nu ne lipsesc nici hrisoavele Domnilor munteni, cari de asemenea se ocupă de ei: CONST. BRÂNCOVEANU

[1]) MADARASSY L. o. c. pg. 14.
[2]) EM. DE MARTONNE: La Valachiei pg. 116.
[3]) A. VERESS: Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara Rom. pg. 18.
[4]) A. VERESS: Păstoritul Ardelenilor în Moldova și Țara Rom. pg. 16.

îi aminteşte ca veniţi de multă vreme în Principate, într'un document din 1705; MATEI BASARAB într'altul din 1635, iar LEON TOMŞA în unul din 1629. Ni s'au păstrat documente chiar şi mai vechi, cum este cel din 1521, care ne vorbeşte de o delegaţie de cnezi din Răşinariu şi Cacova, cari merg la Banul Olteniei în afaceri oiereşti [1]; apoi cel din 1452 adresat Braşovenilor de Vlad Dan Vodă tot in chestiuni oiereşti [2], şi, în fine, cel din 1418, prin care Mihai Vodă, fiul lui Mircea cel Bătrân, confirmă privilegiile acordate de părintele său Românilor din Cisnădie (j. Sibiu), de a-şi putea paşte turmele în munţii Ţării Româneşti [3]. Seria documentelor se termină cu aceasta. Cel puţin până azi nu cunoaştem altele. Insă acest şir de documente, care luminează negura atâtor veacuri, ne îndreptăţesc să presupunem o vechime şi mai mare a legăturilor oiereşti cu Principatele Române. Nu credem să greşim, dacă afirmăm că stăpânirea, din partea Domnilor români, tocmai a Ţării Amlaşului şi Făgăraşului — regiuni eminamente oiereşti mărginene [4] — este a se atribui numai acestor legături oiereşti mai vechi. Altă justificare nu pare a avea. Lipsa documentelor respective scrise nu este de neînţeles, deoarece legile scrise devin indispensabile numai atunci, când angajamentele verbale nu mai au putere [5]. Dar chiar dacă această vechime a transhumanţei spre Balta Dunărei româneşti nu poate fi adeverită prin documente scrise tocmai dela începutul ei, ea poate fi adeverită printr'un document natural, prin necesitatea impusă de condiţiunile geografice. Este ştiut că toate ţările pastorale, în care se găsesc munţi înalţi dar bogaţi în păşuni alături de stepe uscate vara, sunt determinate imperios să facă transhumanţă, E adevărat că aceasta este o caracteristică mai mult a zonei mediterane; însă România, — deşi după aşezarea ce o are nu aparţine acestei zone, totuşi, dată fiind vara ferbinte, cu evaporaţie mare dar fără ploi în lunile Iunie şi Iulie pe de oparte, iar pe de alta că în părţile sudice iarna este relativ mai scurtă — şi ea a trebuit să intre în zona de transhumanţă, care cuprinde nu numai toate peninsulele Europei sudice, ci şi partea de NW. a Africei [6]. Prin urmare

[1] ST. METEŞ: Păstori ardeleni în Principatele Rom. pg. 7, 9. 14.

[2] I. BOGDAN: Documente şi Regeste, pg. 59; după Veress.

[3] HURMUZACHI: Documente, vol. I/2, pg. 502, după Veress.

[4] Amlaşul sau Amnaşul — cum i se zice azi — este o comună lângă Sălişte.

[5] A. VERESS o. c. pg. 17.

[6] EM DE MARTOME o. c. pg. 116.

transhumanța oierilor ardeleni spre sud este foarte veche. Ea datează de atunci de când, părăsind viața modestă din jurul colibelor, s'au mutat cu pășunatul și în ceilalți munți meridionali, căci cei plecați odată la pășunat în munții mai îndepărtați, și în special cei trecuți în munții dinspre Vechiul Regat, nu s'au mai reîntors la iernat pe la colibe.

Oierii ardeleni transhumanți, coborâți odată în Balta Dunărei, nu s'au mărginit însă numai la iernatul de aici, ci au trecut și în Dobrogea. Când vor fi început să treacă în Dobrogea sau Țara Turcească — cum o numesc ei — nu putem ști, deoarece timpul n'a avut răgazul cuvenit ca să scoată la lumină dovezile începutului. Bănuim însă că acest început este foarte îndepărtat, numărând chiar mai multe secole și iernatul în Dobrogea îl vor fi început deodată sau la scurtă vreme după coborârea în Baltă. Această bănuială se poate întemeia nu numai pe lipsa documentelor mai vechi, ci și pe o mulțime de alte împrejurări. Ca o primă împrejurare poate fi invocată asemănarea ce există între Baltă și Dobrogea. Și Dobrogea își are balta sa. Dacă Dunărea românească în cursul său superior își întinde apa viiturilor mari numai peste malul stâng, dela Siliistra în jos o întinde și peste cel drept, lărgindu-și și în partea aceasta o luncă asemănătoare: cu bălți, lacuri și locuri tot atât de potrivite pentru iernat. Această luncă tivită cu o salbă de lacuri va fi fost primul factor care îi va fi ademenit să treacă Dunărea; iar bălțile ce se țin lanț și în interior, vor fi fost călăuzele stăruitoare spre regiunile centrale.

Factorul cel mai important, factorul hotărâtor, care îi va fi ademenit însă, este împrejurarea că Dobrogea întrunea trei din cele mai importante condițiuni necesare păstoritului de iarnă și anume: are o climă relativ mai blândă ca în restul țării, cu ierni mult mai domoale, mai scurte, cu zile de ninsoare mai puține și chiar cu regiuni „fără iarnă"; avea apoi pășuni din belșug pentru iernile golașe și, în fine, avea și păduri suficiente pentru adăposturile din zilele cu ierni grele, păduri care începeau dela Silistra cu Damadas și se continuau spre Bazargic cu Pădurea Neagră și Pădurea lui Lie sau a Teiului, iar spre Bulgaria cu Pădurea Chiostea și Pădurea Batovei, cea mai cercetată dintre toate. Toate aceste condițiuni le ușurau mult iernatul, scutindu-i de grija neagră a procurării nutrețului pentru oi.

La aceste împrejurări se mai poate adăuga încă una: nimeni nu le stătea în cale. In vremurile cele mai vechi era sub acelaș stă-

DRUMURILE OILOR SPRE IERNARE

DE

N. DRAGOMIR

- .... Granița țării
- —·—·→ Drumuri spre iernare bătătorite până de curând
- - - - → Drumuri spre regiuni vechi de iernare
- ═══ Regiune împânzită de turmele oierilor Mărgineni până pela 1878 și unde unii s'au și stabilit.

R. TISA
R. SOMEȘ
M. RODNEI
R. MISTRU
R. SIRET
R. BISTRIȚA
R. PRUT
ORADEA
R. CRIȘ
CLUJ
R. MUREȘ
ARAD
R. TIMEȘ
SĂLIȘTE
R. OLT
M. FĂGĂRAȘULUI
SĂCELE
GALAȚI
RENI
M. RETEZAT
BACICA
PITEȘTI
HÂRȘOVA
R. ARGEȘ
OLTENIȚA
CĂLĂRAȘI
TURTUCAIA
SILISTRA
CONSTANȚA
GIURGIU
RUSCIUC
BECHET
T. MĂGURELE
MANGALIA
BAZARGIC
BALCIK
ȘUMLA
VARNA

pânitor ca şi Ţara Românească; mai târziu, dezinteresul Turcilor este îndeobşte cunoscut. Era destul să treacă cineva Dunărea, ca nimeni să nu-l mai întrebe de drepturi şi să se poată mişca cu turma în toată libertatea, chiar mai liber ca la munte.

Dar vechimea mare a oierilor ardeleni în Dobrogea poate fi sprijinită şi pe alte dovezi. In primul rând este tradiţia pastorală păstrată pe buzele tuturor oierilor bătrâni, foşti ciobani pe vremuri prin acele locuri, cari susţin că *„aşa s'a pomenit decându-i lumea"*. Greutatea ei doveditoare nu poate fi desconsiderată, deoarece, ca toate tradiţiile, trebue să aibă o bază reală. In rândul al doilea, tot aceeaşi vechime mare o dovedesc locurile de trecere peste Dunăre, cunoscute sub denumirea de *„Vadul oilor"*, care se înşiră mai cu seamă de-a-lungul Dunării de jos. Dacă *„Drumul oilor"*, *„Drumul lânii"*, *„Drumul sării"* etc. — atât la noi cât şi aiurea — au trebuit să fie trepădate secole întregi, pentru ca să li se acorde aceste denumiri, acelaş lucru a trebuit să se întâmple şi cu aceste locuri de trecere, până să intre în conştiinţa publică cu aceste denumiri lăsate apoi moştenire din generaţie în generaţie, căci ele concretizează un obicei, obiceiul de a trece pe acolo oile, care trebue să fi fost practicat vreme îndelungată [1]). Această practică îndelungată a fost confirmată şi de diferitele tratate încheiate între împăraţii Austriei şi Turci, cari nicicând n'au uitat să asigure trecerea liberă a turmelor, conform obiceiului din trecut [2]). In fine, tot o vechime mare presupune şi rădăcinile adânci, pe care le aveau oierii ardeleni — în special mărgineni şi săceleni — pe la mijlocul secolului al 19-lea, cari au schimbat aproape complet aspectul Dobrogei, transformând-o dintr'o Dobroge pustie şi turcească, într'o Dobroge bogată şi cu sufletul ei vechiu românesc.

In căutarea locurilor fără iarnă, care să-i scutească de grija nutreţului şi deci şi a cheltuelilor, nu s'au mărginit numai la Dobrogea românească, pe care au împânzit-o cu turmele dela un capăt până la celălalt, ci au coborît şi mai spre sud, pătrunzând întreaga parte de N. a Peninsulei Balcanice, poate, până în câmpia Rumeliei [3]), unde se întâlneau cu păstorii macedoneni. E adevărat că acest

---

[1]) Şi din acest motiv credem greşită afirmarea d-lui Veress că oierii mărgineni ar fi început să treacă în Dobrogea numai în jumătatea întâia a sec. al 19-lea (Vezi Veress o. c. pg. 77).

[2]) V. Păcală op. cit. nota dela pg. 292.

[3]) V. Păcală o. c. pg. 292.

lucru nu-l putem susţine cu dovezi scrise. Dar în afară de cele ce le spune tradiţia, contactul neîntrerupt cu păstorii macedo-români pare a-l indica nu numai identitatea principalilor termeni pastorali[1], ci mai ales asemănarea ce există între instituţia celnicului aromân şi a scutarului, păstrată în forma sa originală numai la păstorii munţilor Meridionali şi în special la Mărgineni. Scutarul, provenit din grecescul σκουτέρις, la Mărgineni şi-a păstrat în oarecare măsură funcţiunea de στρατιγὸς, adică de conducător, cum era şi celnicul[2]. Astfel el este conducătorul turmelor ce coboară spre locurile de iernare, desemnat fiind de târlaşii legaţi între olaltă, de obicei, prin înrudire. In această calitate el avea în sarcina sa întreaga turmă: o reprezenta, se îngrija de toate trebuinţele ei, hotăra drumurile şi locurile de iernare, învoia oile pe moşii, cumpăra nutreţ, dacă era nevoie, şi aplana conflictele dintre ciobani şi dintre ciobani şi străini; în scurt, el era autoritatea supremă care hotăra în toate chestiunile ce priveau bunul mers al târlei, întocmai ca şi celnicul la Aromâni[3].

Dar mai avem încă o dovadă. Penetrarea părţii de N. a Pen. Balcanice nu se făcea numai dinspre Dobrogea, ci pe toată linia Dunărei de jos până în Oltenia. Deşi din Oltenia nu cunoaştem decât un singur punct de trecere, totuşi, completându-l cu încă ce ne spune tradiţia şi cu faptul că şi Balta din regiunea această era tixită de târle venite la iernare, credem că e un indiciu cu destulă greutate ca să admitem trecere pe toată linia Dunărei.

Punctul de trecere cunoscut este Bechetul. Pe aici treceau cei ce coborau pe drumul Oltului, pe la Studina şi Vişina. Astfel pe aici trecea şi Stan Ţintea din Sălişte împreună cu ginerele său D-tru Roşca-Tocană şi cu fratele acestuia, Petru Roşca-Tocană, cari până la 1877 obicinuiau numai să ierneze în Bulgaria, iar din acest an până în 1884 au şi vărat pe lângă Ostrovu, Vedin şi Leşcoveţ, — comune situate pe malul drept al Dunărei, — în care timp au făcut şi comerţ cu mărfuri aduse din Transilvania[4]. Deşi n'am isbutit să aflăm şi numele altor Mărgineni, cari obicinuiau să ierneze prin Bulgaria, totuşi nu putem crede că aceştia trei ar fi deschizătorii de drumuri în această direcţie, ci mai curând îi considerăm ca

---

[1]) T. Capidan: Românii nomazi, pg. 101 şi urm.

[2]) T. Capidan o. c. pg. 39.

[3]) N. Dragomir o. c. pg. 220. Scutarul deci nu e antreprenor — cum spune A. Veress o. c. pg. 8 — ci conducătorul ales de ceilalţi stăpâni.

[4]) N. Dragomir: Oierii Mărgineni în Basarabia, Crimea, etc. Lucr. Inst. de Geogr. vol. VI. cap.: Drumurile prin Oltenia şi Muntenia.

ariergarda turmelor mărginene care din vremuri bătrâne îşi căutau locurile de iernat în regiunile sudice cu iernile mai scurte şi mai fără cheltueli. In ce priveşte adâncimea până unde pătrundeau prin Bulgaria, deocamdată nu putem afirma mai mult decât ceea ce ne-a păstrat tradiţia, care ne spune că: „aşa drum lung făceau, de-i umpleau păduchii până ajungeau la oi“ [1]). Interpretând însă această indicaţie sumară putem conclude totuşi că pătrundeau destul de adânc. Dacă în timpurile mai noui îi aflăm însă numai pe lângă Dunăre, aceasta se datoreşte nesiguranţei ce creştea în S. Dunărei. Dar ceea ce ne interesează este faptul că, dacă şi prin mijlocul Bulgariei coborau spre sud la iernat, cu atât mai mulţi vor fi coborât prin Dobrogea, care era neasemănat mai potrivită. Acest lucru pare a-l dovedi şi numărul deosebit de mare de turme, care se îngrămădeau în V. Batovei şi în jurul Varnei mai cu seamă, în jumătatea întâia a sec. al 19-lea, ca şi când ar fi fost stăvilite în răspândirea lor spre sud. De fapt aşa şi era. Cu apariţia Cerchezilor în Pen. Balcanică, oierii Mărgineni nu mai pot coborî spre S. şi se îngrămădesc numai în Dobrogea istorică [2]), pe care o împânzesc din Tulcea până în regiunea Varnei. Totuşi, din întreaga Dobroge, cel mai căutat loc era regiunea dintre Bazargic şi Varna. Căutau această regiune nu numai pentrucă era aproape fără iarnă şi avea deci păşuni pentru iarnă din belşug, ci pentrucă pădurile de aici le ofereau ghindă şi prin mugurii de carpen etc. îi asigurau contra iernilor cu zăpezi grele, încât rar făceau cheltueli mai mari.

Spre locul acesta treceau Dunărea prin trei puncte mai principale: pe la Giurgiu, Olteniţa şi Călăraşi. Cei mai mulţi veneau din spre Giurgiu, căci dintre cei trecuţi la Silistra, o parte se resfirau spre N sau NE, stabilindu-se pe la Mangalia, Constanţa sau chiar mai spre N. Pentru cei trecuţi la Rusciuc drumul se despărţea în două, după locul pe care şi-l alegeau pentru iernat. Cei ce alegeau regiunea „Şumenei“ (Şumlei) sau a Varnei, aceia apucau drumul Lomului, care îi conducea prin Răsgrad şi Novi-Bazar, după tradiţie, oraşe pe vremuri, cu regiuni şi româneşti. Dintre aceştia mulţi se opreau în unca Provadiei. Cei ce mergeau spre Bazargic, aceia coborau mai întâi pe Dunăre până la Turtucaia, iar de aici coteău spre SE. Făceau acest drum cotit, pentruca să evite pădurile prea dese şi greu de străbătut cu oile, care aveau nevoe de drum deschis şi bun, deoarece

---

[1]) După GHIBU D-TRU al Sămii, Sălişte.

[2]) V. PĂCALĂ o. c. pg. 293.

trebueau să înainteze păscând. Nu tot acest drum îl urmau şi scutarii cu caii de ţoale. Scopul lor era să ajungă cât mai repede la *„locul de ţoale“*, ca să scape de povara de sare şi mălai, care se ridica şi la 300—400 ocale. De aceea, întovărăşindu-se dela mai multe târle, apucau drumul cel mai scurt; ca să nu piardă legătura cu oile, poposeau pe la cişmele, unde zăboveau săptămâni întregi, aşteptând apropierea oilor. Formau pe la cişmele adevărate tabere, deoarece teama de hoţi îi forţa să se aştepte unii pe alţii [1]).

Drumul acesta dela Rusciuc până la Turtucaia ducea tot prin sate bine înstărite, unele în bună parte, iar altele curat româneşti. Astfel era Marotinul, Gagalea, Tabanul, Ureava, Babu, Similul-Românesc, Similul-Turcesc şi Turtucaia. Singur Sclepul era turcesc.

Dela Turtucaia drumul apuca, o bucată, pe Valea Turtucăii, apoi, ieşind la locurile mai ridicate, se continua spre Bazargic, trecând tot pe lângă sate turceşti. Oierii Mărgineni, în afacerile lor oiereşti, nu se foloseau însă de numirile turceşti ale satelor, ci le-au botezat pe toate, după cum au botezat şi toate punctele lor de orientare, cu numiri româneşti. Aceste numiri româneşti le-au generalizat apoi în aşa măsură, încât le cunoşteau toţi oierii din tată în fiu şi numai după ele se orientau. In această împrejurare zace nu numai o nouă dovadă a vechimii lor prin aceste locuri, ci şi a faptului că ei se considerau ca acasă prin aceste părţi.

Intre aceste sate botezate cu numiri româneşti tradiţia ne-a păstrat numai câteva: *Satul-cu-Aianu*, probabil Meşe-Male de azi; *Satul-cu-morile-de-vânt*, *Satul-cu-gunoiul*, *Satul-cu-puţurile-ele multe*, *Satul-cu-turnurile*, *Satul-din-spulberătură*, probabil Osindedi, şi *Cişmeaua-ia-mare* (Nastradin). Dintre locurile de orientare înşirăm: *„La plopi“*, *„La puţu din deal“*, *„Valea scroafei“*, *„Valea cu apă“*, *„Pă-*

---

[1]) Hoţii erau mai cu seamă Turci. Au fost între ei şi Români, chiar Mărgineni: Intre cei mai vestiţi tradiţia aminteşte pe Zdrelea şi tovarăşii săi, al căror nume îl cunoaştem dintr'un fragment de cântece popular păstrat în Mărginime, care spune:

Zdrelea ici Zdrelea colea,
Zdrelea trece Dunărea,
Cu trei cai alăturea.
Unu-i roşu ca focu,
Unu-i negru ca corbu,
Unu-i galben pe spinare
Pe iela-i Zdrelea călare.
Zdrelea şi cu Mărunţel,
Dascălu 'şi Cimpoiel.

durea lui Ilie", „*Pădurea Neagră*“ şi „*Pădurea Chiostea*“. Toate se găsesc înşirate pe drumul până la Bazargic.

Ajunşi la Bazargic, se împrăştiau în toate părţile. Unii îşi aşezau ţoalele prin satele mai apropiate; aşa prin: *Ghelengic, Izibei, Cabasacal, Hoşcodam, Başbunar, Suiugiuc, Ciacărcea*, etc.; alţii spre est şi nordest pe la: *Ilanlâc, Satul-cu-pădurea-lui-Oprean* (Toicuiusu), *Curdoman, Satul-fără-apă* (Cuiuchioi), *Satu-cu-gardurile* (Carlibechioi), *Satu-lui-Ghibuleţ* (Cara-Omer), *Satu-cu-paiele* (Gheraclar) *Vărzării* (Caralia, Durbalia), etc.; în sfârşit alţii înaintau spre mare şi se resfirau pe la *Balcic, Ecrene, Tekia, Toccilar, Cele-trei-sate-împreunate* (Duvaniuvasâ), *Satul-popii* (Ciairlighiol), *Sususchioi* etc.

Toate acestea erau sate turceşti, ceeace arată dealtcum şi numele lor. Excepţie face Ecrene. Ele au devenit turceşti prin colonizarea Turcilor cari, înţelegând importanţa Dobrogei pentru imperiul lor, au căutat să-şi înfigă rădăcini cât mai adânci în această provincie prin construiri de fortăreţe şi colonizarea regiunii cu Turci. Această colonizare a început destul de timpuriu, chiar de pe timpul lui Mohamed I şi s'a continuat în timpurile următoare, iar în sec. al 17-lea, s'a accentuat şi prin colonizarea elementului turco-tătar din Crimea şi Bugeac. Urmarea acestei colonizări turceşti a fost că Români se răresc pe încetul, fiind impinşi spre Dunăre (N. IORGA [1]). Insă locul lor l-au luat Turcii iar nu Bulgarii.

De Bulgari autohtoni oierii Mărgineni — chiar şi pe la mijlocul sec. al 19-lea, — nu pomenesc decât în regiunile mai sudice, pe linia Varna—Şumla—Rusciuc, unde—după cum s'a amintit—erau şi Români din vremurile cele mai vechi, pe cari „i-au scos însă Bulgarii“ după tradiţia oierească. Bulgarii de prin oraşe, dar mai cu seamă cei din satele Dobrogei româneşti—după spusele lor—sunt de provenienţă mai nouă. Ei îi consideră de balcangii, adică veniţi numai în ultimele decenii ale sec. al 19-lea şi în deosebi după războiul din 1877, pe urma retragerii Turcilor cari, din cauza jafurilor, şi-au părăsit totul fugind spre Turcia.

Toate aceste afirmări ale oierilor sunt confirmate şi documentar. Că au fost Români şi în regiunile amintite din Bulgaria de azi, o dovedesc nu numai mărturiile istorice, dar şi toponima. Nu e locul să stăruim aici asupra lor, ci accentuăm numai că ele sunt în deplină concordanţă cu ceea ce ne-a păstrat tradiţia oierească. De asemenea ele sunt în concordanţă şi cu cele ce le spune tradiţia referitor la ve-

[1]) GUŞETOIU D.: Probleme de istorie naţională, pg. 86.

nirea şi aşezarea lor în Dobrogea. Că Bulgarii nu sunt vechi în Dobrogea, o dovedeşte împrejurarea că n'au lăsat urme nici în toponimia şi nici în isvoarele referitoare la trecutul ei mai vechiu (N. IORGA)[1].

Că au început a veni numai la sfârşitul primei jumatăţi a sec. al 19-lea — parte atraşi de sentimentele lor filoruse, parte fugind de răsbunarea Turcilor pentru aceste sentimente — şi că majoritatea lor s'au aşezat numai după 1877 — chiar şi în Cadrilater — o confirmă şi mărturisirile câtorva oameni de ştiinţă, dintre cari unii chiar de origine bulgară.

Intre aceştia amintim pe CAMILLE ALLARD, care pela 1856 menţionează numai puţini Bulgari în Dobrogea. Tot aşa şi LEJEAN, etnograful Pen. Balcanice, care spune că pela 1861 „rasa bulgărească n'are decât o slabă minoritate în Dobrogea". Apoi mai amintim pe geologul PETERS, care susţine acelaş lucru. Cu mult mai categorice sunt afirmaţiile etnografului bulgar MILETICI. Acesta, vorbind despre Dobrogea românescă, spune: „Să credem că în Dobrogea, exceptând oraşele, este şi populaţie veche bulgară, ar fi să ne înşelăm singuri. Bulgari autohtoni întâlnim dela linia Rusciuc-Varna spre Sud". Vorbind mai departe despre populaţia Cadrilaterului scrie: „... n'am putut găsi un singur loc cu populaţia bulgară indigenă". După cum vedem, dă aceeaş limită ca şi oierii Mărgineni; iar ST. ROMANSKY, tot bulgar, explică cam în acelaş fel şi motivul venirii lor. El spune: „... creşterea numărului Bulgarilor în regiunea Varna-Silistra, în ultimii 30 de ani, se datoreşte faptului că Bulgarii originari din alte ţinuturi au înlocuit pe Turcii cari emigrau. Emigrarea cea mai importantă de acest soiu a avut loc între 1878—1881; deci, înainte de eliberare, în această regiune Bulgarii vor fi fost şi mai puţini". Aceste mărturii s'ar mai putea întregi şi cu ale profesorului IŞIRKOV şi chiar cu ale istoricului bulgar JIRECEK, cari susţin acelaş lucru[2]) şi înfine cu ale tuturor Turcilor mai bătrâni, cari sunt în viaţă şi n'au plecat încă în Turcia[3]) ...

Indată ce scutarii ajungeau la locurile sortite pentru ţoale, aşezau ţoalele în şaiele sau, mai rar, în zăvezi. Şaielele erau nişte şoproane

[1]) GUŞETOIU D. o. c. pg. 87.

[2]) După GUŞETOIU, o. c. pag. 89, 90.

[3]) In vara anului 1937, stând de vorbă — împreună cu colegul meu I. MAXIM — cu un turc, aparţinător mai mult secolului trecut şi care îşi vântura lintea în marginea Mangaliei, ne spunea că în copilăria lui Mangalia n'avea decât vre-o 2—3 familii de Bulgari. Cei cari o locuesc azi sunt veniţi mai târziu, unii chiar după răsboiul mondial.

mari, construite de Turci anume, în care se puteau adăposti de ploaie chiar țoalele mai multor târle. Pentru adăpostul ce-l primeau, plăteau o taxă după învoială, la care se mai adăuga și taxa de apă pentru caii cari erau scutiți de alte sarcini, deoarece pășteau în contul oilor.

Când nu aflau șaiele, se adăposteau în zăvezi. Acestea erau niște adăposturi construite din două garduri de trestie îmbinate în formă de unghiu ascuțit și îndreptate cu muchia în vânt, căci, fiind descoperite, nu-i apărau decât contra vântului. Ele se așezau în loc deschis, în mijlocul câmpului, și de aceea le evitau, când numai se putea.

Odată țoalele așezate, oile cutreerau păscând în toate părțile, căci întreaga Dobroge, inclusiv și Cadrilaterul, era aproape pustie. Nu numai că satele erau foarte rare și ascunse, dar erau și foarte mici. Cele mai multe nu constau decât din 3—4 case de ale Turcilor mai bogați, în jurul cărora se îngrămădeau încă câteva de ale argaților lor. Astfel erau cu 2—3 case: Ecrene, Ilanlâcul, Bașbunarul, Sususchioiul etc., azi sate mărișoare. Chiar și localitățile de mai la nord, care trec azi drept orașe, cum este Megidia și Constanța deasemenea nu erau cu mult mai mari de 20—30 de case.

In jurul caselor se găsea livada pentru galițe, apoi tarlaua pentru semănături, care erau foarte reduse, fiindcă Turcii nu se prea sdrobeau cu mai mult lucru decât trebuea pentru acoperirea necesităților casnice — deși puteau lucra cât voiau din pământul împărăției — și, în fine, în jurul acesteea se mai întindea o fâșie de pășune pentru vite, iar încolo putea face cine ce voia, căci de rest Turcii nu se mai interesau; ci te băteau numai din marginea satului, — cum mergea o vorbă oierească din Margine. De aceea restul pământului era acoperit cu ierburi cât omul, pe care veacuri de-a rândul nu le-a folosit altcineva decât oierii români cu turmele lor. Intrucât aceste locuri cu ierburi constituiau partea cea mai întinsă a Dobrogei istorice, pe când cele folosite de Turci erau de tot neînsemnate, iar pe de altă parte întrucât Bulgarii dobrogeni sunt de proveniență mai nouă și în număr mic, cu drept cuvânt se poate spune că adevărații stăpânitori ai Dobrogei, stăpânitorii de fapt și de totdeauna ai ei, au fost Românii. Iar ca urmare, tot ei au fost și cei mai îndreptățiți să devină și stăpânitorii de drept ai acestei regiuni. Folosința îndelungată n'a creat numai o situație de drept asupra pământului acestei provincii (sub stăpânire numai nominală străină) și legături economice ci și legături sufletești, pe care vremea îndelungată le-a adâncit în așa măsură, încât nici

stăpânirea străină de mai târziu nu le-a putut rupe. In 1878, când Bulgarii, desrobiţi şi prin jertfa de sânge a Dorobanţului român, au închis graniţa pentru oierii ardeleni, o parte dintre ei — siliţi de noile împrejurări, au trecut în Dobrogea românească de pe acea vreme; cea mai mare parte a lor însă nu s'au putut deslipi de pământ, ci, în aşteptarea plinirii vremii, s'au aşezat care pe unde au trăit — unii cu familii cu tot, alţii fără ele, — păstrând însă şi unii şi alţii legătura cu locurile lor de origină. Astfel ei au înpânzit întreaga regiune ce se întinde până aproape de linia ce ar forma-o cele două râuri de direcţie opusă Provadia şi Lomul alb, deci o regiune mai întinsă decât actualul Cadrilater şi mai apropiată de Dobrogea istorică. Incă nu ne stă la dispoziţie statistica completă a localităţilor în care s'au aşezat — unii poate chiar din vremuri mai vechi — ca să le înşirăm pe toate. Dar, dacă azi nu se mai găsesc în număr mai mare în regiunea Rusciucului, se explică prin împrejurarea că, fixându-se în 1913 o nouă graniţă şi mai apropiată de cea istorică şi deci şi mult mai justă, cea mai mare parte a celor aşezaţi peste ea s'au mutat în Dobrogea românească, resfirându-se în toate părţile ei. Totuşi au mai rămas şi câţiva fii pierduţi drept martori cu arealului lor de răspândire din trecut. Dintre aceştia amintim pe fraţii Gheorghe Ittu şi Nicolae Ittu „ai lui Salomie" din Vale, No. 55. Cel dintâi trăieşte în Iuperiu, ocolia Rusciuc, mai nou Kubratu, iar cel de al doilea în comuna Bunariu, Beşioflin, primăria Iuperiu, ocolia Rusciuc [1]).

Afară de ei mai este un unchiu al lor, apoi încă mulţi Văleni şi Tilişcani, împrăştiaţi tot în regiunea Rusciucului, prin locuri pe care timpul n'a îngăduit încă să le descoperim [2]). Deşi n'au rupt legătura cu casa părintească, totuşi par pierduţi, dacă nu cumva bătrâneţa nu-i va aduce „pe calea bisericii".

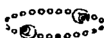
Din Dobrogea sudică, adică din Cadrilater, deocamdată nu amintim decât câteva localităţi, aşa: Silistra, Ormanchioi, Bazargic, Ilanlâc, Cabasacal, Ciacârcea, Istâccilar, Carabalar, Echisce, Chisegic, Chiringiu. Restul în viitor.

---

[1]) Adresa mai nouă este: N. I. cătunul Bujurov, primăria Iuperiu, ocolia Kubratu.

[2]) După Paraschiva Suciu n. Ittu, Vale 55, care a fost în Bulgaria în vara anului 1937 să-şi vadă fraţii.

După cele expuse până aici se impune o concluzie. In această concluzie, ce se poate trage, este că întreaga Dobrogea, deci şi partea ei sudică — Cadrilaterul — n'a devenit românească numai dela 1877 şi din 1913, ci continuitatea elementului românesc s'a păstrat decând a intrat în istorie cu denumirea ce o are. Prin anexiunea din 1913 nu s'a făcut altceva decât s'a consacrat şi prin formele de drept o situaţie de fapt, care dăinuea de secole fără întrerupere.

RECUPERAREA CADRILATERULUI

Cu ocaziunea aniversării de 25 de ani dela anexarea Dobrogei-Noi

de ION I. NISTOR
Profesor la Universitatea din Cernăuţi
Membru al Academiei Române.

1. Raporturile de bună vecinătate între România şi Bulgaria.

In cursul anului 1938 se împlineşte un sfert de veac dela recuperarea *Cadrilaterului.* Sporirea aceasta teritorială a României în Dobrogea constitue un act politic destul de însemnat, care merită să fie comemorat cu fastul cuvenit. Lărgirea teritoriului Dobrogei spre apus şi miazăzi până la linia Turtucaia—Balcic, cu înglobarea oraşelor Silistra, Balcic şi Bazargic, s'a săvârşit numai în urma *războiului balcanic* din 1912—1913, la care România a luat parte activă.

Tratatul dela Berlin din 1878 a impus României, care împreună cu Rusia luptase la Plevna pentru renaşterea Bulgariei moderne, o linie de graniţă spre apus, fără ca la aşezarea ei justele revendicări româneşti să fi fost luate în seamă. In două memorii prezentate în 1878 conferinţei de pace dela Berlin, şi reînoite la 1879 în faţa comisiunii tehnice internaţionale, guvernul român şi-a exprimat nemulţumirea sa cu fixarea fruntariei dobrogene mai jos de Silistra şi cu excluderea acestui oraş. România stăruia prin aceste memorii ca textul art. 47 din tractatul dela Berlin să fie modificat în aşa fel, ca noua fruntarie a Dobrogei să înlesnească comunicaţia cu malul drept al Dunării şi să ofere cuvenita siguranţă strategică pentru noul teritoriu contra unui atac bulgar. Aceste revendicări teritoriale au fost reînoite şi cu ocazia delimitării hotarului dobrogean la 1884 şi 1886 [1]). Dar şi atunci cererile ei au rămas nesatisfăcute. Astfel s'a menţinut frontiera, trasată în mod grăbit la 1878, fără să se fi ţinut seama de interesele economice ale populaţiei şi nici de cerinţele strategice ale apărării naţionale. Dar fără să fi renunţat cândva la revendicările transdanubiene, România a respectat cu sfinţenie stipulaţiunile terito-

[1]) *Cartea Verde, Documente Diplomatice, Septemvrie 1912—August 1913,* Bucureşti, 1913. No. 95, pag. 98.

riale ale tratatului dela Berlin atâta vreme cât aceste granițe au fost respectate și de vecina sa Bulgaria. De aceia în curs de mai bine de trei decenii, atât regele Carol I, cât și guvernele române, care s'au succedat la cârma țării, au urmărit totdeauna o politică de prietenie și bună vecinătate cu Bulgaria. Guvernele române s'au preocupat necontenit de consolidarea administrativă, economică și culturală a noilor ținuturi organizate în cele două județe transdanubiene: Constanța și Tulcea, cucerite pe vremuri, împreună cu Silistra, de Mircea-cel-Bătrân, revendicate mai apoi cu arma în mână dela Turci de voevozii români Aron-Moldoveanul și în deosebi de Mihai-Viteazul, dobândite in urma războiului pentru independență și încorporate statului român de regele Carol I. Județele acestea și-au păstrat până astăzi marea lor însemnătate prin faptul că prin ele s'a deschis României drumul la mare, indispensabil pentru desvoltarea comerțului ei internațional. Construcția podului peste Dunăre la Cernavoda rămâne o operă monumentală, menită să lege peste undele bătrânului Istru ținuturile dobrogene cu țara-mamă România. La construcția podului s'a putut observa lipsa de distanță necesară pentru apărarea sa, întrucât granița bulgară se găsea la o distanță destul de mică, și încă străjuită de vechea cetate a Durostorului, Silistra de astăzi, considerată de Bulgari ca punct strategic contra Dobrogei românești. Dar în cele din urmă s'a trecut și peste acest inconvenient, în buna credință că prietenia româno-bulgară va fi trainică. Acelaș inconvenient s'a putut observa și cu ocazia construcției portului maritim dela Constanța, pe care România l-a ridicat la rangul celor mai importante porturi de pe litoralul pontic, pentru care vechea frontieră a Dobrogei constituia un hinterland prea redus. Dar atunci nimeni nu se gândea la un eventual conflict armat cu noul principat al Bulgariei, care numai atunci luase ființă, cu cel mai prietenesc concurs din partea României. La 1886 izbucni un aprig război între Bulgaria și Serbia. Cu acea ocazie România observă față de vecina ei Bulgaria, cea mai strictă neutralitate și mijloci chiar pacea între beligeranți prin tratatul ce s'a încheiat la 2 Martie 1886 la București. Prietenia și buna vecinătate dintre România și Bulgaria continuă și în anii următori. Ea se manifestă prin faptul că, la abdicarea principelui Alexandru de Battenberg (1891), Bulgarii se gândeau serios să ridice pe tronul dela Sofia pe regele României Carol I, așa de strânse erau legăturile de prietenie dintre Români și Bulgari.

Evenimentele din 1908 aduseră cu sine proclamarea indepen-

denței țaratului bulgar. Și cu prilejul acelui eveniment istoric, România nu putea decât să se bucure pe urma emancipării politice și naționale a vecinei sale transdanubiene. De asemenea România găsia că era firesc, ca Bulgaria independentă să se intereseze de aproape de soarta conaționalilor săi de sub stăpânirea otomană. Ca stat creștin, România, care și ea numai după lupte seculare izbutise să se emancipeze de sub vasalitatea otomană, nu putea decât să privească cu simpatie declanșarea unor lupte pentru credință și libertate. În politica aceasta națională, Bulgaria putea conta pe prietenia și neutralitatea României.

De aceia mare fu surpriza pentru guvernul român, când află că în Decemvrie 1909 Bulgaria încheiase o convenție militară cu Rusia, care în art. 4 obliga pe Ruși să susțină, în anumite împrejurări, revendicările teritoriale ale Bulgariei în regiunea cu populație bulgară situată între Marea-Neagră și malul drept al Dunărei, teritoriu care este identic cu Dobrogea românească [1]). Conținutul convenției secrete bulgaro-ruse dădu de gândit guvernului român, care începuse să observe că pregătirile militare ale Bulgariei nu erau îndreptate numai contra inamicului secular păgân, ci și împotriva României amice și creștine. Atitudinea aceasta a Bulgariei nu putea să nu trezească nedumeriri la București. România nu putea privi cu nepăsare ruperea echilibrului de forțe în Balcani și nici îngădui ca Bulgaria să uneltească contra frontierei dobrogene. De aceea guvernul român trimise în Octomvrie 1911 pe C. Diamandi la Sofia, cu însărcinarea de a cere guvernului bulgar lămuriri asupra politicei sale. Intervenția diplomatică la Sofia făcu impresie și guvernul bulgar se grăbi să facă declarații liniștitoare.

Dar cu toate asigurările de prietenie și conciliațiune față de România, guvernul bulgar încheia la 13 Martie 1912 o alianță ofensivă și defensivă cu Serbia, în virtutea căreia ambele țări își garantau sucurs militar efectiv pentru cazul unei intervenții armate din partea României. Alianța bulgaro-sârbă fu întărită prin o formală convenție militară, semnată de ambele puteri la 29 Aprilie 1912 [2]). Convenția bulgaro-rusă din Decemvrie 1909, deopotrivă cu alianța bulgaro-sârbă din 1912 erau îndreptate fățiș contra României. Împre-

[1]) M. Boghitchevitch, Les causes de la guerre, Paris. 1925, p. 178—180.

[2]) Col. Lamouch, Quinze ans d'histoire balkanique, Paris 1928, p. 116; M. Boghitchevitch, o. c., p. 187; cfr. E. Diaconescu, România și marile puteri după congresul dela Berlin până la 1914: extras din „Cercetări Istorice" XIII, p. 16 urm.

jurarea aceasta ar fi îndreptăţit pe Români să se unească cu Turcii pentru a opune o rezistenţă serioasă uneltirilor bulgaro-ruse şi bulgaro-sârbe în Balcani. Şi totuşi, guvernul român refuză oferta guvernului otoman de a încheia o alianţă pentru menţinerea statului-quo în Peninsula Balcanică [1]). România nu urmărea decât apărarea prestigiului său dincolo de Dunăre. Ori acesta era serios ameninţat prin sporirile teritoriale, pe care Bulgarii, Sârbii, Grecii şi Muntenegrenii le râvniau pe socoteala Turciei. Dar mai presus de toate, România îşi vedea ameninţată însăşi integritatea ei teritorială prin revendicările, pe care Bulgarii credeau că sunt în drept să le ridice asupra Dobrogei româneşti, care constitue coridorul românesc la mare. În condiţiunile acestea România era datoare să urmărească de aproape şi cu toată seriozitatea evenimentele din Balcani pentru salvgardarea intereselor sale transdanubiene şi să avizeze din vreme la măsurile dictate de noile împrejurări, create dincolo de Dunăre.

În scopul acesta şeful guvernului român, T. Maiorescu, avu grijă să avizeze la 1 Octomvrie 1912 pe Kalinkoff, ministrul Bulgariei la Bucureşti, că România „nu poate uita că ea însăşi şi-a câştigat independenţa în luptă contra Turcilor şi că, prin urmare, dacă Bulgarii, Sârbii şi Grecii, creştini şi ortodocşi ca şi Românii, vor să lupte pentru îmbunătăţirea soartei conaţionalilor lor de sub stăpânirea turcească, ea va observa cea mai strictă neutralitate, dar aceasta numai *întrucât nu va fi vorba de schimbări teritoriale în Balcani*" [2]). La 9 Octomvrie şeful guvernului bulgar Gheşoff, răspunse prin glasul ministrului său la Bucureşti, că a rămas „foarte mişcat pe urma declaraţiunii aşa de preţioasă pentru el a guvernului român şi ia formal act de ea şi că mulţumeşte foarte cordial", declarând totodată că rămâne „recunoscător României pentru strălucita sa atitudine şi pentru noua sa mărturie de sentimente bune şi amicale faţă de Bulgaria" [3]). Guvernul român se grăbi deci să avizeze pe cel bulgar din timp că este gata să observe cea mai strictă neutralitate faţă de evenimentele din Balcani, dar aceasta numai atâta vreme cât prin desfăşurarea evenimentelor nu s'ar produce *schimbări teritoriale*. Cum însă Bulgaria se gândea serios la noi şi însemnate recuperări teritoriale dincolo de Dunăre, ea era avizată din vreme că, în asemenea caz, Bul-

---

[1]) G-ral NOUKHTOV-PACHA, La Turquie, L'Allemagne et L'Europe, Paris, 1924, pg. 211.

[2]) *Cartea-Verde,* Nr. 1, pg. 2.

[3]) Ibid., Nr. 4, p. 7 urm.

garia nu va putea conta pe neutralitatea României, ci va trebui să intre în negociațiuni serioase cu vecina sa dela Nord.

2. Izbucnirea primului război balcanic și revendicările României.

Schimbul de note diplomatice între București și Sofia se desfășura într'o clipă, când în Balcani tunurile începuseră să bubuie amenințător. Membrii alianței balcanice proclamaseră la 1 Octomvrie 1912 mobilizarea generală a armatelor lor contra Turciei. La 7 Octomvrie sultanul Mohamed al V-lea chemă sub arme pe supușii imperiului său așa de serios amenințat. La 8 Octomvrie, când Kalinkoff remitea lui Maiorescu nota de mulțumire a guvernului bulgar, Regele Nichita al Muntenegrului declara formal război Turcilor, deschizând ostilitățile în ziua de 9 Octomvrie. Sub presiunea gravelor evenimente din Balcani, Turcia semnă la 15 Octomvrie, la Lausanne, tratatul de pace cu Italia, cedând formal Tripolitania Romei. La 17 Octomvrie se declară și Bulgaria, Serbia, Grecia, ca fiind în stare de război față de Turcia, fără ca alianța balcanică și îndeosebi Bulgaria să fi încercat serios de a ajunge la o înțelegere cu România.

La 18 Octomvrie Kalinkoff prezentă guvernului român o notă verbală, prin care îl anunță că Bulgaria, împreună cu Grecia si Serbia, „s'au văzut obligate, spre marea lor părere de rău, să recurgă la forța armelor" împotriva Sublimei Porți, care ar fi mobilizat fără motiv serios contra Statelor Balcanice. Guvernul Bulgar, fiind încredințat că în acțiunea sa se va putea sprijini pe simpatia națiunilor amice, face un apel stăruitor guvernului regal al României *„să nu-i refuze neutralitatea sa binevoitoare în greaua sarcină pe care și-a asumat-o"* [1]. La apelul Bulgariei guvernul român răspunde la 29 Octomvrie că „în limitele tratatului dela Berlin, neutralitatea României este firească, dar dacă se vor produce schimbări teritoriale în Balcani, România va avea să-și spună cuvântul" [2].

Între timp evenimentele din Balcani luară o întorsătură dramatică. Turcia obosită și complet epuizată de orice putere de rezistență în urma războiului tripolitan cu Italia, nu rezistă loviturilor îndrăznețe ale statelor balcanice, care în scurtă vreme realizară succese izbitoare. Înfrângând slaba împotrivire turcească la Kirkilisse, Lüle-Burgas și Bunar-Hissar, Bulgarii străbătură victorioși până la Ceatalgea, la o distanță de 40 km. de Istanbul. În vremea

[1]) *Cartea-Verde*, Nr. 5, pg. 10.

[2]) Ibid., Nr. 7, pg. 10 urm.

aceea armatele sârbeşti, greceşti şi muntenegrene izgoniră pe Turci din Serbia-Veche, Albania şi Macedonia, iar la 8 Noemvrie căzu şi Salonicul în mânile Grecilor. Numai garnizoanele otomane din Scutari, Janina şi Adrianopol mai rezistară atacurilor aliaţilor balcanici. La Ceatalgea Turcii respinseră în zilele de 17 şi 18 Noembrie atacurile viguroase ale Bulgarilor, oprindu-i pe loc în marşul lor vertiginos contra Constantinopolului.

Oboseala beligeranţilor după sforţările gigantice din primele săptămâni ale războiului, precum şi iarna aspră care îngreuia peste măsură desfăşurarea operaţiunilor militare, duseră la încheierea armistiţiului dela Ceatalgea din 4 Noemvrie 1912. Prin încheierea armistiţiului se dădu răgaz marilor puteri de a interveni pentru curmarea războiului. Chiar în ziua încheierii armistiţiului, Sebeko, ministrul Rusiei la Bucureşti, comunică guvernului român propunerile Franţei pentru pacea din Balcani, propuneri primite şi de Rusia. Marile puteri interveniră pentru încheierea păcii în condiţiile reducerii stăpânirii turceşti în Europa asupra oraşului Constantinopol şi împrejurimi în care urma să fie cuprins şi Adrianopolul. Restul fostului teritoriu otoman, fără Albania autonomă, rămânea să fie împărţit între statele balcanice, după o prealabilă înţelegere între ele. Dar cum războiul balcanic nu se putea termina fără schimbări teritoriale, România, consecventă cu declaraţiile ei anterioare, trebuia să-şi spună şi dânsa cuvântul. De aceea Sebeko comunică lui Maiorescu că România va fi invitată la tratativele de pace şi că „drept compensare" pentru atitudinea ei loială în timpul războiului, ea va primi o rectificare a frontierei în Dobrogea [1]). În sensul declaraţiei lui Sebeko, însuşi guvernul austro-ungar interveni la Sofia în favoarea justelor revendicări ale României [2]). Propunerile marilor puteri cu privire la schimbările teritoriale din Balcani anulau cu desăvârşire dispoziţiunile tratatului dela Berlin din 1878, şi de aceea o nouă regulare a fruntariei noastre dobrogene se impunea în mod firesc. Guvernul român dorea ca noua regulare să se facă prin bună înţelegere între România cu Bulgaria, fără orice amestec sau presiune din afară. România era în drept să se aştepte, ca chiar iniţiativa unei asemenea înţelegeri să pornească dela guvernul bulgar, dela care a pornit şi iniţiativa războiului contra Turciei. Însă în mod amical şi confidenţial guvernul român lăsă să se înţeleagă că

---

[1]) *Cartea-Verde*, Nr. 8, pg. 11.
[2]) Ibid. cfr. Nr. 11, p. 13.

rectificarea fruntariei noastre dobrogene trebuia să cuprindă o linie *dela Turtucaia la Marea Neagră dincoace de Varna*[1]).

3. Tratativele româno-bulgare dela Londra

Cererea precisă de rectificare a frontierei dobrogene ajunse la cunoştinţa guvernului bulgar, care prin rostul lui Gheşoff lasă să se înţeleagă, că orice cesiune de teritoriu ar întâmpina serioase dificultăţi din partea marei sobranii, ce ar trebui convocată la Târnova după constituţie[2]). Totuşi guvernul bulgar trimise pe Daneff, preşedintele sobraniei, în misiune diplomatică la Bucureşti, iar a doua zi fu primit de Maiorescu. Cu ocaziunea acestei întrevederi, Daneff declară că nimeni în Bulgaria nu se gândeşte să ridice pretenţii asupra Dobrogei româneşti. De aceea România n'ar avea nici o nevoe de linii strategice contra Bulgariei şi cu atâta mai puţin de rectificări de frontieră. Totuşi Bulgaria se gândeşte la o rectificare de fruntarie, care să fie de bun efect moral în amândouă ţările, dar pentru aceasta Bulgaria n'ar putea admite de exemplu cedarea Silistrei.

La declaraţiile lui Daneff, Maiorescu răspunse cu drept cuvânt, că orice rectificare de hotar în Dobrogea nu poate să înceapă decât cu anexarea Silistrei la România, întrucât prin tratatul dela Berlin ea fusese atribuită Bulgariei cu o evidentă intenţie ostilă României, care nu voia să consimţească la cedarea Basarabiei de Sud. Silistra este aşezată la o distanţă de numai 800 m. de frontiera Dobrogei şi ca atare ea constitue un important punct strategic al Bulgariei contra Dobrogei româneşti. Din aceste considerente guvernul român stărui pe lângă Daneff ca diferendul bulgaro-român să fie aplanat repede între cele două ţări vecine fără intervenţia altor puteri. La justele observaţii ale premierului român, d. Daneff răspunse prin cuvintele: „Poate că se va găsi un mijloc să ne înţelegem". Inainte de plecarea sa din Bucureşti, delegatul Bulgariei asistă la solemnitatea deschiderii camerelor române, unde putu auzi cuvintele apodictice ale regelui Carol I, care, atingând în mesajul regal chestiunea balcanică, declară cu hotărâre că *„glasul României va fi ascultat"*[3]).

De altfel punctul de vedere al guvernului român era împărtăşit şi de marile puteri. La 11 Decemvrie 1912 marele-duce Nicolae Mihailovici sosi în misiune specială la Bucureşti, pentru a remite

---

1) *Cartea-Verde*, Nr. 10, pg. 12 urm.

2) Ibid. Nr. 12, pg. 15.

3) Ibid. No. 13, p. 17 urm.

regelui Carol bastonul de mareşal al armatei ruse. Cu acel prilej s'a putut afla în cercurile diplomatice că Rusia era de partea României în susţinerea rectificării fruntariilor din Dobrogea. Cancelarul Austriei Berchtold, aviză pe reprezentantul austro-ungar din Sofia, să arate guvernului bulgar că menţinerea relaţiilor de prietenie între Bucureşti şi Sofia „merită concesiile teritoriale, dorite de guvernul român, concesii care, în proporţie cu sporul de prevăzut al teritoriului bulgar, sunt minimale". În acelaş sens s'ar fi exprimat Berchtold şi faţă de Daneff, cu ocazia trecerii acestuia prin Budapesta şi Viena, în drumul său spre Londra, unde la 16 Decemvrie se deschise congresul de pace pentru lichidarea războiului balcanic[1]). A doua zi se şi inaugură conferinţa ambasadorilor celor şase mari puteri europene: Anglia, Franţa, Germania, Austria, Italia şi Rusia. În continuarea lucrărilor sale, conferinţa ambasadorilor proclamă la 20 Decemvrie autonomia Albaniei, urmând ca restul teritoriului balcanic cucerit dela Turci să fie împărţit între ţările învingătoare: Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru.

Delegatul român la conferinţă era N. Mişu, ministrul României la Londra, care primi depline puteri pentru a trata şi a apăra interesele româneşti în Balcani, şi în deosebi faţă de Bulgaria. Dar strângerea şi întărirea relaţiilor de prietenie între România şi Bulgaria nu se puteau obţine decât printr'o *rectificare de fruntarie*, care să prezinte o garanţie pentru viitor despre sinceritatea simţămintelor prieteneşi reciproce, *înlocuind graniţa actuală*, impusă României prin tratatul dela Berlin, în contra voinţei ei, şi înlăturând orice neînţelegere între cele două state.

In scopul acesta România năzuia să obţină o linie de hotar care, pornind dela Dunăre şi ajungând la Marea Neagră, să fie trasă pe cât se poate mai la sud de graniţa actuală. S'au încredinţat delegatului român patru traseuri pe 4 hărţi diferite: traseul întâi cuprinzând 48.497 case: 30.909 turceşti, 14.143 bulgăreşti, 3.445 româneşti; traseul al doilea cuprinzând 26.415 case: 13.514 turceşti, 9,925 bulgăreşti, 2.976 româneşti; traseul al treilea având 16.536 case: 8.931 turceşti, 7.266 bulgăreşti, 438 româneşti şi în sfârşit traseul al patrulea cu 13.857 case: 6.698 turceşti, 6.721 bulgăreşti şi 438 româneşti. Este de remarcat că în nici unul din aceste trasee casele bulgăreşti nu se găsiau în majoritate absolută şi nici măcar relativă, ci ele rămâneau mult în urma numărului caselor turceşti şi

[1]) *Cartea-Verde*, No. 16, p. 20.

româneşti laolaltă [1]). Ca întregire la instrucţiuni, Mişu primi din partea guvernului român, la 31 Decemvrie 1912, următoarea telegramă: „Cerem o linie de frontieră care să plece la vest de Turtucaia şi să ajungă la sud la Ekrene, cu sau fără Dobrici. Această linie strategică era înfăţişată ca reprezentând dezideratele cercurilor noastre militare. Ea putea fi eliminată din discuţie, fiind înlocuită cu traseul ce porneşte puţin spre vest de Silistra şi ajunge la Balcic" [2]). România mai oferia Bulgariei pod peste Dunăre şi sprijin diplomatic [3]). La postulatele române precise, Daneff se lăsa greu. La 2 Ianuarie 1913 Mişu putea raporta guvernului român „că Bulgaria nu poate să acorde decât o mică rectificare a frontierei române din Dobrogea şi anume în locul liniei ocolite de acum, o linie dreaptă" [4]).

Cesiunea aceasta nu satisfăcea de loc justele pretenţiuni ale României, şi de aceea guvernul din Bucureşti se crezu dator să ridice tonul în tratativele cu Daneff, care se complăcea într'o atitudine de amânări şi tergiversări continue în chestiunea revendicărilor româneşti. La 8 Ianuarie ministrul României la Sofia, D. I. Ghica comunică guvernului bulgar că tergiversările lui Daneff, care avea depline puteri de a trata la Londra rectificarea fruntariei spre Dobrogea, sunt de natură de a indispune serios cercurile din Bucureşti. România nu poate să primească un astfel de sistem. De aceea guvernul român, din înaltul ordin al Majestăţii Sale Regelui, a hotărât de a ocupa milităreşte *cadrilaterul,* adică teritoriul pe care-l revendică la fruntaria Dobrogei, Turtucaia-Balcic. Şi aceasta fără mobilizare şi declarare de război, ci ca o măsură dictată de împrejurări în contra intransigenţei Bulgariei faţă de propunerile româneşti [5]).

4. Lovitura de stat din Constantinopol şi întreruperea conferinţei dela Londra.

In toiul acestor tratative, se produseră în Balcani complicaţiuni noi, menite să schimbe radical situaţia beligeranţilor din sudul Dunării. Sub presiunea marilor puteri, Turcii consimţiră, la 22 Decemvrie, să cedeze Adrianopolul, care era apărat cu pricepere şi bărbăţie

[1]) *Cartea-Verde,* Nr. 18, p. 22 urm.
[2]) Ibid. Nr. 18, p. 23.
[3]) Ibid. Nr. 20, p. 24.
[4]) Ibid. Nr, 23, p. 27.
[5]) Ibid. Nr. 29 şi 31, pag. 32 urm.; cfr. Nr. 32, p. 34 urm.; Nr. 53, p. 55; Nr. 56, p. 57.

de energicul Şucri-Paşa. Dar vestea despre cedarea Adrianopolului trezi indignare generală în capitala imperiului otoman. La 10 Ianuarie izbucni revoluţia Junilor Turci, în cap cu Talaat-Bey şi Enver-Bey, cu asasinarea lui Niazim-Paşa generalisim şi ministru de război. Prin această lovitură de stat fu răsturnat guvernul şi sultanul se văzu silit să încredinţeze puterea unui nou guvern al apărării naţionale, alcătuit din oameni energici şi hotărâţi de a apăra Adrianopolul cu orice jertfe. Sufletul mişcării era maiorul Enver-Bey, care se distinse în războiul tripolitan contra Italiei.

In urma schimbărilor neaşteptate din Istanbul, conferinţa de pace dela Londra îşi întrerupse lucrările, la 28 Ianuarie 1913, fără termen, iar Bulgaria denunţă la 30 Ianuarie armistiţiul dela Ceatalgea [1]). In Balcani se auzi din nou bubuitul tunurilor, care amuţiseră numai pentru scurtă vreme. La ofensiva subită şi neaşteptată a Turcilor se asocie şi potopul de neînţelegeri şi disensiuni, ce se revărsă asupra aliaţilor balcanici, cari, ameţiţi de bucuria prematură a victoriei, îşi pierduseră cumpătul şi buna chibzuinţă.

Cea mai eclatantă dovadă pentru pierderea simţului realităţii o dedeau Bulgarii, cari, în faţa primejdiei ce ameninţa succesul faptelor lor războinice din toamna precedentă, nici acuma, sub presiunea noilor evenimente, nu se grăbiră să cadă la înţelegere cu România, pe chestia rectificării de hotar spre Dobrogea, pentru a-şi asigura, pe cale amiabilă, neutralitatea binevoitoare a României la Dunăre. Marile puteri nu conteneau de a sfătui Bulgaria să se înţeleagă, cu un ceas mai degrabă, cu România, fiindcă „nodul chestiunii bulgare este la Bucureşti“ [2]).

Politica de tergiversare a lui Daneff îşi continuă cursul. Tratativele dintre Daneff şi Mişu nu ajunseră la rezultatul dorit. La 29 Ianuarie 1913 s'a semnat faimosul protocol dela Londra în care reprezentantul României propunea „rectificarea graniţei dobrogene pe o întindere care să poată prezenta o garanţie şi o siguranţă pentru sinceritatea sentimentelor reciproce în viitor“. El cerea ca „noua linie de graniţă între România şi Bulgaria să plece dela un punct ce se va fixa la vest de Turtucaia şi să ajungă la Balcic pe Marea Neagră, inclusiv acel oraş“. Reprezentantul Bulgariei declara însă că cererea României nu poate fi luată în consideraţiune, propunând în schimb

[1]) Cfr. General G. A. Dabija, Amintirile unui ataşat militar în Bulgaria (1910—1913), Bucureşti, 1936, p. 274 urm.

[2]) G. A. Dabija, o. c., p. 276 urm.

„dărâmarea forturilor dimprejurul Silistrei“ şi rectificarea „celor două triunghiuri din mijlocul liniei de fruntarie, care intrau în Dobrogea românească, precum şi un alt triunghiu care are ca bază pe ţărmul Mării Negre o linie lungă de cinci până la şase kilometri dela fruntaria actuală“ [1]).

5. Tratativele dela Sofia şi mediaţiunea dela St. Petersburg.

Tratativele cu privire la aplanarea diferendelor româno-bulgare, întrerupte la Londra, fură reluate la Sofia în ziua de 8 Fevruarie 1913. Protocolul dela Londra nu satisfăcea pretenţiunile României. El urma să fie supus la Sofia unor noi desbateri. Pentru continuarea tratativelor, Daneff îşi asocie pe Sarafoff, iar România însărcină cu terminarea negocierilor pe N. I. Ghica. Cererea maximă era traseul Turtucaia-Balcic, iar cea minimă traseul Silistra-Balcic, cu anexarea acestor două oraşe la România. Ghica primi instrucţiuni să insiste pentru „o soluţiune imediată“, fiindcă „ţara a pierdut răbdarea“ [2]). La cererea guvernului bulgar, România se mai declară gata să asigure Bulgariei un împrumut în condiţiuni foarte avantajoase [3]). Dar nici la Sofia negocierile nu progresau de loc, fiindcă guvernul bulgar declară categoric că cedarea Silistrei constitue pentru el o imposibilitate [4]). După lungi desbateri şi negocieri, guvernul român primi, la 15 Februarie 1913, răspunsul guvernului bulgar, exact şi în scris, în care Bulgaria, pe lângă triunghiurile cedate la Londra, mai adăoga şi cedarea poziţiei strategice Megedia-Tabia de lângă Silistra, precum şi o sporire nedefinită a triunghiului dela mare, probabil până la Şabla.

Răspunsul Bulgariei n'a fost însă de loc satisfăcător pentru guvernul român şi astfel negocierile dela Sofia puteau fi considerate ca eşuate. Rămase însă deschisă calea mediaţiunii, fie a puterilor sau numai a unei singure puteri. Atât Rusia cât şi Anglia erau pentru mediaţiune spre a aplana diferendul româno-bulgar [5]). La 24 Fevruarie, guvernul român primi mediaţiunea celor 6 puteri cu dorinţa expresă a unei hotărâri cât mai grabnice. Bulgaria cerea însă „*arbitraj*“ în loc de „*mediaţiune*“, cum propuse Anglia şi acceptase

---

1) *Cartea-Verde*, Nr. 60 bis, p. 62 urm.
2) Ibid. Nr. 71, pg. 70; cfr. Nr. 72, p. 71.
3) Ibid. Nr. 74 şi 75, p. 72 urm.
4) Ibid. Nr. 77, pg. 74.
5) Ibid. Nr. 89, 90, pg. 89 urm.

guvernul român. Dar România își impuse punctul ei de vedere, arătând că între România și Bulgaria nu există un *„conflict“*, a cărui aplanare ar reclama un *„arbitraj“*, ci un simplu *„diferend“* care, în baza stipulațiunilor dela Haga din Octomvrie 1907, urma să fie lichidat prin o *„mediațiune“* [1]). Această dorință era determinată de veșnicele tergiversări ale lui Daneff, care crease în opinia publică din România o atmosferă sufocantă. Ca loc al deliberărilor, guvernul român propuse capitala Rusiei, St. Petersburg [2]).

La 28 Februarie 1913, guvernul român alcătui un memoriu asupra diferendului româno-bulgar, pe care îl remise confidențial celor 6 mari puteri pentru a servi drept bază de discuție pentru negociațiunile dela St. Petersburg [3]). In acest memoriu, guvernul român analiza cele petrecute înainte și după războiul din 1877/78, în chestiunea Dobrogei, precum și propaganda iloială bulgară contra României pe această chestiune, rezumând apoi tratativele duse de România dela începutul războiului balcanic, începute la Londra și continuate fără succes la Sofia, și evidențiind reaua credință bulgară [4]). Având însă în vedere sugestiile marilor puteri, precum și dorința de a ajunge la o înțelegere amiabilă cu Bulgaria, România revendica „o linie de graniță, având punctul de plecare la câțiva km. la apus de Silistra, cuprinzând astfel orașul Silistra și mergând până la Balcic pe Marea Neagră“ [5]).

România revendică Silistra, care pe nedrept i-a fost refuzată la 1878 și care a fost mereu revendicată atât la 1879 cât și cu ocazia delimitării hotarului dobrogean dela 1884 și 1886 [6]). Ea o revendică și pentru siguranța podului dela Cernavoda contra unui atac bulgar din Silistra. De altfel, după datele statistice dela 1878, evaluate de colonelul Home, Silistra număra atunci 11.000 locuitori, dintre cari 7.000 Turci, 2.500 Români și numai 1.500 Bulgari [7]). La aceste considerațiuni se mai adăoga și faptul că Silistra nici la 1905, când s'a făcut ultimul recensământ oficial din partea guvernului bulgar, nu număra mai mult de 6.143 Bulgari, față de 4.136 Turci și restul de alte naționalități, elementul românesc fiind mereu

1) *Cartea-Verde*, Nr. 99, pg. 106. Cfr. D. A. DABIJA, o. c., p. 287.
2) Ibid. Nr. 91, pg. 91.
3) Ibid. Nr. 95, pg. 93.
4) D. A. DABIJA, o. c., pg. 286.
5) *Cartea-Verde*, Nr. 95, pg. 102.
6) Memorii, *Cartea-Verde*, Nr. 95, pg. 98.
7) Protocolul VIII al Comisiunii de delimitare, din 26 XI 1878.

redus şi persecutat sistematic. Silistra, în mânile Românilor, este un mijloc de apărare pentru ei, zona de apărare a României fiind la 200 m. la răsărit; Silistra, în mânile Bulgarilor, este un punct ofensiv contra României [1]).

La 1 Aprilie 1913 se întruniră în capitala Rusiei reprezentanţii marilor puteri în prima şedinţă, fără să fi luat vre-o hotărâre. La 9 Mai, conferinţa ambasadorilor celor şase puteri: Anglia, Germania, Franţa, Austro-Ungaria, Italia, sub preşedinţia Rusiei, ţinând seama de justele revendicări ale României, cuprinse în sus-menţionatul memoriu, decide:

1. Oraşul Silistra trebue dat României. Noua frontieră româno-bulgară va pleca dintr'un punct pe Dunăre, cam la 3 km. spre Apus de periferia Silistrei, va tăia drumul Şumlei, după aceea drumul Varnei tot la 3 km de periferia oraşului şi va ajunge drept la frontiera actuală.

Conform angajamentului pe care s'a declarat gata să-l ia, Bulgaria nu va ridica nici o fortificaţie dealungul frontierei actuale dela Dunăre la Marea Neagră. Semnat: Sasanov, F. Pourtalès, G. W. Buchanan, D. Thurn, A. Carlotti, Delcassé [2]). Sasanov încredinţă la 27 Aprilie protocolul dela St. Petersburg miniştrilor României şi Bulgariei, cu condiţia de a nu fi dat publicităţii până la semnarea păcii între Turcia şi Bulgaria [3]).

Cuprinsul protocolului dela St. Petersburg a fost supus aprobării Senatului la 14 Mai şi Camerei la 16 Mai şi primit de ambele corpuri legiuitoare române. La întrebarea ce i se făcu lui Maiorescu în şedinţa Camerei dela 18 Mai, dacă este mulţumit cu rezultatul mediaţiunii, cuprins în protocolul dela St. Petersburg, el a răspuns că un popor nu poate fi niciodată satisfăcut, că trebue să aibă totdeauna aspiraţiuni pentru viitor şi că îndeosebi în momentele de faţă nu este închisă chestia balcanică, nici limitarea Dobrogei şi că cele 200 milioane întrebuinţate în decursul acestei ierni pentru întărirea armatei sunt un semn destul de lămurit al situaţiei [4]).

Pentru punerea cât mai grabnică în aplicare a Protocolului dela St. Petersburg, s'a făcut şi numirea diverselor comisiuni de delimitare a noii frontiere [5]). Dar între timp evenimentele din Balcani

1) *Cartea-Verde*, pg. 98 urm.
2) Ibid. Nr. 131, pg. 132 urm.
3) Ibid. Nr. 133, pg. 135 urm.
4) Ibid. Nr. 135, pg. 138.
5) Ibid. Nr. 139 şi 140, pg. 141 urm.

se precipitară. La 6 Martie căzu Ianina, iar la 26 Martie garnizoana turcească din Adrianopol fu constrânsă să capituleze. La 23 Aprilie căzu şi Scutari, în urma atacurilor combinate sârbo-muntenegrene. După căderea celor trei cetăţi, Turcii se văzură siliţi să se declare învinşi şi să renunţe la Albania, Macedonia şi Tracia până la linia Enos-Midia, rămânând în stăpânirea lor Constantinopolul, Dardanelele, coasta Mării Marmara şi Peninsula Gallipoli. La 30 Mai, Turcii semnară tratatul de pace dela Londra, cu care s'a încheiat primul război balcanic. Iar la 9 Mai, conferinţa de pace s'a încheiat cu hotărârea de a lăsa guvernelor statelor creştine învingătoare sarcina de a proceda deosebit la încheierea actului de partaj al teritoriilor cucerite dela Turci [1]).

Albania fu recunoscută ca stat autonom. De stăpânirea Serbiei Vechi, a Macedoniei şi Traciei, urmau să se împărtăşească statele balcanice victorioase: Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru.

6. Al doilea război balcanic între foştii aliaţi şi intervenţia României.

Dar chestiunea împărţirii teritoriilor cucerite deveni foarte delicată. Distribuţia teritorială ascundea în sine primejdii nebănuite, ameninţând să spargă în bucăţi alianţa balcanică şi să prefacă prietenia de arme de până atunci în cea mai aprigă ostilitate. Încă în timpul negociaţiunilor de pace dela Londra, guvernul român fusese pus în cunoştinţă de unii dintre miniştrii statelor din alianţa balcanică asupra disensiunilor dintre ele. La 15 Mai ministrul grec din Bucureşti propunea lui Maiorescu o alianţă cu Grecia contra pretenţiunilor exagerate ale Bulgariei [2]), repetând propunerea şi adăogând că în acea alianţă ar putea fi cuprinsă şi Turcia [3]). De aceea guvernul român, faţă de neînţelegerile ce se accentuau tot mai ameninţător între aliaţi în ceeace priveşte împărţirea regiunilor câştigate şi delimitarea noului stat albanez, crezu de cuviinţă să se sesizeze şi să semnaleze guvernelor marilor puteri, că o agravare eventuală a situaţiei din Balcani nu ar putea lăsa România indiferentă [4]). Marile puteri, în frunte cu Rusia, luară act de declaraţiunile României, fiind cu ea de acord că nici o jertfă nu trebue cruţată, „pentru a pune capăt scandalului pe care aliaţii îl oferă, sta-

---

[1]) *Cartea-Verde*, No. 138, pg. 140 urm.
[2]) Ibid. No. 134, pg. 136 urm,
[3]) Ibid. No. 137, pg. 139 urm.
[4]) Ibid. No. 136, pg. 138 urm.

bilind pacea în Balcani" [1]). Franța recunoștea la 20 Iunie imensul serviciu pe care România l-a adus Europei, contribuind la localizarea războiului și înlăturând pericolul unei conflagrațiuni generale. Ea își dădea seama de sacrificiile ce această atitudine rezervată și înțeleaptă le-a impus României; ea înțelegea foarte bine motivele care sileau pe Români să iasă din acea rezervă în ziua în care se vor convinge că sacrificiile lor, în vederea păcii, au fost zădarnice și că ambițiunile și poftele națiunilor balcanice încearcă să-și dispute cu arma în mână teritoriile părăsite de Turci [2]). Puterile nădăjduiau că avertismentul României, semnalat la timp, va contribui, precum era și firesc, la potolirea patimilor dintre aliații balcanici, gata să se încaere din nou într'o luptă cu consecințe incalculabile.

Dar nici avertismentul României, nici telegrama cominatorie a țarului Nicolae al II-lea din 8 Iunie către regii Bulgariei și Serbiei, somându-i să evite războiul fratricid și să primească arbitrajul său în chestiunea teritoriilor controversate [3]), nu-și produseră efectul dorit. Dimpotrivă, în Bulgaria învinse curentul războinic alimentat mereu de președintele sobraniei Daneff, care fu chemat în fruntea guvernului din Sofia. A treia zi după instalarea sa la președinția consiliului de miniștri, Daneff întrebă, cu ocaziunea unei recepțiuni diplomatice din 18 Iunie, pe ministrul României Ghica: „Ce ne cere România?" [4]), adecă sub care condițiuni România ar păstra neutralitatea în cazul unui conflict între aliații balcanici, cum comentă ministrul Austro-Ungariei gestul lui Daneff, în convorbirea sa cu Maiorescu la 21 Iunie 1913. La întrebarea aceasta premierul român răspunse că revendicările României sunt de mult cunoscute Bulgarilor și dacă războiul ar izbucni între aliații balcanici, România ar mobiliza imediat, pentru a ocupa mai întâi de toate linia Turtucaia—Balcic, pe care România are intenția s'o păstreze definitiv [5]). De altfel ordinul de mobilizare a 200.000 oameni era dat de Regele Carol I încă la 13 Iunie și suspendat numai până se va vedea efectul telegramei țarului către regii balcanici, iar Daneff era bine informat asupra acestor intențiuni ale guvernului român [6]). Dar pentru a evita orice echivoc, guvernul român ordonă, la 26 Iunie, mi-

---

[1]) *Cartea-Verde*, No. 141, p. 143.
[2]) Ibid. No. 142, p. 144.
[3]) Ibid. No. 143, p. 145 urm.
[4]) Iuid. No. 151.
[5]) Ibid. No. 153, p. 153.
[6]) Ibid. No. 154, p. 146 urm.

nistrului său la Sofia să comunice de urgenţă guvernului bulgar, că dacă războiul izbucneşte între Serbia şi Bulgaria, România va mobiliza şi va intra imediat în acţiune, răspunzând de rezultat [1]). Răspunsul guvernului bulgar n'a mai sosit. In schimb însă, la 30 Iunie, Bulgarii deschiseră ostilităţile pe întreg frontul armatei sârbeşti dela Veles [2]).

Atacul bulgar era considerat de România ca începutul războiului între aliaţii balcanici. Dar, pentru a se documenta mai bine asupra acestui fapt, guvernul român ceru informaţiuni oficiale la Sofia, Belgrad şi Atena. Din partea Bulgariei nu s'a putut obţine nici un răspuns precis. Cabinetele din Atena şi Belgrad răspunseră însă la 2 Iulie, că războiul a început în mod efectiv şi că ambele ţări se consideră în stare de război cu Bulgaria [3]). In condiţiunile acestea, Regele Carol I ordonă la 3 Iulie 1913 mobilizarea armatei române, comunicând măsura aceasta puterilor încă în aceeaşi zi [4]). Guvernele din Belgrad şi Atena primiră cu multă satisfacţie comunicarea despre mobilizarea armatei române [5]), câtă vreme Bulgaria luă simplu act de primirea comunicării [6]).

După primele succese, trupele bulgare, obosite şi demoralizate, suferiră curând înfrângeri grave. De aceea Franţa, dar mai ales Italia, prevăzând catastrofa de care Bulgaria era ameninţată din cauza lăcomiei şi încăpăţânării sale, o consiliau stăruitor să închee pace încă înainte de declaraţia de război a României. Ambasadorul Italiei la Paris spunea lui Stancioff, ministrul Bulgariei în capitala Franţei: „Căutaţi a profita că România nu v'a declarat război, pentru a întreba ce condiţiuni de pace cere guvernul român pentru Serbia şi ce linie de graniţă cere pentru România. Grăbiţi-vă de a primi condiţiunile ei, fiind singurul mijloc de a evita cele mai rele catastrofe; intrarea în campanie a României ar fi un dezastru pentru ţara d-voastră; deja Turcia somează Bulgaria să evacueze teritoriile ocupate dincolo de linia dreaptă Midia—Enos. Dumnezeu ştie ce vă mai aşteaptă, dacă întârziaţi a încheia pacea" [7]).

Sfatul puterilor n'a găsit însă cuvenitul răsunet la Sofia. Mer-

---

[1]) *Cartea-Verde*, No. 160, p. 181; cfr. No. 156, p. 164.
[2]) Ibid. No. 166, p. 188.
[3]) Ibid. No. 176 şi 177, p. 194 urm.
[4]) Ibid. No. 179—181 p. 196, urm.
[5]) Ibid. No. 183, 184 şi 188, pg. 198 urm.
[6]) Ibid. No. 183, 184 şi 188, pg. 198 urm.
[7]) Ibid. Nr. 192, pg. 203.

sul dramatic al evenimentelor nu se mai putea opri în loc. Declarația de război a României contra Bulgariei se produse la 8 zile după ordonarea mobilizării. La 20 Iulie ministrul României la Sofia fu însărcinat de guvernul său să comunice guvernului regal al Bulgariei următoarea declarație:

„Guvernul român a prevenit la timp guvernul bulgar că dacă aliații balcanici s'ar afla în stare de război, România n'ar putea să păstreze rezerva ce-și impusese până acum în interesul păcii și s'ar vedea silită să intre în acțiune.

Guvernul bulgar n'a găsit necesar să răspundă acelei comunicări; dimpotrivă și din nenorocire războiul a izbucnit mai întâi prin atacuri fără veste bulgărești contra trupelor sârbești, chiar fără a observa regulele elementare de notificări prealabile, care cel puțin ar fi dat dovadă de respectul convențiunilor și uzanțelor internaționale.

În fața acestei atitudini, guvernul român a dat ordin armatei de a intra în Bulgaria“ [1]).

A doua zi după declararea de război contra Bulgariei, se comunica reprezentanților diplomatici din București, care scop se urmărea prin intervenția militară în conflictul balcanic. Intențiunea României era îndoită: 1. de a asigura Dobrogei o frontieră strategică mai bună pe linia Turtucaia—Dobrici—Balcic, cu numărul de kilometri necesar la apus și la miazăzi, deoarece pentru Bulgari, cari au atacat pe propriii lor aliați, convențiile internaționale nu par a avea însemnătate; 2. de a participa la negociațiunile tratatului de pace prin care se va regula împărțirea teritoriilor cucerite dela Turci. Față de aceste declarațiuni nici unul dintre miniștrii străini n'a ridicat vre-o obiecțiune [2]). Și de fapt România nu putea rămâne simplă spectatoare în fața tendințelor de egemonie în Balcani, pe care Bulgaria le manifesta în paguba celorlalte state, a doua zi chiar după lupta comună de desrobire.

La 11 Iulie armata română aruncă în grabă un pod peste Dunăre la Corabia și trecu în Bulgaria. Comanda supremă asupra armatei de operațiune fu încredințată Principelui Ferdinand, Moștenitorul tronului.

Operațiunile se desfășurară în două direcțiuni, una spre Sud-Vest cu obiectivul Sofia, capitala Bulgariei, și alta spre Sud, cu obiectivul Varna, portul de căpetenie al Bulgariei la Marea Neagră.

---

1) *Cartea-Verde*, Nr. 193, pg. 203 urm.

2) Ibid. No. 196, pg. 205. Cfr. No. 206, p. 211 urm.

La 16 Iulie grupul de Sud ocupă Varna şi înaintă spre trecătorile din Balcani. La 17 Iulie grupul de Nord înfrânse rezistenţa unei brigade bulgare la Ferdinandovo şi o făcu prizonieră, deschizându-şi drumul spre Sofia. In zilele de 18 şi 20 armata română ocupase principalele poziţiuni în preajma capitalei bulgare cu defileurile Giuci şi Araba-Konak. Între punctele ocupate de armata română se găsea şi nodul de cale ferată Sofia—Varna, principala arteră de aprovizionare a capitalei Bulgariei. In zilele acelea situaţia Bulgarilor deveni direct tragică şi prin faptul că şi Turcii reluară operaţiunile militare contra Bulgariei, recucerind, la 21 Iulie, Adrianopolul şi deschizându-şi astfel drumul spre Rumelia.

In faţa acestei situaţiuni disperate, Daneff îşi prezentă demisia, făcând loc unui guvern de pacificare în frunte cu Radoslavoff şi cu Ghenadieff la Externe. Noul guvern bulgar interveni încă la 18 Iulie prin legaţia Italiei din Sofia, pentru oprirea înaintării armatei române şi începerea, cât mai grabnică, a negociaţiunilor de pace, pentru „examinarea deziderátelor româneşti" [1]. La 19 Iulie guvernul bulgar oferi *„să cedeze României partea teritoriului bulgar situat la Nord-Est de* o *linie, plecând din Turtucaia şi ajungând la Balcic"*. In schimb guvernul bulgar dorea să obţină neutralitatea binevoitoare a României şi ajutorul şi sprijinul său în regularea paşnică a neînţelegerilor sale cu Serbia şi Grecia. Dar mai cu seamă şi înainte de toate, guvernul bulgar dorea să se dea imediat armatei române ordin de a opri înaintarea şi a se retrage dincolo de Dunăre şi de linia Turtucaia—Balcic [2].

La 20 Iulie România luă act de cesiunile teritoriale consimţite de Bulgaria, fiind şi ea dornică de a restabili, cu un ceas mai degrabă, raporturile de pace şi bună vecinătate. Cât priveşte însă cererea de oprire a înaintării armatei române, ea nu putea fi luată în considerare, câtă vreme ostilităţile continuau între ceilalţi beligeranţi. După satisfacerea revendicărilor teritoriale româneşti, România urmărea, prin acţiunea ei militară, un scop mai înalt. Ea căută să grăbească, prin atitudinea ei, încheierea păcii între toţi beligeranţii. „Dacă Bulgaria — zice telegrama din 20 Iulie a Ministrului afacerilor externe al României către Ministrul afacerilor străine al Bulgariei — vrea să ajungă la acelaş rezultat, ea trebue să vestească despre aceasta România şi să desemneze plenipotenţiarul său pentru

[1]) *Cartea-Verde*, No. 213, 214, 215, p. 216 urm.

[2]) Ibid. No. 222, pg. 222.

discutarea preliminariilor păcii între *toți* beligeranții. La această discuție România va proceda cu un spirit de conciliare și nepărtinire“ [1]). In ziua următoare guvernul bulgar confirmă primirea telegramei din București, luă act de cuprinsul ei și rugă guvernul român să trimită în grabă pe plenipotențiarul său pentru discutarea preliminariilor de pace. Alegerea locului de întâlnire rămâne în seama guvernului român [2]). Incă în aceeași zi guvernul român răspunse că socotește câștigat și în afară de discuție, că *Bulgaria cedează teritoriul cerut pentru noua graniță cu atribuirea, în favoarea României, a orașelor Turtucaia, Dobrici, Balcic și numărul de kilometri necesar la Vest și la Sud.* In condițiunile acestea ea este gata să trimită plenipotențiarul ei la locul dorit de beligeranți pentru armistițiu, iar pentru negociațiunile de pace propune orașul București [3]). La 22 Iulie guvernul bulgar răspunse că este de acord asupra punctelor principale care vor constitui bazele păcii, că acceptă cu plăcere ca negociațiunile de pace să se facă la București. Pentru discuțiunile militare relative la armistițiu și încetarea vărsărilor de sânge s'a ales orașul Niș [4]).

După un viu schimb de note diplomatice între cabinetele beligeranților și ale marilor puteri, guvernul român putea comunica, la 24 Iulie, oficial la Sofia, că „așteaptă sosirea iminentă la București a delegaților pentru a discuta armistițiul, preliminările păcii și concluziile păcii definitive, beligeranții ceilalți consimțind deja la aceasta“ [5]). Guvernul bulgar luă act de comunicare și desemnă membrii delegațiunii de pace, în frunte cu D. Tonceff [6]).

In ziua de 30 Iulie se întruni la București *Congresul de Pace* sub președinția lui Titu Maiorescu. Bulgaria era reprezentată prin D. Tonceff, Serbia prin N. Pasici, Grecia prin E. Venizelos și Muntenegru prin I. Vucotici.

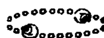
Negociațiunile de pace au durat zece zile, astfel că numai la la 10 August 1913 s'a putut semna tratatul de pace. *In temeiul articolului II din acest memorabil tratat, s'a fixat noua graniță dobrogeană față de Bulgaria. Aceasta pornește dela Dunăre, din sus de Turtucaia și ajunge la Marea Neagră la miazăzi de Ekrene* [7]).

[1]) *Cartea-Verde*, No. 224, p. 223 urm.
[2]) Ibid. No. 229, pg. 227.
[3]) Ibid. No. 230 și 231, p. 228 urm.
[4]) Ibid. No. 233, pg. 230.
[5]) Ibid. No. 251, pg. 241.
[6]) Ibid. No. 261, pg. 246.
[7]) Ibid. pag. 263.

Semnarea tratatului de pace a fost anunţată capitalei prin salve de tun şi tragerea clopotelor la toate bisericile. In ziua următoare apăru decretul de demobilizare a armatei române, urmat de decrete similare în toate statele balcanice.

In 15 zile după tratat, stipulaţiunile lui au fost ratificate de semnatari, astfel că el primi recunoaşterea internaţională, intrând în dreptul ginţilor [1]).

Prin intervenţia la timp a României s'a restabilit pacea în Balcani, iar Dobrogea românească s'a întregit cu două judeţe: *Durostor cu reşedinţa la Silistra şi Caliacra cu reşedinţa la Bazargic*. Judeţele acestea constituesc o fâşie de pământ între Dunăre şi Marea Neagră, cunoscută, după configuraţia graniţelor sale, sub numele de *Cadrilaterul Românesc*, cuprinzând o suprafaţă de 7.726 km^2, care la 1930 adăpostea o populaţie de 378.027 suflete [2]).

---

1) Cf. N. Iorga, Sub trei Regi, Bucureşti, 1932, pg. 160 urm.
2) D. X. Dabija, Cadrilaterul Bulgar, Bucureşti 1913, p. 27 urm.

CETĂŢENIA ROMÂNĂ ÎN DOBROGEA-NOUĂ

de A. N. PINETA
avocat-Bazargic

Prima legiferare română privitoare la Dobrogea-Nouă este legea din 11 Decembrie 1913, pentru aprobarea tratatului de pace încheiat la Bucureşti în ziua de 28 Iulie (10 August) 1913. Art. 3 din această lege prevede că „organizarea noului teritoriu se va face prin deosebită lege".

Legea anexiunii a anunţat astfel „Legea pentru organizarea Dobrogei-Noi", promulgată în 31 Martie 1914 şi publicată în Mon. Oficial No. 1 bis din 1 Aprilie 1914.

Legea din 1914. In chestiunea naţionalităţii locuitorilor Dobrogei-Noi, legiuitorul din 1914 a admis principiul de drept internaţional, după care toţi locuitorii statului cedant, domiciliaţi la data anexiunii în teritoriul anexat, devin de plin drept, din momentul anexiunii, cetăţeni ai statului anexant, cu obligaţia pentru cei cari voesc a-şi păstra naţionalitatea anterioară anexiunii, de a-şi exercita, formal şi într'un anumit termen, dreptul de opţiune.

In conformitate cu acest principiu sunt articolele 3 şi 4.

„Art. 3. — Cetăţenii bulgari, cari la data de 28 Iunie 1913 erau domiciliaţi în Dobrogea-Nouă, devin cetăţeni români".

A se observa că aci se prevede ziua de 28 Iunie 1913, care este data anexiunii de fapt, şi nu ziua de 28 Iulie 1913, când s'a încheiat Tratatul de pace dela Bucureşti. In teorie, ziua încheierii tratatului e data anexiunii de drept : din acel moment se produce schimbarea de suveranitate şi de naţionalitate.

Legea din 1914 recunoscând ca cetăţeni români, de plin drept şi fără nici o formalitate, toate persoanele având domiciliul pe teritoriul anexat la data de 28 Iunie 1913 (nu la 28 Iulie 1913, data punerii în vigoare a tratatului de pace dela Bucureşti) şi cari erau cetăţeni bulgari şi nu supuşii unui alt Stat — a soluţionat în drept chestiunea naţionalităţii pentru teritoriul anexat, în modul cel mai liberal, cel mai potrivit principiilor de drept internaţional şi cel mai echitabil posibil.

Tratatele încheiate între Puterile aliate şi asociate pe de o parte şi diferitele State pe de altă parte, la finele războiului mondial din urmă, admit acelaş sistem în această materie. Aşa, Tratatul dela Saint Germain-en Laye din 10 Septembrie 1919 (art. 64 şi 70), Tratatul dela Trianon din 4 Iulie 1920 (art. 56), precum şi alte tratate privitoare la statele care au anexat teritorii nouă.

S'a crezut totuşi necesar să ni se pretindă, în Tratatul dela Paris din 9 Decembrie 1919 şi intrat în vigoare la 4 Septembrie 1920 (tratatul privitor la minorităţile din Statul nostru) să semnăm dispoziţii ce noi le prevăzusem de mult în legi şi nu ne mulţumisem a le avea numai pe hârtie, ci le şi executasem în fapt, atât în 1880 pentru Dobrogea Veche, cât şi mai ales, tocmai când România era arbitrul situaţiei balcanice, în 1913, pentru Dobrogea-Nouă.

In privinţa dreptului de opţiune, tratatele din 1919 şi 1920 fixează un termen pentru exercitarea acestui drept, prevăzând expres în acelaş timp şi obligaţia pentru optant de a-şi transporta domiciliul în statul pentru care a optat, respectiv facultatea pentru statul anexant ca să-l silească pe optant să părăsească ţara a cărei naţionalitate nu o acceptă: dreptul de expulzare.

Legiuitorul nostru din 1914 e mai larg şi în această materie. In articolul 4 respectiv se prevede:

„Locuitorii din Dobrogea, cari nu vor să devină cetăţeni, pot face declaraţiune de neacceptare în termen de un an dela promulgarea prezentei legi.

Declaraţiunea se va face înaintea preşedintelui tribunalului domiciliului său, sau a judecătorului care îi ţine locul.

Cel care a făcut o asemenea declaraţie este considerat că nu a fost nici odată român".

Nu se prevede obligaţia pentru optant de a-şi transporta domiciliul din teritoriul anexat, în Statul pentru care a optat.

In fapt, au făcut în termen declaraţii de neacceptare numai acei cetăţeni bulgari domiciliaţi în acest ţinut la 28 Iunie 1913, cari au continuat să locuiască tot aci şi după optarea naţionalităţii bulgare. Statul Român i-a lăsat să domicilieze, nesupăraţi de nimeni, în acest ţinut. Chiar azi avem aci o mulţime din aceştia.

Cei cari nu au vrut să mai trăiască aci, au plecat în Bulgaria, unde au continuat să fie cetăţeni bulgari, exercitându-şi ca atare drepturile, întru cât Statul bulgar nu-şi luase, prin tratatul dela Bucureşti, vre-o îndatorire să recunoască de plin drept noua naţionalitate

dobândită de foştii lui cetăţeni din teritoriul cedat şi nici nu i-a desfăcut, din toate punctele de vedere, pe aceşti supuşi, în virtutea acestei dobândiri de naţionalitate nouă, de orice legământ faţă de Bulgaria.

O astfel de obligaţie s'a luat, ce e drept, formal prin art. 158 din tratatul dela Neuilly-sur-Seine, din 29 Noembrie 1919, pentru teritoriile pierdute de Bulgaria, dar nici prin vre-o lege, nici în fapt, nu s'a executat acea obligaţie de către Statul bulgar.

Şi ne-a fost dat ca, la cererea de extrădare făcută de guvernul român, să vedem că se opune de Statul bulgar calitatea de cetăţeni bulgari a unor locuitori din Dobrogea-Nouă, cu domiciliul în acest teritoriu la 28 Iunie 1913, cari nu au optat cetăţenia bulgară, şi, ceva mai mult, continuând a domicilia aci ca cetăţeni români, de plin drept, până la comiterea unui fapt penal, când au fugit în Bulgaria.

Ceva mai mult, o mulţime de persoane în România sunt cetăţeni români, cu drepturi politice depline, iar de îndată ce trec graniţa ţării se prezintă ca cetăţeni bulgari din Dobrogea-Nouă, posedând paşaport bulgăresc în regulă.

Majoritatea tinerilor cari urmează cursurile şcolare superioare din străinătate, până şi în scriptele acelor şcoli ca şi în diplomele ce li se eliberează, se arată că sunt cetăţeni bulgari.

In privinţa situaţiunii create prin anexiune femeii măritate şi copiilor minori, avem art. 5 în cuprinsul:

Art. 5. Femeia măritată urmează condiţiunea juridică a soţului; copiii, pe a părinţilor.

Copiii minori, ai căror părinţi au declinat calitatea de români, pot să o redobândească făcând declaraţie în cursul anului, după majorat, înaintea preşedintelui tribunalului domiciliului lor".

Legiuitorul român, în primul aliniat, menţine unitatea naţionalităţii în familie, între soţi, precum şi între părinţi şi copiii aflaţi sub puterea lor părintească Naturalizarea prin anexiune ca şi opţiunea naţionalităţii anterioare, îşi are efectul asupra tuturor membrilor familiei: efect colectiv.

In aliniatul următor se acordă copilului minor, în momentul anexiunii, al optantului naţionalităţii statului cedant, dreptul de a „redobândi" cetăţenia română în cursul anului după majorat. Redobândeşte la majorat ceace a pierdut ca minor în baza dispoziţiunii din aliniatul prim.

Şi în aceasta Statul Român a fost mai larg decât s'a prevăzut, nu numai în tratatele internaţionale anterioare celui dela Bucureşti din

1913, dar până şi în tratatele încheiate cu prilejul şi pentru finirea războiului mondial din urmă.

In tratatele din 1920 cu Ţara noastră şi anume în cel dela Paris, aşa zisul tratat privitor la minorităţi, precum şi în tratatul privitor la recunoaşterea suveranităţii României asupra teritoriului Basarabiei, găsim stipulat în art. 5, la cererea principalelor Puteri aliate şi asociate, că opţiunea soţului aduce cu sine aceea a soţiei şi opţiunea părinţilor pe aceea a copiilor lor în vârstă de mai puţin de 18 ani; că copiii în vârstă de peste 18 ani şi stabiliţi pe teritoriile anexate vor avea facultatea de a opta pentru oricare altă naţionalitate; şi că persoanele care au exercitat dreptul de opţiune vor trebui să-şi transporte domiciliul în Statul pentru care au optat în termen de 12 luni dela data opţiunii.

Legiuitorul nostru din 1914 acordă facultatea de a redobândi la majorat cetăţenia română tuturor copiilor minori, fără a-i mai distinge, dacă au mai mult sau mai puţin de 18 ani. Nu a prevăzut pentru optanţi nici transportul silit al domiciliului lor în Statul pentru care au optat. Statul român a acordat dela sine, in 1914 — ca şi în 1880 — mai mult decât i s'a pretins în 1920 de principalele Puteri să dee aşa zişilor minoritari.

Legea din 1914 reglementează nu numai condiţiunea juridică a celor îndrituiţi la cetăţenia română ci şi modalitatea de constatare a acestei condiţiuni prin comisia prevăzută de art. 6 din lege şi conform Regulamentului pentru funcţionarea acestor comisiuni, publicat în Mon. Oficial No. 40 din 24 Maiu 1914.

Comisiunile au procedat din oficiu la stabilirea calităţii de cetăţean român, în baza listelor de recensământ întocmite de administraţie şi în care au fost trecuţi cei îndreptăţiţi la cetăţenia română. Cei netrecuţi în acele liste au făcut direct cereri la comisie, prezentându-şi dovezile necesare, precum şi memorii.

Comisiunile şi-au terminat lucrările în termenul de un an, fixat de regulament.

Locuitorilor cărora li s'a stabilit calitatea de cetăţean român, s'a şi început a li se elibera diplome de cetăţenie română, deslipite din registre cu matcă.

Rar ţi-e dat să vezi o muncă atât de pricepută, punctuală, conştiincioasă, consacrată interesului general şi binelui particularilor, cum a fost acea depusă de comisiile acestea în anul lor de funcţionare.

Păcat că astfel de lucrări s'au pierdut aproape în întregime cu prilejul şi din cauza războiului mondial.

Numai pe alocurea, la câteva primării, şi în deosebi la primăriile urbane, s'au păstrat listele respective de încetăţeniţi şi de respinşi la cetăţenie, trimise de comisiuni spre afişare.

Legea din 1921. La reînstalarea autorităţilor române în Dobrogea Nouă pe la finele anului 1918, situaţiunea în acest ţinut era în toate privinţele incomparabil mai rea de cum am găsit-o la anexarea lui în 1913.

Arhivele primăriilor rurale şi ale celorlalte autorităţi publice, distruse complect. Numai la primăriile urbane şi la instanţele judecătoreşti (judecătorii şi tribunale) se mai păstra parte din arhivele respective.

In privinţa populaţiei, numărul locuitorilor stabiliţi în acest teritoriu era acum cu mult superior numărului celor aflaţi aci la 28 Iunie 1913, cât şi celui existent în August 1916, data intrării noastre în războiul mondial.

Elementul turcesc staţionar, pe când elementul bulgăresc a crescut, în timpul vremelnicei ocupaţiuni a acestui ţinut de către armatele inamice şi prin stabilirea a o mulţime de familii, care nici originare nu sunt din aceste meleaguri şi nici nu au avut vre-o dată aci domiciliul lor. Am mai găsit aci şi pe toţi cei cari emigraseră din acest teritoriu cu mult înainte de anexiunea din 1913, precum şi emigranţi de după anexiune şi până la deslănţuirea marelui război.

Toţi aceştia au rămas locului nesupăraţi de nimeni ; şi, împreună cu ei, şi cei cari declaraseră neacceptarea cetăţeniei române, optând cetăţenia bulgară potrivit art. 4, leg. 1914, precum şi cei cari, recunoscuţi de comisiuni ca cetăţeni români, au trecut în Bulgaria, după intrarea acesteia în războiul mondial, ca să se înroleze — şi s'au înrolat — în armata bulgară de bună voie şi fără autorizaţia guvernului român, şi au luptat apoi pe frontul dobrogean contra ţării noastre.

Şi după reinstalarea autorităţilor noastre au continuat să se stabilească aci toţi cei siliţi a emigra din Bulgaria, fie din cauze pur economice, fie din cauze politice, urmare a necunoscutelor lupte de exterminare dintre partidele din statul vecin.

S'au mai stabilit în acest teritoriu şi Greci, mai ales însă Armeni, refugiaţi din Turcia.

Cu toate că era în deobşte cunoscut că aşteptau soluţiuni două chestiuni presante ce interesau mai cu deosebire pe Stat în acest ţinut : cetăţenia şi regularea proprietăţii rurale, totuşi, abia în 1921 vedem că se reia activitatea în această privinţă.

Legea din 1914 a fost abrogată prin Legea pentru organizarea Dobrogei Noi, promulgată în 23 Iulie 1921 şi publicată în Mon. Oficial No. 89 din 26 Iulie 1921. Regulamentul respectiv s'a publicat în Mon. Oficial No. 136 din 20 Septembrie 1921, iar modificarea lui în Mon. Oficial No. 219 din 28 Decembrie 1921.

In chestiunea naţionalităţii, noua lege cuprinde art. 6—15, iar regulamentul art. 12—85. Ea păstrează principiile legii din 1914, deschizând însă porţile de intrare în cetăţenia română la o mulţime de streini, cari nu erau cetăţeni bulgari la data anexiunii.

„Art. 6. Sunt cetăţeni români:

a) toţi foştii cetăţeni bulgari, cari la data de 28 Iunie 1913 erau domiciliaţi în Dobrogea Nouă şi, ca atare, au devenit cetăţeni români în conformitate cu legea pentru organizarea Dobrogei-Noi din 1 Aprilie 1914;

b) toţi Românii de origină;

c) toţi cei domiciliaţi în Dobrogea-Nouă, cari vor deveni cetăţeni români în baza dispoziţiilor legii de faţă".

Pentru categoria a treia de cetăţeni, deveniţi ca atare în baza dispoziţiunilor legii acesteia, găsim în noua lege art. 13 în cuprinsul:

„Art. 13. Cei cari, fiind domiciliaţi în Dobrogea-Nouă, nu au fost încă recunoscuţi ca cetăţeni români, precum şi cei cari nu vor putea face această dovadă, de vor voi să obţină această recunoaştere, vor trebui să se adreseze în scris preşedintelui în termen de 30 zile dela punerea în aplicare a acestei legi".

Acest articol se referă însă la cei îndrituiţi la cetăţenie, dar nerecunoscuţi ca cetăţeni de către comisiunile instituite de legea din 1914, precum şi acei din cetăţenii recunoscuţi de acele comisiuni, cari nu pot face dovada recunoaşterii, de pildă pentru motivul că arhiva comisiunilor, hotărârile sau diplomele de cetăţenie s'au pierdut.

Ceeace legea nu arată în privinţa cetăţenieil ocuitorilor la cari se referă art. 6, lit. c, o face regulamentul legii în art. 18, în privinţa copiilor minori ai optanţilor cetăţeniei bulgare şi cari copii nu au făcut în cursul anului de majorat declaraţie pentru redobândirea cetăţeniei române. Li se dă acest drept minorilor deveniţi majori la 28 Iunie 1913, şi până la decretarea regulamentului de faţă.

In privinţa copiilor minori ai optanţilor, atât legea din 1914, în art. 5 alin. 2, cât şi aceea din 1921, în art. 9 alin. 2, care reproduce întocmai dispoziţiile legii anterioare, prevăd modalitatea redobândirii cetăţeniei române în cursul anului de majorat, derogând astfel dela dis-

pozițiile respective din orice alte legi în vigoare în Regatul României. Potrivit acestor dispozițiuni speciale, minorul unui optant, dacă în cursul anului de majorat nu face declarație pentru redobândirea cetățeniei române, este considerat că nu a fost nici odată român, așa cum sunt considerați și părinții săi optanți.

Contrar dispozițiunilor legale, regulamentul le acordă un termen pentru dobândirea cetățeniei. Devin cetățeni în virtutea regulamentului. Regulamentul adaugă la legea pe baza căreia este alcătuit; în tot ce depășește legea, el este ilegal, inaplicabil.

La fel și art. 17 din regulament.

Art. 10—15 din lege prevăd instituirea unei comisiuni speciale, una de fiecare județ, pentru recunoașterea calității de cetățean român a locuitorilor din acest ținut, modul de compunere și de funcționare a acestor comisiuni, procedura și căile de atac în această materie.

Dispozițiile neclare și neprecise din noua lege, combinate cu dispoziții și mai confuze, unele chiar cu caracter de legiferare, contra prevederilor legale din regulamentul respectiv, și mai ales defectuozitatea procedurii prevăzute în Regulamentul pentru funcționarea comisiunilor, au făcut ca lucrările acestora să se efectueze în condițiile cele mai rele. Dacă la aceasta s'ar mai adăuga și felul în care s'a lucrat, în fapt, de comisii, și lipsa, în această privință, a oricărei conlucrări între aceste comisii și diferitele organe administrative, și mai ales lipsa totală a unui eficace control din partea capilor serviciilor administrative asupra cuprinsului actelor eliberate de comune în scopul stabilirii îndeplinirii de către postulanți a condițiunilor cerute de lege pentru recunoașterea lor ca cetățeni români, — toate acestea au contribuit, pe de o parte, ca să poată deveni cetățean român oricine a vrut, până și cei cari după lege nu puteau cu nici un preț dobândi naționalitatea română; iar pe de altă parte, ca lucrările comisiunilor să nu poată fi terminate la termenul fixat de lege, fapt pentru care s'au acordat mai multe termene nouă.

Au reușit astfel să devină cetățeni români o mulțime de persoane de origină bulgară, din care unele totdeauna domiciliul l-au avut și-l au încă în Bulgaria, sau cu domiciliul cândva în Dobrogea Nouă, dar și-au transferat de mult domiciliul în Bulgaria, unde ocupă funcțiuni publice; altele, streine în totul de acest ținut, au venit aci dentru prima oară după terminarea marelui războiu și parte s'au căsătorit cu fete dobrogene; altele, din cei cari au făcut în termenul legal declarații de neacceptare a cetățeniei române etc.

Au mai dobândit pe această cale lăturalnică cetățenia română și

o mulțime de foști cetățeni nebulgari, de altă origină decât bulgară, aflați ca atari în Dobrogea-Nouă la data de 28 Iunie 1913, sau cari au imigrat aci ulterior acestei date, unii chiar după promulgarea legii din 1921. O pildă identificătoare ne-o dau mai mulți locuitori cetățeni sârbi, — Sârbi și de origină,— cari, cetățeni bulgari la 28 Iunie 1913, deveniți totuși, prin fraudă, cetățeni români ulterior datei de 1921, în baza de hotărâri date de comisia respectivă, — au renunțat apoi la cetățenia română și și-au reluat naționalitatea sârbă, de'ndată ce au fost asigurați că, în schimbul imobilelor lor rurale din acest ținut, grevate de sarcini și ipoteci pentru datorii către particulari, li se dă, în Banatul sârbesc, proprietățile bieților noștri români din acest ținut.

Au devenit prin fraudă cetățeni Români și o mulțime de Evrei, Armeni, Greci, etc.

Toți cei intrați, fără drept, prin fraudă, în cetățenia română, au făcut totul spre a deveni, de formă, cetățeni români, numai în scopul de a eluda dispozițiile legale privitoare la exproprierea bunurilor rurale, sau la punerea sub administrația justiției ori la lichidarea averilor supușilor bulgari, sau pentru a se sustrage dispozițiilor constituționale privitoare la prohibirea păstrării și dobândirii de imobile rurale în România de către cetățeni străini. O bună parte din ei, după ce și-au lichidat averile ca cetățeni români, s'au reîntors în Bulgaria, unde se agită acum ca refugiați bulgari.

Răul acesta s'a agravat de fiecare prelungire a termenului pentru facerea de declarațiuni în vederea constatării cetățeniei locuitorilor din acest teritoriu.

Legea din 1924. — Situația creată, în privința cetățeniei, în Dobrogea-Nouă, prin legile din 1914 și 1921, a fost consolidată de Legea privitoare la dobândirea și pierderea naționalității române din 24 Februarie 1924 (Monitorul Oficial No. 41/924), care, în art. 54, abrogă toate legile relative la naționalitatea română în vigoare până atunci în deosebitele părți ale Statului Român și, ca dispoziție tranzitorie, dispune în art. 56 No. 4, că sunt și rămân cetățeni români, fără să îndeplinească vreo formalitate, locuitorii din Județele Caliacra și Durostor, cărora li s'a recunoscut naționalitatea română prin hotărârile definitive ale comisiunilor prevăzute în art. 6 din Legea dela 1 Aprilie 1914 și în art. 10 și următorii din legea dela 26 Iulie 1921 pentru organizarea Dobrogei-Noi; și, prin art. 68, acordă locuitorilor din Dobrogea-Nouă, cari nu au făcut declarații de încetățenire conform legii

din 26 Iulie 1921, sau ale căror cereri pentru recunoaşterea cetăţeniei române au fost respinse ca tardiv introduse, — un nou termen de trei luni pentru a-şi stabili cetăţenia română.

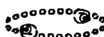
Lucrările comisiunilor nefiind terminate nici în cursul acestor trei uni, s'au mai dat în aceleaşi condiţiuni noi termene prin legile din 9 Februarie 1925 şi din 12 Mai 1926.

In sfârşit, după atâta amar de vreme, a reuşit şi naţia română să-şi cunoască pe noii săi copii, între cari sunt prea mulţi intruşi.

Facă Domnul, ca măcar prin purtările lor viitoare, să se arate demni de binele şi cinstea ce li s'a făcut prin primirea lor în cetatea română.

Drept încheiere, din cele expuse mai sus rezultă că legiuitorul român a consacrat, în ce priveşte importanta chestiune a naturalizării, prin anexiune, a locuitorilor Dobrogei-Noi, cele mai liberale principii de drept internaţional în materie.

Insă, prin legiferarea din 1921, inaugurându-se o procedură defectuoasă, s'au acordat mai multe termene, de care au beneficiat toţi cei cari îndeplineau condiţiunile pentru naturalizare, precum şi prea mulţi din cei cari nu cădeau sub prevederile acestor dispoziţiuni legale şi deci nu puteau deveni, pe această cale, cetăţeni români [1]).

[1]) Pentru o cunoaştere mai amănunţită a modului cum statul român a soluţionat în drept şi în fapt problema cetăţeniei în Dobrogea Nouă, a se vedea lucrarea noastră „Chestiuni Dobrogene", editată la tipografia „Gutemberg" din Bazargic, în 1926, pag. 3—66,

ORGANIZAREA DOBROGEI-NOI ŞI PRINCIPIILE DE JUSTIŢIE

de D. STOICESCU,
Consilier la Curtea de Apel, Constanţa

Prin Tratatul de pace de la Bucureşti din 28 Iulie (10 August) 1913 a luat sfârşit conflictul armat dintre România, Grecia, Muntenegru, Serbia şi Bulgaria.

Între România, reprezentată prin Titu Maiorescu, Alexandru Marghiloman, Take Ionescu, C. G. Disescu, Generalul C. Coandă şi Colonelul C. Cristescu pe de-o parte şi Bulgaria reprezentată prin D. Tonşef, Generalul Ficef, Dr. S. Ivanciof, S. Radef şi Lt-Colonelul Stanciof de altă parte s'a stabilit:

1. *Pace şi prietenie* din ziua schimbului ratificării tratatului.

2. Între Bulgaria şi România fosta frontieră între Dunăre şi Marea Neagră este rectificată în modul următor: Noua frontieră va pleca dela Dunăre, mai în sus de Turtucaia, spre a sfârşi la Marea Neagră, la sud de Ecrene.

Celelalte clauze privesc obligaţii relativ la determinarea frontierei pe teren, la desfiinţarea fortificaţiilor ce-ar exista, la observarea de-a nu se construi altele în viitor în anume localităţi şi pe-o anume rază, la retragerea trupelor şi demobilizarea lor, la folosirea rechiziţiilor, la restituirea prizonierilor şi soldarea cheltuelilor făcute cu aceştia.

În ce priveşte România, tratatul a fost aprobat şi ratificat de Regele Carol I prin decretul din 1 August 1913. Prin acest decret se aprobă şi ratifică şi schimbul de scrisori urmat între Preşedintele Consiliului de Miniştri şi Ministru al Afacerilor Streine, Titu Maiorescu, cu primii Plenipotenţiari ai delegaţiunilor: E. K. Venizelos din partea Greciei, Nik. P. Paşici din partea Serbiei şi D. Tonşef din partea Bulgariei, cu privire la situaţia Aromânilor din aceste ţări. De asemenea tratatul a fost aprobat, potrivit art. 93 din Constituţie, de Puterea Legiuitoare, prin legea din 11 Decembrie 1913. In art. 3 al acestei legi se dispune că organizarea noului teritoriu se va face prin deosebită lege. Noul teritoriu era cel cuprins între Dunăre şi Marea Neagră, vechea frontieră stabilită prin Tratatul de la Berlin

din 1878 şi frontiera fixată prin Tratatul de pace dela Bucureşti, teritoriu numit Dobrogea-Nouă.

Un tratat este un acord de voinţă între plenipotenţiarii a două sau mai multe state; este legea părţilor, a naţiunilor ce-şi normalizează relaţiile potrivit procedurii de justiţie internaţională; este deci o operă de Justiţie. Deci, calea pe care Dobrogea-Nouă a ajuns a face parte întregitoare din România este aceea a Tratatului de pace de la Bucureşti — operă de Justiţie internaţională prin care, între altele, se rezolvau două probleme ce interesau deopotrivă politica românească şi cea internaţională, rămase nerezolvate, sau fuseseră grăbit rezolvate de Tratatul de la Berlin.

Prima: art. 46 al Tratatului de la Berlin, vorbind despre frontiera ce va despărţi Bulgaria de România, menţiona o linie care, plecând de la răsărit de Silistra răspunde la Marea Neagră la miază-zi de Mangalia şi care se va fixa la faţa locului de Comisiunea Europeană instituită pentru delimitarea Bulgariei. Dar linia fixată, alegând şi lăsând punctele de comandă pe teritoriul Bulgariei, nemulţumise pe Români. Linia fixată nu era de natură a asigura o paşnică vecinătate.

Secunda: art. 23 al aceluiaş tratat obliga Imperiul Otoman a introduce în folosul supuşilor creştini reforme de natură a le asigura şi înlesni convieţuirea în cuprinsul imperiului. Dar obligaţia nu avea nici o sancţiune. Printre supuşii creştini se aflau şi Aromânii sau Cuţo-Vlahii, populaţie numeroasă de origine românească, iar Imperiul se arăta continuu adversar oricărei reforme sau tergiversa. Regularea acestei chestiuni a făcut obiectul schimbului de scrisori între primul Plenipotenţiar român şi primii Plenipotenţiari ai Greciei, Serbiei şi Bulgariei de la Conferinţa păcii din Bucureşti. Câte o notă anexată protocoalelor conţine următorul text: „Bulgaria (respectiv Grecia sau Serbia) consimte să dea autonomie şcoalelor şi bisericilor Cuţo-Vlahilor aflaţi în viitoarele stăpâniri ... şi să îngădue înfiinţarea unui Episcopat pentru aceiaşi Cuţo-Vlahi, cu facultatea pentru guvernul român de-a subvenţiona sub supravegherea guvernului (respectiv) numitele instituţiuni culturale actuale şi viitoare". Ceeace a cerut şi obţinut România la 1913 era aplicarea principiului ocrotirii minorităţilor, principiu ce-a fost apoi înscris şi'n unele tratate internaţionale la 1919.

Rezolvarea acestor două chestiuni vitale pentru România în-

chidea oarecum procesul revendicărilor româneşti pentru acel timp în politica balcanică.

* * *

Legea pentru organizarea Dobrogei-Noi a luat fiinţă în anul următor. Desbătută în Senat şi votată până la 13 Martie 1914, apoi în Cameră până la 28 Martie 1914, ea a fost publicată în Monitorul Oficial din 1 Aprilie 1914 şi pusă imediat în aplicare, — bine înţeles, în timpul util în care organele instituite de lege puteau intra în funcţiune.

Scopul legii nu era numai organizarea propriu zisă, ci organizarea Dobrogei-Noi în aşa chip, în cât prin instituţii de transiţie, populaţia şi teritoriul să se încadreze în organizarea României ca stat al naţiunii româneşti.

Statul este, după origină, o organizaţie de răsboiu şi a rămas încă astfel. Aşa a fost în diversele-i stadii, de la cele mai primitive ca hoarda, statul-cetate, statul-teritoriu, până la cele mai înaintate organizaţii de azi, ca statul-naţiune şi statul-federal. Şi, dată fiind organizaţia de răsboiu a tuturora, nici un stat nu şi-a putut impune şi nu şi-ar putea impune, fără pericol de dispariţie, altă organizaţie.

Răsboiul ofensiv sau defensiv fiind scopul statului, organizarea lăuntrică a statului, normele de bază ale instituţiilor sale urmează a fi alcătuite şi armonizate potrivit cu scopul vital al statului: realizare de forţă, de maximum de forţă. De-aci subordonarea tuturor intereselor individuale — celor ale patriei, contribuţia tuturor pentru binele general, armonizarea tuturor aspiraţiilor individuale cu cele colective, tendinţa statornică de conformism, de unificare a alementului uman în toate direcţiunile, prin toate instituţiile, — oamenii, locuitorii fiind element esenţial al forţei statului.

Din punctul de vedere, deci, al unificării, toate normele din această lege tind a crea Dobrogei-Noi o funcţionare şi un aspect cât mai apropiate de ale României. Teritoriul ei e împărţit în două judeţe: Durostor cu reşedinţa la Silistra şi Caliacra cu reşedinţa la Bazargic. Judeţele sunt împărţite în plăşi, cuprinzătoare de comune urbane, rurale, sate şi cătune, — legile şi regulamentele aplicabile în restul ţării urmând a se aplica şi în Dobrogea-Nouă cu modificările cuprinse în lege.

Astfel, legea de organizare a Dobrogei-Noi apare, faţă de sistemul legislaţiei din ţară, ca un mănuchiu de norme excepţionale, tinzând însă a îmbrăţişa această lume nouă şi a o apropia de în-

tregul țării, — deci norme care să realizeze o liniștită transiție spre înglobarea în națiunea română a locuitorilor, în sistemul proprietății românești a raporturilor lor cu bunurile, în sistemul administrației și justiției românești a raporturilor lor cu autoritatea de stat, etc.

Vom trece în revistă, pe cât mai scurt posibil — principiile și punctele de vedere după care s'au conceput aceste norme excep-ționale.

* * *

Dreptul internațional are principiile sale. O situație creată printr'un tratat de pace, după un conflict armat, se presupune creată din momentul isbucnirii conflictului. Deci tratatul de pace are un efect retroactiv, care se suie până la acel moment și din acel moment se consideră create raporturile cu obiectul în litigiu.

Data isbucnirii conflictului româno-bulgar este fixată în actele diplomatice prin ziua de 28 Iunie (11 Iulie) 1913. Iată un act, care ne vorbește de acel moment, — e telegrama Ministrului de Afaceri Streine român către Ministrul plenipotențiar al României la Sofia: „București, Joi, 27 Iunie (10 Iulie) 1913. Indată ce veți preda guvernului Bulgariei nota de azi despre intrarea armatei noastre în Bulgaria, binevoiți a anunța asemeni plecarea d-voastră . . ." A doua zi, 28 Iunie 1913, conflictul armat începea.

Deci, luarea in primire a Dobrogei-Noi s'a considerat făcută pe data de 28 Iunie 1913, — data aceasta nu e arbitrară.

Acelaș principiu a fost pus în lucrare și atunci când s'a considerat Dobrogea (Veche) dobândită pe data de 11 Aprilie 1877, deși Tratatul de la Berlin s'a încheiat la 13 Iulie 1878.

Astfel fiind, legea de organizare a Dobrogei-Noi, când a stabilit normele despre drepturile locuitorilor din noul ținut, a luat data de Vineri, 28 Iunie (11 Iulie) 1913 ca una ce hotărăște, potrivit principiilor de drept, prima zi de stăpânire românească asupra acestui teritoriu și a locuitorilor săi și de când se consideră intronat noul regim.

Prima chestiune care se pune la anexarea unui teritoriu este cetățenia locuitorilor. Faptul de răsboiu, precum și o veche practică internațională, ar dicta ca locuitorii să urmeze condiția teritoriului pe care domiciliau în momentul anexării, adică să dobândească cetățenia statului cesionar. Insă cetățenia fiind o noțiune politică, iar în drept o chestiune de consimțământ, de manifestare de voință liber exprimată, principiile impun anexatorului ca să lase locuitorilor un termen

de opțiune la cetățenie. In aceasta apoi trebue să se țină seama și de punctul de vedere sau de sistemul legislativ al statului cesionar; totuși, dacă nu poate fi obligat un stat a se transforma în colecționar de naționalități, apoi nici nu poate fi încurajat la cuceriri contrare principiului naționalităților, sau (cum se numește astăzi) dreptului de autodeterminare al popoarelor.

Legea ce ne preocupă a dispus că cetățenii bulgari, cari la data de 28 Iunie 1913 erau domiciliați în Dobrogea-Nouă devin cetățeni români, — iar acei cari nu vor să devină, sunt obligați a face declarațiuni de neacceptare în termen de un an de la promulgarea legii, cu adausul: femeea măritată urmează condiția soțului, minorii pe a părinților; dar minorii, chiar ai părinților, cari au făcut declarații de neacceptare, vor putea în cursul anului după majorat să dobândească cetățenia română prin declarație de acceptare. Asemenea declarații se fac înaintea președintelui tribunalului domiciliului.

Legea a ținut seamă de raporturile dintre locuitori și teritoriu, raporturi care prezumă intenția unui statornic atașament de teritoriu și care se pot mai ușor dovedi în fața unei instanțe de verificare. Sistemul adoptat de legiuitorul român este mai presus de critică în ce privește spiritul de justiție, — acelaș sistem a fost adoptat și prin tratatele de pace din 1919—1920 (Versailles, Saint-Germain-en-Laye, Trianon, Neuilly, Sèvres, Lausanne).

In ce privește pe neacceptanți, — dat fiind că în sistemul legislației române, potrivit art. 7 § 5 din Constituția atunci în vigoare, numai cetățenii români puteau dobândi și stăpâni imobile rurale în România, legea a dispus: ei vor fi obligați ca, în termen de 2 ani dela declarația de neacceptare, să-și vândă averea lor imobiliară rurală, dispoziție ce-și are anume sancțiune și care nu apare ca o pedeapsă pentru neacceptare, ci ca o consecință a sistemului legislativ român și ca o măsură de ordin general, ca averea imobiliară rurală a necetățenilor să fie din oficu scoasă în vânzare, cu respectarea formelor de vânzare cu licitație publică; iar prețul ieșit la licitație să fie consemnat la dispoziția fostului proprietar.

Cât despre cetățenia celor ce au urmat condiția teritoriului, legea a dispus verificarea condiției lor, înscrierea pe listele de cetățeni români și acordarea unei diplome de cetățenie. Procedura verificării, înscrierea pe liste și predarea diplomei au fost încredințate unei comisii cu caracter jurisdicțional.

Conținutul drepturilor cetățeanului este corelativul obligațiilor sale către stat, din care cităm două în jurul cărora gravitează toate celelalte: nobila obligație de a apăra statul cu viața sa în armata națională și onorabila obligație de-a contribui cu bani la sarcinile publice pe calea impozitelor. Drepturile cetățeanului sunt menționate de legea organizării Dobrogei-Noi, dându-li-se aproape aceeași întindere ca pentru ceilalți cetățeni români.

Menționăm mai cu seamă deosebirile și excepțiile de la totalitatea drepturilor civile și politice ale cetățenilor români:

Vor avea reprezentanți în parlament printr'o lege ordinară specială.

Vor putea dobândi imobile rurale numai în Dobrogea-Nouă.

Vor fi justițiabili de instanțele ordinare cu trei grade de jurisdicție pentru delicte de presă.

Se vor putea întruni public numai după prealabila înștiințare a autorităților polițienești.

Se vor putea asocia în diverse scopuri sub controlul justiției.

Se vor bucura de gratuitatea învățământului în școalele publice, — salarizarea personalului școalelor cade în sarcina statului, iar cheltuelile pentru material în a comunelor.

Se vor bucura de o absolută libertate a conștiinței, de garanția libertății cultelor întru cât exercițiul lor nu atinge dispozițiile legilor și bunelor moravuri. Religia creștină ortodoxă este cea dominantă, iar Dobrogea-Nouă e repartizată Eparhiei Dunărei-de-jos. Se înființează 2 muftii în Silistra și Bazargic, iar moscheile principale se vor întreține de Casa Bisericii române.

Vor putea purta arme și face comerț cu arme numai cu aprobarea prefectului respectiv.

Alte dispoziții ale legii se ocupă de modul în care locuitorii vor presta serviciul militar, de cum se va introduce sistemul metric de măsuri și greutăți, modul de clasificare a drumurilor, organizarea financiară, funcționarea cârciumelor, înființarea vămilor pe noua frontieră, organizarea Băncilor populare și Cooperativelor, concesiunea farmaciilor, etc.

O atenție deosebită s'a dat sistemului de Administrație locală — a județelor, plășilor și comunelor:

Administrația se face potrivit Legii Administrative Generale, dar prefectul județului are puteri mai întinse, bucurându-se de o imunitate dependentă de Ministerul Internelor și având un Consiliu

de Prefectură cu vot consultativ în chestiuni administrative, economice şi culturale.

Primarii comunelor urbane se numesc cu avizul prefectului, iar ai comunelor rurale direct de prefect. Consiliile comunale se aleg dintre cetăţenii români, majori, cu domiciliul de cel puţin 6 luni în comună şi cu ştiinţă de carte, sau dintre contribuabili cu oarecare impozit. Alegerea se face pe scrutin de listă şi înaintea unui birou prezidat de un judecător asistat de grefier — declarându-se aleasă lista ce-a întrunit cel mai mare număr de voturi din cel puţin treimea alegătorilor înscrişi. Pe lângă consilierii aleşi, prefectul numeşte 5 consilieri în oraşele reşedinţe de judeţ, 3 în comunele urbane şi 2 în comunele rurale.

Consiliile judeţene se aleg de delegaţii consiliilor comunale, iar pe lângă cei aleşi Ministerul de Interne numeşte 5 consilieri după propunerea prefectului.

Până la constituirea consiliilor menţionate, actele acestor consilii se vor face de comisii interimare numite la comune urbane prin decret regal, la celelalte de prefecţi, — preşedinţii acestor comisii sunt dispensaţi de condiţia de-a fi alegători în comuna unde sunt numiţi.

In fine, legea de organizare dispune că toate legile civile, penale, comerciale, fiscale şi de expropriere pentru utilitate publică, legile privitoare la autentificarea actelor, la timbru şi înregistrare vor fi aplicabile în noul teritoriu.

Din examinarea dispoziţiilor şi legilor introduse rezultă că ele constituiau un sistem deosebit, în care cetăţenii şi instituţiile erau de-aproape controlate. Dar controlul introdus în exerciţiul unor drepturi nu înseamnă interdicţia exerciţiului, ci supravegherea lui. Tendinţa acestui regim legislativ de excepţie era de-a pregăti noile elemente, streine până atunci, la viaţa de stat românească, de-a le adapta instituţiilor existente în stat, — adică a ajuta pe calea legii şi prin presiunea ei conformismul social, firesc în orice grup omenesc. Căci calitatea de cetăţean român concedată juridic ar fi fost ştearsă, lipsită de pregnanţă, fără pregătirea sufletească a individului cetăţean, — singură această pregătire de fiecare zi, această educaţie dă cetăţeanului imboldul de-a se menţine cu însufleţire pe linia drepturilor sale şi a se supune din toată inima la obligaţiile ce i le impune viaţa de stat.

Evenimentul anexiunii mai punea o problemă: cea a proprietăţii — a statului şi particulară.

In principiu, lucrul pare simplu. Fiecare stat poate fi proprietar funciar, poate avea proprietate domenială. Iar norma de drept internaţional dictează că, atunci când un stat succede în suveranitate asupra unui teritoriu, succede în toate drepturile pe care statul cedent le avea pe acel teritoriu. Asemenea, locuitorii teritoriului pot avea drepturi de proprietate sau posesiune asupra teritoriului, ca drepturi câştigate, pe care, potrivit dreptului internaţional, le pot opune oricui, deci şi statului anexator sau cesionar.

In speţă, chestiunea proprietăţii a fost dificilă. Dificultatea a provenit din prea marea deosebire de regimuri dintre proprietatea bulgară şi cea română. Statul Bulgaria, ca succesor în suveranitate al Turciei la 1878, a dobândit de la aceasta o anume organizare a proprietăţii şi posesiunii imobiliare rurale, pe care a menţinut-o, căci nu a abrogat-o sau abolit-o. Iar România a intrat ca succesoare a acestui regim.

Care era regimul turcesc?

După Codul proprietăţii funciare otomane din 21 Aprilie 1858, situaţia proprietăţii şi posesiei pământurilor rurale este următoarea:

Art. 1 din acest cod prevede, printre altele, categoria *mülk* — proprietate aparţinând în chipul cel mai absolut particularilor şi categoria *miriè* — domeniul public, proprietatea statului.

Art. 2 din acelaş cod, definind raporturile categoriei *mülk* cu proprietarul particular, spune: „aceste pământuri au fost date cu titlul *mülk* în plină proprietate la diferite persoane, spre a se folosi de ele în toate condiţiile unui *plenum dominium*".

Art. 3, acelaş cod, defineşte raporturile categoriei *miriè* cu statul şi cu cel ce se foloseşte (de fapt) de asemenea pământ ca posesor: „Pământurile *miriè* depind întru toate de domeniul public . . . Acestea sunt) câmpurile, locurile de adăpat şi de păşune de vară şi de iarnă, pădurile şi alte domenii, a căror folosinţă se dă în arendă de către guvern . . . Posesiunea acestor pământuri se va dobândi, de acum înainte, cu permisiunea şi concesiunea agentului ad-hoc al guvernului. Cei cari vor dobândi aceste posesiuni vor primi un titlu de posesiune numit *tapù*".

Art. 36, acelaş cod, defineşte raporturile catagoriei *miriè* cu statul, posesorul şi dobânditorul posesiei de la posesor: „Posesorul unui teren cu *tapù* îl poate transmite oricui... după permisia pre-

alabilă a autorităţii (agentului ad-hoc al guvernului). Fără această autorizare transmiterea oricărui teren *miriè* e nulă şi fără valoare". Dreptul de posesie al noului dobânditor este cu totul subordonat acestei permisii.

Art. 116, acelaş cod, defineşte raporturile categoriei *miriè* cu statul, posesorul şi creditorul pignorativ al posesorului: „Pământurile *miriè* nu pot fi puse în gaj, dar poate fi vândută posesia cu drept de răscumpărare, — însă cu permisia autorităţii".

Deosebit, în acelaş cod se prevăd norme după care drepturile de proprietate *mülk* şi de posesie asupra terenurilor *miriè* se pot transmite prin moştenire.

Din aceste dispoziţii citate se poate deduce: că regimul otoman recunoştea pentru stat un drept de proprietate domenială — nudă proprietate — asupra pământurilor *miriè*, iar pentru particulari un drept de proprietate absolută asupra pământurilor din categoria *mülk* şi numai un drept de posesiune în virtutea titlului *tapu* asupra pământurilor din categoria *miriè*. Că posesiunea particularului, oricât de lungă, asupra acestei categorii (*miriè*) de proprietate a statului nu putea duce pe particular să ajungă proprietar, — pentru că chiar transmiterea posesiunei de la un particular la altul era supusă unei autorizaţii a statului, care era şi rămânea mereu proprietar al acestei categorii de imobile rurale. Posesorul plătea statului, pentru folosinţă, o dare proporţională cu produsul anual — o dijmă şi o dare fixă, asemeni anuală; deci posesorul era în fiecare an sub controlul agentului fiscului — proprietar.

Dacă sistemul va fi fost bun din punct de vedere fiscal, din punct de vedere agricol era inferior. Iată mărturia unui cunoscător: „Trebue să adaug ca una din cauzele principale ale inferiorităţii agricole a imperiului, condiţia *anormală* a proprietăţii ... In general ţăranul nu e decât un uzufructuar al pământului ce foloseşte. Bunurile domeniale (*miriè*) şi religioase (*vacufuri*), care acoperă aproape trei sferturi din solul otoman, îi sunt numai date cu chirie; el nu le poate modifica destinaţia şi nici de cum să dispună de ele prin vânzare, donaţiune ori alt mijloc. Dijma sau tributul ţine loc de plata chiriei ..." (Ed. Engelhardt, ministru plenipotenţiar francez, în cartea Histoire des réformes dans l'Empire Ottoman, vol. II, pag. 306, Paris 1884).

Ce a făcut legiuitorul român?

El era obligat de regimul proprietăţii din România să tindă la

unificare, adică la aducerea proprietăţii din noul teritoriu sub regimul român. In consecinţă, a dispus că, de la 28 Iunie 1913, proprietatea de orice natură din Dobrogea-Nouă se dobândeşte, se conservă, se transmite şi se pierde potrivit legilor în vigoare în România şi dispoziţiilor speciale din legea pentru organizarea Dobrogei-Noi.

El mai era obligat, potrivit principiilor de drept internaţional, pe care le punea evenimentul anexiunii, a respecta drepturile câştigate ale particularilor locuitori în teritoriul cedat şi a dispus în consecinţă: „Drepturile de proprietate absolută şi de posesie *miriè* sunt şi rămân respectate, dacă au luat naştere şi s'au conservat conform legilor în vigoare în Bulgaria la 28 Iunie 1913".

Pentru a aduce la regimul român proprietatea din noul teritoriu pe de-o parte şi pentru a se cunoaşte ce drepturi de proprietate şi posesiune urmează a fi respectate pe de altă parte, a supus verificării titlurile de proprietate absolută şi de posesiune *miriè* în anume termen, iar până la definitiva verificare, a oprit transmisiunile de astfel de proprietate şi posesiune.

A mai luat unele măsuri ca sancţiune: a lovit cu deposedare pe deţinătorii fără drept şi pe cei ce nu şi-ar fi depus titlurile spre verificare în termen. Asemeni, a luat dispoziţii în vederea unificării regimului proprietăţii, anume: a declarat proprietari şi pe posesorii *miriè* pe tot terenul a cărui posesiune o justifică cu titluri *tapu*, dacă plătesc în 15 ani preţul unei treimi din acest teren; sau proprietari numai pe două treimi din el, dacă abandonează o treime statului. Preţul unei treimi sau abandonul unei treimi în natură a fost socotit de legiuitor ca reprezentând valoarea de răscumpărare a nudei proprietăţi rămasă titularului devenit proprietar.

Pentru ca să se poată controla vânzările, a înfiinţat dreptul de preemţiune al statului la orice înstrăinare de proprietate imobiliară rurală.

În calitate de succesor al statului cedent — statul român a fost declarat proprietar a orice avere publică sau privată, ce-a aparţinut statului cedent la data de 28 Iunie 1913.

Asemeni pentru protecţia pădurilor, statul român a luat sub regimul silvic pădurile ce nu erau proprietate particulară; pentru buna repartizare a islazurilor comunale — islazurile ce depăşeau necesităţile comunelor; apoi terenurilor şcoalelor şi bisericilor a căror îngrijire a trecut-o asupra Casei Şcoalelor şi casei Bisericii; în fine, a declarat proprietate a statului: minele, carierele, apele minerale, lacurile, bălţile,

canalurile, pescăriile de orice natură, precum şi toate pământurile fără stăpân.

În ce priveşte operaţiunile de verificarea titlurilor de proprietate şi posesie, — le-a încredinţat unor comisiuni organizate cu caracter jurisdicţional.

Dat fiind că unii publicişti bulgari, în special D-rul J. FADENCHECHT, profesor de Drept Civil la Universitatea din Sofia, au reproşat legiuitorului român, că modul cum a rezolvat prin Legea Organizării Dobrogii-Noi problema proprietăţii particulare ar constitui o „confiscare" şi o „spoliaţie legislativă", vom insista puţin şi asupra tezei acestor publicişti [1]),

Ei susţin că sub regimul bulgar nu a existat categoria pământurilor bunuri domeniale — *mirie*, deci nici posesie particulară pe asemenea bunuri domeniale, ci numai proprietate absolută particulară; că, prin faptul că Bulgaria a devenit stat la 1878, s'a abolit regimul proprietăţii otomane reglementat la 1858 şi că chiar legi bulgare exprimă această abolire, precum legea succesiunilor din 1889, a contractelor din 1889 şi a bunurilor din 1904, — deci locuitorii posesori de terenuri *mirie* aveau deplina proprietate dobândită şi recunoscută de menţionatele legi bulgare în momentul anexiunii Dobrogei-Noi. Asemeni, că legile bulgare în vigoare la 28 Iunie 1913 nu cuprindeau nimic din dispoziţiile introduse de legea română de organizare, ca: obligaţia de-a supune titlurile unei verificări, sancţiune în caz de nesupunere la verificare, răscumpărarea nudei proprietăţi prin abandonul treimei sau prin plata valorii unei treimi.

Dar reproşurile şi obiecţiunile făcute sunt neîntemeiate:

Mai întâi un fapt de natură politică, precum este creiarea unui stat, care-şi dă o constituţie, poate expres să schimbe prin dispoziţ constituţionale orice regim sau aşezământ, — dar Constituţia bulgară din 1879 nu are nici o dispoziţie de abrogare sau abolire, ori de modificare a ceva din regimul proprietăţii astfel cum a fost primit de la Imperiul Otoman. Simplul fapt că după 1878 statul succesor Bulgaria a stăpânit acel teritoriu ar spune, în această privinţă, că statul succesor a intrat în toate drepturile statului anterior, iar faţă de statul succesor particularii nu ar putea opune, ca drepturi câştigate, de cât pe cele ce le puteau opune şi statului anterior.

[1]) V. T. TOCHEFF. Propriété Foncière Rurale dans la Dobroudja du sud préface par M. Dr. J. FADENCHECHT, professeur de Droit Civil à l'Université de Sofia, pag. 3—9, Sofia, Imprimérie Bojinoff, 1928.

Asemeni, menționații publiciști nu arată care au fost raporturile dintre statul succesor și posesorii de terenuri *miriè* deveniți proprietari, sau care au fost raporturile dintre acești din urmă și cei de-al treilea, creditori, noi dobânditori, etc., pentru a deduce din asemenea raporturi — inexistența categoriei de bunuri domeniale *miriè* și de posesori de asemenea bunuri sub regimul bulgar. Dar, faptul că Bulgaria a simțit necesitatea de-a legifera în 1889 și 1904 asupra unor raporturi denotă că a voit să institue ceva, să schimbe ce era. Ce? Vechiul regim al proprietății și posesiunii, care exista ca sistem de drept în Bulgaria până în momentul acelei legiferări.

Apoi acești publiciști mai pretind că legile menționate exprimă această abolire a regimului proprietății otomane. Însă legile invocate nu au asemenea dispoziții. Legea succesiunilor nu se ocupă de condiția proprietății sau a posesiunii, ci de succesiunea ab-intestat, de cea testamentară și de succesiunile musulmanilor. Putem presupune numai că aceste dispoziții au înlocuit dispozițiile anterioare relativ la succesiunea oricărui bun, deci și a dreptului de folosință a posesorului, ca bun ce face parte dintr'o succesiune. Aceasta însă nu înseamnă că dreptul posesorului a fost desființat sau întins până la a fi transformat în drept de proprietate absolută.

Legea contractelor de asemenea nu se ocupă a declara proprietar absolut pe posesorul de teren *miriè*.

Legea Prescripției din 1898 de asemenea nu dispune în chestiune de cât că, potrivit art. 29, posesiunea cu bună credință și just titlu timp de 10 ani poate duce la prescripție, dar potrivit art. 32 se arată ce este just titlu și potrivit art. 33 se cere ca justul titlu să se dovedească, el nu se prezumă.

Legea Bunurilor din 1904 definește proprietatea prin art. 29, posesia prin art. 301, 302, — însă art. 306 spune lămurit că posesiunea bunurilor a căror proprietate nu se poate obține — nu produce efecte juridice; art. 326 are următorul cuprins: „Prezenta lege intră în vigoare la 1 Septembrie 1904 și abrogă toate dispozițiile existente până acum asupra obiectelor prevăzute într'însa". Ce-ar fi avut de abrogat dacă n'ar fi existat nici o dispoziție? Și e posibil ca să nu fi existat nici una într'un stat cu organizație modernă, constituțională, cum era Bulgaria între 1878—1904?

Din examinarea legilor bulgare invocate se poate deduce pentru posesiunile terenurilor *miriè* că, dacă un curs de prescripție a putut începe (peste dispozițiile art. 306 din legea Bunurilor din 1904 bul-

gară), a început numai de la 1 Septembre 1904 şi a curs până la 28 Iunie 1913 (deci *nu* 10 ani potrivit art. 29 din legea Prescripţiei din 1898 bulgară), când prescripţia a fost întreruptă prin dispoziţiile legii de organizare română.

In ce priveşte imputarea, că legile bulgare în vigoare la 28 Iunie 1913 nu cuprindeau nimic din dispoziţiile legei române de organizare, precum verificarea titlurilor, etc., i se poate răspunde că deplasează chestia din câmpul juridic. In adevăr, nu se poate imputa unui stat modul cum el găseşte oportun a-şi reglementa procedura de valorificarea drepturilor în sânul său, nici modul cum ia măsuri pentru armonizarea sau ierarhizarea intereselor sale interne. Principiile de drept impun a privi proprietatea imobiliară potrivit locului situaţiei, legei statului în care se află imobilul: în Imperiul Ottoman potrivit legei otomane, în Principatul şi apoi Regatul Bulgaria potrivit legii bulgare, în România potrivit legii române. Numai această lege va hotărâ modurile voluntare de dobândirea proprietăţii, efectele între părţi şi faţă de cei de al treilea,— modurile de dobândirea proprietăţii prin prescripţie, posesiunea — drepturile reale şi care sunt, în ce constă, cum se nasc, se conservă, se sting, etc.

Menţionaţii publicişti invocau pentru posesorii *miriè* drepturi de proprietate absolută — câştigate. Dar asemenea drepturi se pot invoca numai când s'au născut, când există. Existenţa trebue justificată, iar în raport cu anexiunea trebue justificată existenţa dreptului, pentru ca în momentul anexiunii să poată fi luat în considerare de statul anexator sau cesionar ca drept câştigat. Deci, când s'a născut dreptul de plină proprietate al locuitorilor posesori de terenuri miriè ? Care este legea care a făcut să se nască pentru aceştia dreptul ce se pretinde ?

La lumina principiilor de drept, ce-au prezidat la rezolvarea problemei proprietăţii în Dobrogea-Nouă, situaţia deţinătorilor de terenuri *miriè*, cu titluri *tapù*, s'a lămurit, — Statul Român s'a găsit în faţa unor titulari ai unei posesiuni de pământuri *miriè*, posesori ai unor bunuri rurale aparţinând ca nudă proprietate statului. Aşa fiind, le-a respectat folosinţa, bine înţeles celor ce-au dovedit la verificare calitatea de posesori, — mai mult chiar, ca stat suveran, având dreptul să creieze un regim nou de proprietate — a înlesnit pe posesori, pe calea răscumpărării, să devină deplin proprietari.

Deci, nici „confiscare", nici „spoliere legislativă" ! Din contra, rezultă din examinarea textelor de lege otomane, bulgare şi române

şi se poate formula fără reticenţe că drepturile private, decurgând din dispoziţii legale sau contractuale exprese, fie ale particularilor, fie ale instituţiilor de drept public, care erau opozabile statului bulgar, au fost considerate prin legea de organizare a Dobrogei-Noi — opozabile valabil şi statului care i-a succes în suveranitate, România. Adică, respect pentru drepturile câştigate de plină proprietate şi de posesiune *miriè!*

* * *

Nu trebue să uităm că Dobrogea-Nouă şi Bulgaria înainte de 1878 au făcut parte din Imperiul Otoman, aşa că trecutul organizării justiţiei trebue cercetat şi privit în instituţiile juridice ale acestui imperiu.

Din punctul de vedere al organizării justiţiei ca putere deosebită, separată de puterile executive şi legiuitoare, în Imperiul Otoman prima încercare s'a făcut prin înfiinţarea Consiliului de Stat *(Şura-i-devlet)*, după modelul celui francez, compus din secţiuni, fiecare cu câte 10 consilieri de diverse naţionalităţi (religii), cu atribuţii de-a prepara proecte de legi şi regulamente, a judeca în materie de contencios administrativ şi conflicte de atribuţii, a judeca disciplinar pe funcţionari şi a-şi da avizul în chestiuni, în care era sezizat de Sultan sau miniştri.

La deschiderea acestui Consiliu de Stat, 10 Maiu 1868, Sultanul Abdul-Aziz, ce călătorise de-curând în Franţa, vorbi în discursul său foarte europeneşte. El spuse că autoritatea legilor isvorăşte din binele public ce-l realizează şi că, dacă legile nu se transformă, ele ajung să paralizeze viaţa socială, iar inferioritatea Turciei nu se explică decât prin insuficienţa vechilor instituţii de-a îmbrăţişa şi satisface toate nevoile popoarelor sale. Cât despre Consiliul de Stat, a spus: „Organizaţia nouă are drept punct de plecare separaţia puterii executive şi a puterii judecătoreşti, religioase şi civile. Membrii consiliului să nu vadă în imperiu de cât un corp format prin unirea tuturor, cu misiunea de-a asigura prosperitatea generală. Oricare ar fi cultul ce ei profesează, toţi supuşii mei sunt fiii aceleiaşi patrii; deosebirea de religie nu trebue să-i separe. Fiecare să-şi urmeze liber credinţa. Îndeplinesc o datorie indicând dreptul fiecăruia, ca şi principiile care mă conduc şi care sunt conforme cu cerinţele moderne". Iar pentru a accentua asupra compunerii acestui consiliu cu reprezentanţi din toate naţionalităţile, a spus: „Am făcut apel la toate capacităţile; ca şi la toate naţionalităţile; Sirieni, Bulgari, Bosniaci, etc. vor fi aci ca într'un centru comun şi vor deveni auxiliarii miniştrilor mei".

Într'adevăr, compunerea acestui Consiliu de Stat era din musulmani şi nemusulmani, — mai mult de o treime erau raiale, iar în fruntea lui era Midhat-Paşa, un om învăţat şi exemplar de elită. Dar tocmai această compunere fu viu criticată, apoi nulitatea unora dintre consilieri, inexperienţa altora. Totuşi, Consiliul de Siat ceru şi făcu necesară o Curte supremă de Justiţie, compusă în acelaş chip. Sultanul, după raportul Marelui Vizir, decretă înfiinţarea unei Curţi de Casaţie *(Mehkemez-i-Temiyz)* cu secţie civilă şi criminală, care să judece recursurile contra hotărârilor tribunalelor regulamentare. (Li se ziceau regulamentare, spre deosebire de cele religioase). Aceste tribunale erau: Curţile de Apel *(Mehkemez-i-Nizamiyeh)* şi Tribunalele propriu zise *(Nizamiyeh)*.

Pe lângă aceste au fost lăsate să subziste: vechile Tribunale numai pentru musulmani (după *Şeriat)* şi cu o competenţă pe care le-o prescria Şeful religios *(Şeik-ul-Isleam)*; apoi jurisdicţiile consulare streine în virtutea Capitulaţiilor şi uzurilor; apoi jurisdicţiile eclesiastice şi civile ale Comunităţilor religioase, ce depindeau de Patriarhie şi alţi Capi religioşi, etc.

Printr'o lege din 4 April 1869 se stabili competenţa Tribunalelor regulamentare, ale căror circumscripţii corespundeau diviziunilor administrative ale Vilaetelor (judeţe).

Criticele aduse Consiliului de Stat se aduseră şi Curţii de Casaţie şi Tribunalelor regulamentare, în ce priveşte compunerea din mahomedani şi raiale pe de-o-parte şi în ce priveşte cunoştinţele şi experienţa profesională a judecătorilor pe de alta. În adevăr, lipsea o şcoală pentru învăţământul modern al Dreptului — o şcoală specială, facultate de Drept nu fu înfiinţată de cât în 1876. (V. Histoire des Réformes dans l'Empire Ottoman, Ed. Engelhardt, vol. II, pag. 19 seq, şi 289, Paris, 1884).

Precum se vede, cu zece ani înainte de Tratatul de la Berlin, tendinţa era spre modernizarea Justiţiei în imperiul Otoman, cărei tendinţe se opuneau în primul rând mai-marii puterii executive — valiii, guvernatorii vilaetelor nu permiteau executarea hotărârilor tribunalelor regulamentare; apoi musulmanii afectau neîncredere în judecata necredincioşilor; apoi streinii — destul de numeroşi — nu voiau să renunţe la Jurisdicţiile consulare, — chiar raialele — smulşi de la vechile apucături, nu se puteau deprinde cu legi scrise, cu margini bine precizate.

Dar principiul separației puterilor în stat a pătruns greu în organizarea tuturor statelor. În Orient era şi mai greu să pătrundă din cauză că se confundau multe: Statul se confunda cu religia dominanților, religia cu naționalitatea, etc. De ex., cum pentru Turci — mahomedanismul era sinonim cu naționalitatea turcă, tot astfel pentru Greci — creştinismul ortodox era sinonim cu naționalitatea greacă, la care tindeau să înglobeze, pe lângă Eleni, şi pe Slavii, Bulgarii, Albanezii şi Latinii ortodoxi. Într'o asemenea lume, confundarea Justiției cu administrația nu era cea mai mare dintre erori!

Naşterea statului Bulgaria prin Tratatul de la Berlin din 1878 a pus națiunea bulgară în poziția de a-şi organiza acest stat. Ea şi-a dat organizație constituțională, ca stat modern, imediat. În privința justiției [1]), Constituția bulgară din 16 April 1879 prevedea:

Art. 13. Puterea judecătorească aparține în toată plenitudinea autorităților judecătoreşti şi magistraților, cari lucrează în numele şefului statului. Raporturile acestuia cu autoritățile judecătoreşti şi magistrații se stabilesc prin dispoziții speciale.

Art. 73. (de la 11 Iulie 1911). Nu se pot înființa, sub nici un cuvânt sau denumire, tribunale excepționale.

Art. 81. Delictele de presă se judecă după lege de instanțele judecătoreşti ordinare.

Art. 161 alin. 5 prevede: Un ministru al Justiției.

Din aceste norme constituționale rezultă că s'a instituit în Bulgaria o putere judecătorească separată de celelalte puteri din stat, atât ca exercițiu, cât şi din punctul de vedere al controlului. Aceste norme au fost aplicate prin legile speciale de organizare. Cităm, dintre acestea, Legea pentru organizarea judecătorească din 25 Maiu 1880, cu modificările din 1889, 1899, 1910 şi 1911, care prevede următoarele autorități judecătoreşti:

Judecătoriile de pace, cu circumscripții şi competență stabilite prin lege, având judecător, grefă, arhivă — judecă în cauze mici şi fac şi acte de notariat — sunt mai multe într'un județ. Au fost şi judecătorii de pace comunale, dar s'au desființat.

Tribunalele de județ, compuse din preşedinte, vicepreşedinte şi membri, din cari unul e judecător de instrucție, apoi procurori, sub-

---

[1]) Paginile ce urmează relativ la organizarea justiției în Bulgaria şi în Dobrogea-Nouă sunt, cu mici modificări, extrase din studiul meu „Justiția românească în Dobrogea", publicat în „Analele Dobrogei" Anul IX, vol. I, pag. 699—718, în 1928.

stituţi, grefe, etc. Au deplină competenţă civilă, comercială, penală, etc.

Curţile de apel — sunt trei: Sofia, Filipopol şi Rusciuc, compuse fiecare din preşedinte, vicepreşedinte şi membri, cu procurori, substituţi, grefe, etc. Judecă în apel — fondul.

Inalta Curte de Casaţie (Legea din 5 Maiu 1910) compusă din Prim-Preşedinte, preşedinţi de secţie, membri, procuror general şi procurori de secţie, — veghează la aplicarea exactă şi uniformă a legilor, pe când celelalte autorităţi judecătoreşti judecă procesele în fond.

Ministerul public e independent de autoritatea judecătorească şi este direct subordonat ministrului justiţiei ca procuror de stat.

La judecarea unor anume procese, definite în procedura penală, se adaugă judecătorilor tribunalelor şi asesori judiciari (juraţi) potrivit legilor (25 Maiu 1880 şi 3 Aprilie 1897).

Legea pentru notari şi judecători de pace, cari fac acte de notariat, din 14 Februarie 1885, modificată la 31 August 1910, organiza notariatul după un sistem mixt: notarul autentifică şi legalizează acte pe lângă tribunalele de judeţ, iar judecătorii de pace în circumscripţia lor, cu oarecare regule de competenţă, prevăzute şi în „Regulele judecătoreşti provizorii" din 1879, 1880 şi „Legea actelor casnice" din 1883. Au arhive notariale, anume registre, peceţi, etc.

Apoi, dat fiind marele număr de populaţie musulmană din Bulgaria, s'au organizat şi tribunale de cadii în centrele cu asemenea populaţie, cu competenţă în materie de drepturi de familie şi de succesiuni (art. 344, legea din 25 Ianuarie 1890, „Despre succesiuni").

In fine, prin legea avocaţilor din 24 Decembrie 1888, se organizează reprezentarea părţilor în justiţie, se prevăd avocaţi şi ajutori de avocaţi.

Pe teritoriul cedat României prin Tratatul de pace de la Bucureşti se aflau, potrivit organizaţiei bulgare, circumscripţiile judecătoriilor de pace: Balcic, Cavarna, Bazargic I-a şi a II-a, care ţineau de Tribunalul din Varna; asemeni şi Silistra, Turtucaia, Accadânlar şi Curtbunar, care ţineau de Tribunalul din Silistra. Tribunalele Varna şi Silistra erau cuprinse în Circumscripţia Curţii de ape din Rusciuc.

Cum a organizat România — justiţia pe acest teritoriu?

Tratatul de pace din 28 Iulie 1913 întârziind a fi „aprobat" de Corpurile legiuitoare române (art. 93 alin. ult. Const. în vigoare

atunci) şi cum o întârziere ar fi fost dăunătoare intereselor locale şi generale, urmând curentului opiniei publice, guvernul de-atunci prin Al. Marghiloman, Take Ionescu, C. G. Disescu, C. C. Arion, Mihail G. Cantacuzen şi General C. Hîrjău (Jurnalul din 10 Octombrie 1913) admise o organizaţie provizorie a justiţiei pe cale de „deciziune ministerială". Ministrul Justiţiei, Mihail G. Cantacuzen, cu Nr. 31.359 din 10 Octombrie 1913 decise măsurile, iar cu Nr. 31.478 din 11 Octombrie 1913 decise delegarea personalului judecătoresc de la instanţele din ţară, care să compună tribunalele şi judecătoriile. Personalul delegat a şi început să funcţioneze la câteva zile după aceea. Aşa dar pe această cale s'a organizat şi introdus justiţia românească în Dobrogea-Nouă, iar actul ce i-a dat fiinţă a fost „Decizia privitoare la organizarea judecătorească, competenţa şi procedura autorităţilor judecătoreşti din teritoriul cedat statului român de statul bulgar, în urma Tratatului de pace încheiat la Bucureşti în ziua de 28 Iulie 1913".

Prin această decizie se introduc în Dobrogea-Nouă: instanţele judecătoreşti din România, toate legile civile, comerciale, penale, legea autentificării actelor, precum şi orice alte legi relative la organizarea şi administrarea justiţiei din România.

Se înfiinţează judecătorii de ocol în Turtucaia, Silistra, Accadânlar, Curtbunar, Cavarna, Balcic şi Bazargic I-a şi al II-a, potrivit legii pentru judecătoriile de ocoale din 30 Decembrie 1907 şi legii de organizare judecătorească din 10 Aprilie 1913, judecând numai la reşedinţă, adăogându-se personalului prevăzut în aceste legi câte un interpret de limbile turcă şi bulgară.

Se înfiinţează un tribunal de judeţ în Silistra cuprinzând circumscripţiile judecătoriilor Silistra, Turtucaia, Accadânlar şi Curtbunar şi un tribunal de judeţ în Bazargic cuprinzând circumscripţiile celor două judecătorii din Bazargic şi pe ale celor din Balcic şi Cavarna. Aceste tribunale au aceeaşi organizare şi competenţă generală ca şi cele din România, precum şi o competenţă specială: „crimele şi delictele, ce se judecă în ţară de Curtea cu juraţi, se vor judeca de tribunalele din Silistra şi Bazargic, sezizate prin ordonanţa de trimitere a Judecătorului de instrucţie, însă în complet de trei judecători".

Se mai înfiinţau şi tribunale mahomedane în Silistra şi Bazargic, compuse din câte un cadiu şi grefier, cari vor funcţiona ca

și cele din Constanța și Tulcea, cu aceeași competență și judecând după aceleași norme.

Apoi s'a dispus ca apelurile contra hotărârilor tribunalelor înființate să se facă în termenele și formele procedurii la grefele respective, rămânând a se înainta Curții de apel, ce se va designa mai târziu. Asemeni, să se continue de Tribunalul Silistra procesele începute sub regim bulgar, precum și de către judecătorii să se continue administrarea tutelelor în ființă, începute după competența fostului regim. In ce privește petițiile, actele și hotărârile, să se redacteze și rostească în limba română, admițându-se ca „concluziile scrise" să poată fi înfățișate și în limbile turcă sau bulgară.

Pentru exercițiul profesiunii de avocat înaintea acestor instanțe, s'a admis ca să fie subordonat condițiilor legii din 10 Mart 1907 și autorizației Ministerului Justiției. Autorizația va putea fi refuzată fără arătare de motive. Atribuțiile consiliului de disciplină pentru avocați erau trecute instanțelor judecătorești locale, care decideau cu execuție provizorie și cu recurs la Ministerul Justiției.

Această organizație a durat timp de 6—7 luni — până la 1 April 1914, când s'a pus în aplicare *„Legea pentru organizarea Dobrogei-Noi"*. Prin această lege, precum am văzut, teritoriul a fost împărțit în două județe: Caliacra cu reședința la Bazargic și Durostor cu reședința la Silistra. In ce privește justiția — dispozițiile privitoare sunt, cele mai multe, transpuse din Decizia Ministerială dela 10 Octombrie 1913, pe care o și declară valabilă și cu efecte legale dela data ei și până la punerea în aplicare a legii (art. 93).

Dispozițiile privitoare la organizarea judecătorească sunt cuprinse în Cap. IV, art. 64—105. Se prevede pentru noul teritoriu regimul legilor civile, penale, comerciale și fiscale din țară; de asemeni limba română în justiție, iar ca instanțe judecătorești:

Judecătorii de ocol cu organizarea și competența celor din țară.

Tribunale de județ în orașele de reședință ale județelor Caliacra și Durostor, cu organizația, competența și procedura celor din țară, dar „ele vor mai judeca în prima instanță toate crimele și delictele, care după legile țării sunt de competența Curților cu jurați, observând cu privire la judecata lor regulele de procedură în materie corecțională".

Tribunalele mahomedane în Silistra, Turtucaia, Bazargic și Balcic — cu competență în materie de drepturi de familie și succe-

siuni ab-intestat între Mahomedani, judecând potrivit legilor şi uzurilor mahomedane.

O Curte de Apel în Constanţa cu circumscripţie din tribunalele Constanţa, Caliacra, Durostor, iar Tulcea urma să intre în această circumscripţie după un an. Curtea se compunea din preşedinte, şeapte consilieri, un procuror general, un procuror şi un inspector judecătoresc. Are în materie civilă, comercială şi corecţională aceeaşi competenţă şi atribuţii şi judecă după aceleaşi legi şi procedură ca şi celelalte curţi din ţară, dar mai judecă şi apelurile contra sentinţelor tribunalelor mahomedane conform uzurilor şi legilor mahomedane şi, în ultimă instanţă, crimele şi delictele politice şi de presă, care după legile ţării sunt de competenţa Curţilor cu juraţi, săvârşite în judeţele Durostor şi Caliacra, observând însă, cu privire la judecata lor, regulele de procedură în materie corecţională" — în complet de cinci consilieri la judecarea crimelor. Deciziile se pronunţă cu drept de recurs în Casaţie.

Prin această lege s'a dispus, în ce priveşte profesarea avocaturei, pe lângă condiţiile legii din 10 Martie 1907 şi autorizaţia Ministerului Justiţiei, trecându-se atribuţiile consiliului de disciplină instanţelor judecătoreşti ale domiciliului avocaţilor din judeţele Caliacra şi Durostor, cu apel la Curtea de Apel din Constanţa.

Adăogăm ca instanţe, deşi cu caracter temporar, însă jurisdicţionale, potrivit legii de organizare a Dobrogei-Noi şi următoarele:

1. Comisiunea pentru stabilirea calităţii de cetăţean român — compusă din un consilier al Curţii de apel din Constanţa, preşedintele tribunalului respectiv sau un judecător delegat de acesta şi prefectul judeţului sau, în lipsa acestuia, din un inspector general administrativ delegat de Ministerul de Interne. Asemenea comisiune funcţionează în fiecare din cele două judeţe, Caliacra şi Durostor. Hotărârile comisiunii se dau cu drept de apel la Curtea de apel Constanţa.

2. Comisiunea Centrală pentru verificarea drepturilor de proprietate şi de posesiune *miriè* sau orice drepturi reale — comisiune compusă dintr'un consilier al Curţii de apel, un preşedinte de tribunal sau judecător şi câte un reprezentant al Ministerului de interne, finanţe şi domenii, numiţi de către Ministrul Domeniilor în urma avizului Consiliului de Miniştri. S'a zis acestei comisiuni „Centrală" spre deosebire de comisiunile de plasă, care aveau numai atribuţii de-a strânge actele doveditoare de drepturi şi a le trimite pentru examinare şi verificare comisiunii centrale. Asemenea comisiune centrală

funcționează în fiecare din cele două județe, hotărârile ce dă pot fi atacate cu apel înaintea Curții de apel Constanța, iar hotărârile Curții de apel în această materie se dau cu recurs în Casație.

Din punctul de vedere al principiilor ce au prezidat la organizarea justiției în Dobrogea-Nouă, observăm: s'a respectat principiul constituțional al separațiunii puterii judecătorești de celelalte puteri în stat; apoi principiul gradelor de jurisdicție, deci principiul controlului instanțelor de grad mai înalt asupra celorlalte. Apoi chiar verificarea cetățeniei, verificarea proprietății și posesiunii *miriè* au fost încredințate unor comisiuni, care chiar temporare, însă având de obiect regularea unor raporturi generale și comune unei întregi categorii de cetățeni, nu pot fi considerate decât ca instanțe ordinare, între care se incadrează, atât prin compunerea lor cu membri ai ordinului judecătoresc, cât și prin deciziunile lor date sub controlul instanțelor judecătorești ordinare pe căi de atac procedural anume organizate.

Dispozițiile tranzitorii, ce s'au adaus normelor de organizare, au accentuat și asupra altor principii de justiție, precum: principiul *nulla poena sine lege* în dispozițiile art. 94 și 103 relativ la infracțiunile săvârșite înainte de 12 Octomvrie 1913 și la transformarea pedepselor pronunțate definitiv și neexecutate conform legilor române; principiul *locus regit actum* în art. 95 și 97 relativ la căsătoriile efectuate și la actele juridice încheiate anterior legii de organizare; principiul suspendării cursului prescripțiilor în timp de conflict înarmat în art. 96 relativ la drepturi și acțiuni, care s'ar fi prescris prin inactivitate între 28 Iunie și 1 Noembrie 1913; principiul drepturilor câștigate la existență și personalitate morală în ce privește asociațiile, etc.

* * *

În cursul timpului dela 1914 până astăzi regimul legii de organizare a Dobrogei-Noi a fost continuu modificat cu tendința spre unificare legislativă. La discutarea și votarea Constituției României din 1923 au luat parte în Corpurile legiuitoare și reprezentanți aleși de cetățenii județelor Caliacra și Durostor, iar această Constituție a înscris expres în art. 137 principiul spre care să tindă și pe care să-l realizeze legislația românească: punerea tuturor legilor în armonie cu Constituția și asigurarea unității legislative, — principiu, pe care l-a menținut, înscriindu-l expres prin art. 98 alineatul IV-lea și Constituția actuală.

Pentru Dobrogea-Nouă procesul de tranziție legislativă s'a încheiat la 1 Ianuarie 1937 prin unificarea legislației de procedură penală pe tot întinsul țării. Regimul legislativ al județelor Caliacra și Durostor actualmente este în armonie cu Constituția și complet unificat.

Constanța, 1 Aprilie 1938.

POPULAŢIA CADRILATERULUI
INTRE ANII 1878 ŞI 1938

de C. BRĂTESCU
Profesor universitar, Cernăuţi

Pentru cine cercetează populaţia Cadrilaterului, raporturile statistice ale naţionalităţilor şi aşezările lor schimbătoare în cursul secolilor trecuţi, rolul geopolitic de drum, pe care l-a avut ţinutul până în vremea noastră, nu trebuie pierdut din vedere: *drum de invazii* şi *drum de armate*, — dacă voeşte a-şi explica marile prefaceri istorice şi etnice realizate în acest teritoriu. De altfel Cadrilaterul nu stă unic n acest destin al său lângă M. Neagră, ci formează doar un inel din lanţul de ţinuturi care azi, asemenea unor mozaicuri etnografice, mărginesc spre nord şi apus ţărmurile acestei Mări: stepele Ucrainei inclusiv Crimeea, Bugeacul Basarabiei, Dobrogea, Bulgaria cam dela răsărit de Iantra, o bună parte din Rumelia şi Tracia din spre Constantinopole. Pe aici au trecut atâtea invazii de popoare! Sciţi şi Sarmaţi in antichitate; Goţi, Huni, Avari, Slavi, Bulgari, Pecenegi, Cumani şi Tătari, în evul mediu, din spre N. şi NE.; şi Turcii din spre sud. Pe aici au trecut şi atâtea armate, în special turceşti şi ruseşti, în epoca modernă, ale căror acţiuni dezastruoase culminează mai ales în timpul războaielor încheiate prin pacea dela Cuciuc Cainargi (1774), Adrianopole (1829) şi Paris (1856). Era şi firesc să fie aşa. Imperiul roman de răsărit, cu Constantinopolea bizantină, această „*Regină a oraşelor*“, aşezată la îngusta poartă a Bosporului, pe unde se scurgeau atâtea bogăţii între nordul mai rece şi sudul mai cald, a atras de timpuriu roiurile de popoare ce se mişcau în stepele ponto-caspice; iar mai târziu, nevoia imensului imperiu rusesc de a ieşi la o mare caldă şi liberă, a îmbogăţit şi complicat istoria regiunilor sud-est europene cu o sumă de evenimente, provocate, între altele, şi de programul executării unui testament lăsat urmaşilor săi de Petru cel Mare. Expansiunea firească, provocată de cauze naturale, antropogeografice şi geopolitice, a populaţiei şi ţărilor din Carpaţi către M. Neagră s'a văzut întreruptă şi redusă în proporţiile sale după expansiunea geto-dacică în antichitate şi după Mircea cel Bătrân în evul mediu. Abia târziu,

în vremea noastră, renaşterea poporului român într'un stat tânăr, viguros şi activ şi nevoia sa de a avea o ieşire la Mare, apoi crearea statelor naţionale în jurul M. Negre şi reducerea lor la proporţii mai normale, a pus capăt şi sfârşit acestui rol dezastruos de drum al expediţiilor armate, cu tot cortegiul lor de tulburări şi nefericiri, care împiedicau o vieaţă aşezată şi propăşirea civilizaţiei.

In tot trecutul, atât de sbuciumat, al Dobrogei şi Deliormanului, singură laturea Mării, unde populaţia risipită se putea reface prin noi imigrări sosite pe apă, dar mai ales laturea dunăreană, unde Balta şi malul stâng puteau oferi un adăpost în caz de primejdie, au reuşit a menţine, în asemenea vremuri vitrege, rămăşiţe dintr'o veche populaţie băştinaşe. Interiorul, stepele golaşe, se umpleau mai ales cu neamul care putea realiza aci o stăpânire politică şi o pace mai îndelungată; dar şi uneori el rămânea aproape cu totul lipsit de oameni, un *„desertum“* relativ pe care-l pomenesc documentele vremii.

Datorită acestor cauze, ţinuturile de lângă M. Neagră au fost, în toate vremurile, ţinuturi de emigrări şi colonizări de neamuri, ceea ce le-a dat o înfăţişare foarte pestriţă, de adevărat mozaic etnografic. Pentru aceea, în multe cazuri, în aceleaşi sate, călătorii menţionează alte populaţii de cât cele aflate în ajunul unui războiu anterior. Ca un răsunet al vechilor stări de lucruri, aceste schimbări etnografice se continuă şi astăzi şi ele se vădesc mai ales în emigrarea benevolă a elementului musulman spre noua sa patrie, ca şi în schimburile de populaţie ce s'au realizat în teritoriile din jurul Egeii şi care, fatal, vor trebui să se realizeze şi în părţile dunărene.

Aceasta în interesul păcii şi civilizaţiei europene.

1. Epoca turcească până la 1878.

Până la anul 1878, când ia fiinţă noul Principat al Bulgariei între Dunăre şi Balcani, în urma biruinţei armelor româno-ruse asupra Turciei, o bună parte a Bulgariei răsăritene era o ţară aproape curat turcească din punct de vedere etnografic. Toponimia regiunii, mărturiile călătorilor, hărţile etnografice şi studiile din a doua jumătate a sec. XIX, mărturisesc acest adevăr cu prisosinţă. *Cinci secole de stăpânire otomană reuşiseră să creeze în această parte a Continentului nostru cea mai compactă massă de element musulman din întreaga Turcie europeană.* Românii se retrăseseră spre malurile dunărene şi numai turmele lor mai străbăteau stepele ierboase din interior, către locurile bune de iernat; iar Bulgarii îşi aflaseră un loc de refugiu în

Balcani, sau trecuseră în stepele Rusiei ori în Câmpia Română. Sporadic îi mai întâlniai ca negustori prin oraşe, sau într'un număr restrâns de sate mici, de aşa numiţi Erlii, Hârcoi, Grebenţi şi Sicovţi, alături de Turci.

„Cea mai mare schimbare etnografică — scrie geograful bulgar IŞIRKOF — au provocat-o Turcii, cari colonizară repede o mare parte a Bulgariei. In consecinţă, Halkokondila, Filipopolea şi Stara Zagora fură colonizate încă din timpul lui Murat I, iar regiunea dintre Filipopole şi Balcani sub Baiazid I. Din această vreme (sfârşitul sec. XIV) până la războiul de eliberare (1877) Turcii au avut majoritatea în acest ţinut. Numirile turceşti ale satelor, munţilor, piscurilor, râurilor şi regiunilor, în toată depresiunea Mariţei, dau mărturie de grozava ocupare a acestor locuri. *Acolo n'a mai rămas nici o populaţie bulgară băştinaşe, spre a transmite vechile denumiri de locuri.* O mare parte din Bulgari, goniţi din regiunile roditoare şi strategice, s'a retras în munţi, unde trăiau mai liniştit şi se înmulţiră mai repede".

„Însă o puternică colonizare turcească s'a îndeplinit mai ales în Bulgaria răsăriteană. Ea a progresat încet, dar statornic şi a realizat *masse compacte de ambele laturi ale Balcanilor până la Dunăre şi până la Adrianopole;* şi astăzi încă, după o puternică emigrare turcească, tot mai sunt ţinuturi unde ei formează marea majoritate. Această colonizare a pornit din nevoi strategice; ea trebuia să asigure drumul spre Constantinopole; afară de aceasta, tocmai în Bulgaria de Est elementul bulgar fusese slăbit încă de mai înainte prin Greci, Găgăuţi şi Tătari" [1]),

Pentru Cadrilater şi teritoriile vecine dela Sud, mai precisă este mărturia istoricului C. JIREČEK, fost Ministru al instrucţiunii publice în Bulgaria. „Foarte slab e reprezentat elementul bulgar în tot răsăritul Principatului, între Iantra şi M. Neagră", — scrie acesta. *„In regiunea Târnova—Şumla—Silistra, călătoreşti ca într'o adevărată ţară turcească; ba chiar există acolo ţinuturi unde Bulgarii trăesc numai în oraşe, precum în Vest Turcii".* Singura populaţie creştină veche, rămasă între delta Dunărei şi Constantinopole ar fi, după acest istoric, numai Găgăuţii de lângă ţărmul mării şi Bulgarii [2]) dela Şumla, Cotel

---

[1]) Dr. A. ISCHIRKOFF: Die Bevölkerung in Bulgarien u. ihre Siedlungsverhältnisse. Peterm. Mitt. 1911, Bd. II p. 117—118.

[2]) JIREČEK uită Grecii din porturi şi mai ales Românii dobrogeni din lungul Dunărei [dintre cari cei din Dăieni, Straja, Babadag, sunt menţionaţi documentar încă dela începutul sec. XVII] în sate vechi cu nume româneşti!

şi Sliven din Balcani, precum şi din câteva sate din basinul râului Camcic. In regiunea Silistrei, aceştia din urmă s'au păstrat numai în satul Alfatlar; iar în regiunea Varnei, numai la Devnia. *Deliormanul a rămas o ţară curat turcească* [1]) *!*

Informaţiunile acestea se întregesc cu ale călătorului KANITZ, care în 1892 afirmă că:

1. Povârnişul de nord al Balcanilor răsăriteni era locuit aproape exclusiv de Turci;

2. Că în regiunea Silistra—Turtucaia—Razgrad—Şaitangic—Rusciuc se aflau aproape numai Turci; şi că în regiunea Turtucaia, din 44 de sate, numai unul era curat creştin: Călimocul Românilor, în 35 sate erau Turci, Tatari şi Cerchezi şi că numai în 8 sate erau şi ceva Bulgari alături de Musulmani.

3. Că în stepele Balcicului, din 72 sate ale cazalei, numai 3 erau pur creştine, în câteva se aflau şi Găgăuţi cu Bulgari, iar în marea majoritate numai Turci;

4. Că între Silistra şi Accadânlar abia în câteva sate erau şi Bulgari: Calipetrovo, Babuc, Alfatlar şi, în fine,

5. Că la Sud de Bazargic, spre Ienibazarul Bulgariei, din 44 sate, numai în 9 erau şi Bulgari; iar în reg. Eschi Giumaia, la sud de Ienibazar, din 45 sate, numai în 8 se aflau şi Bulgari; încolo Turci, Tătari şi Cerchezi [2]).

Adevărul că *nu există nici un sat în Dobrogea şi Cadrilater, care să aibă o populaţie bulgară autohtonă*, l-a pronunţat destul de categoric filologul bulgar L. MILETIČ în următoarele rânduri:

„Populaţia bulgară din nord-estul Bulgariei şi în special cea din Dobrogea şi din cercurile Varna, Silistra şi Şumla, provine, în marea ei majoritate, din sudul Bulgariei şi din regiunile muntoase ale Balcanilor (Stara Planina)". Şi mai departe:

„Este un fapt neîndoios că, în afară de Găgăuţi şi de coloniile greceşti, puţine la număr, întreaga populaţie creştină [3]) din cercurile Varna, Balcic, Dobrici şi în mare parte din Novi-Pazar, Provadia, Curtbunar şi Silistra, precum şi în toată (?) Dobrogea, se dovedeşte a fi *recent colonizată*, adică nu e mai veche de 100 ani şi numai în cazuri foarte rare de un secol şi jumătate".

---

[1]) JIREČEK: Etnographische Veränderungen etc. p. 177—178 şi Das Fürstentum Bulgarien p. 53—54.

[2]) F. KANITZ: Donau Bulgarien, vol. III, pag. 53, 172, 226, 334—335, 341—341.

[3]) Mai corect: „creştină bulgărească".

1928

137.439

MUSULMANI
40·56 %

133.077

BULGARI
39·26 %

49.983

ROMÂNI
14·75 %

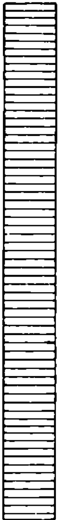
18.398

DIVERŞI
5·43 %

1938

150.763

BULGARI
40·52 %

108.404

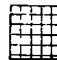
ROMÂNI
29·14 %

96.869

MUSULMANI
26·04 %

16.022

DIVERŞI
4·30 %

I.G. BRATESCU

„S'ar putea limita precis numitul ținut de curând colonizat, dacă am socoti ca graniță sudică valea Provadiei, dela Mare până la orășelul Provadia; ca graniță vestică o linie verticală dusă dela Dunăre până la Provadia; iar ca graniță nordică și răsăriteană însăși Dunărea și M. Neagră".

„Chiar și la apus de sus numita linie verticală și anume la nord de linia ferată dintre Provadia și Razgrad până la Dunăre, așezările bulgărești, cu puține excepții, sunt cu totul nouă, întrucât ele se găsesc risipite în *massa compactă turcească din Deliorman*".

„Abia la sud de valea Provadiei sau, mai bine zis, de linia ferată dintre Varna și Razgrad, s'au mai putut păstra, ici-colo, resturi din populația bulgărească bâștinașe".

Și în altă parte: „Să credem că în Dobrogea, exceptând orașele, este și populație veche bulgară, ar fi să ne înșelăm singuri"[1]).

Acestea sunt concluziile obiective ale științei *geografice, istorice* și *filologice* bulgare. Nu e nici un motiv a le pune la îndoială; ba încă ele se pot corobora cu o sumă de alte izvoare, care toate duc la acelaș rezultat științific[2]).

Pentru aceea, întreaga toponimie a Cadrilaterului este pur turcească. Dacă în Dobrogea de Nord (districtele Tulcea și Constanța) s'au putut înregistra, *înainte de 1878*, din 3409 nume topice de orașe, sate, văi, coline, lacuri, bălți, cariere, ruine, cruci, fântâni izolate etc., 61,89% nume turco-tatare, 33,34% nume neaoș românești, 3,84% nume rusești (mai ales în deltă), 0,71% nume slavo-bulgărești și 0,22% nume de origini diverse, — în schimb, în Cadrilater, întreaga toponimie e turcească, afară de câteva localități de pe malul Dunării (Calimoc, Popina, Tatarița, Vetrina cea atestată și de Ana Comnena, Drâstor, Ostrov, Pârjoaia etc.) și de câteva nume dela țărmul Mării (Caliacra, Cavarna, Ecrene).

Această constatare nu trebuie să ne surprindă. Cinci sute de ani de stăpânire politică și de colonizare musulmană au fost prea de ajuns ca să schimbe cu desăvârșire fața etnografică a unei regiuni, pe care și considerațiuni strategice și de stat o cereau cât mai pur turcească. Când, prin urmare, la 1878, după războiul pentru inde-

---

[1]) L. MILETIČ: Das Ostbulgarische. Kaiserl. Ak. d. Wiss. Schr. d. Balkan Komiss. Linguist. Abth. II, Wien, 1903, Col. 19—20 și 33. Vezi și Analele Dobrogei III (1922) p. 191 și 196—197. L. MILETIČ: Staroto naselenie etc. p. 167—168.

[2]) Vezi și C. BRĂTESCU: Populația Dobrogei în vol. festiv Analele Dobrogei 1928, pag. 201—257.

pendenţă, Românii şi Bulgarii înaintară spre ţărmurile de apus ale M. Negre, pe care imperiul turc le ceda în retragerea sa către miază-zi, — ei înaintară de fapt într'un pământ turcesc de cinci ori secular. In baza cărui drept? De sigur, în baza dreptului de a trăi, în baza necesităţii pe care o simte orice ţară activă de a avea o deschidere la Mare. Dar se mai puteau invoca şi alte argumente: Românii puteau invoca amintirile lor antice, geto-daco-romane, cum şi cele medievale, care culminează în titulatura lui Mircea cel Bătrân „Terrarum Dobrodicii despotus et Tristri Dominus"; iar Bulgarii puteau invoca amintirile lor medievale de invadatori din spre Volga şi de stăpânitori, o vreme, sub ţarii lor bulgari. Consideraţiunile etnografice trăgeau mai puţin în cumpănă, căci ţara, sub acest raport, era turcească, cu slabe minorităţi naţionale creştine. Superioritatea însă era evidentă de partea Românilor, nu numai din punctul de vedere al amintirilor trecutului roman, care se desgroapă din pământ la tot pasul, încât „şi pietrele vorbesc pentru ei"; nu numai din punctul de vedere al dreptului de a ieşi la un ţărm mai întins de Mare; şi nu numai din punctul de vedere al superiorităţii numerice a Românilor asupra oricărei altei naţionalităţi creştine din Dobrogea; dar şi pentru faptul că Românii, în deosebire de Bulgari, luaseră parte la războiul contra Turciei ca stat existent, cu o armată organizată şi capabilă de a deveni salvatoare, iar nu ca ceva în devenire.

La început României i s'a oferit un teritoriu cu mult mai întins decât Dobrogea şi Cadrilaterul în marginile sale actuale. De cine? De Rusia panslavistă şi creatoare a statelor slave din Balcani. Iar această ofertă nu putea cauza nici o rană Bulgariei, căci se oferea pământ şi popor turcesc, — de cinci ori secular turcesc. Cu o condiţie: România trebuia să renunţe formal şi definitiv la Basarabia străbună, în folosul imperiului rusesc, care ţinea cu orice preţ să-şi aibă Dunărea hotar. Neînţelegând a consimţi de bună voie la această jertfă, România obţinu un teritoriu mult mai mic — Dobrogea veche — cu o graniţă de şicană, care a trebuit să fie corectată abia în 1913, în urma războiului balcanic. Astfel Cadrilaterul cel locuit aproape exclusiv de Turci reveni Bulgariei, care între 1878—1913 încercă aci o colonizare cu element naţional din Balcani şi de dincolo de Balcani.

II. Episodul bulgăresc dintre 1878—1913.

Episodul acesta a durat 35 ani.

Războiul russo-turc din 1877—78 şi eliberarea Bulgariei — scrie

dr. A. IŞIRKOFF, — a provocat ultima mare mişcare şi schimbare etnografică a populaţiei. Cerchejii emigrară. O mare parte dintre Turci, Tatari şi Pomaci emigrară şi ei odată cu armatele turceşti. Mulţi s'au reîntors, dar acolo unde sunt în minoritate, scad mereu şi azi. Mulţi Bulgari din Macedonia şi vilaetul Adrianopole se aşezară în SW Bulgariei şi lângă M. Neagră. Se întoarseră mulţi Bulgari şi din Rusia, România, Ungaria şi chiar din Anatolia şi Serbia de E. (Pirot) [1]).

Totuşi, după statistica din *1881*, Musulmanii aveau un escedent asupra Creştinilor (deci: a *tuturor* Creştinilor) în toată Bulgaria de E, dela Iantra până la M. Neagră [2]).

In districtul Osman Pazar se aflau	85,1%	Turci	şi numai	12,5%	Bulgari.
In cercul Haschioi (Silistra):	83,9%	„	„	8,6%	„
„ Bazaurt:	75,2%	„	„	14%	„
„ Şumla:	69,5%	„	„	24,3%	„
„ Eschi Giumaia:	73%	„	„	23,1%	„
„ Balbunar:	78%	„	„	17,8%	„

iar în Deliorman şi'n toată regiunea dintre Târnova—Şumla şi Silistra — scrie C. JIREČEK, *„reist man wie in einem Türkenlande"*: călătoreşti ca'n temeiul Ţării turceşti.

Abia născut la viaţa independentă, tânărul Principat bulgar manifestă veleităţi de cotropire. O mică irredentă, înnecată în ridicol, neavând la temelie un popor numeros pe care să se razime, şi-a scos capul pe la Babadag şi Tulcea. Mai târziu s'a încheiat chiar şi o alianţă cu un stat vecin împotriva României salvatoare, corecte, generoase şi leale a Regelui Carol I. Se pare că ingratitudinea ar fi o caracteristică a sufletului bulgar. De şi renaşterea acestui neam s'a făurit mai ales în oraşele româneşti; de şi pământul ospitalier al României i-a adăpostit şi hrănit — deopotrivă pe ţărani ca şi pe intelectuali — în ceasurile lor cele mai amare; şi deşi România n'a stat în calea idealului bulgar, ba încă, prin jertfa sa din 1877—78, a contribuit la crearea noului Principat bulgăresc — totuşi, cu o vădită şi absurdă rea-voinţă s'a căutat a se tulbura bunele raporturi de vecinătate şi a se trece jignitor sub o tăcere vinovată contribuţia efectivă a Statului român la reînvierea unui Stat bulgar. Acest neastâmpăr şi aceste intenţii, mărturisite sau ascunse, au determinat România la luarea de măsuri de siguranţă. Satele rămase aproape pustii din Dobro-

[1]) A. IŞIRCOFF: op. cit. p. 118,

[2]) C. JIRECEK: op. cit. p. 53—54: Musulmani: 49,6%; Creştini: 49,4%. — Vezi statistica lui SARAFOFF în Period. Spis. V, 1—18 şi VIII,

gea veche şi mai ales cele cu populaţie turcească rară de la graniţa meridonală fură colonizate cu elemente româneşti de peste Dunăre.

Paralel cu aceasta a mers şi colonizarea bulgărească în Cadrilater; dar nu peste tot, ci mai ales pe o zonă în lungul Dunărei şi a hotarului românesc. Se realiza astfel un baraj cu elemente naţionale de ambele părţi, într'o regiune anterior turcească. Cine cercetează o hartă etnografică amănunţită a Dobrogei meridionale, chiar de n'ar şti pe unde a trecut vechea graniţă, ar trasa-o uşor printre satele colorate diferit. Insă, pe când colonizarea românească a realizat în jud. Constanţa o massă mai compactă, cu sate mari, şi multe curat româneşti, — colonizarea bulgară s'a îndeplinit mai mult zonar şi mai ales pe fâşia Dunăre—Silistra—Bazargic—Balcic; şi pe când colonizarea românească s'a realizat cu respectarea drepturilor de proprietate ale vechilor locuitori, colonizarea bulgară s'a făcut adesea cu încălcarea drepturilor de proprietate ale paşnicei şi naivei populaţii musulmane. Părţile interioare ale Deliormanului au rămas aproape pur turceşti; iar stepele Caliacrei, unde apa se scoate cu greu dela mari adâncimi, au rămas ca un ţinut agricol şi păstoresc, cu mici cătune risipite pe văi şi fără a fi ajutorate de binefacerile civilizaţiei.

La 1912, în ajunul războiului balcanic, statistica Cadrilaterului ne dă următoarele cifre [1]:

Naţionalităţile	*Caliacra*	*Durostor*	*Cadrilaterul*
Români	1288	5.314	6.602
Bulgari	68.307	53.618	121.925
Turco-Tatari	67.824	68.400	136.224
Ţigani Turceşti	6.299	4.725	11.024
Diverşi	4.502	2.501	7.003
Total . .	148.220	134.558	282.778

„L'acroissement du nombre des Bulgares pendant les trentes dernières années est du principalement au fait que *les Bulgares originaires d'autres contrées de la Bulgarie* n'ont pas cessé de venir remplacer les Turcs qui émigraient" scrie St. ROMANSKI la 1915.

[1]) S. MEHEDINŢI: Observări asupra Dobrogei. Convorbiri literare 1919, LI, p. 79. Diferenţa între această statistică şi cea dată de ROMANSKI, din 31 Dec. 1910, se datoreşte, cred, faptului că nu cuprind exact acelaş teritoriu şi faptului că nu datează din acelaş an.

Războiul balcanic din 1913, încheiat prin pacea dela 10 August 1913 în Bucureşti, a pus sfârşit acestui proces etnografic.

III. Colonizarea românească dela 1913 până azi.

Odată cu instalarea României în Cadrilater, patru probleme mari se puneau Statului român în acest teritoriu părăginit:

a) Legiferarea dreptului de cetăţenie;

b) Regularea dreptului de proprietate încălcat de coloniştii bulgari;

c) Colonizarea teritoriului cu Români; şi

d) Desvoltarea vieţii economice şi înălţarea provinciei spre o viaţă mai civilizată.

— Legiferarea dreptului de cetăţenie, chestiune capitală în Cadrilater, s'a făcut de către legiuitorul român într'un spirit larg şi umanitar, precum se vede din studiul d-lui A. PINETA.

— Instaurarea unei justiţii superioare şi regularea dreptului de proprietate încălcat de coloniştii bulgari în paguba elementului turcesc se poate urmări în studiul d-lui D. STOICESCU, precum şi în două studii mai vechi: unul al răposatului I. N. ROMAN, publicat în vol festiv al Analelor Dobrogei, 1928, I, p. 279—294 şi celălalt al d-lui TOMA IONESCU, publicat în acelaş volum, p. 263—278.

— Desvoltarea vieţii economice şi înălţarea provinciei spre o viaţă mai civilizată se va putea urmări din articolele ce urmează, în vol. III al acestei publicaţii.

— Noi ne vom ocupa aci numai cu colonizarea românească, întru cât ea priveşte problema etnografică de care ne interesăm.

Colonizarea aceasta — trebuie s'o recunoaştem — a întârziat cam prea mult şi n'a fost condusă cu destulă energie şi clară viziune a viitorului. Se pot invoca, ce e drept, şi oarecare scuze: tulburările aduse de marele războiu al popoarelor între 1914—1918; dar nu se poate scuza părăsirea în stare de lâncezeală a acestei probleme capitale în răstimpul dintre 1918—1928 şi chiar şi mai târziu, când multiplele rivalităţi dintre partidele politice au lăsat pe un plan secundar chestiuni vitale, care trebuiau să constitue grija principală în fortificarea şi consolidarea Statului românesc întregit.

In anul **1928**, când s'a serbat jubileul de 50 ani dela alipirea Dobrogei-Vechi la Patria-mamă, statistica etnografică a Cadrilaterului [1]) se prezinta astfel:

[1]) In limitele administrative de atunci! După statistica Prefecţilor, comunicată nouă în 1928 şi publicată în Analele Dobrogei, vol. festiv I, pag. 243, C. BRĂTESCU: Populaţia Dobrogei.

Naţionalităţile	Caliacra	Durostor	Cadrilaterul	%
Români	25.622	24.361	49.983	14.75%
Bulgari	60.357	72.720	133.077	39.26%
Turco-Tatari	49.351	88.088	137.439	40.56%
Diverşi	14.946	3.452	18.398	5.43%
Total . .	150.276	188.621	338.897	—

De atunci au intervenit schimbări importante. Organizarea noului Stat turcesc de către viteazul şi valorosul conducător Kemal Ataturk a ridicat, între alte probleme, şi aceea a comassării elementului turcesc, care se afla răspândit în ţările balcanice, între graniţele noii Turcii şi în special în locurile cu populaţie rară din Anatolia. Schimbul de populaţie realizat între Grecia şi Turcia, de pe urma căruia s'ar putea spune că două popoare şi-au strămutat penaţii în altă ţară, a fost începutul acestui proces cuminte, destinat a rezolva definitiv conflicte ce ameninţau a se perpetua la nesfârşit. Astfel s'au pus bazele unor raporturi de prietenie şi bună vecinătate între Greci şi Turci. Veni apoi rândul Musulmanilor din celelalte Ţări balcanice şi din România. Intre noi şi Turci însă nu se putea face un schimb reciproc de populaţie, deoarece nu avem Români în Statul Turcesc. O convenţie între guvernele celor două naţiuni a pus la punct şi această chestiune. Turcii sunt liberi a emigra, iar Statul Român îşi ia anumite obligaţiuni cu privire la averile evaluate ale emigranţilor.

Emigrarea musulmană din satele Cadrilaterului a ridicat însă o nouă problemă de stat: aceea a colonizării. Cum era şi firesc, ea a fost rezolvată în sensul creării de colonii româneşti: colonii militare, de Macedo-Români şi de agricultori din tot cuprinsul României. Poporul a răspuns cu însufleţire la chemarea de a întemeia sate nouă spre hotarele meridionale ale Ţării; ba chiar, în unele cazuri, el s'a prezintat în grupe entuziaste, cu steaguri şi cântec, reamintind acel „ver sacrum" al străbunilor Romani, prin care tinerii însurăţei porniau să întemeieze alte aşezări de cât în preajma vechilor penaţi. Cu atât mai regretabilă pare, în asemenea caz, dureroasa lipsă de înţelegere pentru marile comandamente naţionale la unele personagii politice, care au găsit nemerit să înpiedice afluxul de Români de peste hotare şi să întârzie acest proces istorico-etnografic, care se cere neapărat realizat. Această însufleţire cu care se adună fii răzleţiţi peste

hotare la vatra cea mare a neamului românesc este cel mai bun răspuns ce-l putem da acelor persoane, care consideră schimburile de populaţie drept o „barbarie". Din potrivă, socotim că „barbaria" e de partea acelor conducători de neamuri cari, în loc să limpezească raporturile etnografice şi să-şi comasseze conaţionalii, preferă a-i lăsa peste hotare şi a reţine elementele allogene, cărora, în vederea unităţii şi omogeneităţii, li se pretinde asimilarea şi contopirea în sânul naţiunii: prilej veşnic de conflicte, de rea vecinătate şi de asasinat la pacea şi liniştea europeană.

După datele statistice ce ne stau la îndemână [1]), au emigrat din districtul Caliacra, între 1930—37: *17.794* Turco-Tatari; iar din Durostor, între 1936—38, *10.470* Musulmani. In total, *28.264* suflete [2]).

In schimb au sosit, între 1928—38, în districtul Caliacra: *10.137* colonişti români (suflete), iar în Durostor *7864* familii, dintre care: 3448 Macedo-Români din Bulgaria, Serbia, Grecia şi Albania şi 3866 familii de Daco-Români din judeţele dunărene ale Olteniei şi Munteniei, plus un număr limitat din districtele bucovinene Rădăuţi şi Câmpu-Lung. Trebuie să recunoaştem că colonizarea n'a prea ţinut pas cu emigrarea, că ea se execută cu o lâncezeală condamnabilă şi că a fost deadreptul împotriva intereselor superioare ale Statului şi Neamului românesc neglijarea măsurilor de a se înpiedica crearea de latifundii la un hotar, unde prezenţa cât mai numeroasă a neamului nostru este un imperativ categoric.

In urma acestor mişcări de populaţie, statistica Cadrilaterului în **1938** se prezintă astfel [3]):

Naţionalităţile	Caliacra	%	Durostor	%	Cadrilaterul	%
Români	54.456	30.33	53.948	28	108.404	29.14
Bulgari	73.815	41.11	76.948	40	150.763	40.52
Turco-Tatari	38.686	21.55	58.183	30	96.869	26.04
Diverşi	12.590	7.01	3.432	2	16.022	4.30
Total . .	179.547	%	192.511	%	372.058	%

[1]) Comunicate nouă de d-l Col. A. PÂRVU, Prefectul jud. Caliacra şi de d. G. C. IONESCU, Directorul Băncii Naţionale din Silistra, cărora le aducem aci viile noastre mulţumiri.

[2]) Regretăm că nu ne stau la îndemână cifrele totale dela 1913 până azi.

[3]) După datele procurate nouă de d-l Prefect de Caliacra, Col. A. PÂRVU şi de d-l G. C. IONESCU, Directorul Băncii Naţionale din Silistra.

In timp ce în districtele nordice ale Dobrogei[1]) avem:

In jud. *Tulcea* (la 1938):	Români:	115.509,	sau 53.45%
(din 216.088 loc)	Bulgari:	39.523,	sau 18.29%
In jud. *Constanța* (la 1930):	Români:	167.278,	sau 66.2%
(din 252.686 loc.)	Bulgari:	22.559,	sau 8.9%

Paralel cu colonizarea a mers întrucâtva şi schimbarea toponimiei satelor. Până la 1878, precum s'a mai spus, toponimia Cadrilaterului era aproape exclusiv turcească, exceptând cele câteva denumiri dela Dunăre şi Mare, care au o origine grecească, slavă şi românească.

In cei 35 ani de stăpânire bulgărească, unele sate cu nume turceşti au primit denumiri bulgăreşti precum urmează:

In jud. *Caliacra* 26 sate: Bilo, Bogdanova, Botievo, Cernaoco, Călina, Gorița, Liliacova, Malinova, Nadejda, Mansârova, Momcil, Opancea, Pisarova, Poreaz, Preselenți, Predel, Rogojina, Siracova, Sredina, Sernino, Simionova, Spasova, Târnofca, Velicova, Viceva şi Vasileva.

In jud. *Durostor* 14 sate, dintre care unele cu nume anterioare anului 1878: Antimova, Belița, Cercovno, Cazimir, Cocina, Cranova, Galița (?) Lipnița, Rahova, Spanciova, Senova, Srebârna, Țar Asen, şi Zarnici.

Colonizarea românească a ridicat şi ea problema toponimiei.

In jud. *Caliacra* găsim astăzi 45 sate cu nume româneşti ca: Alexandria, Brâncoveni, Bejenari, Cămilaru, Cloşca, Bucureni, Crişan, Dropia, Vânători, Viişoara, Voinceşti, Petia, Pârăul Caprei, Stâna Cadânei, Mihăileni, Prisăcani, Rasoviceni, Pădureni, Stejarul, Stânca, Vultureşti, Vladimireşti, Mircea Vodă, Boteni, Sandu Aldea, Dragoş Vodă, Sever Rădulescu, Fundeni, General Stan Poetaş, I. G. Duca, I. C. Brătianu, Brazda, Hotarele, Răcari, Vâltoarea, Şerpeni, Unirea, etc plus cele cinci sate înființate după 1930: Florica, Sf. Nicolae, Negreni, Titu Maiorescu şi Regina Maria.

In jud. *Durostor* 14 sate; Regele Mihai, General Praporgescu, General Dragalina, Gramoştea, Frăşari, N. Filipescu, Satu Vechiu, plus câteva ale căror nume datează dinainte de 1878: Gârlița, Popina, Pârjoaia, Satu-Nou, Ostrov, Turtucaia (sub această formă) şi Călimocu.

---

[1]) Pentru jud. *Tulcea* folosim statistica trimisă nouă de d-l Prefect Locot. col. V. I. RAȚĂ, căruia îi exprimăm aci viile noastre mulțumiri; iar pentru jud. *Constanța*, folosim statistica din 1930, publicată de d-l N. ROMAN în Analele Dobrogei XVII, 1936, pag. 112.

In timp ce în jud. *Constanța*, la 215 localități avem 193 nume românești [1]), iar în jud. *Tulcea*, la 118 localități avem 56 nume românești, în *Caliacra*, din 233 sate și orașe numai 45 poartă nume românești, iar în *Durostor*, din 194 localități, numai 14 !

Este, prin urmare, necesar ca, în urma emigrării turcești și a colonizării satelor cu elemente naționale, și numirile topice să fie înlocuite în semnul vremii celei nouă.

V. Perspective pentru viitor.

Care sunt perspectivele etnografice ale Cadrilaterului pentru viitor ?

In anul 1938, când se serbează un sfert de secol dela alipirea acestui teritoriu la România, și în starea de spirit actuală, o asemenea întrebare ni se pare foarte legitimă.

Noi pornim de la următoarele axiome:

Nici nu neam nu poate avea drepturi mai mari de stăpânire asupra Cadrilaterului decât neamul românesc;

România nu are nici un centimetru pătrat de înstrăinat din teritoriul său; ba poate că mai are de primit, deoarece aria expansiunii sale naționale depășește granițele actuale.

România trebuie să creeze în Cadrilater o țară pur românească; ea nu-și poate clădi aci viitorul său pe temelia unor elemente alogene.

Pentru aceea, două acțiuni se impun activității noastre cu toată energia comandată de viziunea clară a viitorului:

1. Inlocuirea, pas cu pas, a emigranților musulmani cu un număr cel puțin egal de coloniști români. Aceasta ne-ar ridica procentul de la 29 %, cât este astăzi, la minimum 55 %. Am realiza, astfel, în cel mai scurt timp, o majoritate absolută în acest colț de țară, în care, ca un simbol, se află îngropată inima Reginei noastre Maria.

2. Pentru desăvârșirea operei începute, va fi necesar a se proceda la schimbul de populații.

Pornim și aci dela un desiderat: voim să trăim în cele mai bune raporturi de prietenie cu vecinii noștri dela miazăzi. Insă, după cum vecinii noștri, prin felul cum înțeleg a trata pe conaționalii noștri din țara lor, mărturisesc categoric că *nu le trebue Români*, tot asemenea și noi putem declara categoric că *nu ne trebuesc Bulgari*. Câți Bulgari avem noi în Cadrilater, aceasta o știm cu toții; câți Români trăesc însă în Regatul Bulgariei, aceasta o știu prea puțini dintre

[1]) Ca un efect, în primul rând, al activității desfășurate de *Analele Dobrogei !*

Români şi poate că cifra adevărată ne va fi peste putinţă a o cunoaşte. In anul 1911, geograful IŞIRKOFF număra în districtul Vidinului, în lungul Dunărei, şi departe, în interior, până în districul Kula, 75.773 Români, sau 88.109 persoane cu limba maternă românească. Astăzi ei trebuie să treacă de suta de mii[1]). Foarte mulţi dintre dânşii s'au desnaţionalizat din vremurile vechi până astăzi, contribuind la alcătuirea somatică a poporului bulgar. Tot IŞIRKOFF afirmă că „în evul mediu se aflau în Bulgaria încă mulţi Traci romanizaţi — Valahi — după cum se poate vedea din numeroasa nomenclatură valahă şi din importanta participare a Vlahilor la războaiele de eliberare ale lui Petru şi Asan [2])".

Prin urmare, schimb de populaţie.

Nu suntem originali în afirmarea acestei soluţii. Intr'un moment de mare cuminţenie politică ne-au propus-o înşişi Bulgarii. Nu ştim şi nu înţelegem pentru ce această propunere inteligentă a fost respinsă. Socotim însă că, în interesul fortificării neamului şi statului românesc şi al bunei vecinătăţi ce trebuie să domnească între noi şi vecinii de la sud, — pentru pacea şi armonia europeană, — propunerea trebueşte reluată; însă primul pas, de data aceasta, se cade să-l facă Statul român.

[1]) Statistica din 1926, publicată de HANS PETER KOSACK în Zeitschrift der Gesellsch. f. Erdk. zu Berlin, 1937, p. 359, dă totuşi 69.080 Români, la cari adaugă 1551 Aromâni, în total 1,29% din populaţia Bulgariei. In Vidin şi jud. Vidin se dau 32.031 Români; în Kula 5648; în jud. Lom 4385; în Orechovo 10.575; în jud. Nicopol 12.925; în Şiştov 1394; în Sofia 216; în Dupniţa 114; în Ferdinand 119; restul de 1673 sunt risipiţi în grupe mai mici în toată Bulgaria. In cele 2 hărţi dela pag. 365 se arată procesul de asimilare a elementului românesc de către Bulgari, încă un motiv pentru a salva dela înnec această ramură preţioasă de Români. In harta (a) se arată, după metoda punctului (100 loc. un punct), 7300 Români în Cadrilater, la 1905. In harta (b), tot malul Dunărei, dela Timoc până la E. de Şiştov e ocupat mai ales de Români.

[2]) A. ISCHIRKOFF, op. cit. p. 117 şi 122.

DENSITATEA POPULAŢIEI DIN CADRILATER

de ILIESCU DAN
Asistent Inst. geogr. Cernăuţi

I

1. Sub numele de Cadrilater cunoaştem făşia îngustă din S. Dobrogei, cuprinsă în limitele a două unităţi administrative, judeţele Caliacra şi Durostor. Acest teritoriu a aparţinut un scurt răstimp de 35 ani şi Bulgariei — dela 1878 până la 1913 — când a fost retrocedat României.

Cu prilejul celei de a 25-a aniversări a realipirii Cadrilaterului, s'a întocmit harta alăturată a densităţii populaţiei sale. Ar fi fost firesc ca această hartă să arate densitatea pe naţionalităţi, în felul celei întocmite de d. DE MARTONNE [1]) în 1920. N'a fost însă cu putinţă să se alcătuiască o astfel de hartă, pentrucă n'avem la îndemână decât rezultatele recensământului general al populaţiei din 29 Dec. 1930 [2]); cele privitoare la naţionalităţi, pe sate şi unităţi ad-tive, încă nu sunt publicate. Cum excedentul naşterilor, emigrările, imigrările şi colonizările au modificat cifrele statisticei în aceşti opt ani din urmă, această hartă a densităţii populaţiei din Cadrilater rămâne cu valoarea ei istorică pentru anul recensământului 1930. De altfel, aceeaşi valoare o au mai toate hărţile de soiul acesta, pentrucă elementul uman nu poate fi constant numericeşte şi nici fixat definitiv în locul de origină. De aceea, hărţile etnografice şi ale densităţii — numind numai pe acestea — au uneori o valoare foarte limitată în timp.

2. *Calcularea densităţii populaţiei.* După cum se vede în hartă, ca şi în tabloul alăturat, densitatea populaţiei s'a calculat pe sate: s'a împărţit numărul locuitorilor fiecărui sat la suprafaţa în km.² a merelei satului şi câtul obţinut arată densitatea. Suprafaţa merelei a fost

---

1) EMM. DE MARTONNE: *Essai de carte ethnographique des Pays roumains* (Annales de Géographie, XXIX, 1920, p. 81—98).

2) *Indicatorul statistic* al satelor şi unităţilor ad-tive din România (publ. Bir. recens. general al populaţiei, Bucureşti, 1932).

luată în întregime, fără a se scoate terenurile neproductive [1]). Pentru cartografierea rezultatelor, s'a adoptat sistemul haşurilor, cel mai potrivit din punct de vedere tehnic. Deoarece, în majoritatea cazurilor, densitatea populaţiei stă sub 100 loc. pe km.^{2}, s'a adoptat următoarea scară: 1—20 loc. pe km.^{2}; 20—40; 40—60; 60—80; 80—100 şi peste 100, fiecare treaptă fiind haşurată în chip deosebit de celelalte. Acest procedeu, ca şi toate celelalte procedee, îşi are neajunsurile sale; de pildă: o localitate cu densitate de 40 loc. pe km.^{2} este în aceeaşi treaptă cu una care are numai 21 şi nu în aceea cu 41, măcar că cifrele sunt atât de apropiate. De aceea, s'a adaus şi tabloul localităţilor cu toate datele care să înlesnească cunoaşterea exactă a densităţii fiecăreia dintre ele. Harta, în original, a fost lucrată la scară mare, 1 : 200.000. Pentrucă în reproducere s'a redus mult, s'a renunţat la o parte din fondul atât de recomandat de RATZEL, DE MARTONNE [2]) şi alţi geografi, adică harta nu reprezintă şi reţeaua hidrografică, relieful, drumurile, pădurile etc.

Dacă s'ar adăuga şi acestea la mulţimea haşurilor şi la inscripţii, harta ar fi prea încărcată şi lipsită de claritate.

Regiunea fiind prea restrânsă, contrastele nu sunt atât de puternice în cât să fie neapărată nevoie de a fi explicate cu ajutorul unui fond complet, cum se cere pentru ţinuturile mai întinse; dar şi pentru aceasta, când scara e prea mică, nu se poate da o hartă completă şi clară şi de aceea se recurge adesea la sistemul hărţilor suprapuse.

Cadrilaterul nu este o unitate geografică, ci una administrativă; el face parte dintr'o unitate geografică ce se întinde la S. până în valea Lomului şi Provadiei, cuprinzând Deliormanul bulgăresc, iar la N. până în valea Cara-Su. Această unitate a fost delimitată astfel şi studiată în întregime, din punct de vedere morfologic, în cel mai recent studiu asupra Cadrilaterului, de d. Prof. C. BRĂTESCU [3]).

De oarece atât harta densităţii populaţiei, cât şi harta etnografică nu s'au putut alcătui pentru anul 1938, tot astfel ea nu poate îm-

---

[1]) Aducem şi pe această cale mulţumiri *Serviciului cadastral din Dobrogea*, cu sediul în Constanţa, care ne-a pus la îndemână datele privitoare la suprafaţa merelelor din jud. Caliacra şi Durostor, precum şi d-lui Prefect al jud. Caliacra, Col. A. PÂRVU, pentru aceeaşi bunăvoinţă.

[2]) EMM. DE MARTONNE: *Recherches sur la distribution géographiques de la population en Valachie*; Bucureşti—Paris, 1903.

[3]) C. BRĂTESCU: *Morfologia Cadrilaterului* (Analele Dobrogei, anul XIX, 1938, vol. I).

brățișa întreagă această unitate, din cauza greutăților materiale, cel puțin pentru moment. Pentru regiunea dela N., Dobrogea veche, există datele aceluiaș recensământ din 1930, dar nu se cunosc suprafețele tuturor merelelor și, prin urmare, calcularea densității pe sate este imposibilă; aici, lucrările cadastrale abia au început, după cât se știe. Cât pentru regiunea dela S., Deliormanul bulgăresc, greutatea este și mai mare, pentrucă nu există un recensământ din 1930, făcut odată cu al nostru și nici suprafața merelelor nu e cu putință pentru noi de aflat acum [1]).

II

Privind harta densității populației, în Cadrilater, se pot ușor distinge două mari zone de densitate: una mai slabă, în E., care corespunde stepei din jud. Caliacra și alta, mai puternică, în W., corespunzând Deliormanului cu păduri. Exceptând litoralul Mării, se observă o creștere gradată a densității populației dinspre E. spre W. Pe județe, densitatea populației în Caliacra este de 37 locuitori pe km.^{2}, pe când în Durostor este de 65,5 loc. pe km.^{2}, întrecând populația medie a Țării întregi, care este de 61,2 loc. pe km.^{2} (după recensământul general din 1930). Intre cele 71 județe, Durostorul este, ca densitate, al 27-lea; iar în Dobrogea întreagă, are densitatea cea mai mare (Constanța 36,2, Tulcea 21,3, Caliacra 37).

Cea mai mare întindere din stepă are o *densitate a populației cuprinsă între 21—40 loc. pe km.^{2}*, mai ales în partea ei vestică și dealungul țărmului.

In interior sunt centre sau grupe de centre cu o densitate sub 20 loc. pe km.^{2}, mai numeroase înspre zona litorală și puține înspre W. Mai sunt apoi centre și grupe de centre cu densitate mai mare, al căror număr și a căror suprafață crește simțitor spre W., până ce formează o fâșie continuă între granița dinspre Bulgaria și cea dinspre jud. Constanța.

In Deliorman și pe laturea dunăreană a jud. Durostor, densitatea între 41—60 loc. pe km.^{2} ocupă cea mai mare suprafață, formând și ea un fel de cadru al ținutului. Această zonă e presărată în interior, ca și dealungul Dunării, cu centre de densitate mai mare; centrele cu densitate sub 40 loc. pe km.^{2} sunt mai puține și situate mai ales spre E.

---

[1]) In ce privește Deliormanul bulgăresc, există un studiu mai recent al lui Wolfgang Stubenrauch: Kulturgeographie des Deli—Orman (Berliner Geographische Arbeiten, Heft 3, Stuttgart, 1933).

Cauza principală a inegalităţii densităţii populaţiei între stepă şi Deliorman este mediul fizic, care determină felul de viaţă al omului. Cadrilaterul este un ţinut agricol. In jud. Caliacra, populaţia rurală reprezintă 75,7% din populaţia totală a judeţului, iar în Durostor 85,% (România 79,9%). In ce priveşte întreprinderile comerciale şi industriale, în Caliacra sunt 1,5 întreprinderi la suta de locuitori, iar în Durostor numai 1,1 (România 1,5). Agricultura fiind ocupaţiunea principală a locuitorilor Cadrilaterului, răspândirea densităţii populaţiei aici trebuie explicată în legătură cu această ocupaţiune, în primul rând prin *natura solului* şi *felul climatului*; cum în Cadrilater, ca şi în regiunile vecine din podişul prebalcanic, *problema apei* de băut este una dintre cele mai importante, răspândirea densităţii populaţiei trebuie pusă în legătură şi cu acest element.

Mai sunt apoi influenţele social-politice, care se exercită cam deopotrivă în întreg Cadrilaterul (emigrări, imigrări, colonizări, excedent de populaţie etc.), aşa încât ele joacă un rol mai şters cu privire la densitatea populaţiei, pe lângă faptul că puterea lor e în strânsă dependenţă, uneori, de mediul fizic.

1. *Solul*[1]. In Cadrilater, aproape pretutindeni solul s'a format pe socoteala loessului.

Solul brun de stepă uscată ocupă petece foarte mici în colţul de N-E. al jud. Caliacra, lângă litoral. Ocupând o suprafaţă neînsemnată, influenţa sa asupra producţiei agricole a ţinutului este cu totul redusă.

Cel mai răspândit sol îl formează cernoziomul degradat. El acoperă cea mai mare parte a stepei şi petece mai mici în colţurile de S-E. şi W. ale Deliormanului şi dealungul Dunării, dela Silistra în aval. In stepă, suprafaţa ocupată de acest sol s'ar suprapune aproximativ celei cu densitatea de 20—40 loc. pe km.², în care intră şi insula cea mare din centru, cu densitatea sub 20 loc. pe km.² In jud. Durostor, pe cea mai mare întindere a acestor petece este o densitate a populaţiei între 40—60 loc. pe km.²

Terra-rossa veche şi rendzinele apar în partea de S-E. a stepei şi pe litoralul Mării, în chipul unei făşii care se continuă, pe la S., spre partea de mijloc a Cadrilaterului, unde cuprinde o suprafaţă întinsă în chip de făşii dese şi largi cu direcţia N.—S., mergând dela gra-

[1]) Cu privire la solul din Cadrilater, a fost utilizat cel mai recent studiu asupra acestei chestiuni: Enculescu P. şi Cristache O. V.: *Privire generală asupra solului din Cadrilater sau Dobrogea Nouă* (Analele Dobrogei, XIX, 1938, vol. I, pag. 212—226).

nița Bulgariei până aproape de Dunăre. Mai spre W., fâșiile sunt mai rare. Are o densitate de populație mai mică în stepă, decât în Deliorman.

O mare parte din jud. Durostor este acoperită cu un sol brun, roșcat de pădure. El cuprinde zona în care se află cea mai deasă populație a județului.

Cernoziomul ciocolat se află în N. județului Caliacra, în petece ori în fâșii prelungite în jud. Constanța. Densitatea în această regiune este variată.

Tot în N. jud. Caliacra se află câteva petece de cernoziom castaniu, printre cele de cernoziom ciocolat, ocupând întinderi mult mai reduse; și aici densitatea este destul de felurită.

In lungul Dunărei și în jurul limanelor sunt lăcoviștele, folosite mai mult ca terenuri de grădinărie, ori ca imaș pentru vite.

Solul de pădure podzolit acoperă două petece în S. jud. Calicara, unul pe valea Batovei, altul mai la W. de aceasta. Aici, densitatea populației este superioară celei a zonelor vecine cu alt tip de sol.

Cum se vede, Cadrilaterul are mai multe tipuri de sol în petece mai mari sau mai mici și destul de neregulat răspândite. Unele soluri se întind și în stepă și în Deliorman. Dar *pe acelaș sol, în stepă densitatea populației este totdeauna mai mică decât în Deliorman.* Pe de altă parte, aproape toate solurile au aceeași origină, ele fiind formate pe socoteala loessului; ar urma ca producția solului din stepă să fie aceeași sau aproape aceeași ca și a celui din Deliorman și, ca o consecință, nici diferența de densitate să nu existe, ori ea să fie prea mică între aceste două regiuni.

Cauza principală a diferenței de producție și deci și a densității populației este clima.

Clima. Deși este un teritoriu restrâns, în Cadrilater există diferențe de climat, care se succed și ele, ca și zonele de densitate, dinspre Mare înspre Dunăre. Acestor deosebiri de climat le corespund cele 2 mari formațiuni vegetale: stepa și pădurile.

Deosebirile de climat se datoresc în primul rând apropierii sau depărtării de Mare și apoi reliefului: mai jos, mai neted și mai puțin sculptat în podișul jud. Caliacra; mai înalt și mai sculptat în Deliorman.

In Deliorman și mai cu seamă pe laturea Dunărei, este un climat continental mai pronunțat decât pe litoralul Mării, având ierni ceva mai aspre și veri ceva mai calde [1]).

---

[1]) Brătescu C.: Clima Dobrogei (Analele Dobrogei, vol. festiv „Dobrogea", 1928, pag. 69).

a) Urmărind mersul temperaturii pe laturea de E. şi cea de W. a Cadrilaterului, se vede că între aceste două zone diferenţa între mediile anuale şi între acele a lunei cele mai calde şi a cele mai reci sunt destul de mici.

Datorită influenţei Mării, *media anuală* a temperaturii este mai mare spre litoralul Mării decât în regiunea Dunărei. Pentru perioada 1886—1915, avem: la Sulina 11^{0}, la Balcic $11^{0}8$ (1927), iar la Călăraşi $10^{0}9$, medii anuale [1]).

Media iernii este la Sulina de $+ 0^{0}6$, la Constanţa $+ 1^{0}3$ (mai departe, spre S., probabil mai ridicată), iar la Călăraşi — $2^{0}5$.

Media verii este la Sulina $21^{0}3$, la Constanţa $21^{0}1$, la Balcic 21,7, iar la Călăraşi 21,9.

Media lunii Ianuarie este la Sulina — $0^{0}8$, la Constanţa — $0^{0}7$ (spre S. probabil mai ridicată), iar la Călăraşi — $2^{0}5$.

Media lunii Iulie este la Sulina $21^{0}8$, la Constanţa $21^{0}4$ (August), iar la Călăraşi $22^{0}5$.

Valorile maxime au fost la Constanţa $+ 36^{0}8$ (August) şi — $20^{0}7$ (Ianuarie), înregistrând o diferenţă de $57^{0}5$, iar la Călăraşi $40^{0}5$ (Iulie) şi — $23^{0}5$ (Ianuarie), cu o diferenţă de $64^{0}8$.

Pentru perioada 1926—37, cifrele nu diferă mult:

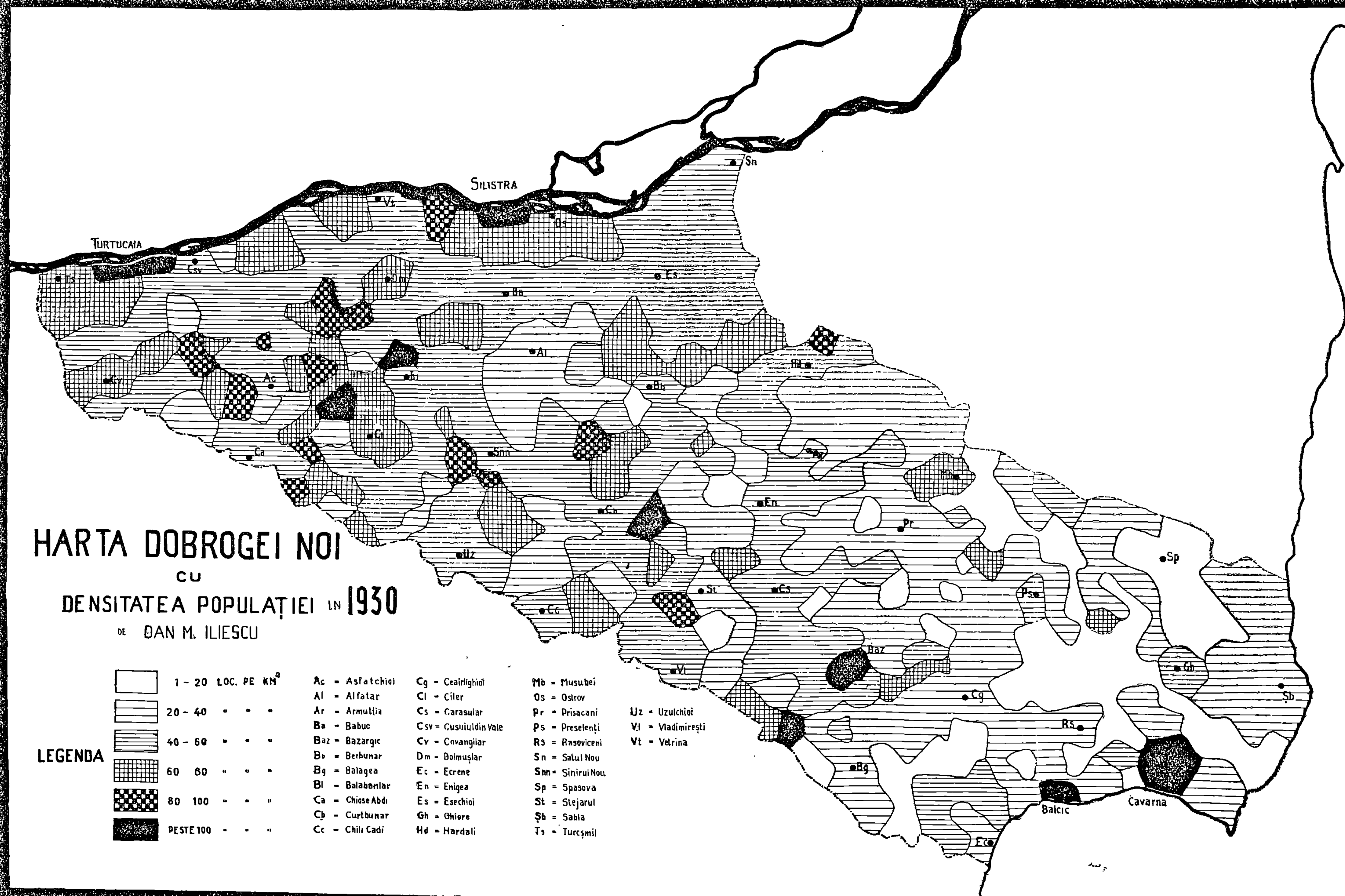
Media anuală:	Balcic	$12^{0}1$,	Coslugea	$10^{0}7$,	Călăraşi	$11^{0}6$.
Iarna:	„	$1^{0}5$,	„	$-0^{0}2$,	„	$-1^{0}3$.
Primăvara:	„	$10^{0}3$,	„	10^{0}	„	$11^{0}5$.
Vara:	„	$21^{0}9$,	„	$20^{0}6$,	„	$22^{0}4$.
Toamna:	„	$14^{0}6$,	„	$12^{0}8$,	„	$11^{0}9$.
Ianuarie:	„	$1^{0}3$,	„	$-0^{0}3$,	„	$-1^{0}9$.
Iulie:	„	$22^{0}9$,	„	$21^{0}6$,	„	$23^{0}3$.

Temperatura medie anuală de $12^{0}1$ dela Balcic ar putea fi socotită ca temperatură medie anuală a zonei litoralului Mării. In interiorul Cadrilaterului, ea variază între 11^{0}—12^{0}, iar spre Dunăre se menţine spre 11^{0}.

Pentru întreg Cadrilaterul, tot în perioada 1926—37, media anuală a temperaturii variază între $10^{0}5$ şi 12^{0} C.; media lunii Ianuarie nu coboară sub — 3^{0} C.; media lunii Iulie oscilează între 22^{0} şi 25^{0}C.

---

[1]) *Ibid.*, pag. 69. De observat în cuprinsul studiului că nu toate datele sunt privitoare la perioada 1886—1915, ci şi la perioada mai scurte, cum se vede în menţiunile din studiul D-sale.

HARTA DOBROGEI NOI
CU
DENSITATEA POPULAȚIEI IN 1930
DE DAN M. ILIESCU
LEGENDA
1 - 20 LOC. PE KM²
20 - 40 " " "
40 - 60 " " "
60 80 " " "
80 100 " " "
PESTE 100 " " "
Ac = Asfatchioi
Al = Alfatar
Ar = Armutlia
Ba = Babuc
Baz = Bazargic
Bb = Berbunar
Bg = Balagea
Bl = Balabanlar
Ca = Chiose Abdi
Cb = Curtbunar
Cc = Chili Cadi
Cg = Ceairlighiol
Cl = Ciler
Cs = Carasular
Csv = Cusuiuldin Vale
Cv = Covangilar
Dm = Doimușlar
Ec = Ecrene
En = Enigea
Es = Esechioi
Gh = Ghiore
Hd = Hardali
Mb = Musubei
Os = Ostrov
Pr = Prisacani
Ps = Preselenți
Rs = Rasoviceni
Sn = Satul Nou
Snn = Sinirul Nou
Sp = Spasova
St = Stejarul
Șb = Sabla
Ts = Turcșmil
Uz = Uzulchioi
Vl = Vladimirești
Vt = Vetrina
TURTUCAIA
SILISTRA
Balcic
Cavarna

Media zilelor de îngheț, pe ani, a fost la Constanța de 70,5 iar la Călărași 87,7 [1]).

Zile de iarnă (max. ≤ 0) sunt 21 pe an la Constanța, iar la Călărași 25,7. Zile de vară (max. $\geq 25^0$) sunt la Constanța 63,9 pe an, iar la Călărași 111. Zile tropicale (max. $\geq 30^0$) sunt 4,4 la Constanța și 43,5 la Călărași [2]).

Din cifrele de mai sus reiese că *diferența slabă de temperatură între E. și W. Cadrilaterului nu poate influența distribuirea densității populației în acest teritoriu.*

b) Cât despre *vânturi*, nici ele nu pot fi socotite ca o primejdie pentru așezările omenești, în Cadrilater. In acest ținut, ele au o intensitate relativ slabă, după scara Beaufort 0—12: media 2, 6 la Constanța și 1,6 la Călărași. Uneori, ele au intensitatea uraganelor, cu efecte dezastruoase. Vânturile dominante sunt cele de N., după care urmează, la Constanța cele de S. și N-W., iar la Călărași cele de W. Ele sunt la Constanța mai violente iarna, iar la Călărași primăvara. Media anuală a zilelor calme este de 7, 3 la Constanța și 28,7 la Călărași [3]). Vânturile prezintă importanță numai în legătură cu regimul precipitărilor.

c) Intre elementele climatului, acela care are un rol deosebit în răspândirea densității populației este *regimul precipitărilor*. Creșterea densității dinspre Mare înspre Dunăre este determinată de creșterea în aceeași direcție a cantității precipitărilor. Pe laturea Dunărei ele sunt mai bogate cu 120 mm. pe an, decât spre țărmul Mării. Pe litoralul Mării și aproape în tot cuprinsul stepei din Caliacra, ploile sunt mai abundente iarna și toamna, climatul având deci un caracter mediteranean; iar în W. Cadrilaterului, cantitatea cea mai mare a precipitărilor cade primăvara și vara.

In perioada 1926—37, media anuală a fost următoarea: Balcic 379,6; Cavarna 394,2; Casim 450,4; Bazargic 422,3; Armutlia 440,6; Cainargea 434,8; Curtbunar, 434,6; Alfatlar 454,2; Silistra 470; Garvan Cioara 508,9; Turcșmil 491,2 [4]). Pentru o perioadă

---

1) Otetlișanu E.: *Schița climatologică a Cadrilaterului* (Analele Dobrogei XIX, 1938, vol. I, p. 109).

2) Brătescu C.: op. cit., pag. 70.

3) Brătescu C., op. cit., pag. 73.

4) Otetelișanu, C.: op. cit., p. 100.

mai lungă şi mai veche, precipitările medii anuale au fost: Sulina 389,2; Constanţa 378,5; Călăraşi 521,7 [1]).

Pe anotimpuri, în perioada 1926—37, cantitatea medie a precipitărilor a fost [2]):

	Iarna	Primăvara	Vara	Toamna
Balcic	103,5	72,4	99,4	94,4
Cavarna	126,5	75,8	91,5	101,6
Casim	118,0	107,2	134,3	92,6
Bazargic	99,9	103,2	122,6	89,0
Armutlia	110,8	94,6	112,8	105,6
Cainargea	114,6	105,0	126,0	87,4
Curtbunar	84,9	111,2	153,4	80.2
Alfatlar	93,7	134,4	174,2	72,1
Silistra	103,3	120,9	140,0	88,6
Gavarn Cioara	126,5	129,2	172,2	86,2
Turcşmil	94,4	156,8	186,2	63,6

Din cifrele de mai sus se vede clar că în reg. Deliormanului *ploile sunt mai bogate în anotimpurile calde, deci la timpul potrivit pentru creşterea plantelor şi în deosebi a semănăturilor;* iar anotimpurile secetoase sunt toamna şi iarna, când nu se prea simte nevoia ploilor. *In stepa dinspre mare,* din potrivă, *anotimpurile reci, toamna şi iarna, sunt mai bogate în ploi, iar cele calde, când se simte mai mare nevoie de ploi, sunt ceva mai secetoase.* De aici rezultă că producţia semănăturilor din Deliorman, din punct de vedere cantitativ, va fi superioară celei din stepă. Aceasta a dus la nevoia de a cultiva în stepă suprafeţe mai mari pentru a scoate o recoltă potrivită cerinţelor, fapt care determină o densitate slabă a populaţiei.

O altă consecinţă a nepotrivitei repartizări a precipitărilor în timp este aspectul hainei vegetale. In Deliorman, unde anotimpul cald nu este secetos, o bună parte a ţinutului este acoperită de păduri; acestea au tot timpul verii cantitatea de apă necesară. In podişul Caliacrei, cu primăvara şi vara mai secetoase, pădurile nu pot pătrunde decât ca plantaţiuni de specii mai rezistente la secetă; astfel, podişul a fost luat în stăpânire de ierburi, care n'au nevoie în timpul verii de multă umezeală, perioada lor de desvoltare fiind scurtă şi umezeala pământului din timpul primăverii, acumulată toamna şi iarna, le este suficientă

[1]) Brătescu, C.: op. cit., p. 74.
[2]) Oteteleşanu E.: op. cit., p. 100.

până să ajungă la maturitate. In Iulie stepa este galbenă cenuşie, în timp ce Deliormanul păstrează încă petece întinse de verdeaţă.

Pe când Caliacra n'are decât 17,654 ha. de pădure, Durostorul are 71,240 ha [1]) (mai mult decât de patru ori).

Rostul pădurilor în Deliorman este destul de însemnat. Ele pun la îndemâna locuitorilor lemnul pentru încălzit, pentru construcţii şi obiecte casnice; şi tot ele contribuie în bună măsură la condensarea vaporilor din atmosferă. In stepă, combustibilul îl formează tizicul, nehigienic şi nepractic; iar în construcţia locuinţelor, lemnul este materialul cel mai puţin întrebuinţat.

3. *Apa potabilă* [2]). In ce priveşte distribuirea aşezărilor omeneşti şi gradul de densitate a populaţiei în Cadrilater, apa de băut este un factor şi mai hotărâtor decât regimul precipitărilor anuale, măcar că se află faţă de acesta într'o strânsă dependenţă. Mărginit de două ape mari, Dunărea spre N-W. şi Marea spre E., Cadrilaterul este în interior aproape cu totul lipsit de cursuri de ape superficiale, mai ales în stepă. Actualele văi, în stadiul lor de evoluţie înaintată, sunt realizate în perioade geologice anterioare. Azi, profilul lor longitudinal este aproape încremenit; numai asupra pantelor se exercită o uşoară acţiune a apelor de şiroire, în timp de ploaie. Acest regim hidrografic superficial al Cadrilaterului este legat mai mult de structura geologică a regiunii decât de mersul ploilor. Cursurile de apă cu totul firave şi destul de rare din Deliorman, ca şi lipsa totală a lor în stepă, îndeamnă pe om să-şi caute apa de băut în adâncul pământului. După cum stepa dobrogeană are un regim ploios diferit oarecum de al Deliormanului, tot astfel aceste două ţinuturi se deosebesc şi din punct de vedere al prezenţei apei, mai abundentă ori mai săracă, mai la suprafaţă sau mai în adâncime. Sunt mai multe pânze de ape subterane, unele cu debit constant, altele cu un debit variabil, fiind determinate sau de natura stratigrafică a terenului — una la baza loessului, alta la baza calcarelor sarmatice din

---

[1]) GEORGESCU C.: *Pădurile Cadrilaterului* (Analele Dobrogei, XIX, 1938, vol. I, p. 171).

[2]) Asupra hidrologiei subterane din Cadrilater au fost consultate în deosebi următoarele lucrări, care tratează în mod special şi mai amănunţit această problemă:

LAUNAY, M. L. DE: *L'Hidrologie souterraine de la Dobroudja bulgare* (extrait des Annales des Mines, Paris, Août 1906, p. 1—60).

MACOVEI, G.: *Câteva observaţiuni asupra hidrologiei subterane a Dobrogei de Sud* (Instit. Geol. Rom., Dări de seamă ale şed., vol. III, 1912, p. 53—62).

POPESCU-VOITEŞTI, I.: *Hidrologia subterană a Dobrogei prebalcanice* (Analele Dobrogei, XIX, 1938, vol. I, p. 13—20).

stepă şi cretacice din Deliorman, altele şi mai în adânc —, sau de nivelul hidrostatic al Dunărei şi al Mării. Prin urmare, e justă afirmaţiunea d-lui Macovei că Dobrogea nu este aşa de săracă în apă; numai că ea se dobândeşte cu oarecare greutate.

Comparând posibilităţile de a obţine apa de băut cu gradul de densitate a populaţiei, în diferite regiuni ale Cadrilaterului, se vede cum populaţiunea este mai deasă în acelea în care apa este mai la îndemână şi mai rară în cele în care problema apei este mai grea de rezolvat; cele mai bogate în apă sunt grupate în Deliorman; cele mai sărace cuprind cea mai mare întindere a stepei.

a) *In Deliorman*, sunt mai multe niveluri de apă. Lăsând deoparte laturea Dunărei, unde riveranii au la îndemână apa fluviului ori a limanelor, în interior apa este scoasă din fântâni săpate până la diferite niveluri de apă subterane.

Cele mai multe fântâni îşi au fundul aproape de baza loessului, care atinge grosimi de 30 şi chiar 40 m. La bază, el trece pe nesimţite spre un loess lutos de coline (Berglehm), impermeabil. Apele meteorice se infiltrează în loessul poros, pe care îl îmbibă ca pe un burete; apa nu poate trece însă mai departe, în adânc, în rocele din fundament, fiind reţinută de stratul de loess argilos, gros, în medie de 3 m. Puţurile aprovizionate cu apă din acest nivel trebuiesc săpate numai până la orizontul argilos; dacă acesta este străpuns, fântâna pierde apa acestui nivel pentru totdeauna, ea infiltrându-se în calcarele baremiene, poroase şi fisurate. Debitul lor este redus, fiindcă au o zonă de drenaj foarte restrânsă. Din această cauză este nevoie să se sape cât mai multe fântâni, mai ales că în timp de secetă debitul lor scade uneori până la secătuire completă.

Principala sursă de apă consistă însă în nivelul hidrostatic al Dunărei, care are o suprafaţă convexă regulată şi o uşoară înclinare spre Dunăre. Acest nivel se află în calcarele cretacice compacte şi străbătute de fisuri dese şi largi prin care circulă adevărate râuri subterane, alimentate de nivelul hidrostatic al Dunărei. Puţurile alimentate de acest nivel au un debit constant, pânza de apă fiind continuă, iar adâncimea lor depinde de grosimea stratelor de deasupra pânzei de apă, adâncime care variază de obiceiu între 100—200 m. Aceste puţuri fiind bogate în apă, nu este nevoie ca ele să fie dese. Cu toate că se sapă anevoios în roca dură şi sunt costisitoare, puţurile acestea pot satisface din belşug nevoile populaţiei; pe de altă parte, nivelul hidrostatic poate fi atins cu deplină siguranţă.

Un al treilea nivel de apă subterană, restrâns în regiunea Turtucaia—Rasova, se sprijină pe depozitele argiloase dacice. Puţurile alimentate de această pânză au o zonă de drenaj mai largă şi nu sunt ameninţate cu secătuirea completă în timpul secetei, ca cele săpate în loess.

In general, populaţia din Deliorman, mai ales cea musulmană, se mulţumeşte mai mult cu apa fântânilor săpate în loess, ca şi cu aceea a iazurilor înşirate în lungul văilor, în care se adună apa de ploaie.

b) *In stepă,* rareori se poate obţine apa în puţuri săpate în loess. Aici, loessul este cu mult mai subţire decât în Deliorman — rareori atinge 20 m. —, iar orizontul impermeabil dela bază ori lipseşte, ori este foarte subţire, aşa că apele meteorice se infiltrează uşor în calcarul poros din fundament. Acolo unde există asemenea puţuri, apa lor seacă complet în timp de secetă sau in timpul verilor ce urmează iernilor fără zăpadă. Ca şi în Deliorman, puţurile acestea nu sunt în legătură cu o pătură generală de alimentare îndepărtată, cum sunt isvoarele permanente.

Apele mai din adânc, deşi în legătură cu fundamentul de calcar sarmatic din stepă, nu sunt deopotrivă de abundente în interiorul podişului, ca pe laturea sa dinspre ţărmul Mării. Pe o făşie litorală lată de aproximativ 15 km., apa se găseşte din belşug în mai multe pânze. Cea mai de jos, aproape de nivelul Mării, dă naştere unor izvoare bogate în regiunea Balcic şi Cavarna. O a doua pătură se află cam la 50 m. dela suprafaţa superioară a calcarului, iar alta şi mai aproape de suprafaţă, la 7—15 m., ambele determinate de orizonturi marnoase impermeabile. In interior, aceste orizonturi sunt fisurate, astfel că apele se infiltrează uşor în adânc şi pânzele de apă sunt din ce în ce mai sărace şi mai lipsite de continuitate. Pânza dela 7—15 m. se întinde numai în zona litorală, unde se găseşte reprezentată întreaga formaţiune sarmatică. Din cauza isvoarelor şi a pânzelor de apă mai numeroase, litoralul Mării are o densitate mai mare decât interiorul podişului.

Pânza de apă mai bogată din adânc nu este nici continuă şi nici nelimitată, fiindcă ea nu circulă în masse poroase, ci în fisuri deschise şi pentrucă ea este alimentată de apele meteorice. Pânza aceasta poate fi ajunsă la o adâncime variind între 50—80 m. Puţurile au un debit variabil, fiindcă sunt alimentate de fisuri independente între ele şi de cele din jur. Fântânile din regiunea Iaplâgea şi Iastâccilar au un debit destul de slab; dacă apa se scoate în cantitate mare, fântâna poate rămâne seacă timp de 8 ore pe zi. Pe lângă că puţu-

rile trebuiesc săpate adânc şi că au un debit relativ slab şi variabil, se întâmplă adesea ca ele să ajungă în zona pânzei de apă într'un punct lipsit de fisuri ori cu fisuri seci; atunci trebuiesc create fisuri laterale, până ce se pune fundul puţului în legătură cu fisuri în care circulă apa. Suma acestor greutăţi, la care se adaugă apoi greutatea săpatului şi cheltuielile mari în raport cu puterile de plată ale locuitorilor, determină şi ele o densitate a populaţiei mai slabă în interiorul podişului, decât pe litoral sau în Deliorman.

Cât despre scoaterea apei din fântâni, rareori sunt utilizate pompele. Mai pretutindeni, dacă fântâna nu e prea adâncă, apa se scoate cu găleata legată cu frânghia şi trasă de om fie direct, fie cu ajutorul unui scripete sau roată. Când apa este la prea mare adâncime, atunci se scoate cu burduful legat de o frânghie groasă de cânepă sau de sârmă, în două chipuri: ori frânghia este petrecută pe un scripete şi de capătul de afară este înhămat un cal, care trebuie să meargă zeci de metri până ajunge burduful la gura puţului; ori frânghia se înfăşoară pe un sul în legătură cu o roată pe care o învârteşte un cal înhămat, cam în felul în care sunt acţionate roatele de grădinari. Cine nu este echipat cu tot ce-i trebuie pentru scos apa, riscă să moară de sete la gura fântânii, privind în fundul ei ochiul lucitor de apă, care uneori nu se pare mai mare ca un fund de oală, ori ca o râlă turcească de argint.

O altă consecinţă a regimului hidrografic subteran din interiorul podişului stepic al Dobrogei se vede în tipul aşezărilor omeneşti. De obiceiu, sunt sate mici, cătune, uneori formate numai din câteva familii, cu locuinţele aşezate în jurul fântânei sau fântânelor din care se alimentează atât oamenii, cât şi animalele. Numărul fântânilor şi debitul lor determină mărimea aşezărilor omeneşti. De obiceiu, puţurile se sapă în locurile mai joase, în văi şi în depresiuni, ca să se ajungă mai uşor la pânza aquiferă.

Intru cât acţiunea de colonizare este în toiu, una dintre cele mai importante probleme în legătură cu această operă este aceea a apei. Este nevoie să se construiască cât mai multe puţuri înzestrate cu pompe, căci lipsa apei de băut este o mare piedică pentru îndesirea elementului românesc în ţinuturile în care se fac colonizările. Producţia solului va putea creşte prin raţionalizarea agriculturii, ceeace nu este greu; în chipul acesta, solul va putea suporta şi el o densitate mai mare a populaţiei, decât cea de astăzi.

JUDEȚUL CALIACRA

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
	A. Orașe:					
1	Bazargic			62,65	29.938	477,86
2	Balcic			43,48	6.323	145,42
3	Cavarna			38,32	5.147	134,32
	B. Comune rurale:					
I	Aiorman	1	Aiorman	24,51	692	28,23
		2	Brâncoveni	10,23	417	40,76
		3	Chioselor	12,04	385	31,89
		4	Toccilar	23,08	599	25,95
II	Arman	5	Arman	27,06	895	33,07
		6	Cara Agaci	22,02	416	18,89
		7	Caradurmuș	5,30	26	4,90
		8	Cernaoco	34,14	502	14,70
		9	Ciufut-Cuius	10,83	641	59,18
		10	Hasarlâc	18.37	382	20,79
		11	Nebi-Cuius	16,26	139	8,54
III	Armutlia	12	Armutlia	16,86	823	48,81
		13	Azaplar	30,08	1.154	38,36
		14	Cămilaru	30,50	895	56,93
		15	Ergi	10,56	367	34,75
		16	Hagichioi	15,96	339	21,24
		17	Paragic	18,22	692	37,98
IV	Bairam-Bunar	18	Bairam-Bunar	19.24	1.105	57,33
		19	Chesedgic	23,42	600	25,62
		20	Mârzâc	13,17	478	36,29
		21	Regepchioi	8,37	280	33,45
V	Balagea	22	Balagea	28,63	1.108	38,70
		23	Ciucurova	8,53	170	19,33
		24	Cuiungiuc	29,39	1.024	34,88
		25	Șahinlar	13,22	262	19,81
		26	Tulugea	14,32	230	16,06
VI	Cadievo	27	Arnăut-Cuius	19,51	804	41,21
		28	Cadievo	28,50	1.726	60,56
		29	Eni-Mahle	23,83	857	35,96
VII	Carali	30	Bogdali	14,36	476	33,14
		31	Carali	22,02	705	32,01
		32	Durasi	23,09	738	31,96
		33	Enigea-Haidar	21,76	820	37,70

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafaţa merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populaţiei
VIII	Caramanlâ	34	Bilo	21,06	347	16,47
		35	Calaigidere	14,15	200	14,84
		36	Caramanlâ	18,61	549	29,50
		37	Chiramet	7,52	182	24,25
		38	Ismail	12,80	375	29,29
		39	Sarâmuşa	11,16	397	35,57
IX	Carapcea	40	Carapcea	23,13	552	23,86
		41	Satâlmâş	19,35	600	31,00
X	Carasular	42	Carasular	26,06	1.331	51,07
		43	Chiringi	11,82	717	60,66
		44	Denizler	13,01	440	33,82
		45	Hasâm-Dede	22,39	334	14,91
XI	Casim	46	Casim	15,89	978	61,55
		47	Cioban-Cuius	12,23	476	38,92
		48	Harmanlâc	21,61	472	21,84
		49	Haslageachioi	7,93	231	29,13
		50	Liliacova	20,88	606	29,00
		51	Mamucichioi	8,45	108	12,78
		52	Mangilar	7,92	139	17,57
		53	Perifacâ	9,13	293	32,09
		54	Pisarova	13,93	496	35,60
		55	Salaman	11,17	137	12,26
XII	Ceairlighiol	56	Caraiapular	39,76	500	12,57
		57	Cârlibeichioi	21,81	618	28,33
		58	Ceairlighiol	21,80	519	23,80
		59	Susuchioi	18,56	618	33,29
		60	Velifacâ	13,88	465	33,50
XIII	Ceamurlia	61	Cara-Murat	14,11	618	43,79
		62	Ceamurlia	32,10	1.629	50,74
		63	Osman-Facâ	18,41	746	40,52
		64	Sarâ-Mamut	17,64	409	23,19
XIV	Chili-Cadi	65	Chili-Cadi	48,99	2.707	55,24
XV	Chiupeler	66	Ceair	17,67	493	27,35
		67	Chiostecciler	9,24	184	19,91
		68	Chiupeler	15,57	441	28,32
XVI	Duranlar	69	Cloşca	22,63	153	6,76
		70	Cruşova	7,35	108	22,28
		71	Duranlar	22,64	493	21,68
		72	Iaplagea	10,23	97	9,42
		73	Siracova	13,32	163	12,23
XVII	Echiscea	74	Echiscea	49,60	2.319	46,75

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafaţa merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populaţiei
XVIII	Ecrene	75	Ecrene	15,99	471	29,39
		76	Gheiciler	18,65	604	32,38
		77	Vânătcri	35,37	1.421	40,17
XIX	Enigea	78	Carabalar	14,72	501	34,03
		79	Covanlâc	18,88	338	17,90
		80	Enigea	22,43	1.118	49,44
		81	Mursalchioi	12,38	582	47,01
		82	Sarnebi	15,46	652	42,23
		83	Şahângi	20,16	681	33,78
		84	Viişoara	13,56	795	58,63
XX	Ezibei	85	Caralez	25,23	481	19,07
		86	Carasinan	17,66	790	44,73
		87	Ezibei	30,87	1.140	36,89
		88	Matlâmova	13,34	560	41,98
		89	Voineşti	13,00	448	34,46
XXI	Fândâcli	90	Bazaurturile	39,58	1.451	36,65
		91	Fândâcli	19,28	868	45,00
		92	Nastratin	36,62	1.380	37,68
		93	Seidali	11,26	561	49,82
XXII	Gargalâc	94	Chioiluc	12,69	190	14,97
		95	Elibei	17,19	259	15,06
		96	Gargalâc	23,56	562	23,43
		97	Geaferli-Iuciorman	35.88	370	10,31
		98	Irigea	16,81	220	13,09
XXIII	Gheaur-Suiuciuc	99	Gheaur-Suiuciuc	57,14	2.171	37,98
		100	Surtuchioi	6,29	20	14,12
XXIV	Ghelengic	101	Aliciul Mare	10,86	702	64,64
		102	Başbunar	10,49	648	61,77
		103	Bucurcni	16,18	682	42,15
		104	Cabasacal	11,67	326	27,94
		105	Caracurt	5,83	186	31,90
		106	Ghelengic	31,80	1.190	37,42
		107	Petia	23,51	650	27,65
XXV	Ghiore	108	Caralar	22,44	446	19,87
		109	Ghiore	17,66	894	50,65
		110	Ghiorman	19,23	396	20,59
XXVI	Hardali	111	Alexandria	33,57	947	28,21
		112	Aptaat	21,81	791	36,27
		113	Hardali	23,77	1.019	42,87
		114	Pârâul Caprei	20,61	910	44,15
		115	Terscondu	7,38	631	85,50

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
XXVII	Hasi-Chioseler	116	Baraclar	14,04	547	38,86
		117	Ghiurghenli	15,33	661	43,12
		118	Hasi-Chioseler	36,66	1.835	50,05
		119	Nădejdea	19,14	792	41,37
		120	Stâna Cadânei	24,46	1.056	43,17
XXVIII	Ilanlâc	121	Dropia	17,30	488	28,20
		122	Ilanlâc	27,75	868	28,58
		123	Malinova	13,07	497	38,02
		124	Resiler	8,67	165	19,03
		125	Târnofca	8,64	230	26,62
XXIX	Mansurova	126	Ali-Anife	14,56	285	19,57
		127	Cocargea	20,00	906	45,30
		128	Durgut-Calfa	18,02	645	35,79
		129	Iurghiuciler	9,82	261	26,57
		130	Mansurova	22,82	829	36,32
XXX	Mihăileni	131	Iuzghiubenlâc	18,70	382	20,43
		132	Malcoci	4,93	266	53,95
		133	Mihăileni	19,04	281	14,76
		134	Suiuciucul Turcesc	22,09	517	23,40
XXXI	Musubei	135	Bogdali-Ceamurli	21,97	886	40,32
		136	Ciflic	20,00	486	24,30
		137	Durbali	19,37	479	24,73
		138	Esetli	15,48	506	32,68
		139	Musubei	18,41	1.279	69,47
		140	Poreaz	14,95	271	13,93
XXXII	Opancea	141	Bogdanova	23,65	951	40,21
		142	Carabaşlâ	6,98	329	47,13
		143	Noul Botievo	2,01	227	112,93
		144	Opancea	19,41	509	26,22
		145	Saragea	47,54	276	5,80
		146	Semizali	28,10	592	21,06
		147	Valali	5,85	124	21,19
XXXIII	Preselenți	148	Călina	22,62	333	14,72
		149	Gorița	9,79	206	21,04
		150	Iunuscilar	21,08	407	19,30
		151	Preselenți	14,83	742	50,06
		152	Selim-Cuiusu	10,38	195	18,78
		153	Sredina	17,93	1,208	67,37
		154	Vasileva	15,46	513	33,18
		155	Velicova	24,50	465	22,28
XXXIV	Prisăcani	156	Aidânbei	8,81	442	15,35
		157	Casapli	18,44	441	23,91
		158	Melecler	12,24	194	15,85
		159	Prisăcani	24,71	884	35,77
		160	Uzlar	9,48	219	23.10

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafaţa merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populaţiei
XXXV	Rasoviceni	161	Aiorman	11,63	91	7,82
		162	Arnautlar	9,21	58	6,30
		163	Caracaşchioi	8,43	78	9,25
		164	Idriş-Cuiusu	14,87	309	20,78
		165	Rasoviceni	28,60	772	27,00
		166	Tartamuş	12,57	126	10,02
XXXVI	Sară-Meşe	167	Crişan	23,39	348	14,88
		198	Hagi-Dumitru	16,14	294	18,21
		169	Iazâgilar	16,46	247	15,00
		170	Pădureni	26,60	725	27,26
		171	Sarâ-Meşe	19,54	406	20,28
XXXVII	Spasova	172	Bejenari	31,88	520	16,31
		173	Predel	13,33	341	25,59
		174	Rogojina	25,20	662	26,19
		175	Sernino	21,60	438	20,28
		176	Simionova	30,06	578	19,22
		177	Spasova	40,70	310	7,61
		178	Viceva	16,06	352	21,92
XXXVIII	Stejarul	179	Conac	23,90	1.260	52,75
		180	Conac-Cuiungiuc	14,74	898	60,92
		181	Esârgea	7,81	625	80,03
		182	Stejarul	38,76	1.300	33,54
XXXIX	Suiuciuc	183	Arabagi	7,06	104	14,75
		184	Ceacârcea	9,59	351	36,60
		185	Suiuciuc	28,29	1.338	47,29
XL	Şabla	186	Calicichioi	15,54	336	21,02
		187	Stânca	21,61	347	14,12
		188	Şabla	65,67	2.517	38,33
XLI	Teche	189	Alaclise	11,29	310	27,45
		190	Ceatalar	21,21	920	43,37
		191	Evecler	7,05	291	41,27
		192	Hamzalar	2,00	342	171,00
		193	Iaştâccilar	17,78	296	16,65
		194	Teche	25,20	1.142	45,32
XLII	Trupcilar	195	Omur-Facâ	32,00	1.231	38,47
		196	Trupcilar	36,65	2.766	75,47
XLIII	Vladimireşti	197	Serdimen	20,88	535	25,62
		198	Vladimireşti	37,89	1.726	45,55
XLIV	Vultureşti	199	Cuiuchioi	20,37	358	17,57
		200	Momcil	11,54	400	34,66
		201	Suliman-Facâ	8,12	121	14,90
		202	Veischioi	12,52	425	33,88
		203	Vultureşti	37,13	875	23,56

JUDEŢUL DUROSTOR

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafaţa merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populaţiei
	A. **Oraşe:**					
1	Silistra				17.415	
2	Turtucaia				11.103	
3	Ostrov				3.127	
	B. **Comune rurale:**					
I	Accadânlar	1	Accadânlar	16,33	1.518	92,95
		2	Cercovno	25,64	1.204	46,95
II	Ahmatlar	3	Ahmatlar	15,93	1.050	65,13
		4	Casimlar	11,62	982	84,43
		5	Salihler	40,20	828	20,59
III	Aidemir	6	Aidemir	45,18	2.834	62,72
		7	Tătăriţa	10,17	998	98,13
IV	Alfatlar	8	Alfatlar	100,00	3.583	35,83
		9	Regele Mihai		461	
V	Almalău	10	Almalău		1.894	
VI	Arabagi	11	Arabagi	21,78	988	45,39
		12	Caraaciul Mare	18,45	695	37,66
		13	Sarânebi-Iurtluc	4,78	325	68,00
VII	Asfatchioi	14	Asfatchioi	27,41	1.469	53,39
		15	Canara-Mahle		187	
		16	Cufalcea	10,87	333	30,63
		17	Sargilar	12,39	433	34,49
VIII	Atchioi	18	Atchioi	9,39	880	93,72
		19	Sermanchioi	4,80	333	69.37
		20	Canipe	22,39	1.032	46,09
IX	Atmageaua Tătărească	21	Atmageaua Tătăr.	22,77	1.214	53,31
		22	Emirchioi	9,80	797	81,32
X	Avdula	23	Acbunarul Mic	14,13	575	40,69
		24	Avdula	39,63	2.473	62,40
XI	Avdular	25	Avdular	9,49	275	28,97
XII	Babuc	26	Babuc	48,18	2.565	53,22
		27	Gen. Praporgescu		475	

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafața merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populației
XIII	Baharchioi	28	Baharchioi	12,06	790	65,50
		29	Beilerchioi	13,80	726	52,68
		30	Checiler-Mahle	4,82	475	98,54
		31	Sucuiungiuc	13,55	579	42,74
XIV	Balabanlar	32	Balabanlar	11,47	592	51,61
		33	Baltagiu Nou	30,31	1.753	57,80
		34	Caraesechioi	35,08	1.560	44,47
		35	Caravelichioi	7,31	753	103,01
XV	Bazarghian	36	Aidogdu	14,02	655	46,72
		37	Bazarghian	9,99	855	85,58
		38	Gen. Dragalina		270	
		39	Papuccilar	10,03	899	89,63
XVI	Beibunar	40	Beibunar	19,42	1.106	56,95
		41	Hadâr-Celebi	11,62	709	61,01
XVII	Belica	42	Belica	28,50	1.569	55,05
		43	Caramehmetler	12,62	701	55,62
XVIII	Bosna	44	Bosna	15,30	881	54,31
		45	Pitracli	13,69	828	60,44
XIX	Cadichioi	46	Cadichioi	35,43	1.748	49,33
XX	Cainargeaua Mare	47	Caibular	13,72	963	70,19
		48	Cainargeaua Mare	22,66	1.033	45,58
		49	Topci	14,63	1.058	72,38
XXI	Cainargeaua Mică	50	Cainargeaua Mică	40,42	2.212	54,72
		51	Zarnici	12,20	659	54,01
XXII	Calipetrova	52	Calipetrova	45,78	2.984	65,18
XXIII	Canlia	53	Canlia		1.477	
XXIV	Carageat	54	Cadâraşic	13,62	843	61,89
		55	Carageat	19,68	1.140	57,92
		56	Soiacli	12,14	627	51,64
XXV	Caralar	57	Caralar	26,25	1.103	42,02
		58	Gheri-Mahle		324	
		59	Talaclar	9,80	435	44,37
XXVI	Caraorman	60	Brăcima	12,57	735	58,47
		61	Brăcima Nouă	7,14	388	54,34
		62	Caraorman	28,37	1.184	41,73

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafaţa merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populaţiei
XXVII	Câzâlgicli	63	Câzâlgicli	19,84	684	34,47
		64	Paşa-Balâ	27,97	1.438	51,43
		65	Sougeac	17,35	940	54,18
XXVIII	Chiose-Abdi	66	Chiose-Abdi	31,22	1.698	54,38
		67	Curtpalar	6,30	554	87,93
		68	Mesimler	5,40	419	77,59
XXIX	Chiose-Aidin	69	Caraaciul Mic	13,48	454	33,68
		70	Chiose-Aidin	28,16	1.899	67,43
		71	Chiutuclia	11,37	611	53,73
XXX	Ciler	72	Camerler	13,13	516	39,30
		73	Câzâlburun	15,14	924	61,03
		74	Ciler	20,50	1.244	60,68
		75	Damadas	3,85	593	154,02
		76	Dogrular	27,06	1.682	62,16
XXXI	Cociumar	77	Cavurga	20,08	823	40,98
		78	Cociumar	29,52	1.536	52,03
		79	Duştubac	13,85	588	42,40
XXXII	Cocina	80	Cazimir	22,92	950	41,88
		81	Cocina	34,21	2.458	71,85
XXXIII	Cociular	82	Alifac	14,50	646	44,55
		83	Cociular	20,49	1.250	61,00
		84	Ghiurghengic	22,76	904	39,72
XXXIV	Coslugea	85	Coslugea		1.140	
XXXV	Covangilar	86	Covangilar	22,49	1.393	61,93
		87	Hagi-Faclar	7,89	632	80,10
		88	Mesim-Mahle	21,19	1.127	53,70
XXXVI	Curtbunar	89	Caraaptula	11,92	661	58,81
		90	Cogeaolar	6,01	1.179	196,20
		91	Coiunluchioi	8,23	328	39,85
		92	Curtbunar	29,64	1.669	56,25
		93	Otlugea	10,88	479	44,02
XXXVII	Cusuiul din Vale	94	Cusuiul din Vale	27,98	1.440	51,46
		95	Spanciova	14,17	540	38,18
XXXVIII	Denizler	96	Daidâr	22,78	1.173	51,49
		97	Denizler	19,71	1.197	60,73
		98	Meşc-Mahle	8,47	480	56,67

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafaţa merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populaţiei
XXXIX	Doccelar	99	Aivatchioi	3,33	192	93,72
		100	Cherimler	8,35	538	64,43
		101	Cufalcelar	7,44	401	53,89
		102	Dere-Mahle	9,81	563	57,33
		103	Doccelar	10,66	651	61,07
		104	Emirler	7,41	415	56,00
		105	Suvanlâcul Nou	10,97	558	50,86
XL	Doimuşlar	106	Çapaclia	19,88	994	50,00
		107	Doimuşlar	28,41	1.865	65,62
XLI	Echingic	108	Aratmagea	17,34	510	29,41
		109	Cairac	14,70	676	45,98
		110	Dautlar	3,94	476	12,08
		111	Echingic	20,77	963	46,96
XLII	Engechioi	112	Ceanaccilar	6,33	320	50,55
		113	Engechioi	10,95	967	88,67
XLIII	Esechioi	114	Esechioi		1.340	
		115	Gramoştea		273	
XLIV	Frăşari	116	Caraomur	22,38	1.252	55,94
		117	Frăşari	19,01	770	40,50
		118	Suneci	13,32	790	59,31
XLV	Galiţa	119	Galiţa		543	
XLVI	Garvan-Cioara	120	Garvan-Cioara	33,86	1.868	55,16
XLVII	Garvanul-Mare	121	Cranova	32,78	1.333	40,66
		122	Garvanul Mare		372	
		123	Garvanul Mic		523	
		124	Velichioi		353	
XLVIII	Gârliţa	126	Gârliţa		1.284	
XLIX	Ghiulerchioi	125	Acbunar	9,10	879	96,59
		127	Ghiulerchioi	36,17	1.522	42,08
L	Golebina-Ceatalgea	128	Atmagea	12,83	607	47,31
		129	Golebina	17,01	1.199	70,53
		130	Golebina-Ceatalgea	9,42	418	44,37
LI	Hasan-Facâ	131	Dorutlar	8,97	543	60,53
		132	Hasan-Facâ	23,51	1.301	55,35
LII	Haschioi	133	Haschioi	31,88	1.422	44,60
		134	Saarlar	11,82	391	33,08

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafaţa merelei în km²	Numărul lecuitorilor	Densitatea populaţiei
LIII	Ialâ-Ceatalgeà	135	Hogeachioi	12,58	513	40,78
		136	Ialâ-Ceatalgea	18,81	801	42,58
		137	N. Filipescu		140	
LIV	Lipniţa	138	Cuiugiuc		1.035	
		139	Lipniţa		1.473	
LV	Masutlar	140	Dangilar	5,88	453	77,04
		141	Hagiolar	5,92	446	75,34
		142	Masutlar	11,91	1.054	88,42
LVI	Pândâcli	143	Olucli	25,64	760	27,68
		144	Pândâcli	22,22	1.064	47,88
LVII	Popina	145	Popina	42,98	2.662	62,16
LVIII	Rahova de Jos	146	Rahova de Jos	22,31	1.508	67,59
LIX	Rahman Aşiclar	147	Aşa-Mahle	10,35	732	70,72
		148	Musular	16,08	928	57,71
		149	Omurgea	8,00	316	39,50
		150	Orta-Mahle-Bei	12,88	374	29,03
		151	Selghi-Bugeac	5,66	442	78,27
		152	Şamalar	4,57	161	28,45
		143	Taşlâ-Mahle	2,07	78	37,68
LX	Sarighiol	154	Antimova	18,64	626	33,58
		155	Sarighiol	14,24	619	43,46
LXI	Sarsânlar	156	Arabagilar	23,18	1.200	51,76
		157	Chemalchioi	13,41	973	72,55
		158	Horozlar	12,23	1.067	87,22
		159	Sarsânlar	24,43	1.175	48,29
LXII	Satul Nou	160	Pârjoaia		385	
		161	Satul Nou		893	
LXIII	Satul Vechiu	162	Satul Vechiu	27,26	1.659	60,85
		163	Siahlar	8,43	406	48,16
LXIV	Şahinlar	164	Pirlichioi	14,69	987	67,18
		165	Pirli-Dangilar	11,98	381	33,64
		166	Pirli-Geami-Mahle	11,05	674	61,00
		167	Pirliul Nou		414	
		168	Şahinlar	49,08	1.817	37,02
LXV	Senova	169	Senova	23,35	997	42,69
LXVI	Sinirul Nou	170	Sinirul Nou	24,81	1.188	41,85
		171	Tocmachioi	19,81	627	31,65
		172	Ţar Asen	18,44	636	34,49

Nr. de ordine al comunelor	Denumirea comunelor	Nr. de ordine al satelor	Denumirea satelor	Suprafaţa merelei în km²	Numărul locuitorilor	Densitatea populaţiei
LXVII	Srebârna	173	Srebârna	32,34	1.937	59,89
LXVIII	Suiuciuc	174	Caraiamurlar	18,43	918	49,81
		175	Duraclar	4,48	285	63,76
		176	Suiutciuc	21,31	983	46,15
LXIX	Sungurlar	177	Caracoci	18,00	877	48,72
		178	Ormanchioi	16,68	342	20,50
		179	Orta-Mahle	12,88	374	29,04
		180	Sungurlar	23,70	1.116	47,09
LXX	Turcşmil	181	Turcşmil	36,51	2.698	73,89
LXXI	Uzunge-Orman	182	Cusuiul Tătăresc	10,41	1,041	100,00
		183	Uzunge-Orman	2,96	680	229,73
LXXII	Uzurlichioi	184	Cirecci	15,93	921	57,81
		185	Seid-Ali-Facâ	14,56	588	4,38
		186	Uzurlichioi	19,03	1.232	57,81
LXXIII	Vetrina	187	Vetrina	25.89	1.306	50,44
LXXIV	Vischioi	188	Caradârlar	10,67	622	58,29
		189	Ceauş-Mahle	4,05	295	72,84
		190	Deli-Iusuflar	13,99	713	50,96
		191	Vischioi	10,65	548	51,45

DELIORMANUL — O VERIGĂ ÎNTRE CARPAŢI ŞI ŢĂRMUL MĂRII NEGRE

de S. MEHEDINŢI
Membru al Academiei Române

Laterală şi neînsemnată pentru Peninsula Balcanică (orientată spre Mediterana), Dobrogea este „frontală" şi deci de o însemnătate decisivă pentru Cetatea Carpatică, de care se leagă în chip organic, potrivit legii ce impune alipirea oricărui Vorland *la* Hinterland*-ul său firesc.*

Limba germană are doi termeni foarte expresivi: „Vorland" şi „Hinterland". Chiar şi geografii altor neamuri îi întrebuinţează, când e vorba de ţărmul mării şi de ţinutul din spatele lui. In deosebi, pentru un stat ca România, cu o singură faţadă spre mare, ţărmul dobrogean este un adevărat *Vorland* faţă de restul regatului legat de Carpaţi. (Dacă am cerca să traducem în limba noastră cele două cuvinte topice, ar trebui să zicem: *fruntea* şi *spinarea* sau „dosul" ţării. Cum se spune: „Banatu-i fruncea", în latura civilizaţiei, ar trebui să zicem — în sens strict geografic — Dobrogea este *fruntea României).*

Legăturile dintre cele două regiuni sunt străvechi şi felurite.

* * *

I. **Legături fizice.** — Pământul dobrogean ni se înfăţişează pe hartă ca o insulă hercinică. In faţa sâmburilor străvechi din mijlocul Carpaţilor, insula aceea a stat milioane de ani ca o baliză sau geamandură bătută de valurile mării. Astfel, relieful ei a fost ruinat, până ce-a ajuns aproape o câmpie (*peneplenă,* cum numesc geografii un ţinut tocit până la nivelul mării). Vicisitudinile geologice ale acelui petec de pământ au fost descrise amănunţit [1]. Intinderea lui a variat cu timpul, iar păturile scoarţei au fost supuse aci la increţiri, aci la ruperi şi cufundări, pe când micul bloc căuta să-şi asigure echilibrul între groapa adâncă a M. Negre şi groapa dela poalele Carpaţilor. Ba s'a

[1] *Analele Dobrogei:* **Cadrilaterul** (1913—1938), vol. I, Cernăuţi 1938.

mai adăogat de la o vreme şi o puternică fractură spre nord (în linia pe care stau azi Sulina, Galaţi, Focşani...), unde mişcările sunt şi acuma destul de dese.

Prin urmare, e uşor de înţeles că, dacă acel bloc ar fi rămas izolat, fiind mereu bătut de valuri şi ruinat de agenţii atmosferici, ar fi ajuns un biet crâmpeiu, cum e azi insula Şerpilor, sau ar fi pierit cu totul. Dar destinul său geografic a fost altul. După ce s'au retras valurile mării sarmatice, uscatul s'a întins mult în toată împrejurimea: s'a ivit latul podiş moldovenesc la miazănoapte, iar la miazăzi podeţul dintre Cernavoda şi Constanţa, aşa că insula a fost anexată uscatului, după ce sedimentele râurilor carpatice au sporit câmpia română spre răsărit, până ce au învăluit aproape toată insula [1]). Chiar şi azi, învăluirea continuă, fiind ajutată de grindurile şi de perisipurile ce croesc Dobrogei o faţadă din ce în ce mai netedă spre mare.

S'a întâmplat aşadar aci, un fel de anexare fizică (asemănătoare în oarecare măsură cu cea care a legat de pământul Franţei, o veche peneplene — Bretagne). Prin această anexare, Dobrogea a devenit „fruntea" Cetăţii Carpatice, ca să nu zicem deadreptul frontonul ei. Iar consecinţele au fost numeroase:

a) Mai întâi, încetând insularitatea, s'a simţit aci o schimbare a împrejurărilor climatice. Relevăm un singur fapt, uşor de constatat: In timpul verii, când condiţiile atmosferei sunt normale, se produce zilnic o puternică pendulare a aerului între mare şi uscat. Ziua, în tot lungul ţărmului, un val de aer răcoros se porneşte dela mare spre uscat, iar peste noapte o masă de aer uscat se mişcă spre mare. (Cine va face o hartă a vânturilor, arătând până unde se întinde aerul curat al mării, şi de unde începe a se urni spre mare aerul prăfos şi uscat al stepei, acela va fixa un fenomen interesant nu numai din punct de vedere fizic, ci şi antropogeografic; totdeodată va stabili o graniţă destul de simţită între „Vorland" şi „Hinterland" în ce priveşte temperatura, compoziţia, luminositatea, vânturile şi alte caractere ale ţinutului respectiv. — Aproape tot aşa de caracteristic este şi hotarul de iarnă între fâşia maritimă şi regiunea continentală. Lângă ţărm, deosebim o zonă cu ninsori puţine şi de scurtă durată, ceeace permite uneori începerea arăturilor încă din Februarie, pe când spatele Dobrogei este sub influenţa climatului continental al Hinter-

[1]) Alături de Dunăre şi de afluenţii ei, au mai contribuit la anexarea insulei şi sedimentaţia lacustră. Apele pliocene au cârpit spatele Dobrogei, adăogându-i petece late uneori de aproape 20 km.

land-ului legat de Carpaţi. Uneori însăşi Dunărea încremeneşte, aşa că păsăretul din Baltă îşi caută hrana tocmai lângă mare).

b) Nu numai în climă, dar şi în hidrografie se simte contrastul. De râuri, nu vorbim, căci sunt aproape nule. Dar lacurile şi limanurile dinspre mare se prezintă cu un facies deosebit (ca temperatură, salinitate, circulaţie prin „portiţe", floră, faună etc.), faţă cu „bălţile" din spatele Dobrogei. In deosebi iarna, când nămeţii întind acelaş vestmânt alb peste Bărăgan şi Baltă, prezenţa fluviului nici nu se mai simte. Atunci, şi climatic, şi din punct de vedere hidrografic, anexarea la continent e deplină.

c) Dar legăturile dintre Hinterland-ul Carpatic şi ţărmul mării pot fi urmărite şi în formaţiile vegetale.

1. Mai întâi, în *stepă*. Cine străbate Bărăganul, după ce trece lunca dintre Feteşti şi Cernavoda, întimpină până la Constanţa, aceleaşi ierburi, aceleaşi pâlcuri de salcâm şi aceleaşi sămănături supuse aceloraşi vicisitudini climatice. Şi chiar vieaţa animală şi aşezările omeneşti sufer aceeaşi soartă. Dela munte până la mare, turmele şi hergheliile pendulau în largul acestei stepe, ţinând doar seama de „Vadul Oilor" şi „Vadul Cailor". (Cuvintele acestea cuprind ele singure un întreg capitol de antropogeografie şi etnografie, legat de vieaţa unuia şi aceluiaş neam).

2. O altă legătură o face *pădurea*. Dela genunchiul Carpaţilor Putnei (Vrancea), până la Cotul cel mare al Dunărei-de-jos (la Galaţi), o lată zonă de arbori lega pădurile Carpaţilor de codrul din nordul Dobrogei. Astăzi, acea pădure carpato-pontică e în mare ruină; întregimea ei se mai poate urmări pe câmpie doar în zăvoaele de sălcii ale Siretului-de-jos. Dar dacă reconstituim formaţiile vegetale nebrăcuite încă de mâna omului, legătura de odinioară ne apare mult mai completă. E destul să adăogăm la pădurea cu arbori de luncă (sălcet, plopiş, cătină etc.) pădurea întunecată a stejarilor şi ulmilor. Urmele acelor păduri, păstrate încă şi azi sub formă de trunchi întregi la câţiva metri sub faţa luncii, sunt o dovadă pipăită că pădurea preistorică se întindea în adevăr dela munte până la mare. Iar cât de puternică a fost acea legătură până în timpurile mai noui, se poate constata din împrejurarea că fagul, copac iubitor de climă temperată şi relativ umedă, a putut înfrunta aci uscăciunea stepei, strecurându-se printre Bugeac şi Bărăgan până în „munţii" Dobrogei hercinice.

Acelaş episod s'a repetat şi în basinul Argeşului: o limbă de

pădure se întindea până nu de mult din Carpaţi până la Dunăre şi mai departe, spre golful Balcicului. O pătură de argilă în subsol şi o sumă de alte împrejurări fizice au făcut posibilă aici o reţea hidrografică destul de bogată (râurile şi lacurile Vlăsiei) şi o punte de vegetaţie arborescentă, care se strecoară printre Bărăgan şi Burnas, continuându-se cu codrul transdunărean al Deliormanului (= Pădurea Mare). Localnicii au şi acum o zicătoare nu se poate mai expresivă, pentru a reînvia dinaintea ochilor peisajul de odinioară. Ei zic aşa: „se cobora cerbul din munte, să bea apă din Dunăre".

* * *

II. **Legături antropogeografice.** — Strânsa legătură fizică dintre Cetatea Carpatică şi Vorland-ul ei maritim a creat ca urmare o legătură tot atât de strânsă şi din punct de vedere antropogeografic.

Am relevat în treacăt pendularea păstorilor cu turmele şi herghelii1e lor în zona ierburilor stepei. Aci legătura se vede dela sine. Dar nu trebue să uităm nici cele două punţi de pădure care constituiau o legătură şi mai puternică între munte şi mare. Poenile, bălţile şi luncile râurilor din cele două zone păduroase au avut condiţiuni optime pentru vieaţa omenească şi au făcut cu putinţă aşezări statornice încă din epoca preistorică. Săpăturile arheologice dovedesc aci „staţiuni" străvechi [1]). Iar în epoca dacică şi daco-romană, acelaş element se mişca în lungul acestor zone de pădure, circulaţia fiind înlesnită şi de îngustimea luncii dunărene tocmai în cele două puncte, unde codrul încăleca lunca fluviului [2]).

Aşadar, în linii generale, aspectul antropogeografic în zorile istoriei se prezintă astfel:

1. La ţărmul pontic, câteva contoare ale negustorilor greci, aşezaţi aci pentru a înlesni schimbul între materiile prime dela Dunărea-de-jos (cereale, peşte uscat, lână, piei etc.) şi produsele industriei egeene.

2. Cât priveşte Hinterland-ul, el era ocupat de o populaţie agricolă şi pastorală. Pentru locuitorii legaţi de Carpaţi şi câmpiile dela poale, ţara lor se sfârşia tocmai la malul mării, unde sfârşea şi Dunărea. Herodot ne arată pe Daci (Geţi) ţinând calea lui Dariu, care îşi găsise drum pe aici. Iar peste cinci sute de ani, Ovidiu, cel

---

1) Dinu V. Rosetti, *Civilizaţia Tip Bucureşti*, în Bucureştii vechi, I (1935), p. 155 ş. u.

2) *Dinogetia* şi *Transmarisca* sunt semnificative în ce priveşte vadul.

mai bun cunoscător al relațiilor etnografice dela gurile Dunărei, pe la începutul erei creștine, ne mărturisește în chip categoric precumpănirea elementului carpatic până la mare *(major geticae frequentia gentis)*. Chiar portul Tomis, întemeiat odinioară de Greci, era acuma copleșit de populația getică, îmbrăcată cu cojoace, ca ciobanii dela munte. Poetul exilat se simțea că trăește aci pe un țărm getic *(procul a getico littore)* ceea ce l-a și îndemnat să învețe limba localnicilor.

Prin urmare, în epoca de culminare a dacismului, sub Burebista, când regatul dacic era singura putere europeană, capabilă de a înfrunta imperiul roman, stăpânirea dacică se întindea efectiv de la munte până la mare. Dacia carpatică și Dacia pontică formau împreună o unitate organică, sprijinită, cum spune Strabo, pe o armată de 200.000 de luptători [1]). Iar situația aceasta n'a fost numai un fapt episodic, ci un fenomen antropogeografic și politic ce se desvoltase pe încetul, timp de mai multe secole. Dovezile ne stau la îndemână. Puternicul Dromihete, ca stăpân al Hinterland-ului, bate și alungă pe Lisimah, regele Macedoniei, care căutase să se înfigă aci, punând mâna pe porturile grecești dela gurile Dunărei. Remaxcs a continuat acelaș rol: protector al negustorilor greci, apărător al Istriei în contra comitagiilor din Balcani. Lucrul era cum nu se poate mai firesc: pentru comercianții greci, țărmul era doar un loc de popas; dar pentru stăpânii hinterland-ului, litoralul pontic era însăși „fruntea" țării lor.

Se împlinise adică și în acest caz legea antropogeografică a răspândirii locuitorilor din munți și podișuri peste ținuturile mai netede de la poale, cu tendința apropierii de mare. Fenomenul este pretutindeni acelaș: când o populație ajunge destul de deasă, iar sporul civilizației și al culturii o silește la relații de schimb cu țările mai depărtate, stăpânii Hinterland-ului ajung stăpâni și peste Vorland-ul maritim. După anexarea fizică a insulei hercinice, a urmat deci anexarea biogeografică prin viața vegetală și animală, apoi și prin cea etnografică și istorică, adică prin stilul de viează al aceleeași populații de la munte până la mare.

* * *

Iar ceea ce se adeverește pentru epoca dacică se continuă cu o tărie și mai vădită în epoca daco-romană, timp de aproape trei

---

1) Intrebuințarea apelativului *Scythia minor*, întins din Crimea spre gurile Dunării, se rezema pe o simplă iluzie a navigatorilor din „Portul stâng". Vezi S. Mehedinți, *Dacia pontică și Dacia carpatică*, Observări antropogeografice, Bul Soc. Geogr. 1928.

secole. Legătura dintre Hinterland şi Vorland devine cu totul normală, fiind întreg ţinutul cuprins între hotarele aceluiaş imperiu. Mai întâi, malul Dunărei e presărat cu castre, iar o flotă specială străbate fluviul, legând partea numită de greci Istros cu cea numită de Romani Danubius. (Acest nume rămâne biruitor, după ce penetraţia romană în epoca dela Tiberiu până la Traian capătă dimensiuni tot mai mari). In sfârşit, după ce Dacia e transformată în provincie romană, regiunea munţilor şi a podişului, ademenitoare nu numai prin aur, ci şi prin sare, lână, piei şi alte materii prime, este unită cu Dunărea şi ţărmul mării chiar prin şosele. In deosebi, drumul care încalecă muntele pe la Oituz (priveghiat de castrul de la Breţcu) răspunzând la Poiana şi cotul Dunărei, era o arteră de uşoară circulaţie pentru toţi cei cari intrau dinspre mare în Dacia carpatică. Trupele, călătorii şi mărfurile uşoare n'aveau altă cale mai scurtă între Dacia superioară şi Dacia pontică, plină ca o rodie de aşezări daco-romane, în mijlocul cărora *Tropaeum Trajani* sta ca un simbol al unităţii politice. Puternicul *Durostorum* aşezat la începutul „Bălţii" şi *Marcianopolis*, (după numele sorei împăratului) sunt dovezi pipăite că aceeaşi vieaţă pulsa de la munte până la mare şi în ţinutul codrului ce se va numi mai târziu Deliorman. (Cât de completă era atunci legătura între Hinterland şi Vorland se poate judeca şi dintr'un amănunt arheologic, puţin luat în seamă: la Cetatea Albă (vechiul Tyras) săpăturile au dovedit că aproape toate legiunile Daciei trimiteau acolo detaşamente spre a ţinea garnizoană. De altfel, faptul că *Durostorum* ne-a rămas sub forma de *Dârstor* este semn vădit că aci legătura cu vechea populaţie daco-romană nu s'a rupt niciodată).

* * *

In adevăr, cu toată forfota barbarilor în timpul evului mediu, localnicii n'au pierdut atingerea cu pământul lor. În ochiurile cu vegetaţie de stepă, ei trebuiau să cedeze în faţa năvălitorilor, dar în zona păduroasă, adăpostul era asigurat. Sălcetul şi stufişurile din lunca Dunărei era o apărare aproape tot aşa de sigură ca şi codrul carpatic. Toponimia e o mărturie sigură. (*Peceneaga* dovedeşte că am păstrat la şes amintirea Pecenegilor, întocmai ca şi între munţi), Testele etnografice *păcuiu* (pecunium) şi *păstura* (hrana pentru albine) păstrate în forma atât de curată tocmai în zona luncii dunărene, sunt mărturii peste care nimeni nu poate trece.

Astfel se explică pentru ce, în clipa când valul năvălitorilor

începe a se potoli, istoria ne arată aci tocmai „pietrele care rămân“, adică *Vlahii pontici*. In armata lui Manuil Comnenul, care pornise să atace pe Unguri, prin Țara Românească, se afla „o mare mulțime de Vlahi *din părțile de lângă Marea Neagră*, despre care se spune că sunt urmașii *vechilor coloni din Italia*“ (Kinnamos). Tradiția despre originea romană a populației locale era deci încă vie chiar pentru străini. Și nu numai aci erau Români, dar masa lor se întindea „de la mare până în Serbia“.

Prin urmare, nu e de mirare că statul bulgar, fărâmat de Byzantini, a putut reînvia pentru câtva timp sub Asănești, reprezentanții elementului romanic, a cărui însemnătate o prețuiau și Papii. De asemenea, nu e nici o mirare că în momentul întemeierii Principatelor din stânga Dunării, necesitatea geografică se manifestă cu aceeași putere ca și în anticitate: Mircea cel Bătrân ajunge stăpânitor până la mare. Titlul său de domnie este un fel de sinteză a vieții poporului nostru în evul mediu: domnind peste „toată Țara Ungrovlahiei și *părțile peste munți*, încă și spre *părțile tătărești* ... și amândouă părțile de *peste toată Dunărea* până la Marea cea mare“. Barbarii pieriseră ca și cum n'ar fi fost. Chiar cei mai apropiați venetici (Bulgarii) nu lăsaseră în Dobrogea „*nici* o *urmă* ... nici resturi de orașe, nici cetăți sau tabii întărite, nici monumente, nici inscripții, nici monete“ [1]).

Lipsa aceasta totală este o probă decisivă, care arată ori și cui două lucruri: întâi, micul număr al năvălitorilor (Bulgarii încăpeau toți într'un lagăr de 5 km ^{2} !); al doilea despre efemera lor trecere spre Byzanțul a cărui pradă o doreau [2]).

Abia năvălirea Turcilor în Europa și apropierea lor de Dunăre, spre sfârșitul evului mediu, aduce o modificare mai simțită în etnografia ținutului dinspre mare și Dunăre. Voind ei să pătrundă mai departe, spre mijlocul continentului, era firesc lucru să pună mâna mai întâi pe capătul Dunării. Astfel, marginea dinspre mare a țării lui Mircea, stăpânitor al Dobrogei chiar după ce statul bulgăresc pierise (1393) ajunge în mânile Osmanliilor. Sultanii trimit o popu-

---

[1]) C. C. GIURESCU, *Din istoria nouă a Dobrogei*, Buc. 1928, p. 6.

[2]) E drept că un scriitor bulgar (SKORPIL) consideră lagărul de la Nicolițel ca o întăritură bulgărească. Dar o ridicare topografică exactă și completă dovedește că avem înaintea ochilor o lucrare făcută de Avari, la fel ca multe altele, răspândite pe vasta întindere a stăpânirii Avarilor, efemeră și aceasta. Vezi Col. C. ZAGORITZ, *Valurile din Panonia, Dacia și Peninsula Balcanică*, Ploiești 1938.

lație asiatică spre Deliorman, ca un fel de avangardă așezată între Varna și Silistra — cotul cel mai apropiat al fluviului, — apoi, cu timpul, sâmburele acesta de colonizare a crescut, așa că Deliormanul a ajuns, putem spune, cel mai turcesc ținut din toată Europa! Timp de cinci secole, semiluna a fost aci deplin stăpână.

Dar tocmai sosirea Mahomedanilor aici și luptele creștinilor contra lor ne dau ocazie să ne încredințăm cât de însemnat era aici elementul românesc în evul mediu. Cronicarul polon Dlugosz, povestind împrejurările bătăliei de la Varna, unde armatele creștine au fost strivite de Turci, ne arată cum fugarii au suferit grozav de foame și de sete, deoarece *„afară de Români*, nimeni nu știea încotro să apuce și fiecare pornea încotro îl îndrepta frica și norocul. Cei cari fugeau *fără Români*, nu știeau încotro să apuce, ci își alegeau drumul fără nici o socoteală, pe când aceștia, îndreptându-se după soare și noaptea după stele, chiar dacă ocoleau, ajungeau cu bine la Dunăre. Iar cei cari *n'aveau călăuze Români*, nimeriră în latura Turcilor sau pieriră, fie de frig, fie de foame". Povestirea aceasta tocmai prin prolixitatea ei ne dovedește cu prisosință că între creștini, numai Românii cunoșteau acele locuri, ca unii ce erau localnici. Însă, chiar dacă ar fi lipsit mărturiile istoricilor, toponimia se însărcinează să ne arate realitatea. La venirea lor, Turcii au găsit aci sate românești (*Vlahlar* = Români, *Vlah-Chioi* = Satul românesc etc.). Iar numirile românești arhaice, ca Ciupitoaia, Gurgoaia, Pârjoaia, Turcoaia, Vetrina etc. sunt dovezi irecuzabile despre vechimea elementului românesc în aceste ținuturi. In timpul Vlahilor pontici, codrul ce avea să devină *Deliorman* era, ca și în anticitate, o legătură între Hinterland și fațada dinspre mare.

* * *

In sfârșit, evul modern scoate la iveală acelaș fenomen antropogeografic. In timpul când toată M. Neagră devenise un lac turcesc (mai exact: turco-tatar), apele ei ajunseseră aproape pustii — navigația se făcea numai vreo trei luni, vara — iar țărmurile căzuseră în paragină. Totuși, în sectorul lor, Românii împing pescuitul dunărean până la țărm (Portița) și totdeodată păstoritul lor de transhumanță până in golurile stepelor pontice, ajungând chiar dincolo de Nistru, în Crimea și la poalele Caucazului. De aceea, când se ivesc și Rușii la M. Neagră, cuprinzând țărmurile Mării Azovului (1783), apoi ajung la Nistru (1792) și la Prut (1812), cel mai primejduit prin

lăcomia moscovită e neamul din Carpaţi. Noroc că tratatul din Paris (1856) a redat Moldovei judeţele ei dispre mare (Basarabia), iar în 1878, alt congres european (cel din Berlin) a redat şi Munteniei vechiul ei Vorland din timpul lui Mircea.

Această întregire teritorială este un fapt nu numai de însemnătate antropogeografică (unirea între Hinterland şi teritoriul dinspre mare), ci şi un fapt de mare interes geopolitic, cum vom arăta mai departe: Europa voia să pună stavilă imperiului asiatic al Ţarilor de a pătrunde spre Constantinopol şi ţările Mediteranei. Deocamdată relevăm numai un amănunt: realipirea zonei maritime către Statul Român a fost însoţită de un fenomen foarte normal: împestriţarea etnică din perioada turcească a fost simplificată prin retragerea progresivă a Tătarilor şi a Turcilor, accentuată şi mai mult, de când Turcia „renăscută" după războiul mondial a devenit un centru de atracţie pentru credincioşii Profetului. Iar simplificarea ar fi mers şi mai repede, dacă Ruşii n'ar fi târât spre gurile Dunărei o sumă de Bulgari, ca un fel de avangardă „slavă", pe drumul lor spre Constantinopole [1]). Apoi, la această plănuire rusească s'a mai adăogat încă o împrejurare: Ivindu-se din nou pe hartă un stat bulgăresc (1878), după războiul ruso-româno-turc, Deliormanul căzu în mâna Bulgarilor, deşi era o ţară curat turcească (Jireček). Abia atunci a început aci infiltraţia bulgară, prin coloni veniţi din Balcani (aşa numiţii *Balcangii*) şi chiar dela sud de Balcani. Aşa se face că „populaţia bulgară din Nord-Estul Bulgariei — şi în special cea din Dobrogea şi din cercurile Varna,

[1]) Că insulele de populaţie bulgară risipite la nord de blocul musulman al Cadrilaterului sunt în mare parte o creaţie a diplomaţiei moscovite se vede între altele şi din convenţia secretă (Decemvrie 1909) între Bulgaria şi Rusia. Aceasta se obligă să susţină „revendicările teritoriale ale Bulgariei şi în regiunea cu populaţie bulgară situată între Marea Neagră şi malul drept al Dunărei" (ION I. NISTOR, *Recuperarea Cadrilaterului*, Cernăuţi, 1938, p. 5). Ce însemna protecţia rusească faţă de ţările mai mici de la Dunăre şi din peninsula balcanică se ştie din repetatele răsboaie în contra Turciei, şi din „ocupaţiile" ce pregăteau drumul anexării. Totuşi, hipnotizaţi de lăcomie, Bulgarii — cu toată detronarea lui Battenberg şi alte experienţe amare — aveau iluzia că ar putea rămâne neanexaţi, chiar când gurile Dunărei şi strâmtorile (Bosfor şi Dardanele) ar fi căzut în mânile Rusiei! Atât statul ţarist de odinioară, cât şi cel sovietic de azi, urmăreşte în M. Neagră aceleaşi tendinţe. — O judecată mai realistă şi amintirea ajutorului constant dat de Români Bulgariei renăscânde ar fi trebuit să-i facă pe Bulgari a vedea că cea mai favorabilă împrejurare pentru ei şi pentru toţi Slavii de Sud este despărţirea lor de Rusia prin statul român, o garanţie a libertăţii comunicaţiilor pe Dunăre şi un scut faţă de imperialismul nivelator al imperiului asiatic dintre Oceanul Pacific şi Nistru.

Silistra şi Şumla, provine, în marea ei majoritate, din *sudul Bulgariei* şi din *regiunile muntoase ale Balcanilor* (Stara Planina)", cum mărturiseşte profesorul dela Sofia, MILETICI. Concluzia sa este nu se poate mai categorică: „A crede că există în Dobrogea, excepţie făcând pentru oraşe, o veche populaţie bulgară, ar fi să *ne înşelăm pe noi înşine*". „Ea este *recent colonizată*, adică nu e mai veche de 100 ani şi numai în cazuri foarte rare de 150 de ani" [1]).

Dar această recentă infiltrare bulgărească putea să fie ştearsă cu totul, dacă s'ar fi realizat propunerea din 1913 a Bulgarilor. Dându-şi seama că sunt veniţi de curând, ei propuneau retragerea populaţiei bulgare şi stabilirea unei graniţe etnice normale. Dacă împrejurările ar fi permis atunci strămutarea „Balcangiilor" în Bulgaria şi aducerea elementului românesc din basinul Timocului şi din alte regiuni ale malului drept al Dunărei — fără să mai amintim de insulele române şi aromâne din mijlocul Bulgariei — ar fi rezultat aci o graniţă asanată, anticipând prevederile tratatelor dela sfârşitul războiului mondial, care au stabilit şi realizat schimbul de populaţie între Turcia şi Grecia, Grecia şi Bulgaria etc.

In orice caz, un lucru e clar pentru geograf, etnograf şi istoric: din antichitate până azi, nenumărate fapte au dovedit strânsa legătură între Hinterland-ul carpatic şi ţărmul pontic. Oricine poate vedea aci o lungă serie de fapte congruente, în care Deliormanul este o simplă verigă.

Concluzie: Laterală faţă de Peninsula Balcanică (orientată spre Mediterana), Dacia pontică sau Dobrogea este „frontală" şi deci de însemnătate organică pentru neamul şi statul legat de cetatea carpatică, de care se leagă în chip firesc, ca orice Vorland de Hinterland-ul său apropiat.

Această încheiere antropogeografică luminează toată perspectiva istorică:

ea explică pentru ce în antichitate, „cojoacele" getice ajung până în porturile greceşti de la Marea Neagră;

pentru ce în evul mediu, găsim lângă aceeaşi mare pe „Vlahii pontici", iar mai târziu vedem pe cel dintâi monarh mai însemnat (Mircea) stăpânind până la „Marea cea mare", peste amândouă malurile Dunărei;

[1]) C. BRĂTESCU, *Populaţia Cadrilaterului* între anii 1878 şi 1938 Cernăuţi 1938, p. 6 (Extras din Analele Dobrogei).

pentru ce, în timpurile mai noui, când Turcii păşesc malul drept al Dunărei, cea mai numeroasă populaţie creştină e cea românească nu numai în Dobrogea, dar pe tot malul drept al Dunărei. KANITZ, care a străbătut călare în lung şi în lat toată regiunea dela nordul Balcanilor, mărturiseşte lămurit că pe toată linia Balcanilor răsăriteni până la Dunăre Bulgarii lipseau. BĂLCESCU, în călătoria spre Constantinopole, rămâne uimit că n'a întâlnit populaţie bulgară nici în mijlocul Bulgariei, până la munte; iar Regele Carol, comandantul armatei ruso-române la 1877, n'a dat nicăieri de Bulgari în tot ţinutul străbătut de trupele sale;

pentru ce, în sfârşit, forma la care s'a oprit statul român atât în Moldova, cât şi în Muntenia, a dobândit iarăşi întreaga sa faţadă maritimă aproape ca în timpul lui Burebista, Mircea cel Bătrân şi Ştefan cel Mare. E cazul să amintim vechea vorbă: *sunt fata locorum,* pe care antropogeograful şi etnograful o poate complecta, adăogând: *sunt fata gentium.*

Adăogăm aci această observare etnografică pentru următorul motiv: Vicisitudinile insulei romanice din răsăritul Europei sunt legate în mare măsură şi de fenomenul transhumanţei. Dar trebue să luăm bine seama că pendularea turmelor carpatice spre câmpiile dinprejur şi înapoi, *n'are nici o legătură cu nomadismul.* Cu aceste turme se mişcă numai o mică parte din populaţia masculină, iar restul rămânea legat de aşezări agricole străvechi (unele preistorice, cum dovedesc cerealele găsite prin săpături). Totdeodată, trebue să ţinem seama că transhumanţa română se lega nu numai de nevoia păşunatului turmelor, ci şi de industria laptelui şi de negoţul cu lână, piei etc. De aci, nevoia pentru păstori de a ţine preuci şi chiar herghelii de cai. Ca animal obişnuit pentru transportul zilnic era destul măgarul. El ducea „târhatul" stânei; averea stânei însă: caş, lână, piei, ţoale, sare etc, era purtată de cai. Drumul Oilor, Vadul Oilor, Vadul Cailor, Târgul Flocilor (la gura Ialomiţei) etc. sunt toponimice cu o însemnătate mai largă. Transhumanţa română nu era o rătăcire continuă ca a nomazilor Asiei, legaţi numai de iarba şi de locurile de adăpat, ci şi de unele centre comerciale şi de anume depozite (saiale) de mărfuri [1]); iar scutarul (la Aromâni Celnicul) nu era numai un conducător de turme, ca la nomazi, ci şi reprezentantul unei comunităţi

[1]) *Caseus valachicus* nu e o legendă a evului mediu, după cum n'au fost în antichitate caii de prăsilă, cerealele dunărene şi chiar unele produse ale industriei casnice, ca vestitele covoare *(istriana)* cunoscute şi în Egeea.

de negoț, a unei populații legată de așezări agricole, și cu industrie casnică, pentru care turma era numai un supliment de avere[1]). Acestei pendulări între Carpați și stepele vecine datorăm precumpănirea elementului carpatic față de toate sporadicele năvăliri ale barbarilor și rotunzimea atât de caracteristică a insulei romanice din răsăritul Europei, înconjurată din toate părțile numai de slavi și de elementele turanice, streine de Europa.

* * *

III. **Legături geopolitice.** — Pe lângă legătura fizică, antropo-geografică, etnografică și istorică, arătată mai sus, mai deosebim aci și o latură geopolitică de o netăgăduită însemnătate.

De obiceiu, legătura dintre Hinterland și Vorland urmează o direcție perpendiculară pe linia țărmului. Ea se face obișnuit prin calea naturală a apelor curgătoare (Nil, Tibru, Sena etc.) sau prin căi artificiale care să ajungă cât mai repede la mare. Dar, la Dunărea-de-jos, avem un caz cu totul excepțional. Pe când fluviul tinde spre țărm, un alt curent îl taie în curmeziș, mergând *paralel* cu țărmul: este vorba de marele „Șleau" al năvălirilor nomade cu direcția generală de la nord spre sud.

Cine privește mai deaproape harta, vede aci un fapt foarte semnificativ. Continentul european nu se întinde până la Don (vechiul Tanais) și până la Volga sau Ural, cum dibuiau odinioară geografii, ci se termină în realitate la istmul ponto-baltic[2]). Antiteza dintre Europa propriu zisă și „Marea Siberie" care începe dela Nistru este cât se poate de simțită, iar urmările ei sunt de o însemnătate

---

[1]) Amintim aci împrejurările acestea ale transhumanței carpatice, fiindcă tocmai ele explică „roirea" adică răspândirea până departe a elementului etnic din Carpați, iar pe de altă parte păstrarea contactului cu populația sedentară (agricolă) în epocele de liniște. Confundarea păstoriei românești cu nomadismul este o gravă eroare, deoarece mișcarea nomazilor implică urnirea din loc a întregii populații împreună cu turmele și prin urmare lipsa de așezări statornice. Fenomenul acesta n'a fost privit sub adevăratul său aspect și totuși el este esențial pentru a înțelege viața poporului român. Numai ținând socoteală de transhumanță ca o variantă a păstoriei legată de agricultură, ne putem explica *stabilitatea* și *omogeneitatea* nucleului etnic din Carpați, iar pe de altă parte oarecare risipă la periferie, din munții Moraviei până în Pelopones și din Istria până în Crimeea și la poalele Caucazului, unde transhumanța tipică din Carpați s'a întâlnit cu nomadismul din stepele ponto-caspice. (*Comunicare* la Ac. Rom. 1937, cu harta nomadismului ca fenomen legat numai de Asia și de Africa, dar străin de Europa și de Lumea-Nouă).

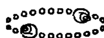
[2]) S. MEHEDINȚI, *Le pays et le peuple roumain*, Buc. 1927.

geografică evidentă. In adevăr, nomazii porniți din Asia, urmând șirul stepelor dintre Mongolia și M. Neagră au intrat în câmpia Dunărei ca într'o pâlnie. O parte dintre ei s'au scurs mai departe, spre apus, prin îngustul coridor bănățean, numit de istorici *Porta Orientalis* (pasul Domașna); dar alții, mai grăbiți să ajungă în țările cu soare ale Mediteranei, apucau drept spre sud, peste puntea dobrogeană, spre Byzanț (Parisul evului mediu). De la Sciții lui Herodot și până la Rușii din secolul al 18-lea și al 19-lea (în unele privii continuatori ai Sciților), șleaul dobrogean a văzut nenumărate năvăliri și răsboaie. Cu bună dreptate, un scriitor moldovean a putut spune că pământul românesc a fost așezat în „calea tuturor răutăților". (Înainte de a exista geopolitica, smeritul cronicar exprimase o judecată geopolitică). Istoria e martoră că aci, ca nicăeri, se încrucișează o *mișcare normală*, reprezentată prin Dunăre care leagă Hinterland-ul carpatic și tot Hinterland-ul Europei de mijloc cu Marea Neagră, și o *mișcare anormală*, învaziile prin șleaul de pradă, ale năvălitorilor de la nord spre sud, al căror exponent modern este Rusia, în năzuința ei spre Bosfor și Dardanele. Am putea zice că Vorland-ul României a fost din vechime și până azi un fel de *porta mediterranea*. (Pe când Asia meridională, civilizată și bogată, a stabilit legături cu țările Mediteranei prin marele coridor al Mării Roșii, Asia de mijloc, barbară și săracă, și-a revărsat nomazii săi prădalnici spre puntea și peste puntea dobrogeană. Marea expediție a lui Dariu Histaspe, stăpânitor al celei mai mari părți din Asia civilizată, a fost impusă de o necesitate geopolitică. Și tot o necesitate geopolitică a eșit la iveală și în atitudinea Puterilor Europene care în tratatul dela Paris (1856) au căutat să anuleze șleaul năvălirilor spre Mediterana, retrocedând Românilor Basarabia, după războiul contra Turcilor, apoi redându-le prin congresul dela Berlin (1878) și Dobrogea. Iar ca semn al voinții europene s'a organizat aci un fel de putere politică *sui generis* „Comisia *europeană* a Dunărei" reprezentând interesele economice legate de diagonala fluvială Rin—Dunăre, ca trăsătură de unire între Apusul Europei și Orient.

Dar lucrul nu se poate opri aci. Cel mai însemnat fluviu al Europei are un grav cusur: face un cot inutil tocmai când se apropie de mare, apoi mai suferă și de păcatul innisipării la gură. De aici nevoia unei rectificări prin tăierea istmului dintre Cernavoda și Constanța. Cu o singură operație, se pot vindeca amândouă meteh-

nele. Dunărea fiind a „opta mare" a Europei, iar prin adâncirea canalului dintre ea și Rin, putând stabili cea mai eftină și mai scurtă comunicație între blocul de populație din Nord-Vestul Europei și cel din sudul Asiei, *tăierea istmului dobrogean capătă o însemnătate geo-economică evidentă pentru ori și cine.* Constanța va deveni astfel o adevărată *Porta Orientalis* pentru întreaga Europă. In locul celei din Banat, prin care se strecurau năvălitorii asiatici spre inima Europei, vom avea o nouă poartă „orientală", pentru mărfuri și călători spre Orientul apropiat și Extremul-Orient.

Concluzie: în locul năvălirilor de pradă, un fenomen anahronic se afirmă tot mai mult, sub ochii noștri, mișcarea normală a legăturii dela Vest spre Est între Hinterland și Vorland, ca verigă a lanțului mai lung, care unește apusul Europei cu Marea Neagră și vecinătățile ei. După atâtea vicisitudini, basinul Dunărei-de-jos, unde se ciocneau până mai eri interesele imperialiste ale unor monarhii-conglomerat (Turcia, Rusia și Austria), fiind stăpânit azi de un stat unitar și primitor de înnoiri, a intrat în sfârșit într'un regim normal, favorabil întregului comerț modern. Iar împrejurarea că România și Dunărea ameliorată prin canalul amintit se află în vecinătatea blocului asiatic ce începe la răsărit de Nistru și istmul ponto-baltic, dă legăturii dintre cetatea carpatică și Vorland-ul ei maritim o însemnătate geoeconomică și geopolitică vădită pentru toți cei cari concep planeta ca o mare unitate de producție și de circulație raționalizată spre folosul întregii omeniri.

PREȚUL 120 LEI